STATISTIKAI
KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK
ELŐMOZDÍTÁSÁRA
KIADJA
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.
SZERKESZTI
HUNFALVY JÁNOS.

HATODIK KÖTET.
I. FÜZET.

PESTEN,
EGGENBERGER FERDINÁND, MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.
MDCCCLXIV.

STATISTIKAI
KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY JÁNOS.

HATODIK KÖTET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND, MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXIV.

Nyomatott Emich Gnctáv, magy. akad. nyomdásznál, Pesten, 1861.

I.

AZ 1864-dik ÉVI OSZTRÁK KÖLTSÉGVETÉS, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL MAGYARORSZÁGRA.

Keleti Károlytól.

A m. tud. akademia statistikai bizottsága kitűzött czéljának egyik legfontosabb része a hazai „pénzügyi viszonyok kikutatása és tudományos előadása.“

A statistikai Közlemények előszavában is ki van már mondva, hogy a nevezett bizottmány feladatává tétetett: „mindennemü statistikai adatokat, melyek a magyar koronához tartozó országok közviszonyaira vonatkoznak, összegyüjteni, rendezni, megbirálni, más államok adataival is egybevetve feldolgozni; s azok kibocsátása által Magyarország lehetőleg hü statistikai ismertetését eszközölni, s az idő változásaival folyton tisztában s a tettleges állapotokkal öszhangzásban tartani.“

Valamely ország „tettleges állapotát“ aligha festheti hívebben valami, mint épen állami költségvetése. A pénzügyi viszonyok kikutatása mindenütt nehéz, oly országban pedig, mint a mienk, melyben a szükséges adatok többnyire csak az ausztriai birodalom többi tartományaival összevegyülten kerülnek a világ elé, kétszerte az, de kétszerte érdekes is; s igy nem vélünk háladatlan munkába fogni, ha a birodalom 1864-ki költségvetését szemügyre véve, kivonjuk belőle a Magyarországot külön érdeklő tételeket, összehasonlítjuk a többi tartományok hasonló tételeivel és számba véve az ország területét, népességét, határai hosszát, gazdasági és ipari termelését: kiszámítani iparkodunk a költségvetésben foglalt összevont terhek és kiadások mily arányban nehezednek Magyarországra, valamint a magyar koronához tartozó

országok mennyivel s mily arányban járulnak a birodalom jövedelmi forrásai szaporításához.

Fölösleges mondanunk, hogy nem magyarországi költségvetéssel van dolgunk, hanem csak az osztrák budgetben foglalt, Magyarországra s a kapcsolt részekre vonatkozó tételeket állítjuk egybe. Azt azonban szükséges megemlíteni, hogy a birodalomra általában vonatkozó egyes tételeken és összeteiken kivül, a mi a lajtántúli országokra nézve az államminiszteriumban, az igazságügyi, rendőri, valamint kereskedelmi és nemzetgazdasági miniszteriumokban foglaltatik, az Magyarországra és kapcsolt részeire nézve nagyobbára elszórtan az udvari kanczellária költségvetéseiben fordul elő, kivéve Dalmátországot, mely költségei legnagyobb részével, a fent elősorolt miniszteriumok költségei közt szerepel.

A bécsi legfelsőbb udvartartás, a legfelsőbb központi kormány és polgári közigazgatás, ő felsége kabinet-irodája, az államtanács, minisztertanács és külügyi miniszterium a diplomatiai és ügynökségi költségekkel együtt külön országok szerint részletezve nincsenek, s itt legfeljebb a kezdetben érintett tényezőkön alapuló arányok szerint lehetne a külön országokra esendő terheket kiszámítani.

Ugyanez áll a pénzügyminiszterium központi igazgatására és az államadósságokra nézve, melyek az udvari kanczelláriáknál elő nem fordulnak; szintúgy a hadsereg és tengerészet főparancsnoksági és központi költségeire nézve, holott a tartományokbeli pénzügyminiszteriumi költségeket részletezve találjuk a kezünkben lévő hivatalos adatokban, valamint a hadseregbeli költségeket az egyes országok hadilletéke szerint is talán sikerülni fog kiszámíthatni.

Az $186^3/_4$-diki osztrák állami költségvetés alakilag némikép különbözik az eddigi költségvetésektől, melyek közül az 1863-diki a „statistikai közlemények" IV-ik kötetében is közölve volt. Fontos nevezetesen az idő megváltoztatása, melyre a legutóbbi budget kiterjed. A mig t. i. az eddigi költségvetések a november 1-jén kezdődő s oktober végén befejezett közigazgatási évhez alkalmazkodtak, az $186^3/_4$-diki költségvetés 1864 december végéig terjed s igy tizennégy hónapra szól, hogy ezentúl a közigazgatási év kezdete és vége a kö-

zönséges naptári évvel összeessék. Még is az egész $186^3/_4$-ki költségvetésben külön van tárgyalva a 12 havi, külön a (november-december) két havi szükséglet és födözet. Minthogy pedig a Magyarországra vonatkozó tételek egybeállításával csak egy évi költséget s fedezését akartuk szemlélni, hogy a mult évekkel való összehasonlítás a költségek és jövedelmek szaporodását vagy csökkenését érthetőbben kitüntesse, csakis a 12 havi vagyis egy évi időközre szoritkoztunk.

A jelen költségvetés, bármennyire tökéletesittetett más mult éviekhez képest, még mind ekkoráig sem tünteti ki kellő szigorusággal együtt az állami összes bevételeket, noha sokban igen czélszerüen eltér a régibb szokástól, mely szerint valamennyi jövedelmi ág csak a kezelési, behajtási, vagy egyéb költségek levonása után fenmaradt tiszta jövedelemmel szerepelt a költségvetésben.

Nagyobbrészt úgy találjuk ugyan az 1864-diki állambudgetben, hogy az egyes jövedelmi ágak összes kezelési költsége az államköltségek vagyis a szükséglet közé van sorozva, az egyes ágak összes nyers jövedelme azonban a födözet közé felvéve. Ugyanez áll valamennyire az egyes alapítványok, közigazgatási ágak és állami intézetek saját bevételeire és költségeire nézve, mindamellett a vallási-, tanulmányi és egyéb alapoknál következetesen foganatosítva nincs és ott többnyire csak a hiányos jövedelmü alapitványoknak adott állami pótlék, vagy a fölös jövedelmü alapítványoktól az állampénztárba juttatott többlet van a szükséglet vagy födözet illető rovataiba befoglalva.

Különben még sem az egyenes, sem a közvetett adók jövedelmei az alább közlendő kimutatásokban foglalt összletei nem tekinthetők tiszta jövedelemnek, miután úgy az egyenes adók behajtásával foglalkozó adóhivatalok és több pénzügyi közegek, valamint a közvetett adók fizetésére felügyelő pénzügyőrök és egyéb organumok költségei a központi hatóságok (jelen esetben a pénzügyminiszterium és pénzügyi igazgatóságok) költségei között fordulnak elő.

Egyes feltünőbb ilyetén eltérések továbbá: hogy mig például, az összes egyenes és közvetett adó jövedelme a pénzügyminiszteriumnál öszpontosul: a póstajövedelem, mint szin-

tén közvetett adó a kereskedelmi miniszterium jövedelmei közé van sorozva; a magyar vallási-, tanulmányi- és egyéb alapítványok a magyar udvari kanczellária (a stat. közlem. V. k. II. füzetében már közölt) költségvetesébe van fölvéve; a határőrvidék összes egyenes és közvetett adója pedig a hadügyminiszterium bev ételeit szaporítja.

Az $186^3/_4$-diki osztrák államköltségvetés két főrészre oszlik : 1-ső az állami kiadások (szükséglet.)

2-dik az állami bevételek (födözet.)

Mindkét főrész egyes fejezetekre oszlik, melyek római számokkal jelezve, az alábbi kimutatásban mind a bevételeket, mind a kiadásokat kitüntetik. És pedig :

	kiadás	bevétel
I. Legfelsőbb udvartartás	7.454,800	—
II. Ő felsége kabinet irodája	63,482	—
III. Birodalmi tanács	452,401	—
IV. Államtanács	152,971	—
V. Minisztertanács	65,407	—
VI. Külügyi miniszterium	2.198,830	115,300
VII. Állam- „	29.031,902	245,931
VIII. Magyar udvari kanczellária	11.967,713	318,629
IX. Erdélyi „ „	3.326,561	91,076
X. Dalmát, Horvát, Tótországi kanczel.	1.994,814	45,989
XI. Pénzügyi miniszterium	311.762,871	467.973,812
XII. Kereskedelmi és nemzetgazdasági m.	14.869,887	18.026,336
XIII. Igazságügyi miniszterium	7.859,772	—
XIV. Rendőri „	3.013,840	675,750
XV. Ellenőri hatóságok	3.918,816	1,000
XVI. Hadügyi miniszterium	106.683,000	9.127,000
XVII. Tengerészeti „	12.000,146	309,206
Összesen	516.817,213	496.930,029 ft.

Az egész 14 havi korszakra pedig a szükséglet 614.613,417 ft., a födözet 581,073,571 ft., a hiány tehát 33.539,846 ft.

Mielőtt a költségek hovafordítását, a tulajdonképeni költségvetést részleteznők, tekintsük meg a bevételi forrásokat. Ezeket, az egyes közigazgatási ágak saját bevételeiken kivül képezik :

1.) az egyenes adók,

2.) a közvetett adók,

3.) a kincstári birtokok jövedelme,

4.) vegyes bevételek,

5.) eladandó államjószágok és bányarészletek utáni jövedelem.

Az állami bevételek ezen főtételei részletekre oszolnak. Így az egyenes adókat képezik : a telekadó, házbér-, házosztály-, kereseti-, személyes kereseti-, örökségi és jövedelmi adó. Kereseti adó a magyar koronához tartozó országok közül csak Dalmátiában van, örökségi adó egyáltalában nincs, csak a mult korszak hátralékai folynak még be a lajtántúli tartományokban. Van azonban a magyar tartományokban, Dalmátián kivül, személyes kereseti adó, mely ismét a lajtántúli tartományokat nem terheli.

A telekadó részletezve a következő táblázatból látható :

Pénzügyi kerületek	rendes telek adó	a jövedelmi adót helyettesítő $^1/_8$ pótlék	rendkivüli pótlék, a rendesnek $^1/_3$ része	Összesen
	telekadó osztrák értékben			
Magyarország: budanagyváradi pénzügyi kerület, az adó provisorium szerint 16%	5.970,000	—	995,000	6.965,000
pozsonyi	2.455,362	—	409,227	2.864,589
sopronyi	2.940,500	—	490,083	3.430,583
kassai	1.205,553	—	200,926	1.406,479
	12.571,415	—	2.095,236	14.666,651
a volt temesi bánság „	3.997,392	—	666,232	4.663,624
	16.568,807	—	2,761,468	19.330,275
Horvát és Tótország „	1.288,428	—	214,738	1.503,166
Dalmátia az állandó kataszter szerint 16%	217,639	72,546	36,273	326,458
Erdélyország a provisorium szerint 10%	1.261,000	—	210,167	1.471,167
Az összes magyar tartomány	19.335,874	72,546	3.222,646	22.631,066

Az összes telekadó tehát a rendes és rendkivüli pótlékkal együtt	
Magyarországon a volt vajdasággal	19.330,275 ft
Erdélyben	1.471,167 „
Horvát és Tótországban	1.503,166 „
Dalmátiában	326,458 „
Összesen	22.631,066 „
hozzá adva a határőrvidéken szedett s a katonai közigazgatás bevételeihez tartozó telekadót	1.600,770 ft
Az összes telekadó	24.231,836 ft

Az egész ausztriai birodalom összes telekadója 1864-re 62,345,629 ftban van megállapítva, s így a magyar korona alatti országok telekadója, a birodalmi összes telekadónak 39 %-át, tehát közel $^2/_5$ részét teszi.

A magyar korona országai összes területét Czörnig szerint (a ki az ausztriai birodalmat $11.252,_{88}$ osztr. mértföldre számitotta) $5,822,_{30}$ osztr. mértföldre véve, esik egy-egy mértföldre $4161._{90}$ frt., a lajtántúli összes területen azonban $5,540,_{41}$ frt. telekadó. Ha pedig a telekadó tárgyául csupán a termő földet vesszük, melyre ez adó voltaképen ki van vetve, s ezt Czörnig szerint Magyarországra nézve 4.743 □ mértföldben fogadjuk el: a magyar tartományok egy-egy mértföldjére $5109,_{60}$, az összes ausztriai birodalom egy-egy mértföldjére pedig $6,378,_{04}$ frt esik.

A magyar korona egyes országait tekintve esik

Magyarországon	1 □ mértföldre . .	$5.188,_{30}$ ft	telekadó
Erdélyben	1 □ „ . .	$1.541,_{47}$ ft	„
Horvát-Tótországban	1 □ „ . .	$4.487,_{06}$ ft	„
Dalmátiában	1 □ „ . .	$1.468,_{59}$ ft	„
a határőrvidéken	1 □ „ . .	$2.745,_{75}$ ft	„

Az 1857-diki népszámlálás szerint megállapitott lélekszám szerint esik fejenként Magyarországon 1 ft 95, Erdélyben 0 ft 77, Horvát-Tótországban 1 ft 69, a határőrvidék 1 ft 50 kr. telekadó. Még inkább részletezve a telekadó kivetését, tekintetbe kell vennünk a földbirtokosok számát, kik ez adót tulajdonképen viselik s akkor úgy találjuk, hogy

Magyarországon	egy földbirtokosra	10 ft 79
Erdélyben	„ „	2 ft 45
Horvát-Tótországban	„	8 ft 77
Dalmátiában	„	1 ft 94 telekadó jut.

Egy-egy holdra végre Magyarországon $0._{61}$, Erdélyben

0.18, Horvát-Tótországban 0.52, a végvidéken 0.35 frt telekadó esik. A termő föld tiszta jövedelmének a telekadó Magyarországon 19.8 %, Erdélyben 11.2 Horvát-Tótországban 21,1 százalékát képezi.

A házadót két alosztálya szerint a következő táblázat mutatja. Az alosztályokra nézve ugyanis tudvalevő, hogy a házbéradó mindazon városokban fizetendő, melyekben a bérbeadás túlnyomó; s az adó a házbérnek 12%-át teszi. A házosztályadó a többi épületekre vonatkozik, melyek a megadóztatás nagysága szerint osztályokba sorozvák és a földszinti épületekre nézve 21, az emeletesekre nézve 42 kr. a legalsóbb osztályban; emelkedik pedig a magyar korona országaiban (Dalmátiát is ideértve) 31.5 frtig.

Ház bér- és osztályadó	rendes	a jövedelmi adót helyettesítő 1/3 pótlék	rendkivüli pótlék a rendesnek 1/3 része	Összesen
Magyarország . . .	1,188,445	—	198,074	2,265,969
	586,300	—	293,150	
volt temesi bánság . .	63,548	—	10,591	244,344
	113,470	—	56,735	
„	1.951,763	—	558,550	2,510,313
Horvát és Tótország	110,805	—	18,468	242,095
	75,215	—	37,607	
Dalmátia	59,569	19,856	9,928	123,581
	18,670	6,223	9,335	
Erdélyország . . .	90,600	—	15,100	293,500
	125,200	—	62,600	
Összesen a házbéradó	1,512,967	19,856	252,161	
a házosztály adó	918,855	6,223	459,427	
Főösszeg	2,431,822	26,079	711,588	3,169,489

A házadó az egész osztrák birodalomban 19,884,993 frt, s így Magyarország az adónemhez csak 16 %-kal járul.

A kereseti és személyes kereseti adó nincs egyformán kivetve az egész birodalomban. A német-szláv tartományokban az úgynevezett kereseti adó (Erwerbsteuer)

létezik s a különféle iparos foglalkozások négy főosztálya szerint hajtatik be. Trieszt számára benfoglaltatik a jövedelmi adóban. A lombard-velenczei királyságra nézve a „contributo delle arti e di commercio“ címe alatt 7 osztály szerint van kivetve.

Magyar-, Erdély-, Horvát- és Tótországban a régebbi dical-adótól képezvén átmenetet, a személyes kereseti adó egy neme a fej- és osztályadónak s néhány kivétellel valamennyi, a 16 évet betöltött egyéntől szedetik. Három osztályra van osztva: 21 krtól 1 frt 5 krig, 1 frt 5 krtól — 6 frt 30 krig és 4 fttól — 200 ftig és az egyenes adó 200 és 500 ftnyi emelkedése szerint 8 és 10 frtnyi emelkedéssel. A személyes kereseti adót ekkoráig nem terheli a rendkivüli pótlék.

A személyes- (Dalmátiára nézve) kereseti adó a következő táblázatból látható:

Pénzügyi kerületek	rendes	rendkivüli pótlék 1/3	Összesen
	ft osztr. ért.		
Magyarország: budanagyváradi pénzügyi kerület	1.365,400	—	1.365,400
Magyarország: pozsonyi pénzügyi kerület	563,600	—	563,600
Magyarország: sopronyi pénzügyi kerület	716,000	—	716,000
Magyarország: kassai pénzügyi kerület	434,500	—	434,500
·/.	3.079,500	—	3.079,500
Volt temesi bánság	481,100	—	481,100
·/.	3.560,600	—	3.560,600
Horvát és Tótország	282,800	—	282,800
Dalmátia *)	45,300	9,060	54,360
Erdély	1.350,000	—	1.350,000
Összesen	5.238,700	9,060	5.247,760

Párhuzamot vonva a birodalom német-szláv részének kereseti s a magyar korona alatti országok személyes kereseti adója között, mely amannak körülbelül megfelel, úgy ta-

*) Kereseti adó (Erwerbsteuer) mint a lajtántúli tartományok ilyféle adója.

láljuk, hogy Ausztriában ez adó 5.878,190 és a Dalmátiára eső 54360 ft levonásával: 5.823,830 ftot, a magyarországi pedig, Dalmátiát is ide számítva 5.247,760 ftot tesz, mely ha a végvidékbeli malomadót . . . 32,950 frt és az ipar és kereskedési adót 181,980 frttal is hozzáadjuk, a magyar korona alatti országok összes e nembeli adója 5.462,690, vagyis az egész birodalmi adónak 92.$_4$% át képezi.

Esik pedig egy fejre:

Magyarországon	0,36 ft
Erdélyben	0,70 „
Horvát- és Tótországban . .	0,32 „
a végvidéken	0,21 „

A jövedelmi adó tárgya mindazon tiszta jövedelem, melyet a lakosok akár vagyonokból akár személyes keresetökből nyernek. A föld és házbirtoktól az ezen adónemekhez csatolt pótlék által hajtatik be, azon kivül pedig három osztályban van kivetve.

Részletes mennyiségét a következő táblázat mutatja:

	rendes	rendkivüli pótlék 1/3	Összesen
	ft osztr. ért.		
Magyarország, pénzügyi kerület: budapestnagyváradi	777,700	155,540	933,240
pozsonyi	219,400	43,880	263,280
sopronyi	386,2 0	77,240	463,440
kassai	158,300	31,660	189,960
·/.	1.541,600	308,320	1.849,920
volt temesi bánság	200,000	40,000	240,000
·/.	1.741,600	348,320	2.089,920
Dalmátia	24,700	4,940	29,640
Horvát és Tótország	135,900	27,180	163,080
Erdély	150,000	30,000	180,000
Összesen	2.052,200	410,440	2.462,640
Ehhez számítva a végvidék jövedelmi adóját	—	—	21,736
Főösszeg	—	—	2.484,376

Az összbirodalom jövedelmi adója: 9.558,000 ft., melynek a magyar kor ona országai jövedelmi adója 26%-át képezi.

Minthogy pedig a föld- és házbirtokra nézve a jövedelmi adó már az illető adók pótlékában bennfoglaltatik, fejenkinti jövedelmi adó kiszámitásakor a föld- és házbirtokosokat le kell az összes népességből vonni s igy Dalmátia mellőzésével egy fejre $0._{20}$ frt esik.

A jövedelmi adó fentebb kitett összegében különben még benn nem foglaltatik azon tekintélyes öszlet, mely az 1864-ki budget szerint az államadóssági kötvények kamatai után fizetendő s a mely

a régibb államadósságnál	11,620 frt
az újabbnál	4.605,431 „
a lombard-velenczei királys. államadósságánál	151,482 „
a közalapítványi és rendi kötvények után . .	1.397,357 „
Összesen	6.165,890 frt

mi által az egész birodalom jövedelmi adója 15.723,890 ftra emelkedik.

Az egyenkint elősorolt adónemekbe már betudott rendkivüli pótlékemelés részletes kimutatása Magyarországra nézve a következő táblázatból tünik ki:

Rendkivüli pótlék, felemelve az 1862. dec. 16-kán kelt pénzügyi törvény által.

Pénzügyi kerületek	Rendkivüli pótlék emelés					Összesen
	telekadó 1/6	házbéradó 1/6	házosztály adó 2/4	(szem.) kereseti adó 1/5	jövedelmi adó 1/5	
Magyarország: budanagyváradi pénzügyi kerület	995,000	146,175	123,150	—	155,540	1.419,865
Magyarország: pozsonyi „ „	409,227	17,833	61,000	—	43,880	531,940
Magyarország: sopronyi „ „	490,083	28,333	66,000	—	77,240	661,656
Magyarország: kassai „ „	200,926	5,733	43,000	—	31,660	281,319
·/.	2.095,236	198,074	293,150	—	308,320	2.894,780
volt temesi bánság	666,232	10,591	56,735	—	40,000	773,558
·/.	2.761,468	208,665	349,885	—	348,320	3.668,338
Horvát és Tótország	214,738	18,468	37,607	—	27,180	297,993
Dalmátia	36,273	9,928	9,335	9,060	4,940	69,536
Erdély	210,167	15,100	62,600	—	30,000	317,867
Összesen	3.222,646	252,161	459,427	9,060	410,440	4.353,134

Az egyenes adó összehasonlítása az 1864-diki

Pénzügyi kerületek	telekadó		házbéradó	
	1864.	1863	1864	1863
Magyarország				
budanagyváradi pénzügyi kerület	6.965,000	6.959,448	1.023,225	1.003,980
pozsonyi „ „	2.864,589	2.878,979	124,833	121,200
sopronyi „ „	3.430,583	3.429,442	198,333	198,978
kassai „ „	1.406,479	1.405,514	40,128	40,128
·/.	10.666,651	14.673,383	1.386,519	1.364,286
a volt temesi bánságban	4.663,624	4.684,525	74,139	74,140
·/.	19.330,275	19.357,908	1.460,658	1.438,426
Horvát és Tótország	1.503,166	1.503,166	129,273	129,273
Dalmátia	326,458	326,478	89,353	88,450
Erdély	1.471,167	1.470,411	105,700	108,600
Összesen	22.631,066	22.657,963	1.784,984	1.764,749
tehát 1864-ben több	—	—	20,235	—
kevesebb	26,897	—	—	—

Ha azonban az 1864-diki 33.510,955 ftnyi összeghez hozzá

Magyarországon . . . . . .

a volt temesi bánságban . . . . .

Horvát és Tótországban . . . . .

Erdélyben . . . . . .

Dalmátiában . . . . . .

úgy találjuk, hogy az egyenes adó 1864-diki összege 40,604,989 ft. 6.665,694 fttal nagyobb.

és 1863-diki költségvetés szerint

házosztályadó		személyes kereseti adó		jövedelmi adó		Összesen	
1864	1863	1864	1863	1864	1863	1864	1863
369,450	366,603	1.365,400	2.411,300	933,240	1.064,880	10.656,315	10.806,211
183,000	182,600	563,600	560,700	263,280	276,960	3.999,302	4.020,439
198,000	195,486	716,000	715,600	463,440	461,400	5.006,356	5.000,906
129,000	128,605	434,500	425,000	189,960	174,360	2.200,067	2.173,607
879,450	872,894	3.079,500	3.112,600	1.849,920	1.977,600	21.862,040	22.001,163
170,205	168,560	481,100	481,800	240,000	304,800	5.629,068	5.713,825
1.049,655	1.041,854	2.560,600	3.594,400	2.089,920	2.282,400	27.491,108	27.714,988
112,822	112,823	282,800	274,000	163,080	163,080	2.191,141	2.182,342
34,228	34,228	54,360	53,820	29,640	26,400	534,039	529,376
187,800	187,398	1.350,000	1.402,700	180,000	243,480	3.294,667	3.412,589
1.384,505	1.376,303	5.247,760	5.324,920	2.462,640	2.715,360	33.510,955	33.839,295
8,202	—	—	—	—	—	—	—
—	—	77,160	—	252,720	—	328,340	—

adjuk a rendkivüli pótlék felemelését és a rendkivüli adót, mely

. . . . . { 2,894,780 / 1,758,600 }

. . . . . { 773,558 / 388,800 }

. . . . . { 297,993 / 153,900 }

. . . . . { 317,867 / 288,000 }

. . . . . { 69,536 / 151,000 }

Összesen 7,094,034 ft

vagyis az 1863-diki 33,839,295 ftnyi összeggel összehasonlítva

Az adó felemelés különben az egész monarchiára kihatván tetemes összletekben mutatkozik, melyek az alábbi táblázatból kitünnek s a fentebbi összehasonlítást világosabbá teszik:

Egyenes adó	1864-ben			1863-ban	1864-ben	
	rendes	rendkivüli	összesen	rendes	több	kevesebb
	osztr. ért. forint					
telekadó	63.345,700	7.635,400	69.981,100	62.481,200	7.499,900	—
házadó	19.885,000	3.350,500	23.135,500	19.261,300	3.974,200	—
kereseti adó . . .	5.878,200	989,900	6.868,100	5.814,900	1.053,200	—
személyes keresetiadó	5.193,400	—	5.193,400	5.271,000	—	77,600
jövedelmi adó . .	15.723,900	4.059,400	19.783,300	15.685,511	4.097,789	—
örökségi adó . . .	42,600	—	42,600	29,500	13,100	—
rendkivüli adó . .	—	13.813,000	13.813,000	—	13.813,000	—
Összesen	109.068,800	29.848,200	138.917,000	108.543,411	30.373,589	—

Hogy az összes egyenes adók mértföld- és fejenkinti kivetését eszközölhessük, szükséges az eddig külön-külön kimutatott adónemeket a rendes és rendkivüli pótlékkal együtt összevonni.

Az összes egyenes adó 1864-re kivetve,		esik 1 □ mértföldre	fejenkint
Magyarországon	33.306,848 ft	8,935,$_{84}$ ft	3 ft 37 kr.
Horvát-Tótországon	2.643,034 „	7,889,$_{68}$ „	2 ft 96 „
Erdélyben	3.900,534 „	4,087.$_{20}$ „	1 ft 51 „
Dalmátiában	754,575 „	3,353,$_{90}$ „	1 ft 72 „
a végvidéken	1.837,436 „	3,498,$_{17}$ „	1 ft 73 „
Összesen	42,442,427 ft	5,552 ft 96 kr.	2 ft 26 kr.

Összevetve az egész birodalom egyenes adóját, mely a fentebbi kimutatás szerint 138,917,000 ft, a magyar korona tartományaira 42,442,427 ft, a nem magyar koronaországokra

96.474,573 ft esik, azaz : az összes egyenes adónak Magyarország $30._{56}$, a német szláv tartományok $69._{44}$ százalékát adják ; vagyis a Magyarország által fizetett egyenes adó úgy áll a lajtántúli tartományok adójához, mint 1 : $2._3$-hoz.

A közvetett (indirect) adó tárgyai a fogyasztási adó, vám, só, dohány, bélyeg, jogügyleti dijak és illetékek, sorsjáték, sorompó vám, érczbélyeg (Punzirung), a bányászati vájnamérték- és szabadkutatási illetékek.

A fogyasztási adó 1864-re az összes birodalomban 60.617,237 frtot tesz, az összes költségek 2.207,178 ftban vannak megállapítva. Ebből a magyar koronához tartozó országokra esik bevétel 13.774,383 frt., kiadás 341,607 frt, vagyis a szélesb értelemben vett Magyarország az öszbirodalom fogyasztási adójának $22._7\%$ adja.

Megjegyzendő, hogy a Dalmátiára kivetett csekély fogyasztási adó szeszes italok, vágómarha, gabona s egyebektől 57 zárt városban fizettetik bevitelekor. A dalmát fogyasztási adó ennélfogva a nemzetközi vámjövedelem közt fordul elő, ennélfogva az alább következő részletes kimutatásban nem foglaltatik.

A fogyasztási adó szedése kétféle. Nagyobb a több lakossal bíró, úgynevezett zárt városokban, csekélyebb a vidéken. A zárt városok közé Magyarországon csak Buda-Pest és Pozsony tartozik. Behajtása vagy kincstári kezelésben történik, a dijszabás szerinti illetékek beszedése által, vagy egyes felekkel való kiegyezkedés utján. Szintúgy történhetik egyenes behajtás vagy kiegyezkedés utján a községek részéről, melyeknek a kincstár a fogyasztási adó beszedését meghagyta. Történhetik végre magán vállalkozók által is, kik szintén vagy a kiszabott illetékek vagy pedig egyezkedés szerint hajtják be a tartozásokat.

Megjegyzendő még, hogy a közvetett adók közül csupán a fogyasztási adó az, melyre a községek saját költségeik fedezésére pótlékot vethetnek. Továbbá, hogy a szeszadó rendszerint a termelés alkalmával hajtatik be. Ez adónem Dalmátiát ekkoráig nem terheli. A bor és must-adót Magyarország csak azon községeiben szedik, melyek 2000-nél több lakost számlálnak, Horvát- és Tótország valamint Dalmátia az ideig még nem fizetik ez

adót. A hús és vágómarha megadóztatása a 10,000 felül 20,000 lakossal biró városokban a rendes adótétel 20%-kal fölemeltetett; a 20,000-nél több lakossal biró városokban megkettőztetett. Horvát- és Tótország s a határőrvidék ez adótól mentek. A belföldi czukortermelés megadóztatása 1859 óta 20%-nyi pótlékkal emeltetett, mely is alábbi táblázatunkban, mint rendkivüli adó külön ki van mutatva.

F o g y a s z t á s i a d ó

	Magyarország pénzügyi kerületei					Horvát Tótországok	Erdély	Összesen
	buda-nagyvá-radi	pozsonyi	sopronyi	kassai	temes-vári			
szeszadó	2.666,000	1.260,000	560,000	924,000	600,000	120,000	1.640,000	7.770,000
bor és must	1.094,000	160,000	510,000	40,000	360,000	—	140,000	2.304,000
sör	423,000	120,000	117,000	38,000	160,000	60,000	67,000	985,100
hús és vágómarha	840,000	138,000	230,000	140,000	195,000	—	220,000	1.763,000
czukor { rendes	230,770	350,770	489,230	16,629	—	—	—	1.087,390
czukor { rendkivüli	19,230	29,230	40,770	1,380	—	—	—	90,610
biztosítékok a zárt városokon való átvitelre	50,000	50,000	—	—	—	—	—	100,000
lak és haszonbér	220	—	—	—	—	—	—	220
visszatérítések	7,600	1,500	580	500	600	320	1,500	12,600
vegyes	1,700	200	220	500	200	—	350	3,170
Összesen	5.332,520	2.109,700	1.947,800	1.161,000	1.315,800	180,320	2,068,850	14.115,990
költség	138,705	97,650	58,150	8,125	25,842	1,840	11,295	341,607
marad többlet	5.193,815	2.012,050	1.889,650	1.152,875	1.289,958	178,480	2.057,555	13.774,383
	11.538,348							

A nemzetközi vám (harminczad) az egész osztrák birodalomban 17.704,184 ftot jövedelmez, az összes kiadás 2.394,171 ft., a tiszta haszon 15.310,013 ft, ebből a szorosabb értelemben vett Magyarországra esik 1.441,387 ft bevétel és 214,947 ft kiadás, a mi tekintve azt, hogy Magyarország és a többi osztrák tartomány közötti határvonal elesvén, Magyarország csak csekély mértékben határos a külfölddel, csekély összeg; növekedik azonban némikép ha hozzá a magyar koronához tartozó többi országot, nevezetesen Dalmátia tengerpartját is számitjuk; a mikor is az összes bevétel 2.575,703 ft, a kiadás 519,903 ft s a felesleg 2.055,800 frt, vagyis: a magyar birodalom az osztrák monarchia vámbevételeihez 17.$_5$%-kal járul.

A vámjövedelem részletes kimutatását a következő táblázat ábrázolja:

Határ vám	budanagyvári	sopronyi	pozsonyi	kassai	temesvári	Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	közigazgatási kerület								
beviteli } vámok a külfölddel való	679,900	119,980	74,350	7,770	479,000	340,000	372,000	245,000	2.309,000
kiviteli } közlekedésben	15,000	—	—	—	1,250	12,000	—	527	28,777
jövedéki biztosítékok bevitelért	20,000	—	—	—	4,350	—	—	448	24,798
mázsapénz	2,500	350	112	10	550	2,500	60	1,100	7,182
czédulapénz	300	15	3	—	500	150	300	330	1,598
pecsét illeték	600	10	5	—	350	950	30	30	1,975
raktári illeték	5,500	500	245	6	500	800	1,500	650	9,701
fogyasztási illeték (Consumo) .	8,000	1,700	—	28	650	9,500	120,000	750	140,628
veszteglési díj (contumaztax) .	2,000	—	—	—	19,000	9,000	—	12,125	42,125
lak és haszonbér	3,150	—	—	—	—	—	—	—	3,150
visszatérítések (Mängel) . . .	400	200	60	35	40	1,000	660	935	3,330
vegyes	950	5	3	—	510	1,700	120	151	3,439
Összesen	738,300	113,760	74,778	7,849	506,700	377,600	494,670	262,046	2.575,703
	1.441,387								
költség	71,232	23,310	10,081	5,227	105,097	133,770	88,798	82,388	519,903
	214,947								
tiszta	667,068	90,450	64,697	2,622	401,603	243,830	405,872	179,658	2.055,800
	1.226,440								

Hogy a só ból eredő jövedelmet kellőleg megítélhessük, tekintetbe kell venni a termelést, mely Magyarország és kapcsolt részeire nézve a következő táblázatból kitünik. A termelő hivatalok sókezelése ugyanis

	Magyarország			Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	Mármaros	temesi bánság				
	m		á	z	s	a	
eladás belföldön	246,408	1.031,000	20,384	235,000	115,000	627,600	2.275,392
sószállítás külföldre	—	--	135,000	—	100,000	—	235,000
ingyen sóadás	647	1,200	41	130	—	4,300	6,318
Összesen	247,055	1.032,200	155,425	235,130	215,000	631,900	2.516,710
	1.434,680						

Vagyis 2.516,710 mázsa, mely a többi osztrák tartományban termelt és eladott 7.058,285 mázsával összevetve 35.$_7$ százalékot tesz. Hasonló eredményt mutat a pénz-kimutatás, melyet ím e táblázat vázol :

	Magyarország			Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	Mármaros	temesi bánság				
	osztrák ért. forintban						
belföldi eladás . . .	2.114,870	7.027,260	85,883	1.400,000	312,900	3.331,580	14.272,493
külföldre szállítás . .	—	—	354,375	—	222,500	—	576,875
szabadalom illeték . .	—	—	—	20	—	—	20
lak és haszonbér . .	820	620	—	10	—	862	2,312
visszatérítések . . .	6,530	2,550	500	1,000	500	6,500	17,580
vegyes	1,720	9,670	132	270	100	1,824	13,716
Összesen	2.123,940	7.040,100	440,890	1.401,310	536,000	3.340,766	14.882,996
	9.604,930						

Hozzáadva a termelő hivatalok, a következő kimutatásból látható bevételeit, és pedig:

Magyarországban	190,797 frt	
Erdélyben	32,614 frt	
Dalmátiában	3,000 frt	226,411

A só összes jövedelme 15.109,407 frt.

vagyis, összevetve a monarchia összes nyers jövedelmével, mely 41.849,147 ft., e jövedelmi forráshoz Magyarország 36.$_1$%-kal járul.

A só termelési költsége nem csak a só minősége, hanem a sóbányák helyi viszonyai szerint is változik. Az 1856—1858-diki évek középszáma szerint egy bécsi mázsa termelési költsége fött sónál 70—150 kr., kősónál 34—86 kr., tengeri sónál 110 kr., marhasónál 61—152 kr., trágyasónál

66—119 kr., gyári sónál 37—85 kr. Nem különben változnak az eladási árak és pedig a főtt só 5 frt 75—7 ft 50 kr., kősó 4 ft.—6 ft 50 kr., tengeri só 2 ft 25—6 ft 75 kr. Mind e sónemhez különben még a 15%-nyi hadi pótlék is járul.

A só mind államtulajdonnak tekintetik s a Magyarországon működő só-eladási társulat a sót az állam raktáraiban veszi át meghatározott áron, a Dunán és Tiszán saját talpain, a Maroson pedig kincstári hajókon szállítja az összes sómennyiséget mind a kincstár, mind saját eladási helyiségeibe, honnan az egyes vevők, a sóárulás különben szabad lévén, azt a maguk költségén szállittatják rendeltetése helyére.

A sótermelő hivatalok külön bevételeit ím e táblázat mutatja:

	Magyarország						Erdély					
	pénzügyi kerületek és a sóvári főtisztartóság	m.szigeti igazgatóság	sóbányahivatal				sóbányahivatal					
			Szeget	Rhóna-szék	Szlatina	Sugatagh	Désakna	Torda	Maros-Ujvár	Vizakna	Parajd	
Eladott anyagok s eszközök . . .	7,964	—	39,140	59,200	30,000	2,400	2,600	3,650	1,820	600		
gabona, zsir, égőfa	—	—	—	27,000	27,000	—	—	20,600	—	—		
számadási hibákból	—	40	—	—	—	—	—	106	—	—		
lak és házbér . .	26	—	—	—	357	—	—	695	—	—		
különféle . . .	10	60	—	—	—	20	25	—	98	—		
Összesen	8,000	100	39,140	86,200	57,357	2,420	2,625	25,051	1,918	600		

Vagyis összesen Magyarországon . . . . . 193,797 frt.
Erdélyben . . . . . 32,614 frt.
Dalmátiában . . . . . 3,000 frt
Mindössze 226,411 frt.

A sótermelés, kezelés és eladás körüli költségek a különféle országok szerint ekként mutatkoznak

	Magyarország			Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen	
	pénzügyi igazgatósági kerületek	temesi bánság	marmaros-szigeti igazgatóság					
közigazgatási, illetőleg kezelési költség	10,320	—	129,419	—	39,780	1,122	180,641	
termelés és szállítás	87,800	—	459,573	—	441,559	6,678	1.031,004	
nyugdíj alap	1,480	—	23,804	—	10,110	—		
eladási költség	216,756	24,030	277,414	76,680	395,828	136,000	1.199,391	
nyugdíj alap	42,721	6,525	5,070	4,800	9,279	4,288		
Összesen	359,077	30,555	895,280	81,480	896,556	148,083	2.411,036	
	1,284,912							

Levonva ez összeget a só összes nyers jövedelméből, marad tiszta haszon 11.698,371 ft. vagyis a birodalmi tiszta haszonnak 36.6%-a.

A dohányegyedárúság régebben uralkodván már a német-szláv tartományokban, 1851 márczius 1-jén a magyar korona országaiban is behozatott. A dohányegyedárúság előtti korban Magyarországon rendszerint 40—50,000 hold volt dohánnyal beültetve, mely terület 1851-ben 35,000 holdra szállt alá. 1857-ben a gabonaárak csökkenése nagyobb lendületet adott a dohánytermelésnek, mely is az időben 89,000, 1858-ban 125,000 holdra emelkedett. Minthogy ugyanakkor ritka bő termés áldotta meg az országot, a termett dohánymennyiség 1.480,000 mázsára emelkedett. Ennek folytán a pénzügyi igazgatóság az úgyis csak engedély mellett lehetséges volt dohány termesztést 75,000 holdra szorítá·

Azóta meg lőn ugyan engedve, hogy a kik 1858-ig a kincstár számára folyton dohányt termeltek, ezután tetszésök szerint termeszthetnek a külföld számára, de a számos ellenőrzési intézkedés s a kivitelre engedett rövid határidő sokban megszoríták e különben üdvös intézkedést. Jelenleg az összes birodalomnak dohánynyal beültetett holdszáma 75,000, melyből Magyarországra 68,000, Galicziára 6,300, Velenczére 200, Déli Tirolra 500 hold esik.

Czörnig az 1851—859-i korszakban a kincstár számára Magyarországon termelt dohánymennyiséget 5,359,163 mázsára teszi, melyből egy évre 595,463 mázsa esik. Külföldre vitetett 60,000 mázsa magyar dohánylevél 600,000 frtnyi értékben. Ugyan e korszakban egy dohánynyal beültetett holdnak jövedelme volt:

Magyarországon	$9_{,48}$	mázsa	$16_{,2}$ frt.
Galicziában . .	$13_{,85}$	„	$119_{,9}$ „
Tirolban . . .	$5_{,17}$	„	$85_{,5}$ „
Velenczében .	$19_{,19}$	„	$253_{,2}$ „

A fentebbiek után nagyon csekélynek látszik a budget szerint 1864-re számba vett dohány fogyasztás, mely

Magyarországon . . .	140,582	
a volt temesi bánságban	19,300	159,882
Horvát-Tótországban . . .		21,000
Dalmátiában		5,000
Erdélyben		32,204
Összesen		218,086 mázsából áll.

E dohánymennyiség eladásából a következő pénzeredmény kerül:

	Magyarország		Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	a volt temesi bánság				
Eladás belföldön	9.900,000	1.430,000	1.600,000	500,000	1.820,000	15.250,000
engedély díjak .	84,349	18,601	3,000	—	6,512	112,462
eladott eszközökért	372,730	49,959	56,000	4,540	26,009	509,238
lak és haszonbér	267	20	—	—	—	287
számad. térítések	5,700	500	1,000	700	2,695	10,595
különfélék . .	3,260	500	900	700	1,610	6,970
Összesen	10.366,306	1.499,580	1.660,900	505,940	1.856,826	15.889,552
	11.865,886					

Dohány költségek.

	kezelés	termelési s szállítási költség			Összesen
		nyers levél ig. havannák s külföldi gyártmány	szállítási bér	gyártási költség	
Magy. dohánygyár Pesten Ferenczváros .	15,173 130*)	211	2,500	213,523	231,537
„ „ Terézváros . .	6,539 390	2,065	4,000	134,721	147,715
„ Kassán	5,492 280	—	3,000	96,220	104,992
szivargyár Pozsonyban	6,217 2,730	—	100	89,913	98,960
dohánygyár Temesvárott	8,959 318	—	3,000	84,730	97,007
„ Fiumében	12,181	16,560	50,000	230,040	308,781
„ Kolozsvártt	9,470 32	750	40,000	102,207	152,459
felügyelőség és béváltó hivatal Pesten . .	16,726 2,555	593,000	60,700	35,005	707,986

Mely összeg a birodalom 61.960,280 frtnyi nyers jövedék A dohány kezelés és közigazgatási költségeit a követ-

delmének 25.7%-át képezi.
kező táblázat mutatja.

„ „ Szolnokon . .	7,199 175	1.135,000	7,000	32,073	1.181,447
„ „ Aradon . . .	19,610 1,592	2.915,000	17,610	92,137	3.045,949
„ „ Debreczenben .	18,972 481	755,500	20,000	16,391	811,344
„ „ Nagy-Károlyban	7,851 84	180,000	15,000	5,461	208,396
„ „ Vásáros-Náményb.	10,825	223,000	21,000	7,504	262,329
„ „ Tolnán . . .	10,970 381	547,000	3,000	15,719	577,070
„ „ Barcson . . .	8,874	267,500	15,300	11,834	303,508
„ „ Maros-Vásárhelytt	3,133	96,000	7,000	3,834	109,967
felügyelőség Temesvár bev. hiv. Szegeden	27,612 153	1.922,000	3,100	41,219	1.994,084
Összesen	195,803 9,301	8.653,586	272,310	1.212,531	10.343,531

*) A kisebb számok a nyugdíj öszleteit jelentik.

A fentebb kimutatott költségekhez járulnak még a dohány eladási költségei, melyek

Magyarországon . .	885,267 ft.	
a volt temesi báns. .	159,000 „	1.044,267 ft.
Horvát-Tótországban		157,976 „
Erdélyben		121,926 „
Dalmátiában		35,745 „
Összesen		1.359,914 ftot
és a nyugdíj öszleteit is . .		3,888 fttal
ide számítva , ...		1.363,802 ftot tesznek.

A dohány termelés kezelési és szállitási, valamint eladási költségei összevéve pedig a magyar korona alatti országokban 11.707,333 frtban vannak kiszámítva s a dohányjövedékből Magyarországban eredményezett tiszta haszon csak 4.182,219 ft., vagyis a birodalombeli tiszta haszonnak $7._6\%$-ka volna. Csakhogy itt számba kell venni a költségek nagyságát, melyek épen Magyarországon, e kiválólag dohánytermesztő országban a legnagyobbak, hol is csupán nyers levelek beváltására 8.653,586 ft kell, holott e kiadás az egész birodalomban, a külföldről való vásárlást is ide számítva csak 18.773,600 tesz, és a bécsi dohánygyárak és beváltó hivatalok központi igazgatóságának, többnyire külföldi vásárlásokra fordított szerzési költségét 8.792,685 fttal leszámítva, Magyarország anyagtermelése 8.650,000 fttal úgy áll a német-szláv 9.970,000 forintnyi anyagtermeléséhez, mint $1 : 1._{15}$-hez.

A bélyeg jövedelme az egész monarchiában 19,200,000 ft, melyből

Alsó Ausztriára . . .	4.323,530 ft.
Felső „ . . .	505,180 „
Salzburgra	116,510 „
Tirolra	532,040 „
Stajerországra	785,580 „
Karinthiára	188,770 „
Krajnára	265,910 „
a tengerpartra . . .	608,410 „
Csehországra	3.083,100 „
Morvaországra . . .	1.259,730 „
Szileziára	98,810 „
Galicziára	1.172,040 „
Bukovinára	110,300 „
Lombard-Velenczére .	1.517,500 „
Összesen	14.567,410 ft esik.

Magyarország és kapcsolt részeire jut 4,632,590 ft., a szoros értelemben vett Magyarországra 3.650,250 ft, mely is e jövedelemágban a birodalmi fővárossal a központtal bíró Alsó-Ausztriát kivéve, minden többi országot meghalad; leginkább megközelíti Csehország, a lombard-velenczei királyság, Morvaország és Galiczia, a többi koronaországban ez adónem sehol sem közelíti meg az egy milliót.

Miként oszlik a magyar korona alatti országokban a bélyegadó különféle nemeire s mindegyikök mennyit jövedelmez, a következő táblázat mutatja:

Bélyeg.

	Magyarország					Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	buda-nagyváradi	pozsonyi	sopronyi	kassai	temesvári				
	pénzügyi kerület								
Rendes bevétel:									
okirat és váltóbélyeg eladása	711,000	240,000	290,000	137,000	295,000	200,000	116,000	225,000	2.214,000
közvetlenül fizetett illeték	85,000	18,400	20,780	15,500	22,400	10,100	4,040	12,000	188,220
bélyegdíj kártyától . . .	70,000	2,500	300	—	3,000	7,000	250	—	83,050
„ naptártól . . .	30,000	500	20	—	700	1,400	150	1,200	33,970
„ ujságtól . . .	92,000	2,500	800	400	4,000	8,000	—	8,000	115,700
„ hirdetéstől . .	8,000	600	300	500	860	800	850	700	12,610
visszatérítés (m.)	350	50	60	60	100	80	10	200	910
vegyes	50	10	—	10	—	—	50	10	130
	996,400	264,560	312,260	153,470	326,060	227,350	121,350	247,110	2.648,590
	2.052,750								
Rendkivüli:									
az 1862. dec. 13. törvényen alapuló felemelés . . .	723,000	212,400	272,100	140,800	249,200	143,500	61,000	182,000	1.984,000
	1.597,500								

Összesen	1.719,400	476,960	584,360	294,270	575,260	370,880	182,350	429,110	4.632,590
	3.650,250								
Összes költség	24,225	6,340	10,732	2,545	4,385	3,370	1,710	4,430	57,737
	48,227								
marad fölösleg	1.695,175	470,620	573,628	291,725	570,875	367,510	180,640	424,680	4.574,853
	3.602,023 ft.								

A dijak (Taxen) és jogügyleti illetékek a birodalomban mindössze 25,033,499 frtot jövedelmeznek. Ebből legtöbb esik ismét

Alsó Ausztriára, Bécscsel, t. i.	4.500,000 frt.
Csehországra	4.100,000 „
Lombard-Velenczére	2.100,000 „
Morvaországra	1.709,000 „
és Stajerországra	1.204,000 „

a többi koronaországban egy milliót sem hajt e jövedelmi ág, holott a szoros értelemben vett Magyarországban magában 5.600,000 frtra, az egész magyar korona alatti területen, mint az alábbi részletes kimutatásból látható, 6.600,000 frtnál többre rúg.

Díjak és jogügyleti illetékek.

Rendes bevétel	Magyarország					Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	buda-nagyváradi	pozsonyi	sopronyi	kassai	temesvári				
	pénzügyi kerület								
czím, méltóság és tiszt. hivatal megadásaért járó díj	1,200	500	520	—	—	500	200	—	2,920
hivatalnoki taxa	15,800	3,000	1,450	3,600	6,000	6,000	5,000	15,000	55,850
Pfründe-Verleihung . . .	13,200	1,000	—	—	—	—	400	—	14,600
felfedezések és javítások az ipartéren adott szabadalm.	800	50	40	—	—	100	—	670	1,660
ügynöki, közjegyző és sensal	50	—	—	—	150	400	400	105	1,105
Character és Carenz taxen	200	—	—	—	—	—	—	—	200
birósági taxa	12,000	—	—	—	640	200	420	—	13,260
letéteményi taxa	2,500	—	—	—	9,000	3,000	1,220	1,030	16,750
tengeri pátens taxa . . .	—	—	—	—	—	300	1,500	—	1,800
/.	45,750	4,550	2,010	3,600	15,790	10,500	9,140	16,805	108,145
jogügyleti illetékek:									
skalaszerintiek	80,000	14,000	800	11,000	16,000	10,000	1,200	8,000	148,200
hirlapi hirdetésért . . .	19,000	950	700	—	700	1,800	—	600	23,750

minden másért	2,500	1,500	3,000	1,000	4,000	1,000	1,000	8,000	22,000
ingatlanok pénzért átadásaért	1.180,000	375,000	530,000	130,000	425,000	90,000	37,000	180,000	2,947,000
telekkönyvi bejegyzésért .	80,000	23,000	35,000	12,000	27,000	10,500	3,500	10,000	201,000
ingyenes vagyonátruházásért:									
általános illetékek . . .	300,000	65,000	100,000	50,000	115,000	40,000	20,000	60,000	750,000
különdíjak ingókért . . .	150,000	45,000	75,000	25,000	65,000	25,000	12,000	38,000	435,000
birói itéletektől	48,000	13,000	8,000	5,000	12,000	4,000	2,000	8,000	100,000
pótlék a nem szabott közvetlen illetékekhez . .	200,000	60,000	110,000	32,000	60,000	23,000	10,000	30,000	521,000
a közvetl. illetékek büntetésképeni felemelésétől . .	17,000	8,000	8,300	3,000	6,000	1,500	400	7,000	51,200
illetéki egyénérték s pótlék	140,000	56,000	82,900	30,000	38,000	50,000	8,000	92,000	496,900
késedelmi kamat	20,000	7,400	7,000	1,000	10,000	3,500	800	3,000	52,700
bírságok	500	200	80	—	—	300	—	—	1,080
vegyes	1,500	300	400	100	200	150	50	750	3,450
rendkivüli:									
a dec. 13-ki törv. felemelés	268,200	89,100	132,750	40,050	113,700	46,800	14,400	68,400	773,400
Összesen	2.552,450	763,000	1.103,140	344,250	908,390	318,050	119,490	530,555	6.639,325
			5.671,230						
le a költség . .	25,480	13,600	19,700	5,100	30,550	4,500	250	8,150	107,330
tiszta haszon	2.526,970	749,400	1.083,440	339,150	877,840	313,500	119,240	522,405	6.531,995
			5.576,800						

A sorsjáték mint szintén államjövedelmi forrás egész Ausztriában 18.268,960 ft. bevételt, 11.639,566 ft. kiadást és ennélfogva 6.629,394 frt felesleget tüntet ki. Megjegyzendő, hogy a költségek közt legnagyobb tételként szerepelnek a sorsolási nyeremények 10.364,080 frttal.

A sorsjátéknak Magyarországra eső jövedelmi részét a következő táblázat mutatja.

	Magyarország	volt temesi bánság	Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
Játék-betétek .	1.700,000	300,000	290,000	410,000	62,000	2.762,000
Lejárt, elzárt és csökkentett betétek . . .	1,500	500	300	300	130	2,730
Kijátszási díjak .	1,090	410	—	270	—	1,770
Más különféle .	300	60	50	100	10	520
Összesen	1.702,890	300,970	290 350	410,670	62,140	2.767,020
Le a kiadás	1.070,066	193,805	180,380	261,423	39,990	1.745,664
fölösleg	632,824	107,165	109,970	149,247	22,150	1.021,256
	739,989					

A költségekben foglalt nyeremények ből

Magyarországra .	960,500 ft.	
a volt temesi bánságra	169,500 „	1.130,000 ft
Horvátországra		163,850 „
Erdélyországra		231,650 „
Dalmátiára		35,030 „
Összesen		1.560,530 ft van számítva.

Harmincz éves átlag szerint a játék betétekből 57% esik nyeremányekre, 7% kezelési költségekre, 36% pedig tiszta jövedelem.

Az út- híd és vízvám oly közlekedési eszközök költségei kárpótlásában fizetendő díj, mely közlekedési eszközöket az állam vagy községek és magánosok kötelesek jó karban tartani. Magyarországban voltaképen nem létezik e jövedéknem, minthogy bizonyos, a többi koronaországok vámjövedelméhez arányosított egyenértéket fizet, mely 1864-re 374,600 ftban van megállapítva. Mégis az 1864-diki

költségvetés is tüntet ki ilyetén bevételeket Magyarországon és kapcsolt részeiben, melyek a következő táblázatban foglaltatnak.

	Magyarország		Horvát-Tótország	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	temesi bánság			
út és hídvám	2,412	55,465	78,837	141,339	278,052
vámjövedéki aequivalents	374,600	—	—	—	374,600
víz és kompvám . . .	—	—	1,163	—	1,163
lak- és haszonbér . .	—	52	279	121	452
visszatérítés	—	10	50	90	150
vegyes	5	53	103	50	211
Összesen	377,017	55,580	80,450	141,600	654,647
költség	—	2,800	5,555	1,600	9,955
fölösleg	377,017	52,780	74,895	140,000	644,692

Dalmátiában út- és hidvámok vagy ezekhez hasonló jövedékek nem léteznek.

Az egész birodalom sorompó-vám jövedelme 3.419,029 frt, a költség 38,848 ft, a fölösleg tehát 3.380,181 frt, melyből Magyarországra csak 644,692 ft vagyis 19% esik.

Van még egy neme a közvetett adónak, az érczbélyeg (Punzirung), mely az egész osztrák birodalomban csak 192,945 frtot, az 54,256 frtnyi kölségek levonásával pedig 138,689 frtot jövedelmez. Ebből esik:

	Magyarország		Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
	pénzügyi kerületek	temesi bánság				
az ujon behozandó törvény szerint	29,500	500	1,000	7,000	500	38,500
költség	11,000	2,000	2,200	2,200	1.800	19,200
marad +	18,500	—	—	4,800	—	19,300
marad —	—	1,500	1,200	—	1,300	—

A bányászati vájnamérték és szabad kutatási illetékek.

		mérték illeték		Összesen	szabad kutatási illeték		Összesen	Főösszeg
		magán	kincstári		magán	kincstári		
		müvektől			müvektől			
Dalmátia	bányakapitányság	252	—	252	40	—	40	292
Magy.orsz. kassai	bányakapitányság	8,233	644	8,877	7,840	100	7,940	16,817
„ nagybányai	bányakapitányság	1,868	953	2,821	2,480	480	2,960	5,781
„ besztercze-bányai .	bányakapitányság	5,300	3,818	9,118	2,300	120	2,420	11,538
„ budapesti .	bányakapitányság	4,728	1,022	5,750	6,000	—	6,000	11,750
„ oraviczai .	bányakapitányság	6,344	—	6,344	4,000	—	4,000	10,344
Horvátorsz. zágrábi	bányakapitányság	2,387	57	2,444	4,900	40	4,940	7,384
Erdély, zalathnai .	bányakapitányság	1,070	405	1,475	5,800	160	5,960	7,435
Összesen		30,182	6,899	37,081	33,360	900	34,260	71,341

Az 1864-iki költségvetésben a lombard velenczei királyságban létező összesített illetékeken kivül több közvetett adónem nem fordul elő. Hogy mindamellett a p ó s t a j ö v e d e l m e t is ide sorozzuk, mely a kereskedelmi és közgazdasági miniszterium bevételi rovataiban előfordul — oka az, hogy voltaképen az állami egyedáruság egy neme, és nem csak bő jövedelmi forrás, de némileg adó is, csakúgy, mint a bélyeg vagy jogügyleti illeték, nem lehetvén ugyanis egy levelet, egy csomagot se szállitani a nélkül, hogy póstadijat ne fizetnénk, mely, habár nem is a nemzetgazdasági tudomány elvei szerint, sokkal magasabbra van szabva semhogy általa pusztán a szükséges költségek megtérítésére látszanék czélozni. Sőt a póstajövedelem a legtöbb európai állam budgetjében csakugyan közvetett adóként szerepel, s így az e czímen Magyarországból kerülő jövedelmi összeget bátran ide sorolhatjuk.

A p ó s t a j ö v e d e l e m a következő táblázatból látható:

	Magyarország		Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
	pénzügyi kerületek	a volt temesi bánság				
Levél-vitelbér	1.081,000	206,000	155,000	155,000	50,000	1.647,000
szállító pósta illeték	756,000	164,000	136,000	120,000	24,000	1.200,000
befizetett pósta utánvétel	624,000	196,000	100,000	90,000	3,000	1.013,000
utasok szállítási illetéke	99,200	40,000	35,000	112,000	—	286,200
hirlapoktól	97,410	2,000	8,000	7,000	1,500	115,910
kézhezszolgáltatási díjak	21,220	1,000	2,250	1,800	110	26,380
futár díjak	2,640	500	200	300	20	3,660
birságok	3,260	500	2,000	1,000	500	7,260
lak- és haszonbér	1,080	—	—	—	—	1,080
eladott szállítmányokért	20	—	100	—	—	120
eladott eszközökért	1,200	250	450	300	20	2,220
visszatérítések	29,140	6,000	7,500	4,000	200	46,840
tőkék kamatai	520	800	500	300	100	2,220
vegyesek	1,960	200	200	540	50	2,950
Összesen	2.718,650	617,250	447,200	492,240	79,500	4.354,840
	3.395,900					
költség	1.955,850	499,188	474,366	472,172	68,325	3.469,901
fölösleg	762,800	118,062	—	20,068	11,175	884,939
hiány	—	—	27,166	—	—	—
	880,862					

A póstai nyers jövedelem az összes birodalmi pósta jövedelmek 23.$_{7}^{0}$/$_{0}$-át képezi. Pedig a póstai jövedelem-forrás egyik országban, sem oly nagy, mint a szoros értelemben vett Magyarországon, hol 3.335,900 frt, utána jön Alsó-Ausztria Bécscsel, hol 3.107,550 frt, azután Csehország, hol 2.501,000 frt. A többi ország- és tartományban az egy milliót sem éri el.

Az egész birodalombeli póstaforgalom 1860-ban állott: 79.268,550 darab magán és hivatalos levélből, 8.117,051 ℳ magán és 6.261,016 ℳ hivatalos póstai küldeményből,

1,845.613,835 frt magán — és 1,607.283,011 frt hivatalos pénzküldeményből, 20,952 külföldről jött és 2,471 kiszállított hirlappéldányból, 206,592 póstai utazóból.

A póstajövedelemhez sorakozik a *távirda-jövedelem*, mely szintén a kereskedelmi miniszterium rovataiban fordul elő, de némileg hasonlókép állami egyedáruság tárgyát képezi, minthogy a vasutak kezelési szolgálatára vonatkozó távsürgönyzést kivéve, az összes távirdaforgalom állami kezelés alatt áll. E jövedelmi ág a magyar korona országaiban következő eredményt tüntet ki:

Magyarországon . . .	180,538 ft.	
a volt temesi bánságban	98,788 „	279,326 ft.
Horvát-Tótországban		65,372 „
Erdélyben		30,675 „
Dalmátiában		48,461 „
Összesen		423,834 „
a költségek		625,165 frtra rúgnak
s így a hiány		201,331 frt.,

melyet csupán a kezelési költségek okoznak, minthogy új távirda-vonalok épitésére 1864-ben a magyar birodalomban semmi sincs szánva, holott a Lajtán túl, nevezetesen Alsó Ausztriában 454,200 frt rendkivüli, vagyis épitkezési költségre van kivetve. És noha a szoros értelemben vett Magyarország 180,000 ftnyi távirdajövedelmét csupán Alsó Ausztria (Bécscsel) és a tengermellék (Triesttel) mulják felül, az összes birodalom e rendbeli jövedelme és költségei között mégis kedvezőbb arány mutatkozik, minthogy

az egész birodalom távirdai jövedelme .	2.247,800 ft.
a költség	2.397,881 ft.
s így a hiány csak	150,081 ft.

Ugyancsak a kereskedelmi miniszterium bevételei közt megemlítendő a *magyaróvári gazdasági tanintézet*, melynek tulajdon jövedelmei ímezek:

követelések kamatai	1,416 ft.
fekvőségek jövedelme	15,302 „
tanpénz	6,000 „
ellátási illeték	15 „
különfélék	100 „
Összesen	22,833 ft.
Az összes költségek	43,874 ft. s így
az állami pénztár által fedezendő	21,041 ft.

A közvetett adók összevonva, következő eredményt mutatnak:

és pedig:	Magyarországon		Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
	a pénzügyi kerületekb.	a volt temesi bánság				
fogyasztási adó	10.561,020	1.315,800	180,320	2.068,850	—	14.115,990
nemzetközi vám	934,687	506,700	377,600	262,046	494,670	2.575,703
só	9.354,837	440,890	1.401,300	3.373,380	539,000	15.109,407
dohány	10.366,306	1.499,580	1.660,900	1.856,826	505,940	15.889,552
bélyeg	3,074,990	575,260	370,880	429,110	182,350	4.632,590
díjak és jogügyleti illetékek	4.762,840	908,390	318,050	530,555	119,490	6.639,325
sorsjáték	1.702,890	300,970	290,350	410,670	62,140	2.767,020
ut-, híd- és vízvám	377,017	55,580	80,450	141,600	—	654,647
érczbélyeg	29,500	500	1,000	7,000	500	38,500
bányászati vájnamérték és szabad kutatási illeték	56,230	—	7,384	7,435	292	71,341
Összesen	41.210,317	5.603,670	4.688,234	9.087,472	1.904,382	62.494,075
	46.813,987					
Ide sorolható még:						
a pósta jövedelem	2.718,650	617,250	447,200	492,240	79,[illegible]00	4.354,840
a távirda jövedelem	180,538	98,788	65,372	30,675	48,461	423,834
lesz	44.109,505	6.319,708	5.200,806	9.610,387	2.032,343	67.272,749
valamint a határőrvidéknek, az 1864-diki államköltségvetésben nem részletezett közvetett adója	—	—	—	—	—	159,564
lesz a főösszeg	—	—	—	—	—	67.432,313

Az ugyan e nembeli jövedelmi ágak az összes birodalomban következő eredményt mutatnak:

fogyasztási adó . .	60.617,237 ft.	a Magyarorsz. eső rész levonásával		46.501,247 ft.
nemzetközi vám . .	17.704,184 „	„	„	15.128,481 „
só	41.849,147 „	„	„	26.739,740 „
dohány	61.960,280 „	„	„	46.070,728 „
bélyeg	19.200,000 „	„	„	14,567,410 „
díjak és illetékek .	25.033,499 „	„	„	18.394,174 „
sorsjáték	18.268,960 „	„	„	15.501,940 „
ut-, hid-, vízvám . .	3.419,029 „	„	„	2.764,382 „
érczbélyeg . , . .	192,945 „	„	„	154,445 „
bányászati illetékek	306,266 „	„	„	234,925 „
összesített illetékek a lombard-velenczei királyságból . .	129,000 „	„	„	129,000 „
Összesen	248.680,547 „	„	„	186.186,472 „
hasonlólag számítva a póstajövedelmet .	15.750,908 „	„	„	11.396,068 „
és távirdát	2.247,800 „	„	„	1.823,966 „
lesz	266.679,255 ft	„	.	199.406,506 ft

Vagyis az összes birodalom közvetett adóbeli jövedelmének a magyar korona tartományai $25._{28}$ százalékát szolgáltatják. Ugyancsak a magyar korona tartományaiból került közvetett adók összege pedig úgy viszonylik a lajtántúli tartományok ebbeli adóösszegéhez, mint 1 : $2._{95}$-hez.

Ha az öszbirodalom kiterjedését Czörnig szerint $11{,}252._{88}$ □ mértföldre vesszük, a magyar korona tartományaira esik $5{,}822._{30}$ □ mfd. Az öszbirodalom népessége az 1857-diki népszámlálás szerint 37.754,856 lélek, miből a szélesebb értelemben vett Magyarországra 14.208,466 lélek esik. E számok volnának az alap, mely szerint a kivetett adómennyiség arányát is kiszámíthatnók.

	Magyarországon	a német-szláv tartományokban	az egész osztr. birodalomban
Az egyenes adó, mint előbb láttuk . , .	42.442,427 ft.	96.474,573 ft.	138.917,000 ft.
a közvetett adó *) . .	67.432,313 „	199.406,506 „	266.838,819 „
Összesen	109.874,740 „	295,881,079 „	405.755,819 „

*) A pósta- és távirdajövedelmet és a határőrvidék közvetett adóját is beszámítva.

Vagyis ha, mint feljebb kimutattuk, a magyarországi egyenes adó úgy viszonylik a német-szláv tartományokéhoz:

mint 1 : $2._{3}$-hoz, a közvetett adó pedig
mint 1 : $2._{95}$-hez, lesz a

középarány 1 : $2._{49}$-hez.

Minthogy pedig a magyar koronabeli országok területe úgy áll az egész birodalméhoz,

mint 1 : $1._{93}$-hoz; a népesség pedig,
mint 1 : $2._{65}$-hez, lesz a

középarány 1 : $2._{29}$-hez.

Miből ugyan az tünnék ki, hogy a birodalom német-szláv és olasz tartományai a magyarokhoz képest $0._{20}$ százalékkal több adóval járulnak a birodalmi költségek fedezéséhez, de mely látszólagos túlsúly azonnal elesik, ha számba vesszük, hogy Magyarországnak nincs birodalmi székvárosa, melyben a központosító rendszernél fogva számos oly jövedelem esik számadásba, mely különben az egyes országokból kerül. Illustráló példa erre, hogy a kiterjedésre csekély alsó-ausztriai tartomány, melyben Bécs fekszik, valamennyi közvetett adónemnél messze túlszárnyalja azon koronaországokat is, melyek, mint például Cseh- és Morvaország úgy a sürü népesség mint a haladott ipar tekintetében első helyen állnak. Példa erre a többek közt a nemzetközi vám, mely Alsó-Ausztriában 4.000,000 ftnyi jövedelmet mutat, holott a többi gazdagabb országokban 1 millóra sem emelkedik s csak a tengerpart vidékén (Triest miatt) 1.171,000 ftot, a lombardvelenczei királyságban pedig (viszont a tengerpart miatt) 2.660,000 frtra, Csehországban pedig a Németország felé nyúló hosszu határvonal miatt 3,400,000 ftra rúg.

Ugyancsak leszállítja a netalán aránytalannak tetszhető adózási viszonyt azon körülmény, hogy Magyarországon igen sok a korona- és álladalmi uradalom, melyek jövedelme egyenesen a kincstár szaporítására fordíttatik; leszállítja továbbá azon, csak a magyar korona tartományaira nézve fenálló viszony, hogy számos oly költséget, melyeket a német-szláv tartományokban az állami pénztár visel, mint például a vallási, közoktatási, igazságszolgáltatási kölségeket s több effélét, Magyarország saját erejéből fedezi, sőt egyes, gazdag

alapítványaiból a fölösleget az állami kincstárba köteles átszolgáltatni. E viszonyok fejtegetésére különben jövő czikkünkben tüzetesebben visszatérünk.

A korona- és királyi uradalmak, állami erdők, bányák stb, e füzetek V-dik kötetében már részletezve lévén, itt csak a jövedelmi főösszegeket mutatjuk ki.

Az állami birtok jövedelme :

	Magyarország			Erdély	Horvát-Tótország	Dalmátia	Összesen
	a pénzügyi kerületekben	a volt temesi bánságban	Marmarosban				
Uradalmak:							
A kincstári és korona jószágok . .	656,031	302,057	484,350	59,053	20,102	25,395	1.546,988
A bécsi nemzeti bank igazgatósága alatt álló korona- és kincstári birtokok	1.174,733	1.416,999	—	—	11,577	—	2.600,309
Bányauradalmak	248,413	—	—	37,629	—	—	308,531
Dicasterialis épületek	21,395	—	—	—	155	—	21,550
Összesen	2.100,572	1.716,056	484,350	96,682	31,834	25,395	4.477,378
Erdőségek:		4.300,978					
Kincstári erdőségek	987,763	505,145	1.641,735	165,710	188,670	—	3.489,023
A b. nemzeti bank igazgatósága alatt álló állami erdők	270,337	—	—	—	697	—	271,034
Bányaerdőségek	1.257,836	—	—	360,449	—	—	1.618,285
Összesen	2.515,936	505,145	1.641,735	526,159	189,367	—	5.378,342
Elkobzott s állami igazgatás alatt álló birtokok:		4.662,816					
Gazdaság	509,429	—	—	—	—	—	509,429
Erdészet	25,415	—	—	—	—	—	25,415
Összesen	534,844	—	—	—	—	—	534,844
Kincstári gyárak:							
Temesvári államnyomda	115,860	—	—	—	—	—	115,860

Ugyan e fentebb elősorolt jövedelmi ágak az egész birodalomban ímez eredményt mutatnak :

		a Magyarországra eső rész levonásával	
kincstár és koronajószágok	2.166,024		619,036 ft.
a bécsi n. bank alatt álló korona birtokok . .	4.263,551	„ „ „	1.663,242 „
Bányauradalmak . .	308,531	„ „ „	— „
Dicasterialis épületek .	99,587	„ „ „	78,037 „
kincstári vasutak . .	138,929	„ „ „	138,929 „
Összesen	6.976,622	„ „ „	2.499,244 ft.
kincstári erdőségek . .	5.839,261	„ „ „	2.350,238 „
a nemzeti bank kezelésében álló erdőségek	1.493,790	„ „ „	1.222,756 „
bányaerdőségek . . .	3.492,175	„ „ „	1.873,890 „
sóbányaerdőségek . .	946,622	„ „ „	946,622 „
Összesen	11.771,848	„ „ „	6.393,506 ft.
elkobzott s állami kezelésben levő birtokok	600,658	„ „ „	65,814 ft.
kincstári gyárak . . .	1.641,453	„ „ „	1.525,593 ft.
Összevéve	20.990,581	„ „ „	10.484,157 ft.

Tehát az e rendbeli jövedelmek szaporitásához a magyar korona országai több, mint felével járulnak. Némileg hasonló eredményre jutunk, ha számba vesszük a bányászati jövedelmet, mely a vastermelésben

Magyarországon . .	3.229,600 ft.	
Erdélyben	741,106 „	
Összesen	3.970,706 ft.	

köszéntermelésben

Horvátországon . .	2.380 „	

nemes érczekre

Magyarországon a bánya termék eladási ügynökség Pesten . .	360,383 ft.	
selmeczi kerületben .	4.930,825 „	
szomolnoki „ .	1.881,504 „	
rézbányai „ .	74,864 „	
nagybányai „ .	2.490,336 „	
oraviczai „ .	705 „	9.738,617 ft.
Erdélyben		1.495,414 „
Horvátországban		30,665 „
Mindössze		15.237,782 ft.

Minthogy pedig az egész birodalom bányajövedelme 32.562,751 frt, a lajtántúli tartományra csak 17.324,969 ft esik, vagyis Magyarország e jövedelmi ághoz $46._{48}$ százalékkal, azaz majdnem felével járul.

A pénzverde és beváltás

Magyarországon . .	1.979,460
Erdélyben	2.655,870
Összesen	4.635,330 ftot

jövedelmez, vagyis az egész birodalmi 16.472,804 ftnyi ebbeli jövedelmének $28._{14}$ százalékát képezi.

Eladott kincstári uradalmak és erdőségek után 1864-re

az állam kezelésében lévőkre	Magyarországon .	99,413 ft.
	Erdélyben . . .	10,000 „
	Dalmátiában . .	53,469 „
	Összesen	162,882 ft.

van, kivetve, mi az egész birodalom efféle összegének, 310,000 ftnak több mint felét képezi. Igy kell tehát számolnunk azon 9.000,000-ra nézve, melyek a nemzeti bank kezelése alatt levő eladandó birtokokra vannak kivetve, és noha az egyes uradalmak a költségvetésben névszerint részletezve vannak, az értök járó vételdíj csak kerek 9 millióval van kivetve, miből tehát Magyarországra 4.500,000 frt esnék.

A pénzügyi miniszterium költségvetésében a „különfélék“ rovata alatt előfordulnak továbbá több rendbeli oly bevételek, melyekhez Magyarország is járul, ilyenek az államügyész birtokába esett javak

Magyarországon	4,270 ft.	
a volt temesi bánságban . . .	1,400 „	
Horvát-Tótországban	12,691 „	
Erdélyben	758 „	19,119 ft.

különféle alapok kezelési költség járuléka

Erdélyből	538 „

a pénzügyőrség saját bevételei :

Magyarországon	9,980 ft.	
a volt temesi bánságban . . .	1,200 „	
Horvát-Tótországban . . .	2,550 „	
Erdélyben	18,242 „	
Dalmátiában	2,100 „	34,072 „

az igazgató bányahatóságok saját bevételei :

Magyarországon	11,179 ft.	
Erdélyben	7,900 „	19,079 ft.

a hajdani államadósság-törlesztési alap értékpapirjai jövedelme :

Magyarországon elhelyezett előlegekből		
a megyékben	126,233 ft.	
a városokban	46,712 „	172,945 „

végre nem részletezhető különfélék :

Magyarországon	1,942 ft.	
a volt vajdaságban	7,700 „	
Horvát-Tótországban	4,625 „	
Erdélyben	14,656 „	28,923 „
	Összesen	274,676 ft.

A fentebbiekben előadtuk az 1864-diki osztrák költségvetésben a pénzügyi, kereskedelmi és (a határőrvidék adóját illetőleg) a hadügyi miniszteriumok rovataiban foglalt, s a mennyiben kivehető volt, a magyar korona alatti országokból kerülő jövedelmeket; fenmarad még azon jövedelmek elősorolása, melyek az egyes udvari kanczelláriák hatáskörében előfordulnak. Ezeket a következő kimutatás részletezi :

Bevételek:	Magyar	Erdély	Dalmát, Horvát, Tót	Összesen
	udvari kanczellária			
fegyintézetek	40,522	8,070	—	48,592
útépítés	—	2,264	—	2,264
vízépítés	7,924	10	—	7,934
fölösleg a vallási alapítványból . .	1,558	—	—	1,558
„ a tanulmányi alapítványból	—	2,341	—	2,341
„ az egyetemi „	8,371	—	—	8,371
pótlék a körmöczi alrealiskolára . .	3,681	—	—	3,681
„ különféle alapítványokra . .	—	1,447	—	1,447
„ a földtehermentesítési alapból az urbéri törvényszékek fentartására	200,000	69,047	45,100	314,147
kezelési költségpótlék különféle alapítványokból	56,573	2,769	—	59,342
különfélék	—	5,128	—	5,128
büntetési törv.széki költség megtérítése	—	—	889	889
Összesen	318,629	91,076	45,989	455,694

Összevonva az 1864-diki osztrák költségvetésben foglalt, Magyarországra vonatkozó bevételi tételeket, az eredmény következő :

	Magyarország	Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	határőrvidék
Adó:					
egyenes adó	33.306,848	2.643,034	3.900,534	754,575	1.837,436
közvetett adók	46.813,987	4.688,234	9.087,472	1.904,382	159,564
Állambirtok jövedelme:					
uradalmak	4.300,978	31,834	96,682	25,395	—
erdőségek	4.662,816	189,367	526,159	—	—
elkobzott javak	534,844	—	—	—	—
kincstári gyárak	115,860	—	—	—	—
Bányászat:					
vas termelés	3.229,600	—	741,106	—	—
kőszén	—	2,380	—	—	—
nemes érczek	9.738,617	30,665	1.495,414	—	—
Pénzverde és beváltás	1.979,460	—	2.655,870	—	—
Eladott kincstári uradalmak:					
az állam kezeléséből	99,413	—	10,000	53,469	—

a nemzeti bank kezeléséből	4.500,000	—	—	—	—
az államügyész birtokába esett javak .	5,670	12,691	758	—	—
különféle alapok kezelési költség járuléka	—	—	538	—	—
pénzügyőrség saját bevételei	11,180	2,550	18,242	2,100	—
Ig. bányahatóságok bevételei . . .	11,179	—	7,900	—	—
Az államadósság törlesztési alapjából	172,945	—	—	—	—
különfélék	9,642	4,625	14,656	—	—
pósta jövedelem	3.335,900	447,200	492,240	79,500	—
távirda	279,326	65,372	30,675	48,461	—
gazdasági tanintézet M.-Óváron . .	22,833	—	—	—	—
a három udvari kanczelláriа saját bevételei	318,629	45,989	91,076	—	—
Összesen	113.449,727	8.163,941	19.169,322	2.867,882	1.997,000

Ennélfogva az 1864-diki költségvetésből, a mennyire kivonható, a magyar korona alatti országokból bevételképen kerül 145.647,872 ft., mely összegnél a hadügy, rendőri és tengerészeti miniszteriumok saját bevételei s több effélék, természetesen a számításon kivül maradtak.

Magyarország állambevételei arányát az összes monarchia állambevételeihez és az ezen összegek viszonylagos magasságából vonható következtetéseket későbbre halasztjuk. Itt csak azon észrevételre szorítkozunk, hogy az elősorolt adókban még korán sincs kifejezve a magyar birodalom összes megterheltetése, vagyis a közköltségek összege, melyeknek fedezetéhez részint az államhirtok jövedelmével, részint egyenes vagy közvetett adók által járulni kénytelen. Hátra van ugyanis még két valóságos adónem, mely az egyenes adó minden forintja után kivetett pótlékból áll s az e pénzből alakult külön alapokat képezi; ilyen az országos alap s a földtehermentesítési alap, valamint közel rokon a kivetett adóhoz a közmunka s ennek váltságai.

Az országos alap az egyenes adók minden forintja után kivetett $4^1/_2$ krnyi pótlékból alakul. Minthogy e pótlék tekintélyes összegre rúg, a magyar országos alap költségvetése azonban az osztrák birodalom államhudgetjében ben nem foglaltatik, annál érdekesebb lesz azt itt legalább körvonalaiban közölni, minthogy az általa viselendő költségek közvetlenül magyarországi szükségletek fedezésére szánvák.

Az országos alap szükséglete $186^3/_4$-ben (12 hóra).

Közigazgatási költségek:		
Országgyülési költség eshetőleg 6 havi tartamra havonkint 65,000 ftban számítva .	390,000 ft.	
A követelési kamatok utáni jövedelmi adó	3,217 „	
nyugdíjak s kegyadományok	515 „	393,732 ft.
betegápolási költség		214,000 „
himlőoltás		64,600 „
kényszerdologházi költségek		1,566 „
szülőházi „		2,000 „
lelenczházi „		2,500 „
őrültek házára való költségek . . .	11,418 ft.	
a kórházakban s egyebütt ápolt őrültekre	29,582 „	41,000 „
Másféle felebaráti intézeteknek:		
a lugosi kórháznak	3,000 ft.	
a pozsonyi országos kórháznak . . .	25,000 „	
az elhagyott fiúk ápoldájának Bécs melletti Penzingben	126 „	28,126 „
Járulékok:		
A nemzeti muzeumnak	7,350 ft.	
Haszonkertészek kimüveltetésére . .	1,700 „	
Rablók elfogatására	10,100 „	
Inséges költségek	30,000 „	
Katonák ellátására	100,000 „	
a földhitelintézetnek	200,000 „	
a lipótmezei őrültek házára	50,000 „	399,150 „
Előfogati költségek	20,000 ft.	
Elejtett ragadozó állatokért járó díj .	4,600 „	
Különfélék	1,000 „	25,600 „
Tolonczköltségek		40,000 „
Rendőri elszállásolási költség	58,500 ft.	
a kamrai kincstárnak visszatérítésül .	4,500 „	63,000 „
	Összesen	1.275,274 ft.

Az elősorolt költségek fedezését következő tételek képezik:

állami kötvények kamatai	45,771 ft.	
magán „ „	4,900 „	
vételári részletek	357 „	51,028 ft.
vételárak eladott háztelkekért		7,151 „
fekvőségek jövedelme		30 „
betegellátási költségek megtérítése		8,000 „
járulek a kincstártól nyugdíjakhoz stb.		343 „
	Összesen	66,552 ft.
	összehasonlítva a költségekkel	1.275,274 „
	mutatkozik hiány:	1.208,722 „

E hiány fedezésére szolgál a fentérintett $4^1/_2$ krnyi pótlék, mely a pénzügyminiszterium által, hadi pótlék nélkül 23.822,770 ftban megállapított egyenes adó után 1.072,025 ft.

mi után még fedezendő 136,697 ft.

Az országos alap Magyarországon kivetett $4^1/_2$ krnyi adópótléka az 1864 diki költségvetésben fölvett adóösszegekre alkalmazva, esik :

Magyarországra	983,791 ft.	
a volt temesi bánságra . . .	253,308 „	1.237,099 ft.
Horvát-Tótországra		98,601 „
Dalmátiára		24,031 „
Erdélyre		148,260 „
Összesen		1.507,991 „

Az országos alappal hasontermészetü, szintén az egyenes adó után kivetett pótlékból alakuló földtehermentesítési alap költségvetése itt következik :

Szükséglet :

Az alap kezelési költsége : évi fizetések,		
bérek és járulékok	11,655 ft.	
napdíjak	1,848 „	
jutalmazás és segélyzés . . .	1,800 „	
irodai szükséglet	2,000 „	
úti költség	100 „	
lakbér hivatali szállásért . . .	1,260 „	
különfélék	750 „	19.413 ft.
úrbéri törvényszéki költség		200,000 „

A földtehermentesítési alapbeli müveletek költsége :

tőketörlesztés sorsolás utján		
Buda-Nagyvárad . . .	396,900 ft.	
Pozsony	294,000 „	
Soprony	378,000 „	
Kassa	189,000 „	
Temesvár	189,000 „	1.446,900 „
tőke kiegyenlítési járulék		
Buda-Nagyvárad . . .	1,600 ft.	
Pozsony	350 „	
Soprony	300 „	
Kassa	1,650 „	
Temesvár	300 „	4,200 „

Járadék és kamatfizetés

Buda-Nagyvárad . .	2.598,457 ft.	
Pozsony	1.626,197 „	
Soprony	2.342,650 „	
Kassa	1.558,646 „	
Temesvár	2.006,404 „	10.152,354 ft.

Járulék az erdélyi földtehermentési alaphoz a visszakapcsolt részektől	315,000 „
Elhelyezett tőkék	395,990 „
Kamatok az alap tartozásaitól	16,000 „
Összesen	12.529,857 ft.

Födözet:

Késedelmi kamat s egyéb bevétel . . .	21,331 ft.	
Kamatok az alap fölöslegéből	20,000 „	41,331 ft.
Összehasonlítva a szükséglettel . . .		12.529,857 „
	marad hiány	12.488,526 ft.

mely az egyenes adó után kivetett 52 krnyi pótlékból fedezendő. E pótlék különben . . . . . 12.387,840 ft.

minélfogva a még fennmaradt . . . . . 100,686 ftnyi hiány kincstári előlegezések után volna fedezendő.

A földtehermentesitési alap hovaforditása tudva lévén csak az egyet jegyezzük meg, hogy eddigelé csak a nagy földbirtok van kárpótolva 1857. november 1-jétől egész 1897-ig. A magasabb egyházi birtokosok, valamint a kincstári és alapítványi uradalmak azonban csak 1867 oktober végéről lesznek 1907-ig kárpótlandók.

Ha a földtehermentési pótlékot a magyarországi kulcs szerint kivetjük, esik

Magyarországra	11.368,260 ft.	
a volt temesi bánságra . .	2.927,112 .	14.295,372 ft.
Horvát-Tótországra		1.139,393 „
Dalmátiára		277,700 „
Erdélyre		1.713,226 „
Összesen		17.425,691 ft.

A közmunka kiszámitására csak az $186^2/_3$-diki kivetés van kezünkben, mely szerint a szoros értelemben vett Magyarországon

a megyékre	1.457,994	kétfogatu	16	egyfogatu	4.302,199 kézi nap
a városokra	44,529	„	364	„	439,745 „ „
Összesen	1.502,523	„	380	„	4 741,944 „ „

volt kivetve. Ha ez összegekre az 1864-diki megváltási árakat alkalmazzuk, melyek is középszámításban a megyékben 1 kétfogatu napért 1 frt 30 kr., egyfogatuért 84 kr., kézinapért 33 kr., a városokban 1 kétfogatu napért 1 frt 25 kr., egyfogatuért 88 kr., kézinapért 33 kr., úgy találjuk, hogy

a megyékre 2 fogatu munka napra .	1.895,392 ft.	20 kr.
1 „ „ „ .	13 „	44 „
kézi „ „ .	1.419,725 „	67 „
Összesen	3.315,131 ft.	31 kr.
a városokra pedig 2 fogatu munka napra .	55,661 „	25 „
1 „ „ „ .	305 „	76 „
kézi „ „ .	145,115 „	85 „
Összesen	201,082 ft.	86 kr.
Mindössze	3.516,214 ft.	17 kr. esik.

Ez adatok csak a magyar kir. helytartóság területére, tehát a szoros értelemben vett Magyarországra vonatkoznak. Ha pedig azon arányt, mely szerint az összes munkanapok száma a népesség számához viszonylik, a magyar korona alatti többi országokra is alkalmazzuk, és a magyar váltságárak középszámát vagyis 82 krt vesszünk váltságdíjul, úgy találjuk, hogy

Erdélyre	1.215,000 munkanap	vagy	996,300 ft.
Horvát-Tótországra	562,800 „	„	461,496 „
Dalmátiára . . .	275,900 „	„	226,238 „
Az egész magy. bir. pedig	8.298,547 „	„	5.200,248 ft. 17 kr. esik.

Valamint a közmunka-váltságra nézve a szükebb Magyarországon kivül csak hozzávetőleg szolgáltathattuk az adatokat, úgy még kevesbbé biztos alappal birunk a k ö z s é g i p ó t l é k kivetésére nézve, mely az országban városról városra, községről községre változik. Minthogy pedig a magyar önálló igazságszolgáltatás körül az egyes városoknál még külön díjak és illetékek is fizetendők, melyek országszerte szintén különfélék, nehezen vétünk a valószinüség ellen, ha községi pótlékúl Pest városa kivetését (33,5 krt.) vagy, kerékszámban, az egyenes adók egy harmadát fogadjuk el alapul, mely szerint a községi pótlék csak a rendes egyenes adó után kivetve, a rendkivüli hadi pótlékot számításon kivül hagyva:

Magyarországon	7.287,343 ft.	
a volt temesi bánságban . .	1.876,356 „	9.163,699 ft.
Horvát-Tótországban		730,380 „
Dalmátiában		178,013 „
Erdélyben		1.098,222 „
	Összesen	11.170,314 ft.

Még ezekkel se vagyunk végén mind azon adózásnak, mely ha nem is az ország minden lakóját, legalább egy részöket terheli. Ilyen egyes adónemek a kereskedelmi és iparkamrák fentartási járuléka, mely az ország egyes kereskedőire és iparosaira van kivetve. Ilyen továbbá a Duna-Tisza s egyéb folyó szabályozási költség fedezésére kivetett járulékok, de melyek nem az összes lakosságot illetvén, itt számításon kivül hagyatnak, habár tekintélyes összegekre rúgnak.

Az egyes adónemek, valamint az egész adóösszeg és az állami jövedelem kivetését fej- és mértföldenkint s némi összehasonlítást az osztrák birodalom többi országaival, vagy más külállamokkal, munkálatunk második részére kell hagynunk, a mikor a költségvetés másik fontos része: az állam- és országos költségek is tárgyalva leendnek, s így az ország pénzügyi viszonyainak tökéletesebb képét birván, tisztábban itélhetünk a terhekről is. Itt még a közmunka váltságárát közöljük, ugy mint az $186^3/_4$-re meg van állapítva.

A közmunka váltság ára Magyarország megyéiben és szabad királyi városaiban az $186^{3}/_{4}$-diki évre.

Megye	2 fogatu igás		1 fogatu igás		kézi		Megye	2 fogatu igás		1 fogatu igás		kézi	
	ft.	kr	ft.	kr	ft.	kr		ft.	kr	ft.	kr		kr
Abauj . . .	1	20	—	—	—	27	Nyitra . . .	1	60	1	20	—	35
Arad	1	11	—	60	—	30	Pest	1	20	—	—	—	27
Árva . . .	1	20	—	60	—	35	Pozsony . .	1	60	—	98	—	39
Bács-Bodrog .	1	8	—	68	—	33	Sáros	1	10	—	—	—	24
Baranya . .	2	38	1	57	—	47	Somogy . . .	1	45	—	—	—	30
Bars	—	75	—	44	—	23	Soprony . .	1	68	1	10	1	38
Békés . . .	1	29	—	66	—	27	Szabolcs . .	—	80	—	—	—	30
Bereg . . .	—	96	—	75	—	27	Szatmár . .	1	52	—	—	—	45
Bihar . . .	—	90	—	54	—	27	Szepes . . .	1	70	—	98	—	27
Borsod . . .	—	95	—	75	—	24	Temes . . .	1	41	—	—	—	32
Csanád . . .	1	75	—	85	—	36	Tolna . . .	1	—	—	—	—	21
Csongrád . .	1	29	—	75	—	28	Torna . . .	—	90	—	45	—	38
Esztergam . .	1	15	—	60	—	36	Torontál . .	2	16	—	—	—	51
Fehér . . .	1	59	—	—	—	36	Trencsén . .	1	26	—	63	—	27
Gömör . . .	1	12	—	—	—	27	Thúrócz . .	—	82	—	—	—	18
Győr . . .	1	25	—	—	—	36	Ugocsa . . .	1	44	—	—	—	35
Heves . . .	1	20	—	64	—	24	Ungh . . .	1	20	—	66	—	20
Hont	1	14	—	—	—	36	Vas	2	6	1	8	—	36
Komárom . .	1	15	—	—	—	38	Veszprém . .	1	97	1	16	—	40
Közép-Szolnok	—	80	—	—	—	32	Zala	2	17	1	75	—	54
Krassó . . .	1	28	—	—	—	36	Zaránd . . .	1	50	—	75	—	30
Kraszna . .	—	66	—	—	—	23	Zemplén . .	1	20	—	—	—	24
Liptó . . .	—	75	—	—	—	18	Zólyom . . .	1	30	—	80	—	30
Máramaros .	—	96	—	—	—	27	Jászkún ker. .	—	70	—	—	—	27
Mosony . . .	2	40	—	—	—	32	Hajdú „ .	—	87	—	—	—	32
Nógrád . . .	1	29	—	93	—	30	Kővár vidéke .	1	36	—	—	—	35

Szab. kir. város	2 fogatu igás		1 fogatu igás		kézi		Szab. kir. város	2 fogatu igás		1 fogatu igás		kézi	
	ft.	kr	ft.	kr	ft.	kr		ft.	kr	ft.	kr	ft.	kr
Arad . . .	1	65	—	84	—	33	Nagy-Szombat	1	50	—	—	—	24
Bakabánya .	—	90	—	45	—	30	Pécs . . .	2	65	—	—	—	60
Bártfa . . .	—	75	—	—	—	23	Pest	2	36	1	50	—	40
Bazin . . .	1	70	—	85	—	20	Pozsony . .	3	—	1	75	—	49
Bélabánya .	—	75	—	—	—	26	Ruszt . . .	—	90	—	54	—	15
Beszterczebánya	1	50	—	—		30	Selmecz . .	1	20	—	60	—	18
Breznóbánya	1	20	—	62	—	42	Soprony . .	1	72	—	99	—	30
Buda . . .	2	18	1	20	—	38	Szabadka . .	1	9	—	—	—	36
Debreczen .	—	75	—	45	—	30	Szakolcza .	1	50	—	75	—	24
Eperjes . .	—	90	—	45	—	20	Szatmár . .	1	88	1	12	—	45
Esztergam .	1	50	1	5	—	48	Szeben . . .	—	90	—	60	—	23
Felsőbánya .	—	90	—	45	—	30	Szeged . . .	—	78	—	—	—	24
Győr . . .	3	—	1	88	—	75	Sz.-Fehérvár	1	50	—	90	—	30
Kassa . . .	1	35	—	75	—	30	Szt. György .	—	75	—	—	—	30
Késmárk . .	1	5	—	—	—	21	Temesvár . .	2	78	1	80	—	60
Kecskemét .	2	10	1	5	—	54	Trencsén . .	1	5	—	—	—	24
Kis-Márton .	1	20	—	60	—	21	Újbánya . .	—	90	—	54	—	21
Komárom . .	2	25	1	14	—	48	Újvidék . .	2	60	—	94	—	48
Korpona . .	1	50	—	—	—	24	Versecz . .	2	25	1	50	—	45
Kőszeg . .	2	10	1	5	—	30	Zilah . . .	—	75	—	—	—	27
Körmöczbánya	—	60	—	45	—	20	Zólyom . . .	1	20	—	—	—	23
Libetbánya .	1	35	—	65	—	32	Zombor . . .	—	90	—	45	—	30
Lőcse . . .	1	50	—	—	—	23	Nagyvárad .	1	86	—	96	—	36
Modor . . .	1	2	—	54	—	27	16 szepesi város	1	20	—	80	—	30
Nagybánya .	1	35	—	65	—	32							

II.

PEST VÁROSA FŐORVOSÁNAK ÉSZLELETEI A LÉGTÜNETEK ÉS EGÉSZSÉGÜGY KÖRÉBEN 1863-IK ÉV FOLYTÁN.

KÖZLI

Dr. Tormay Károly.

A) Légtünetek.

Azon hatást, melyet az időjárás gyakorol nem csak a növényzetre, hanem az átalános egészségi állapotra, s a betegesedések számára is, könnyü belátni; — kimutatni pedig legkönnyebben akként lehet, hogyha az időjárási és egészségi viszonyokat összehasonlitás végett több évről egymás mellé állitjuk.

1) Légnyomás pár. von. a hőmérsék Réaum. 0^0 számitva.

A levegő nyomásának, a mint a légsúlymérőn észleljük, a higanyoszlop magassága változásában rejlik csak kóroki értéke; e változatok különbségei esztendők és hónapok szerint látszólag nem igen szembeötlők, különösen akkor, ha a megfigyelés helyén a tenger szinére is vetünk tekintetet, mert mig Buda-Pesten a tenger színe fölött $56._{71}$ pár. öl mellett 1859-ben a közép légnyomás $333._{56}$ volt, azalatt Gasteinban (l. „Laurent G. Übersicht der Witterung in Österreich und einiger auswärtigen Stationen im Jahre 1861; Wien 1861.“) $506._5$ pár. öl magasság mellett a tenger szine fölött ugyanakkor az csak $299._{76}$ párisi vonalt tett, stb. — A légnyomás középnagysága 1863-ban $333._{01}$ p. von. volt; legmagasabb állása Február 21-én ($340._{03}$) és legalacsonyabb állása ($324._{73}$ pár. vonal) September hóban észleltetett. — Az évi legmagasabb, közép és legalacsonyabb állás mellett kevés a különbség ugyannyira, hogy a közép magasság egy évtized alatt $332._{60}$ (1853-ban) és $331._{22}$ (1858-ban) közt ingadozott;

hasonló az arány a legmagasabb és legalacsonyabb állások között és különösen a legmagasabb állásoknál; nagyobb a különbség a legalacsonyabb állások közt.

2) Léghőmérsék Réaum 0° szerint.

Ennek befolyását az állati és növényi világra már könnyebben átláthatni, de magasságának változatai is nagyobb ingadozásnak vetvék alája. Legmagasabb foka évek óta +27.$_0$ fölött volt, 1863-ban +27.$_{80}$-ra emelkedett, 1858-ban +27.$_{00}$, azaz legkisebb volt; legalantabb volt 1863-ban december hónapban —5.$_{60}$, mig 1858-ban —12.$_{41}$; a hőmérsék középmagassága 1863-ban +10.$_{15}$-re rugott, olyan magasságra, milyen eddig még nem figyeltetett meg nálunk, mert közönségesen +8.$_{88}$ (1858-ban) s +9.$_{56}$ (1859-ben) között ingadozott s igy középmagassága 1863-ban akkora volt csaknem, mint Botzen, Galacz és Trientben, egyébkor, mint 1859 évben is, a léghőmérsék középállása Budapesten olyan volt, milyent Pancsován, Roveredóban, Sopronyban és Varasdon észleltek.

3) Páranyomás pár. vonalokban.

Legnagyobb május 30=8.$_{21}$; legkisebb február 11=0.$_{93}$, középmagassága 1863 év folytán 3.$_{24}$ tett. Ezen arány a középnagyságban csaknem évről évre ekkora; 1859-ben 3.$_{84}$ volt, s az egész birodalmat véve 2.$_{26}$ — Marienberg, Tirol 636 toise mag. a tengerszin fölött, — és 4.$_{60}$ — Raguza Dalmáthon 7.$_{80}$ toise a tengerszín fölött.

4) Légnedvesség százalékokban.

A lefolyt 1863 év september, october, november, december hónapjaiban 30 nap alatt 100-at tett legmagasabb számban; legkisebb volt jun., jul., aug. hónapokban =24; a közép 66 volt, — kivétel az 1859 év, melyben jóllehet a legnagyobb légnedvesség csak 96% volt, a közép mégis 75%-ot tett.

5) Légköri csapadékok pár. vonalokban.

Ezeknek legnagyobb befolyásuk van a légtünetek közöl. Eső 103, hó 13, jégeső 2 napon volt, s az a kevés csapadék is egyenlőtlenül volt felosztva, s épen a legkevesebb esős napok és a legcsekélyebb csapadékok azon hónapokra estek, a melyekben nem csak kivánatos, de szükséges is a csapadékok nagy mennyisége. Igy például aprilban 7 napon esve

tett $0.^{56}$ p. v.; juniusban 6 napon csak $6.^{95}$; septemberben 4 napon $17.^{38}$; octoberben 5 napon $3.^{03}$ pár. von.

Hogyha az 1863 évet más mérsékelten nedves, sőt száraz évekkel összehasonlítjuk, akkor tünik még csak igazán ki a nagy különbség az eső mennyisége közt, mely $14''5.^{28}'''$ és $12''1.^{28}'''$ p. v. közt váltakozott

1862-ben esett	120	napon	$221.^{22}'''$	eső
1859-ben „	89	„	$199.^{48}$	„
1858-ban „	76	„	$195.^{41}$	„
1853-ban „	108	„	$174.^{95}$	„

összehasonlítva az eső mennyiségét $=17.''^{05}'''$ Budapesten 1859-ben a birodalom más helyeivel, ugyanakkora volt Prágában $17.''^{95}$, kevesebb Csernoviczban $14.''^{89}$ és Reichenauban $13.^{51}''$; ezenkivül:

Aussee . . .	$72.^{54}$	Lőcse	$30.^{50}$	Pozsony . .	$28.^{37}$
Bécs	$24.^{81}$	Linz	$28.^{26}$	Raguza . .	$64.^{97}$
Brünn . . .	$25.^{48}$	Sz. Márton . .	$23.^{74}$	Salzburg . .	$41.^{70}$
Debreczen . .	$28.^{03}$	Nagy-Szombat .	$23.^{87}$	Selmecz . .	$32.^{01}$
Esztergom . .	$23.^{12}$	Nyitra	$30.^{19}$	Nagy-Szeben	$25.^{13}$
Gastein (fürdő)	$29.^{29}$	Sz. Péter Krajnáb.		Triest . . .	$43.^{81}$
Kassa . . .	$23.^{64}$	628′ mag. a teng. f.	$102.^{29}$	Varasd . .	$33.^{18}$ hüvelyk.

Az esős napokkal egybe kell vetni az elpárolgást is, hogy amannak nagyságát emezével összehasonlithassuk: erre nézve álljon itt például 1863-ik évről máj. 26-tól az év végeig.

Juniusban	esett 10	napon	$6.^{97}$	, elpárolgott	$143.^{49}$
Juliusban	„ 4	„	$11.^{18}$	„	$159.^{96}$
Augusztusban	„ 6	„	$14.^{46}$	„	$144.^{30}$
Septemberben	„ 4	„	$17.^{38}$	„	$106.^{78}$
Octoberben	„ 5	„	$3.^{03}$	„	$37.^{24}$
Novemberben	„ 18	„	$23.^{67}$	„	$52.^{09}$
Decemberben	„ 14	„	$15.^{67}$	„	$45.^{69}$ pár. von.

Ebből látható, az elpárolgás sokkal nagyobb volt a csapadékoknál, mert ez máj. 26-tól egész deczemb. végeig $93.'''^{31}$ tett, míg ugyanazon idő alatt $679.^{55}'''$ párolgott el, vagyis az elpárolgás májustól deczemberig $7.^{36}$-szor nagyobb volt, mint ugyanazon idő alatt a csapadékok nagysága.

6. Szélirányok.

A szélnek iránya, erőssége s tartóssága igen fontos tényező, s ha visszatekintünk évek során, alig találunk oly évre,

me lyben oly gyakori, heves és tartós szelek uralkodtak volna, mint 1863. év folytán, melyben a szél fujt :

61	napon	É-ról	185-ször	46.$_3$	napon	D-ről	139-szer
40.$_6$	„	ÉK-ről	122-szer	12	„	DNy-ról	36-szor
14.$_3$	„	K-ről	43-szor	16.$_3$	„	Ny-ról	49-szer
52	„	DK-ről	156-szor	119.$_3$	„	ÉNy-ról	358-szor

azaz leggyakoriabbak voltak az ÉNy. szelek, a mi nálunk szokott dolog, mi a következő táblázatból kitünik :

1863.	évben	É.ÉK.	307	K.DK.	199	D.DNy.	175	N.ÉNy.	407
1862.	„	„	299	„	172	„	118	„	337
1859.	„	„	172	„	191	„	360	„	283
1858.	„	„	196	„	193	„	303	„	296-szor

fujt a szél.

7.) Szélvész.

Szélvészül a szél 8. 9. 10-nyi erősségét vettük, sőt 5-ös szeleket is, ha azok hosszabb ideig tartottak.

Vihart 55-öt jegyeztünk föl, melyek közül irányukra nézve 42 volt É.Ny-ról; 4 ÉÉNy-ról; 3 É-ról; 2 DK-ről; 1 DDK-ről; 1 NyDNy-ról; 1 NyÉNy-ról; és pedig Januárban 7, Februárban 7, Marcziusban 8, Aprilisben 9, Májusban 4, Juniusban 5, Juliusban 3, Augsztusban 3, Septemberben 3, Octoberben 2, Novemberben 1, Decemberben 9.

8.) Förgetegek.

Aprilben 1, Májusban 12, Juniusban 3, Juliusban 4, Augusztusban 4, Septemberben 2, Octoberben 2, összesen 28-at figyeltünk meg, és 8 napon villámlás mutatkozott, legnagyobb részt É-ról Nyugotnak, D-ről Ny-nak.

9.) Földrengés.

Budán figyeltek meg Január 17-én reggeli 4 ór. 45 percz.

Azt is észleltük lakóhelyünkön, hogy rendkivüli légtüneti jelenetek, milyenek a légnyomás nagyfoku ingadozása, nagy mennyiségü csapadékok, viharok stb. gyakran csaknem ugyanazon napokon jelennek meg ujra hónaponkint, mely körülmény nagyon hajlandóvá teszi az embert azon föltevés elfogadására, hogy a hold rendes járásától, vagyis világossága fokainak periodicus ismétlődésétől függenek, miért is általában elterjedt azon vélemény, hogy a hold igazgatja az időjárást, jóllehet az ez irányban tett tudományos vizsgálatok nemleges eredményre vezettek.

B.) Betegesedési viszonyok.

Az időjárati viszonyok a megbetegedésre mindig nagy befolyást gyakorolnak, és az különösen a lefolyt rendellenes évben kedvezőtlen volt, minthogy a betegségi mozgalom nagyobbodott. Sajnos, hogy e kimutatások csak a nyilvános és magán gyógyintézetek és a város kerületi orvosainak jelentéseire szoritkoznak. A gyógyeredmény csak a kórházak jelentéseiből mutatható ki.

Az évenként rendesen előforduló betegségeken kivül ritkán zavartatik meg a közegészség valamely járványos betegség által; s az e nemü betegségek közöl 1863-ban csak a hökhurut, kevésbé a himlő, vörheny és kanyaró mutatkozott némileg járványosan, s e betegségek is, ha netán gyakoriabban fordultak is elő, az csak a halottak kimutatásaiból volt kitudható.

Az uralkodó kórnemtő a téli hónapokban hurutos lobos volt, mely a tavasz közepe táján többé kevesbbé vesztett sajátságaiból, és mindinkább csorvássá változott, mely sajátságát az egész nyáron át egész az ősz kezdetéig megtartotta, és ekkor is hurutos lobos jellemet vett fel, és ebben egész az év végeig megállapodott.

A betegesedés tetőpontjára lépett Május, Junius és Julius hónapokban; legkisebb volt, mint rendesen, őszkor, így tehát ép ellenkező arányt mutatott a többi ausztriai tartományok és Europa egyébb tájaihoz képest.

A megbetegesedés n e m r e nézve November és Deczemberben inkább a férfiaknál, April és Májusban inkább a nőknél, September és Octoberben pedig a gyermekeknél észleltetett nagyobb mértékben; korra nézve a férfiak 32, a nők 24, és a gyermekek 34%-ot mutattak.

A mi az évszakokat illeti, ezek közöl télen leggyakoriabbak voltak a légzésszervi és az átalános betegségek s egész a tavasz közepéig nem apadtak; később nemkülönben az egész nyáron át az emésztő szervek, a bőr és sejtszöveti bántalmak léptek föl; az őszön át a légzésszervi bajok voltak túlnyomók, melyek közöl, a mint ezt a sajnos mindennapi tapasztalás bizonyítja, a gümőkór kezd nagyobb mértékben fellépni.

Érdekes volna tudni, hogy mily befolyást gyakoroltak a közegészségre a jóllét, foglalkozás, életkor, a tápszerek ára stb.; de ez nem könnyü feladat, és csakis a meghaltakra vonatkozólag nyilatkozhatunk; egyébiránt, hogy a népesség jólléte hatalmas befolyást gyakorol nem csak a közegészségre, hanem egyszersmind a szaporodásra és halálozásra is, az tudva van.

A városi főorvos tudomására jutott megbetegedettek száma 38,986-ra rugott, ezek közől 27,321 részint a kerületi orvosok által, részint járólagosan a gyermek-kórházban és a többi nyilvános gyógyintézetekben, 11,635 pedig fekvőleg a kórházakban gyógykezeltettek; és pedig

a) a Szt. Rókus közkórházban 8049, kik közől 6285 meggyógyult és javult, és 1074 meghalt, 690 pedig ápolásra visszamaradt. A halottak feltünő nagy összege, $12._{10}\%$-ban, onnan van, hogy a kórházba igen sokan haldokló állapotban hozatnak, de még növeli a halottak számát azon körülmény is, hogy a fegyencz- és fogházakból az igen súlyos betegek a kórházba szállittatnak; — ha ez eseteket ide nem értjük, akkor a halandóság csak $10._{90}\%$ mutat.

b) A szegény gyermekkórházban volt 543 beteg; ezekből meggyógyult 448, meghalt 57, ápolás alatt maradt 38, a halandóság e szerint $10._{47}\%$.

c) A budapesti kereskedelmi kórházban 246 beteg közől felgyógyult 230, meghalt 6, tehát $2._{61}\%$; a halandósági csekély arány onnan következtetendő, hogy itt legtöbbnyire csak erős, jól táplált fiatal egyénekkel találkozunk, és hogy a felvettek nagy része bujakóros.

d) Az izraelita kórházban volt 670 beteg; felgyógyult 630, meghalt 39, vagyis $5._{82}\%$.

e) A városi szegényápolda és aggyámoldában 362 beteg; 74 meghalt, azaz $20._{44}\%$.

f) A városi kényszerdolgozóházban 1111 beteg közől 2 halott volt, a mi onnan van, hogy az itt elhelyezettek többnyire fiatal egyének, s a súlyos betegek a közkórházba vitetnek át.

g) A vizsgálat alattiak és foglyok közt volt 654 beteg, halott egy sem.

A gyógyulás a kórházakban legkedvezőbb volt 49.$_{54}$—50.$_{16}$%-al Májustól Septemberig; legkedvezőtlenebb Novemberben 41.$_{12}$%-al és Aprilban 42.$_{68}$%-al. — A halandóság legnagyobb volt April és Májusban 7.$_{25}$ és 7.$_{07}$%-al, a legkisebb September és Decemberben 5.$_{57}$—5.$_{91}$%-al.

A betegségek egyes nemei következő %-ban fordultak elő.

az agyban	1.$_{85}$	hudszervekben	0.$_{53}$
gerinczagy s idegekben .	1.$_{91}$	ivarszervekben	16.$_{35}$
érzékszervekben	3.$_{97}$	bőr és kötszövetben . .	14.$_{72}$
légzésszervekben . . .	21.$_{15}$	csont- izület- és izmokban	3.$_{42}$
szív, edény s mirigyekben	1.$_{35}$	általános betegségek . .	16.$_{01}$
emésztő szervekben . .	16.$_{4}$	külső betegségek . . .	2.$_{76}$%

Innen kitünik, hogy 1-ször) a légzésszervi bajok a leggyakoriabbak voltak 21.$_{15}$%-al; legnagyobb %-ot találunk Aprilban, ugyan is 30.$_{22}$; legkisebbet Juliusban 14.$_{60}$, különben a többi hónapokban.

A légzésszervek lobos bántalmai, a mellhártyalob és vérköpés a téli és tavaszi hónapokban voltak tulnyomók, s e hónapok folytán a halandóság is nagyobbnak mutatkozott. A tüdőlob gyakrabban fordult elő a férfiaknál mint a nőknél, a halandóság amazoknál mégis csekélyebb volt. — A tüdőgümősödés átalában 5.$_{00}$% fordult elő és ugyan a férfiaknál 3.$_{89}$, a nőknél pedig 1.$_{29}$% arányban, és leginkább 20—30 éveseknél.

2-or) Az emésztés-szervi bajok 16.$_{4}$%-ban, melyek közöl a gyomor és bélhurutnak tavaszon és nyáron át legmagasabb aránya volt=58; télen pedig a legkisebb =26. A halandóság 1.$_{0}$% volt; a vérhas kevésbbé mutatkozott, és Junius Julius hónapokban mintegy 6.$_{0}$%-nyi volt, leggyérebben fordult elő Január és Februárban mintegy 0.$_{02}$%-al, s leginkább gyermekeknél észleltetett. A takhártya és a belek lobos bántalmai Juniustól Augusztusig tapasztaltattak, és Juniusban a legkedvezőtlenebb lefolyással.

3-szor) Az ivarszervi bajok 16.$_{35}$%, ezek közt, mint nagy városokban és nagyobb körökben lenni szokott, a bujakór volt tulnyomó, és csekély különbséggel már évek óta jelentékeny fokon tartja fenn magát, úgy hogy 1000 beteg kö-

zől Septemberben 163 vagyis a legtöbb; Juliusban 108 vagyis a legkevesebb volt bujakóros.

4-szer) Átalános betegségek $16._{01}\%$, ezek közöl a váltóláz volt a gyakoriabb és leginkább Márczius és Juniusban, kevesbbé Decemberben, és ugyan $44._{13}$ arányban; legtöbben szenvedtek e bajban a 20—30 évesek közöl, és férfiak többen, mint nők. A hagymáz csak szórványosan észleltetett, és az általános betegségeknek csak 2%-át tevé, ritkábban volt több, a halandóság nálunk mégis igen jelentékeny, és mintegy $31._{0}\%$ tesz ki. Legtöbb halt meg a 10—30 évesek közöl, legkevesebb a 10 évnél fiatalabbak, és az 50 évnél öregebbek közöl.

5-ször) Bör és kötszövet bajok $14._{72}\%$-ban leggyakoriabbak voltak Juniusban és leggyérebben Februárban; a heveny kütegek közöl előfordultak a himlő és kanyaró, mely gyönge járványkép mutatkozott, és pedig a nyári hónapokban leginkább; a vörheny szórványosan fordult elő egész éven át, hanem November vége felé járványossá vált; az orbáncz September és Octoberben volt leggyakoribb.

6-szor) Az érzékszervi bántalmak $3._{79}\%$ és leginkább a szembajokra szoritkoztak, legtöbb eset jött elő Májustól Augusztusig, a többi hónapokban kevesebb, nem ritkán fordultak elő ujszülötteknél a lobos bántalmak, noha az ugynevezett egyiptomi szemlob nem mutatkozott.

7-szer) A csont, izület és izom bajok $3._{42}\%$-ban, és ezek közöl legtöbbször a csúz és köszvény s az egész éven át csekély különbséggel egy arányban mutatkoztak, sat.

C.) Halálozás.

A meghaltak összege 1863-ban — kivévén a cs. kir. helyőrségi kórházakéit — 6117 volt, ezek közöl 3337 férfi és 2782 nő.

Életkor szerint százalékban volt:

0— 1 évesig	$36._{94}$	30—40 évesig	$7._{96}$	70—80 évesig	$2._{78}$
1—10 „	$20._{39}$	40—50 „	$9._{33}$	80—90 „	$0._{85}$
10—20 „	$4._{20}$	50—60 „	$6._{97}$	90 éven felül	$0._{08}$
20—30 „	$5._{34}$	60—70 „	$4._{34}$		

A hónapok szerint következő százalékban haltak :

Januárban . . 7.52	Májusban . 9.17	Septemberben . 7.34
Februárban . 7.33	Juniusban . 10.20	Octoberben . . 7.11
Márcziusban . 9.12	Juliusban . 10.86	Novemberben . 6.57
Aprilban . . 9.12	Augusztusban 9.53	Decemberben . 6.68

Nemre nézve volt 54.52% férfi és 45.48% nő.

Állás, hivatás és foglalkozásra nézve %-ban (a nőket is számítva) volt :

Foglalkozásra nézve:

A müvelt osztályból, pap, hivatalnok, ház- és földbirtokos	5.92
Egészségügyi személyzet	0.31
Katona nyug. tiszt.	0,02
Kereskedő és üzér	4.28
Technicus és gépész	1.00
Növényi / Állati tápszereket előállitók közől	2.01
Szeszitalokat	0.63
Szöveteket	0.2
Ruházatot készitők közől	0.03
Dísmunkákat	5.10
Kőmives, kőfaragó, kőrakó és cserepes	0.31
Fát: házépitéshez	1.32
Fát: házi szükségletekre	1.07
Fát: ércz és zeneszerekhez	0.91
Nemes érczet — arany ezüst feldolgozók közől	0.96
Nemtelen érczet — vas	0.33
Nyers anyagokat — bőr	0.80
Kertész, földmíves, tehenész	0.81
Hajós, halász, vadász	0.94
Kézi munkával foglalkozó nő	0.31
Napszámos	1.51
Szolga	16.88
	4.36

Foglalkozás nélkül:

Koldus	0.49
Gyermek	49.96
Vizsgálat alatti, toloncz és fegyencz	0.80
Ismeretlen	0.25

A halál okát tekintve az elhaltak közt voltak százalékokban :

Halva születtek . . .	4.69	Hökhurut	1.74
Vele szület. gyengeségben	4.12	Hártyás gőglob	1.16
Agggyöngeségben . . .	2.40	Hagymáz	3.63
Himlő	0.93	Hasmenés	4.9
Kanyaró	1.70	Vérhas	0.68
Vörheny	0.80	Vizkór	2.52
Orbáncz	0.96	Ujszülöttek állgörcse . . .	0.42

Tüdőlob	6.09	Nehézkór	12.55
Tüdőhüvés	0.83	Gutaütés	1.54
Bél- és hashártyalob . .	3.63	sat.	
Tüdőgümősödés	20.22		

A halál ezen okai közől föllépésük idejét tekintve legtöbb (30—32) halva született Január és Novemberben, legkevesebb (15—22) Márcziustól Juliusig; agggyöngeségben legtöbb (18) Junius és Juliusban, legkevesebb (4—9) September és Octoberben halt el. — A himlő, kanyaró és vörhenyben elhaltak száma a járvány lefolyása szerint változott, igy hökhurutban legtöbb (14) halt el Márcziusban, legkevesebb (4) Septemberben; hagymázban (22) Aprilban, (7) Octoberben; — vérhasban csak a nyár folyta alatt volt halott, tüdőlobban 64 Márcziusban, 16 Augusztusban; tüdőgümőben a legtöbb Márcziustól Juniusig mult ki.

Hogyha a halál okait több évről összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy bizonyos rendben lépnek fel, a mely rendtől a természet csak némely igen kevés járványos jellemet felvett betegségeknél tér el.

	években				közép
Halál okai:	1863.	1862.	1859.	1858.	% arány
Halva született	287	304	339	274	5.89
Agggyöngeség	150	163	173	160	2.96
Himlő	60	166	27	10	1.39
Kanyaró	104	129	3	201	1.64
Vörheny	50	18	11	201	1.37
Hökhurut	107	254	58	87	2.51
Hagymáz	188	233	109	99	3.07
Vérhas	42	15	84	58	0.98
Tüdőlob	391	207	136	213	4.80
Tüdőgümő	1237	1146	700	649	17.79
Hártyás gégelob	71	65	34	78	1.21
Görcsök	768	351	712	730	12.54 stb.
Összesen elhaltak . .	6117	5593	4117	4580	

Ezen összeállitásból látjuk, mily csekély a halva szülöttek és agggyöngeségben elhaltak közt az ingadozás, mely nagyobb a heveny kütegeknél és hökhurutnál; egyenlő és mérsékelt a hagymáznál, de rémitő ha látjuk, mint növekszik a gümőkórban elhaltak száma.

Vallás szerint hasonlitva össze az elhaltakat, különösen ha a kereszténeket és zsidókat tekintjük, azon érdekes eredményre jutunk, hogy amazok száma aránylag jóval nagyobb, a mint a következő táblázatból látható :

Száz halott közt volt :

éves	ker.	zsidó	éves	ker.	zsidó	éves	ker.	zsidó
0— 5	53.01	34.54	30—40	9.65	9.85	70— 80	2.75	6.56
5—10	1.66	4.30	40—50	7.87	7.99	80— 90	0.87	4.06
10—20	4.55	7.43	50—60	5.68	5.36	90—100	0.14	2.01
20—30	9.07	12.57	60—70	4.75	6.36	100-on felül	0.01	0.15

Ha tehát a zsidók és keresztények közti halálozást életkorok szerint összehasonlitjuk, azt találjuk, hogy a keresztények közt a halandóság születéstől egész az 5-dik évig szertelen nagy, csaknem ugy áll az arány, mint 5 : 3-hoz ; — a zsidók gyermekeinek azon, a zsenge korban oly csekély halandósága felületelezi azt, hogy annyira elszaporodnak, mindannak daczára, hogy kevesebb zsidó születik mint keresztény. — Sokkal nagyobb már a halandóság a zsidóknál az 5—10 évesek között, szinte megforditott az arány, vagyis 1 : 4-hez, de azért az ezen korban meghaltak tevőleges száma még is csekély, miként a 10—20 s a 20—30 évesek között elhaltaké is ; a 35 évesekben mindkét vallásfelekezetüeknél egyenlő ;— később ismét egyenlőtlenné válik a szám, és pedig a zsidók előnyére, a miből kitünik, hogy a zsidók hosszabb életüek, mint a keresztények.

A zsidók ezen kedvező életviszonyainak több oka van, melyek részint magában a népfajban, részint társadalmi és más életviszonyokban keresendők.

A zsidó, ugy látszik, gyengébb testalkatú, mint a keresztény, a miről a katona sorolásnál győződhetni meg, mert sokkal kevesebb zsidó találtatik aránylag számukhoz képest alkalmasnak a hadi szolgálatra, mint keresztény, minek oka a zsidóknál előforduló sajátságos testalkat — testi hibák — melyek alkalmatlanokká teszik őket a sorolási rendszabályok szerint a katona szolgálattételre, a zsidóknál t. i. igen sok laposmellüt találunk, mi az ő életmódjoknak következménye, minthogy gondolkozásnál és számitásnál a fejet lecsüggesztik

és a mellet bevonják; de jóllehet ilyen gümőkóros alkata van mellüknek, mégis sokkal kevesebb gümőkórost találunk náluk. — A zsidók továbbá gyakran lúdtalpuak és rövidlátók is stb.

A mi a zsidók halálozási arányát oly kedvezővé teszi, annak oka sajátságos társadalmi stb. viszonyaikban is rejlik. — A zsidó általjában mérsékletesebb életet visel mint a keresztény, kevés vagy semmi szeszes itallal sem él, s csak igen ritkán égett szeszszel; — egy napon át hetenkint jól kipihen és megüli a napot, jól bánik feleségével és gondját viseli, nem bíz rá semmi sulyos munkát, megelőzi minden kivánságait, felcziczomázza és mulatni viszi, soha sem nőszül részeg állapotban, és azért kevés náluk a fejvíz- és nehézkóros, nem űz az egészségnek káros és életveszélyes mesterséget, kizárólag kereskedéssel foglalkozik, a mely szinte izgató, de a zsidóra soha sem hat annyira a veszteség és nyereség mint a keresztényre, jobban képes eltürni a nyomort mint a keresztény; ritkább náluk az öngyilkosság, csak a legujabb időben lett szembetünőbb, és pedig szerelem miatt. — Ha családjának valamelyik tagja megbetegszik, a zsidó nem kimél semmi kiadást, semmi áldozatot, semmi fáradságot, hogy rajta segitve legyen; nem hisz megmásithatlan végzetben (praedestinatio), s azért igyekszik is gyermekeit egészségben megtartani, s ha az bántalmazva van, helyre állítni. — Ezek azon okok, mik a zsidók között a halandóságot kevesbitik.

Az előttünk fekvő rovatokból nem volt nehéz meghatározni az elhaltak egymásközti arányát, de nehéz, midőn azoknak az élőkhöz való viszonyát akarjuk kitudni, mert 1857-ik év óta nem volt népszámlálás, s az akkorit se egészen tökéletesnek, se pedig minden tekintetben helyesnek nem mondhatjuk; és igy az élők és meghaltak közt kitudott arány csak is megközelitő volna.

A városi népség halandósága nem sokban különbözik más városiakétól, átlagosan mintegy 3.04% az arány, vagyis minden 26.38 emberre egy halott esik, de ha a meghaltakat az élőkhöz viszonyítjuk, akkor a halandóság mult évben 4.53, vagyis minden 22.06 emberre esik egy halott.

Vallás szerint tekintve a meghaltakat s ezek számát az élőkhöz, kitünik, hogy a keresz'ények közől 5%, a zsidók közől 3% halt el.

Állapot, vagyis kereset-mód szerint meghaltak 1863-ban Pesten :

Pap	1.40	Kereskedő	3.20
Hivatalnok	2.14	Hajós és halász	3.04
Katona	16.50	Földmives szolga	1.06
Iró s müvész	3.80	Gyármunkás	0.60
Jogász-hivatalnok	1.24	Kereskedelmi szolga	1.05
Egésztégügyi személy	3.26	Szolga	1.20
Földbirtokos	1.10	Napszámos	1.25
Háziur s tőkepénzes	1.94	Egyéb 14 éven felüli férfi	4.16
Gyáros és iparos	2.86	Nők és gyermekek	9.20

Ezen viszonyok nem azon betegekre vonatkoznak, kik a kórházban ápoltattak, s halál esetében ott jegyeztettek föl, hanem azokra nézve, kik a városban halnak el, s kórházon kivül jegyeztetnek fel.

Kor szerint meghaltak az élők közől :

0— 6 évig	férfi	23.92	nő	20.94	24—40 évig	férfi	3.36	nő	1.99
6—12 „	„	0.52	„	0.60	40—60 „	„	2.17	„	1.82
12—14 „	„	0.64	„	2.01	60-on felül	„	9.08	„	7.64
14—24 „	„	3.10	„	1.15					

Az állapotot tekintve meghaltak :

Nőtlen férfi	0.94	Hajadon nő	0.82
Nős „	2.14	Férjezett nő	1.75
Özvegy „	7.86	Özvegy nő	4.97

Megemlítendő a halál nemére nézve, hány volt erőszakos és hány természetes halál; ezekről már a halál okainál volt szó, amazokat pedig itt tárgyalandjuk :

Az 1863-dik évben történt erőszakos halál esetek közt volt :

1-ször véletlen, és pedig 4 fagyás, 10 állványokról leesés következtében, 22 vizbe fulás, 4 elgázoltatás, 1 éhenhalál.

2-szor előidézett erőszakos halálnemek, és pedig : 3 sértés következtében, 2 gyilkosság, 1 vizbe fulasztás;

öngyilkosság 57 fordult elő, és pedig a kivégzés

módja és a nem szerint volt: 13 akasztott — 12 férfi és 1 nő —; 18 Dunába ugrás — 8 férfi és 10 nő —; 4 mérgezés — 1 férfi és 3 nő —; 6 sértés folytán — 5 férfi és 1 nő —; 6 férfi lövés által.

Esett tehát $107._3$ halottra, vagyis 2386 élőre 1 öngyilkos, vagyis a nép összes számához $0._{042}$ százalék.

1862-dik év folytán csak 29; 1859-ben 18; 1858-ban 25; 1854-ben 32 öngyilkolási eset fordult elő; egyébiránt az öngyilkosok száma sokkal nagyobb, csakhogy kimarad azoknak száma, kik a Dunába ugorván, fel nem találtattak.

D) A népesség szaporodása.

1863-dik évben Pesten 1365 esketés történt, a legtöbb 187, 173 és 160 Február, Május és Novemberre, — a legkevesebb Márczius és Decemberre esett.

Született 6529 gyermek, és pedig 3349 fi és 3180 nőnemű; a hónapokat véve tekintetbe, született:

Januárban . .	$513 = 7._{86}\%$	Juliusban . .	$512 = 7._{86}\%$
Februárban . .	$579 = 8._{86}$	Augusztusban .	$601 = 9._{18}$
Márcziusban .	$600 = 9._{18}$	Septemberben .	$500 = 7._{66}$
Aprilisben . .	$520 = 7._{96}$	Octoberben . .	$553 = 8._{48}$
Májusban . .	$540 = 8._{27}$	Novemberben .	$558 = 8._{56}$
Juniusban . .	$562 = 8._{61}$	Decemberben .	$491 = 7._{52}$

Legtöbb szülés esik tehát Márczius és Augusztusra, legkevesebb September és Decemberre; — Apriltól Juliusig kevesebb született mintsem meghalt, mert a meghaltak száma Aprilben 552, Májusban 561, Juniusban 624, Juliusban 630 volt.

Polgári állásuk szerint 4102 törvényes és 2427 törvénytelen született, ez utóbbiak tehát $37._{17}\%$ tettek.

A népesség mozgalmát, a mint az esketések, születések és halálozások által történik, több évről tekintve, nem áll mindig rendes arányban az általános népesedési számmal, mert

Év	Népesség	Esketés		Születés		Halálozás	
		Tev. sz.	Százal.	Tev. sz.	Százal.	Tev. sz.	Százal.
1863.	135.000	1365=1 :	$98._{89}$,	6529=1 :	$26._{76}$,	6117=1 :	$22._{06}$
1862.	134.340	1517=1 :	$88._{55}$,	6460=1 :	$20._{19}$,	5593=1 :	$24._{02}$
1855.	128.000	1078=1 :	$118._{92}$,	5918=1 ·	$21._{12}$,	8092=1 :	$15._{81}$
1853.	109.000	1036=1 :	$105._{21}$,	6038=1 :	$18._{05}$,	4488=1 :	$24._{27}$
1852.	83.000	1348=1 :	$62._{23}$,	5747=1 :	$14._{60}$,	4663=1 :	$18._{03}$
1828.	68.000	540=1 :	$125._{92}$,	2899=1 :	$23._{45}$,	2764=1 :	$24._{60}$

Ebből láthatjuk, hogy 36 évi időközben :

legtöbb esketés történt 1852 évben, legkev. 1828., középsz. mint 1:98.$_{35}$
„ születés „ 1852 „ „ 1863. „ „ 1:19.$_{37}$
„ halálozás „ 1855 „ „ 1828. „ „ 1:21.$_{04}$

A halálozás nagy száma az 1855-dik évben uralgott hányszékelésnek, s az 1852-ben kitört kanyaró pusztitásának rovandó fel. Az itteni nagy halálozás azonban csak látszólagos, a mennyiben állandó népességünknél az középszámitással 1 : 27.$_{00}$.

Az életre és halálozásra nálunk nagy befolyással vannak :

1.) Az éghajlati és lebészeti viszonyok, melyek szerint nálunk a halandóság a nyári hónapokban legnagyobb, mig az osztrák korona országokban, de egyátalában északnyugot felé a téli hónapokban legnagyobb; ehez nálunk a léghőmérsék gyakori napi-ingadozásai nem kevéssé járulnak.

2.) Az élelmi szerek, és pedig a gabna ár. Ezek hatalmas tényezők, s befolyásuk számszerint kimutatható; ennek tulajdonítható az 1863-dik évi halálozás nagyobb volta.

3.) A jóllét és foglalkozás. Hogy amaz a halálozást kevesbbíti s az életet hosszabbítja, tény, s leginkább kitünik, ha az egyes állapotokat egymással, s másokkal összehasonlítjuk. Vegyük például a kereskedőket, oly osztályt, melynek foglalkozása egészségi tekintetben is kevessé, de még kevesbbé élet veszélyes, mint más osztályé; az élő kereskedők közöl középszámitással alig $3._0\%$ halt el; ha pedig a

jóllétet veszszük tekintetbe, akkor a Lipótvárosban, hol tehetős nagykereskedők — többnyire zsidók — laknak, csak $1.{}_{20}\%$, a belvárosban, hol tehetős kiskereskedők — nagyrészt keresztények — laknak már $2.{}_{00}\%$; a Terézvárosban, hol csak kiskereskedők laknak, és kevés közép rendüek, $5.{}_{00}\%$ halt el; így a Józsefvárosban $4.{}_{50}\%$, Ferenczvárosban $3.{}_{25}\%$.

Ugyanezen arányt találjuk a népesség minden rétegében, s minden foglalatosság közepette, s ennek magára a halál okára nagy befolyása van.

III.

A STATISTIKA FONTOSSÁGA A TŰZKÁR ELLEN BIZTOSITÓ TÁRSASÁGOKNÁL.

WENINGER VINCZÉTŐL.

Elmélkedvén a felett, hogy ugyan miért bir eddigelé egyedül csak az életbiztosítás minden biztosítási ágak között tudományos alappal, és hogy vajjon azon általános elv az életbiztosítási ügyben, a számításokat statistikai adatokra fektetni, nem volna-e alkalmazható a biztosítási ügy más ágaira is: azon meggyőződés gyökerezett meg bennem, hogy a biztosítás minden nemében l e h e t, sőt kell is a n a g y s z á m o k törvényét alapul venni.

Jelen értekezésben egyedül csak a tűzkár elleni biztosításra terjesztem ki figyelmemet, a biztosítás ez ágában több éven át foglalatoskodván némileg hivatva érezhetem magamat ez ügyben szóllani.

Nem szándékozom ez úttal az ügyet és eszmét egész kiterjedésében fejtegetni, hanem csak körvonalozni akarom az eszmelánczolatból származó eredményt, ez azonban elegendő lesz arra nézve, hogy a szakember az elveket megértse, mellette vagy ellene véleményezhessen, s az eszmét a biztosítás egyébb ágaira kiterjessze.

Nincs a gyakorlati életnek oly ága, a melynél a tudomány segédkeze rontott volna. Ha századunk nagy vívmányait egytől-egyig szemléljük, meg kell ismernünk a tudomány rendező szellemét, mert a gyakorlat magában tökéletest nem szolgáltathat. Ne tekintsünk más ügyre, mint a biztosítás ügyére, és vajjon nem látjuk-e azt, hogy azon ágában, a melyben a tudomány segitségül jött — az életbiztosításnak a mathesis — az ügy szilárd alapot nyert, és hogy valóban csak a mennyiségtan közbenjárása óta nyert az életbiztosítás mind a társaságok mind a nagyközönség érdekében határozott alakot.

Az a mi évtizedeken át szerencsejáték szerint szerepelt, megszünt az lenni, az életbiztosítási koczkázatokat ismerjük megszabott határok között, és ez ismeretekre lőn fektetve a humanus institutiók legszebbike.

Az alap, a melyen az egész életbiztosítási ügy fekszik, a nagy számok törvénye, mint Poisson, vagy „la lois des accidentales“ mint a híres Quetelet nevezi, mely is a természetben mindenhol mutatkozik, a hol eseményeket számokban kifejezhetünk és viszonyíthatunk, és a hol adataink elegendő nagy számban léteznek.

Nem létezik esemény, mely számszerinti viszonyában törvényt ne követne, e számszerinti viszony pedig megszabott határok között forog. Mondhatni, hogy az emberi társadalom létének s fejlődésének lényeges kelléke a nagy számok törvénye, mert a mint az események a viszonyszámok határain túl mennek, az emberi társadalom és institutiói megrázkodást éreznek, mig a kitört árfolyam a rendes határok közé vissza nem tér.

A viszonyszám változhatik és változik is az idő folytában mint minden a mi él vagy életet képvisel, vagy a mi egyáltalában változhatik. E változás azonban természetes viszonyok között épen a mondottaknál fogva nem hirtelen, hanem egyenletesen haladó egy vagy más irányban.

Ezen egyenletesen haladó vagy fogyó viszonyszámokra lévén fektetve minden emberi intézmény, a feladat odahatni, hogy a rendkivüli kitérések meggátoltassanak, és a folyamnak irány adassék.

A statistika az, a mely a viszonyszámok változásait mindenben ábrázolja és az ingadozás határait ismertetvén a nagy számok törvényét eredményezteti, a mely fakasztotta ezen állítást „Die Zahlen zeigen wie die Welt regiert wird", s ez állítás a kormányzat minden nemében és minden terén igaz.

Igy tehát a látszólagos véletlenség is törvényt követ. — Ugyan nem mutat-e a bünvádi statistika számtani törvényt minden országban, akár a vétők absolut számát, akár azok számát az egyes vétségek büntettek szerint tekintsük?*)

Honunkban 1854, 1855, 1856 és 1857-ben az öngyilkosok száma nemek szerint volt

finemű	385,	nőnemű	102
	409		125
	413		110
	411		123
Összesen	1618	Összesen	460;

ezen számokat az összes népesség számával viszonyítva az eltérések nem nagyok, a határok nem esnek távol egymástól. Az öngyilkosság bizonyára a szabad akarat kifolyása és látunk ebben is törvényt.

Feltünőbb a következő tény:

Jelenleg Ausztriában az évenként esketett pároknál éveken át a következő arány mutatatkozik:

Minden esketett 125 pár között van:

100 oly pár, a melyben a férfi is, a nő is, első izben lép házasságra,

20 oly pár, hol a felek egyike már házas volt,

5 oly pár, melyben mindkét fél már házas volt.

A házastárs választása az ember szabad akaratától függ, és mégis látunk ebben is számbeli törvényt.

És vajjon a tűzesetek számában nem uralkodik-e törvény? Az Ausztriában működő társaságok némelyike például 400 millió frt érték körül biztosít tűzkáresetek ellen egy-egy évben, és a nyeremény vagy veszteség a bevett díjakhoz ará-

*) Felemlítem ezt azok miatt, kik azon véleményben vannak, hogy a tűzesetek száma a gyujtogatások miatt nem követhet törvényt. Még a bűn is a nagy számok törvénye alá esik.

nyosítva kis összeg, mert valóban mintegy 4—5 millió frt évi díj mellett 100,000 frt veszteség vagy nyeremény nem nagy hányados, és csak 2—2½% ingadozást képvisel, mely 100,000 frt a 400 millió frt értéknek csak 0,025%-a; valóban igen csekély eltérés.

Erre azt válaszolhatnák, hogy ezen csekély eltérés leginkább igazolja a biztosító társaságok helyes eljárását a díj meghatározásában.

Nézetem szerint legkevesbbé sem.

Ugyan mely ausztriai társaság képes megmondani azt, hogy ennyi millió frt koczkázatunk volt cseréptetőzetekre, ennyi fazsindelyes tetőzetekre, ennyi készletekre sat.?

Egy sem.

Mely társaság tudja az év végével azt, hogy a cseréptető alatti koczkázatokra mennyit vett be díj gyanánt és hogy e koczkázatnemben mennyi kára volt, és igy a koczkázatok minden más nemére ?

Egy sem.

A laikus erre azon kérdést intézheti hozzánk, hogy ha a társaságok mindezt és hasonlókat nem tudják, azaz ha koczkázataikat nem ismerik, mint határozhatják meg okszerüleg a koczkázat díját?

Ezt magunk sem tudjuk, hanem ugy látjuk, hogy nagyobb tüzesetek történvén, a díjak egyáltalában addig emeltetnek, mig nem gyanitják, hogy már most a bevételből a kiadások összege ki fog kerülni.

Hogy azonban miért emeltetett a díj ép annyival és sem többel sem kevesebbel, hogy miért volt tulajdonkép a díj e tárgyra nézve ennyi, a másik tárgyra nézve pedig enynyiszer több vagy kevesebb, ki mondhatná meg azt?

Ugyan vajjon mit mondana bármelynemü biztosító, ha kérdezősködvén valamely életbiztosítási egyletnél az iránt, hogy mit fizet egy 40 éves ember halálesetre biztosítandó 100 frtot és hogy hány 40 éves ember van halálesetre biztosítva az egyletnél, azon választ nyerné :

„A 40 éves fizet évidíjul 3 frt 15 krt, hogy miért ép ennyit azt nem tudjuk, hanem meglehet az úr arról győződve, hogy ennyivel beérjük. Hány 40 éves ember legyen nálunk

halálesetre biztosítva. azt ugyan nem tudjuk, hanem azt igen, hogy mindösszesen 6000 ember van 10 millió frtra biztosítva és fizet összesen évenként $^1/_2$ millió frtot."

Bizonyára a kérdő kellemetlen meglepetésben volna, pedig egykoron az életbiztosítási ügyben ily válasz kielégítő volt, hiszen nálunk a temetkezési pénztáraknál még ma is csak ily válaszra lehet számítni.

A tűzbiztosítási üzletben pedig még ma is ugy vagyunk, hogy a legtöbb társaság csak az összes bevételt és az összes kiadást tudja, többet nem.

És vajjon ily felosztás mellett nem lehet-e az, hogy az efféle intézet évenként többet fizet károkra egynémely koczkázatnál, mint a mit arra bevett díj gyanánt, és e veszteséget fedezendő, más koczkázatokat terhel magasb díjjal mint kellene?

Helyes statistikai egybeállítás és díjazás e tekintetben bizonyosan furcsákat mutatna és fog egykoron mutatni.

Minden tüzkár ellen biztosító társaság, mely nagyobb körre terjeszti ki müködését, saját tapasztalataiból meritheti azon adatokat, a melyekre okszerü alapot fektetni lehet, mert birja azon adatokat, a melyekből meghatározni lehet a koczkázat viszonyszámát és azon határokat, a melyek között azon viszonyszám ingadozik.

Ha ez igy van, mint történhetett, hogy mindeddig csak ködben jár a legtöbb társaság? Mint van az, hogy eddig csak az életbiztosítási ág részére van rendszer alkotva?

A válasz erre könnyü is, nehéz is, a mint vesszük.

Hogy az ember halandóságának törvényét statisztikai munkálatok nyomán felismerjük, az egyes nagy községek körében gyüjtött adatok már elegendők voltak, vagy legalább mindinkább közelebb vezettek az igazsághoz. Ámde miután az ehhez szükséges adatok gyüjtése a kormányok érdekében is fekszik, népszámításokat rendeznek, és adataikat közhirré tétetvén, a tudomány azokat felhasználhatta. Ehhez járul még az, hogy már régidőtől fogva lajstromoztatik a születések és halálesetek száma, és igy a mathematikusok még jókor jutottak azon adatok birtokába, a melyek az életbizto-

sítási dijak okszerü és tudományos meghatározására igényeltettek.

Egészen máskép van a dolog a tüzesetek számával. Ha tudjuk is azt, hogy Magyarországban egy-egy évben mennyi tüzeset volt, még ebből sem következtetni sem a díjt meghatározni nem lehet, mert arra, hogy a dijt meghatározhassuk, a koczkázat viszonyszámát kell ismernünk.

A koczkázat viszonyszámát azon két szám adja meg, a melyek egyike az egynemü koczkázatok összes értékét, másika pedig az ezen koczkázatokban előfordult kárösszeget képviseli.

Ha a viszonyszámot minden koczkázat nemre ismerendjük, akkor lehetséges lesz:

a) az egyes dijtételeket okadatolva meghatározni;

b) megitélni, hogy mely koczkázatoknál mily viszonyokra és befolyásokra ügyeljünk.

Igaz ugyan, hogy a tüzbiztositási díjak, a koczkázat neméhez képest most is különböznek, a különbség okát és határát azonban nem ismerik, a dijemelés gondolom szerint történik. Ha több tüzeset fordul elő valamely vidéken, a dijak emeltetnek „érzék“ szerint.

A tüzesetek számából a koczkázat minőségét és változását megitélni nem lehet; megtörténik, hogy egynémely helyen rövid időközben több tüzeset előfordulván a díj emeltetik, és pedig a koczkázat összege még sem roszszabb mint volt azelőtt, mert az évnek többi részében annál ritkább lett az égés. Más helyen vagy vidéken mintegy egyesül azon visszaélések száma, a melyek összege az egész ország területében állandó számot képvisel. Ily helyen a dijemelés mit sem használ magában, hanem szükséges hogy az érték egy része (például $^1/_5$—$^1/_3$) biztosítatlan maradjon minden tárgynál, úgy hogy a közönség érdeke magával hozza a nagyobb óvatosságot és a kölcsönös feügyeletet.

Erre azon ellenvetést hallom, hogy a biztosító társaságok jelen versenyében, más társaság a teljes értékben biztosítand azon veszélyes helyen, annak reményében, hogy a viszonyok javultával kárpótolandja magát. — Erre azt vá-

laszolom, hogy jobb ott nem biztosítni, hol a népség erkölcsileg sülyedt és a gyujtogatás a boszuállás általános módjává vált, mert ott bizonyos a társaságok vesztesége, és ha mindamellett kapkod utána valaki, az nem irigylendő.

Mondtam volt, hogy a koczkázat viszonyszámának meghatározásához tudnom kell, hogy mennyi egynemü érték volt az év folytán biztosítva és ebből mennyi károsodott meg.

Igy ha például valamely területen a biztositott zsindelytetők értéke 400,000 forint, és a volt kár 8000 frt, akkor mondhatni, hogy azon helyen akkoron a koczkázat viszonyszáma 2% volt.

Hogy mely tárgyak soroztassanak egy osztályba mint egynemüek, azt a helyi viszonyok, az épitkezés módja, a készletek minősége sat. határozzák meg. Igy például az épületek tetőzeteit illetőleg, külön osztályba teendők a kemény hajazatú fedelek, a minők a cserép, palakő, ércz-fedelü tetőzetek, és ezek ismét elválasztandók egymástól a mint a) nagy városokban, b) kisebb városokban (a hol puha hajazatu fedelek is előfordulnak), c) oly helyeken léteznek, a hol a kemény hajazatu fedél csak kivételesen látható, u. m. pusztákon, falukon.

Más egybeállítást kivánnak a puha hajazatu fedelek, mást a készletek sat.

A viszonyszám kipuhatolásánál, követendő eljárást egy példában fogom szemlélhetővé tenni.

Tegyük fel, hogy a szalma és nádtetőzetek koczkázati viszonyszámát akarjuk H. helységre nézve meghatározni, vagyis inkább tegyük fel, hogy H. falura nézve a szalma nádtetőzetekre vonatkozó adatokat egybeállítjuk a végre, hogy az így nyert adatok az ugyanazon kerületben lévő egynemü koczkázatokkal egyesítve a viszonyszám megállapitásánál használtassék.

Főügynökség N. Helység H.

Szalma és nádtetőzetek koczkázatai. 1863—1.

III-dik osztály, falúk és puszták.

Épületek száma	A biztosítás kelte		Az év végéig van nap	A biztosított érték	Az előbbi két szám szorzata. (Napérték szorzat)	Volt kár		Kötvény szám
						épületek száma	értékben	
2	január	4	361	f. 1,000—	361,000	—	—	41,705
1	február	6	328	„ 500—	164,000	—	—	49,316
5	„	10	324	„ 1,200—	388,800	—	—	49,407
—	—	—	—	—	—	1	f. 350.83	—
—	—	—	—	—	—	—	—	
165	—	—	—	f. 66,000—	11.880,000	3	f. 516.83	

Ha ily módon minden a főügynökség kerületében történt egynemü biztositás lajstromozva van, az egynemüek összesítés végett ismét egybeállíttatnak.

Mielött tovább mennénk, lássuk egy némely rovat jelentését az előbbi egybeállításban.

A biztosított értéket azon napok számával szorzom, a mely még a folyó évben maradt a biztosítás összes tartamából. Ha ezen szorzatok összegét 365-el osztom, látni fogom, hogy a koczkázott értékösszeg mely része esik a kérdésben lévő üzletév terhére.

Az évet itt 365 napra tettem, nem pedig 360-ra mint történni szokott átlagos számításoknál, mert nagy számoknál a különbség a napok számában nagy befolyást gyakorol.

A kárrovatba, magából érthetőleg, csak azon összeg jöhet, a mely a folyó évbe esik kár gyanánt, nem pedig azon kárösszeg, mely a biztosított tárgyat egyáltalában a biztosítás tartama alatt illeti.

Egybeállítása
a nád- és szalma-tetőzetekbeni koczkázatoknak.

Főügynökség N. III dik osztály 1863—év

A helység neve	Az épületek száma	Biztosított szorzat	Nap-érték szorzat	Károsult épület	Károsult érték	Jegyzetek
H	165	f. 66,000	11.880,000	3	f. 516.83	
R	415	„ 215,000	44.530,000	1	„ 283.65	
S	6	„ 2,100	510,000	—	—	
—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	
—	8,675	3.500,000	624.600,000	115	f. 35109.43	

ebből $\frac{624.600,000}{365}$ = f. 1.711,232 = az év folytán koczkáztatott összeg és

k=3.510,943 : 1.711,232=2.05%

a mi e példában a koczkázati viszonyszám százalékban kifejezve.

K-nak értékét, ugyan azon kerületet illetőleg, több egymásutáni évről kiszámitom, a koczkázat egyes nemére nézve. Az igy nyert értékek bizonyosan különbözni fognak egymástól, az ingadozás azonban bizonyos határok között fog maradni.

Igy például ha a szalma és nádtetőzetekre nézve az N Főügynökség kerületében 5 év tapasztalataiból meritve volna:

1) k=2.05
2) k=2.14
3) k=1.98
4) k=2.03
5) k=2.15

összeg 10.35 és átlaga egy évre 2.07

a legnagyobb érték 2.15, a legkisebb 1.98, a mi 0.17 különbséget ád és ez a minimumnál:

1700 : 198=8.$\dot{5}\dot{8}$% eltérés

az átlagra nézve pedig:

2.07—1.98=0.09 és igy 900 : 198=4.$\dot{5}\dot{4}$%

Kérdés már most, hogy e díjtételekben mily értelem foglaltatik:

Ha a társaság az átlagos díjt veszi számításának alapjául és tartaléktőkével még nem bir, játékot üz, a mennyiben az esetben, ha az átlagos koczkázatot meghaladó kárösszeg kerülne ki az év végével, e veszteséget pótolnia kellend áldozatokkal. Ily esetben ajánltatik a díj maximumát (2,15%) venni alapul és ha felesleg mutatkozik — a mi ily eljárásnál okvetetlenül eredni fog, mert nem képzelhető, hogy a valódi kárösszeg minden biztosítási nemben a várt maximumot meghaladná — ezt a koczkázati díjtartalékban visszatartani. E koczkázati díjtartalékot mindaddig kellend a felesleg által pótolni, mignem a tapasztalt ingadozás határának értékösszege nem gyült egybe.

Igy például tegyük fel, hogy N főügynökség kerületében a várt koczkázat a szalma és nádtetőzeteknél volt 2,15% mellet 35000 frt, a valódi kár pedig csak 33800 frt volt volna, akkor 1200 frt visszamarad a koczkázati tartalék javára.

Az így származó k. tartalék képzésére mindaddig visszatartandó a felesleg, mignem a koczkázat ingadozásának értéke fedezve leend. Felvett példánkban az ingadozás a biztosított értéknek 0,17%. Ha pedig a fentebbi 35000 frt a 2.15% maximumnak felelt meg, akkor a biztosított érték.

x	35000
2.15	100

x közel =1.630,000 frt, ebből 0,17% frt 2771,

a mit kikerekiteni lehetend. A mint az ily értelemben gyüjtött koczkázati-tartalék kiegészítve leend, a díj leszállítható lesz azon átlagos díjra, a melyet az eddig lefolyt évek tapasztalataiból lehetend vonni.

A statistikai adatokból merített díjt nevezzük nettodíjnak. Ezen nettodíj még szaporítandó egy pótlékkal, a melyből a biztosító társaság mindennemü költségei és haszna kikerüljön. Az igy szaporitott nettodíj képezi a bruttó-díjt, a mely biztosítási-díjszabályzatban foglal helyt.

Igy ha e végre a fentebbi nettodíjhoz . . 2.15%
pótlék gyanánt csatolunk $^1/_4$-et leend . 54

Brutto 2.69%

kerekszámban 2.70 vagy 2.75%

Lássuk már most, hogy a netto díjak kipuhatolása és az évenként várt és valóságban bekövetkezett károk ismerete, a tárgy minősége szerint, mily előnyt hozna az illető társaságnak?

Ugy hiszem, hogy a fentebbi adatok ismeretének hasznát vagy inkább haszonvehetőségét az sem fogja tagadni, ki bármely oknál fogva minden elméletnek és tudományos kutatásnak ellensége, mert a fentebbi adatokat ismerve képesítve leend a gyakorlat embere:

a) okszerü díjszabályzatot készíteni és igy a díjt oly biztosításoknál, a melyeknél eddig a társaság, — tudtán kivül — veszteségeket szenvedett, a nagyobb koczkázat arányában emelni, a hol pedig a díj más biztosítási tárgyakat érdemen felül terhelt, leszállítni. Ezáltal a terhesebb koczkázatok vagy elmaradnak vagy pedig a társaság ebbeli kiadásait fedezendik, a jobb koczkázatok a díj leszállítása által pedig nem kevesbülni hanem inkább szaporodni fognak.

b) A társaságok évről évre tudni fogják, hogy hol és menyivel javult vagy roszabbult a koczkázat. Ez pedig ujmutatásul szolgáland a nehézségek elháritásának módját eszközölni.

És vajjon ki tagadhatná, hogy az említett két ismereten alapszik minden biztosító társaság okszerü vezénylete.

Hogy ezen adatok megszerzése s egybeállítása külön statistikai munkálatokat igényel, és hogy egy ily irodának fentartása évenként ezerekbe kerül, az magától érthető.

A származó néhány ezer forintnak kiadása azonban dúsan kárpótoltatik a nyerendő eredmény által, a mely nem kevesebb, mint saját üzletének ismerete, és saját tapasztalásainak felhasználása.

A jelen értekezésben csak körvonaloztam egy eszmét, a melynek alkalmazását minden egyes részletében tárgyalni, nem találom e helyet alkalmatosnak.

A fentebbi eszmére a tüzbiztosítási intézeteknél egy új felszámítási rendszert lehet fektetni, a melyet a következő sorokban szándékom rövideden megismertetni.

Mind tudva van, az életbiztosításban két díjt különböztetünk meg, a netto vagyis mathematikai díjt, mely az átvett koczkázat mathematikai értéke és mely a tartalékba tétetik; a másik a bruttodíj, azaz azon díj, a mely mellett a biztosítás kötetik és mely nem egyébb mint a netto-díj, megtoldva valamely pótlékkal a költségek fedezésére.

A mint a tüzbiztosításra nézve a nettodíjt a statistikai adatok alapján kipuhatoltuk, a tüzbiztosítási felszámitási viszony is alkalmazhatja magát az életbiztosításban használt rendszerhez, a mennyiben az utóbbi előnyökkel jár.

Az alkalmazható elv a következő.

Ugy mint jelenleg a brutto díjakat quotientirozni szokás, úgy a nettodíjak is quotientiroztassanak. A folyó évre eső nettodíjak összege irassék a kárszámla javára és a bruttodíjak terhére, a következő évekre eső nettodíjak hasonlóképen jegyeztessenek fel. Igy például:

Tegyük fel, hogy 1864-ben valamely tüzbiztosítási társaság díjbevétele volt ft 4.000,000 — és ebből a következő évekre esnék:

1864-re	ft.	2.400,000
1865-re	„	1.400,000
1866-ra	„	150,000
1867-re	„	50,000
	ft.	4.000.000

A netto-díjak hasonló módon történt quatientirozása mutatna

1864-re	ft.	1.830,000
1865-re	„	1.010,000
1866-ra	„	120,000
1867-re	„	40,000
Nettodíjak összege	ft.	3.000,000

Az év végével bezáratván a számadás, az 1864-diki bruttodíjak terhére jövend:

1865-re áttett díj	ft.	1.400,000
1866-ra	„	„	„	150,000
1867-re	„	„	„	50,000
			ft.	1.600,000

azonkivül az 1864-diki bruttodíjak terhére jön az 1864 diki kárszámla javára irandó . . . . . ft. 1.830,000
Ha már most a valóságos károsszeg . . . . . „ 1.760,000

marad ft. 70,000

mely a koczkázati tartalékba volna teendő, mint már fentebb (82. l.) mondatott; hasonló módon, minden következő évben kárszámla volna nyitandó.

A számla igy fogna kinézni:

Tartozik	1864-diki bruttodíjak	követel
1865. bruttodíjaknak	ft. 1.400,000	Többektől . . . ft. 4.000,000
1866. „	„ 150,000	
1867. „	„ 50,000	
1864. kárszámlának	„ 1.830,000	
(Egyenleg) Mérlegnek	„ 570,000	
	ft. 4.000,000	ft. 4.000,000

Tartozik	1864-diki kárszámla	követel
Többeknek . . . (fizetett károk)	ft. 1.760,000	1864. bruttodíjaktól ft. 1.830,000
Tűzkártartaléknak .	„ 70,000	
	ft. 1.830,000	ft. 1.830,000

A többi számla képét adni felesleges, mert a szakember e két számlából és az előrebocsátottakból tovább füzheti azok rendjét.

A következő évben az 1865-diki év kárszámlája lesz nyitandó és ennek javára iratik ft 1.010,000 — az előbbi évről képezett nettodíj valamint az 1865-ben eszközölt új biztosítások után az azon évre eső quotientirozott nettodíj.

A szakember tudni fogja, hogy az idő közben törlesztett biztosítások után ellentételek képződnek a brutto díjak számláján, és hogy összefüggőleg evvel a netto díjak kieső quotiense is a kárszámla terhére lesz irandó.

Ugy hiszem, hogy jelenleg a legkevesebb társaság tartja evidentiában azt, hogy egyes főügynökségei *mi sikerrel* működnek, és hogy ezek némelyike, mely *szín leg* jövedelmez, csak veszteséget hoz a társaság nyakára.

Tegyük fel, hogy valamely főügynökség bruttobevétele ft 500,000, kiadásai pedig

mindennemü költség, jutalék sat. . . .	ft. 120,000
károkra fordított kiadások	„ 200,000
marad	ft. 320,009

és úgy fog tetszeni, mintha azon főügynökség hasznot eredményezett volna. Pedig e számok mellett a társaság e főügynökségnél bizonyos veszteségben lehet, mert:
azon ft 500,000 díjbevétel nem csak a folyó évet illeti, hanem egy része annak a következő évekre átmenő koczkázatok miatt a quotientirozás által a következő évekre átmegyen. Tegyük fel, hogy ezen hányados átlagosan véve, a folyó évre :

	ft. 280,000
akkor ezt kellend ez évi bevételnek tekinteni, és ha ebből levonatik a kiadás	ft. 320,000
	ft. 40,000

deficit mutatkozik. Ebből látni, hogy a csupán kereskedelmi egybeállítása a számoknak nem ád alapot az itélethozásra, hanem hogy minden esetre a statistikai egybeállítás világosságot deritene az ügy valóságára.

A fentebbi ft 120,000 kiadást túlnagynak tarthatná az, a ki ily ügyekbe nincs beavatva, pedig mondhatni, hogy ezen tétel egynémely főügynökségnél nem túlzott, mert a költségek némely társaságnál 25%-ra is rugnak, a mi példánkban 125,000 frtot tenne.

Az ugyan igaz, hogy a költségek egy része mint a provisió, szintén felosztandó a többi évekre, azonban ezt rövideden ellenargumentum gyanánt nem lehet használni, hanem csak a számbeli egybeállítás ád itt felvilágosítást.

Ugyanis tegyük fel, hogy a jutalék 15%-nyi tétel, akkor a jövő évekre áttett ft 220,000 díjrészletnek 15%-ja, a mi ft 33,000, a folyó évi kiadásokból a következő évekre lesz átteendő, miáltal a deficit 40,000 frtról leszáll (40,000—33,000) = ft 7000-re, azonban mégis deficit marad, noha a főügynökség számlája úgy tünteti fel az üzletet, mintha jövedelmező volna az.

A számok analysise sok mindenfélére vezet, és azért kivánatos, hogy a biztosító társaságok egyedül „számlákkal“ meg ne elégedjenek, hanem üzletük természetét a sta-

tistikai adatok helyes grupirozása által felismerjék, nehogy ködfátyol mögött működve vagyonukon sebeket ejtsenek.

Jól tudom, hogy a jelen értekezésben kifejezett eszme sok ellenvetéssel fog találkozni, mert általa az itt-ott kedvelt gépies működés, az összevissza zilált és kevert számok, a megpendített eszme által más, érthetőbb irányban indulnának és rendezettekké válnának.

Ez azonban nem ok arra, hogy eszmém kivihetőségén kétkedjem, sőt meg vagyok győződve arról, hogy nem sok év fog eltelni, és a tüzbiztositási üzlet szintugy okszerü alapra lesz fektetve mint az életbiztosítási ügy, azaz alapjai leendnek:

helyes statistikai adatok és
a valószinüségi számitás elvei.

IV.

Az első magyar általános biztosító társaság által 1862 és 1863-ban fizetett kárösszegek összeállítása.*)

A) Tüzkár elleni biztositás.

Ország	Megye vagy kerület	1862			1863		
		kár-eset	kártérítés		kár-eset	kártérítés	
1. Magyarország	Abauj vm. .	158	f. 35,064	71	139	f. 30,871	—
	Arad . . .	64	27,033	56	107	41,665	21
	Árva . . .	13	1,977	08	37	10,528	51
	Bács . . .	95	22,260	95	98	40,873	18
	Baranya . .	28	9,009	24	17	10,785	41
	Bars . . .	79	18,706	83	110	26,479	88
	Békés . . .	33	10,486	05	54	14,153	22
	Beregh . .	88	19,609	02	55	12,244	65
	Bihar . . .	149	34,224	49	239	75,763	82
	Borsod . .	159	38,505	92	157	28,830	19
	Csanád . .	12	3,649	03	56	33,581	18
	Csongrád .	94	28,169	85	172	34,154	96
	Esztergom .	15	2,591	55	27	10,238	31
	Fehér . . .	59	18,641	94	31	19,032	34
	átvitel	1,046	269,930	22	1,299	389,201	86

*) A harmadik kötetben megjelent első közlésnek folytatásaul.

Ország	Megye vagy kerület	1862			1863		
		kár-eset	kártérítés		kár-eset	kártérítés	
	áthozat	1,046	f. 269,930	22	1,299	f. 389,201	86
Magyarország	Gömör . .	18	5,634	64	46	8,735	15
	Győr . . .	36	9,941	41	240	86,784	08
	Heves . .	81	24,242	57	120	24,294	65
	Honth . .	71	16,506	11	102	17,750	08
	Jász-Kúnság	13	2,487	69	20	8,700	33
	Komárom .	179	46,133	74	157	47,326	61
	Krassó . .	17	24,907	05	22	24,350	58
	Liptó . . .	22	5,720	41	4	2,190	54
	Marmaros .	38	19,742	79	12	1,666	84
	Mosony . .	113	39,769	80	272	79,886	64
	Nógrád . .	45	11,361	48	149	40,580	87
	Nyitra . .	272	55,355	98	313	184,179	70
	Pest, Pilis és Solt . .	354	143,229	81	297	147,498	83
	Pozsony . .	159	31,105	52	180	41,987	08
	Sáros . . .	104	30,191	73	161	49,911	66
	Somogy . .	31	14,325	77	73	43,874	38
	Soprony . .	223	70,242	95	227	57,523	89
	Szabolcs .	64	14,680	87	128	59,648	40
	Szatmár . .	145	80,140	03	75	18,884	63
	Szepes . .	258	71,708	39	179	47,353	71
	Temes . .	55	17,133	99	100	34,301	50
	Tolna . .	143	60,663	64	55	13,799	59
	Torna . .	23	2,255	79	8	4,488	25
	Torontál . .	94	26,561	36	149	38,730	43
	Trencsén .	40	16,710	18	73	24,383	06
	Turócz . .	9	1,623	17	68	27,838	36
	Ugocsa . .	13	1,865	39	10	3,130	13
	Ung . . .	95	26,632	85	141	38,876	11
	Vas . . .	61	23,347	55	221	55,559	39
	Veszprém .	168	55,631	61	283	78,009	50
	Zala . . .	32	13,975	57	88	16,148	71
	Zemplén . .	309	91,877	79	301	79,650	77
	Zólyom . .	5	3.734	98	14	4,571	61
	összesen	4,336	1.329,372	83	5,587	1.801,817	92

Ország	1862			1863		
	kár-eset	kártérítés		kár-eset	kártérítés	
2. Magyarországhoz kapcsolt részekben						
Erdélyország . .	144	f. 28,290	92	176	f. 44,989	48
Horvátország . .	1	61,757	29	53	8?,603	68
Határőrvidék .	7	2,924	98	10	4,484	04
Tótország . . .	60	19,203	41	13	7,291	78
Összesen	222	112,176	60	252	139,368	98
3. Többi osztrák tartományok						
Csehország . .	711	172,075	24	1,605	369,497	49
Dalmátország .	3	3,567	—	1	1,900	—
Karinthia . . .	14	10,939	30	15	10,702	44
Krajna	8	4,139	07	1	222	—
Lengyelország .	126	89,238	96	185	56,023	54
Morvaország . .	286	86,919	42	372	109,272	49
Osztr. (alsó és felső)	222	128,084	—	326	153,383	07
Stájerorsz. . .	26	22,039	39	37	14,610	21
Szilézia . . .	43	22,522	24	35	22,508	16
Tengermellék .	11	2,011	21	11	2,965	—
Tirol	3	1,530	72	9	1,361	23
Velenczei t. . .	9	3,066	60	22	6,671	41
Összesen	1,462	546,142	15	2,619	740,117	04
4. Külföld						
Anhalt Dessau .	3	2,417	55	—	—	—
Anhalt Bernburg	—	—	—	1	41	68
Baden	—	—	—	1	65	15
Bajorország . .	17	8,703	65	47	9,148	55
Belgium . . .	5	12,485	54	1	266	50
Dánia	2	125	63	—	—	—
Francziaország .	14	1,669	32	19	4,227	12
Hannover . . .	4	2,392	83	1	450	—
Hanzavárosok és tartom. . . .	4	10,825	21	5	7,006	86
Helvétország . .	1	17	50	2	38	77
Hessen Darmstadt	1	188	44	1	65	14
Hollandia . . .	8	21,476	33	1	23	81
átvitel	59	60,302	—	39	21,333	58

Ország	1862			1863		
	kár-eset	kártérítés		kár-eset	kártérítés	
áthozat	59	f. 60,302	29	—	f. 21,333	58
Holstein . . .	8	2,650	86	5	19,973	40
Kurhessen . .	2	693	01	—	—	—
Luxemburg . .	7	661	18	4	235	97
Meklenburg Schwerin	11	2,614	52	2	3,569	36
Meklenburg Strelitz	1	55	—	—	—	—
Norvégország .	2	1,929	26	5	2,291	89
Olaszország . .	11	1,580	12	45	2,465	75
Oldenburg . . .	1	421	10	3	57	46
Oroszország . .	67	110,827	05	45	26,428	45
Poroszország . .	136	97,779	54	138	34,981	57
Reuss Schleiz .	8	4,689	71	—	—	—
Schwarzburg Sondershausen .	2	476	50	—	—	—
Svédország . .	7	9,133	44	—	—	—
Szászország . .	47	28,210	12	25	7,851	43
Szász-Altenburg	1	58	85	—	—	—
Szász Coburg Gotha	1	193	08	—	—	—
Szász Meininga .	3	858	37	1	267	—
Würtemberg . .	—	—	—	1	181	14
	374	323,133	71	353	119,637	—
B. Szállítmányi károk	61	32,979	36	60	24,182	99
C. Tengeri károk	153	145,422	75	145	119,302	31
D. Élethiztosítási fizetések . .	—	34,400	—	—	53,200	—
Ismétlés.						
A. 1. Magyarországban	4,336	1.329,372	83	5,587	1.801,817	92
2. Kapcsolt részekben . .	222	112,176	60	252	139,368	98
3. Többi osztrák tartományok.	1,462	546,142	15	2,619	749,117	04
4. Külföld . .	374	323,133	71	353	119,637	—
átvitel	6,394	2.310,825	29	8,811	2.799,940	94

Ország	1862			1863		
	kár-eset	kártérítés		kár-eset	kártérítés	
áthozat	6,394	2.310,825	29	8,811	2.799,940	94
B. Szállítmányi károk	61	32,979	36	60	24,182	99
C. Tengeri károk	153	145,422	75	145	119,302	31
D. Életbiztosítási fizetések . .	17	34,400	—	39	53,200	—
Öszvesen	6,625	2.523,627	40	9,055	3.006,626	24
Felvételi, rombolási és mentési költségek . . .	—	72,055	22	—	95,317	92
Főösszeg	—	2.595,682	62	—	3.101,944	16

V.

ELEMI TANÜGY
A PÉCSI RÓMAI KATH. EGYHÁZMEGYÉBEN
$186^{1}/_{2}$-ben

a püspök ő mlga által beküldött munkálatából összeállította

Dr. BARSI JÓZSEF.

A mit a Stat. Közl. V. köt. 249. lapján az elemi tanügyet illetőleg a nyitrai egyházmegyére nézve ottani dolgozatunk bevezetésében mondtunk, az áll a pécsi egyházmegye részéről beküldött, s a nm. Helytartótanács által a m. Akademiával feldolgozás végett közlött kimutatásról is. Ez sem vette tekintetbe a megye felosztását főesperességek szerint; ennek sincs sem bevezetése sem zárszava; itt sincs nyoma akár az ellenőrzésnek, akár a hivatalos aláírásnak, vagy bármi néven nevezhető hitelesitésnek. Ez a kimutatás is a püs-

pöki irodában napszámos-féle ember által készült, kinek a nép sarjadékára, és annak eredeti és velünk született tudatlanságunkból csak jó iskolák segitségével várható kiemelésére semmi gondja.

A pécsi egyházmegye sok tekintetben vonhatná magára a hazafiak figyelmét. Tény, hogy a pécsi püspökség is első királyunk alatt állapittatott meg; ennek kebelében van Pécsvárad, melynek apátja hozta a szent koronát Rómából; Pécs városában állította fel I. Lajos király az egykor hires pécsi akadémiát, s abból a korból maradhatott ránk a közmondás, mely szerint „németnek Bécs, magyarnak Pécs."

Ha az egyházmegye területét veszszük tekintet alá, az elemi tanügy ottani állását még fontosabbnak fogjuk találni; a pécsi egyházmegye ugyanis, a mint ügyeink ma állanak, Baranya vármegyének déli széleivel a szorosan vett Magyarország egyik határvonalát érinti, s a határ azon vonalánál is észre lehet venni, hogy nem a magyar elem terjeszkedik saját határán túl, hanem ellenkezőleg, a határon túl lakó népség törzse eregeti gyökereit és ágait a határon át be hozzánk.

Ehhez járul az, hogy a pécsi egyházmegye Baranyán kivül még Tolna vármegyét is foglalja magában, hol a magyar elem, mely a török hadjáratok alatt meggyengült, maig sem birta visszaszerezni kellő súlyát, s nem is szerzendi egy hamar vissza, ha iskoláiban az elemi tanitásra nem fog illendő gondot forditani.

Mint jelen dolgozatunk kivonatos táblájából láthatni, elemi tanítással a pécsi egyházmegye kebelében 385 tanteremben foglalkoznak, de a tannyelv csak 127-ben magyar, 116-ban német, és 88-ban vegyesen magyar és német, s ezen 88 tanterem legtöbbjében is a német nyelv bir túlsúlylyal a magyar fölött. 12 tanteremben a tannyelv tisztán illyr; 8-ban vegyesen magyar és illyr, 24-ben végre három nyelven folyik vegyest a tanitás: magyarul, németül és egy szláv nyelvjáráson, melyet a püspöki kimutatás irója majd illyrnek, majd tótnak, majd sokacznak mond. Ebből láthatni, hogy a magyar nyelv tisztán csak 32% tantermekben hangzik; a német tisztán 30%-ban; a kettő vegyesen 22%-ben; a szláv pedig hol

tisztán, hol vegyesen 11%-ben. A mi ezeken kivül a százhoz még hiányzik, törtekből gyül.

A megye régibb (1859-ki) névtárában Baranya és Tolna vármegyéken kivül, még Verőcze vármegyének egy része is tartozott a pécsi püspök gondjai alá, valpói esperességi kerület neve alatt; az előttünk fekvő kimutatásból azonban e kerület ki van hagyva; mit azért tartottunk szükségesnek megjegyezni, hogy a 11%, mely a szláv nyelvnek a pécsi egyházmegye termeiben jut, úgy tűnjék fel, a mint kell, t. i. nem mint Verőcze, hanem mint Baranya vármegyében létező tantermek tannyelve.

Az előttünk fekvő kimutatás egyik főhiánya az, hogy az eléje szabott rovatokat nem tartotta szemei előtt; névszerint: hogy a pécsi képezdét merőben kihagyta; hogy némely esperességi kerületekben az elemi iskolákat még mezővárosokban is csak egy osztályuaknak, mig másokban a pusztabelieket is két, sőt három osztályuaknak irja; hogy a mi különbségek a tanképes és a tettleg iskolábajáró növendékek száma közt mutatkoznak, némely helyeken szemlátomást mondva irattak be, némely helyeken viszont egészen elmaradtak. A bólyi kerületben például 2097 tanképes gyermek közől egy sem maradt ki az iskolából; a hőgyészi ben 2208 közől nem maradt el egy sem; a mágocsiban 1929 közől nem maradt ki csak három; a dárdaiban 1383-ból csak tiz; a siklósiban pedig 1707 közől csak 15; mig a földváriban 3131 közől kimaradtnak iratik 713!

Mindenből az tünik ki legvilágosabban, hogy a pécsi egyházmegyében sem részesül az elemi tanügy azon figyelemben, mely azt akár nemzeti, akár egyházi, akár politikai, akár végre tisztán csak emberségi szempontból mindenkor megillette volna ugyan, de korunkban szászszorosan megilleti. Az iskolákra gyakorlandó felső felügyelet kedviért, mely, mint minden alkalommal ismételjük, a főespereseknek nyujtana kellő munkássági tért, melyen jótékony befolyásukat egész áldásos minőségében értékesithetnék minden irányban, a székesegyházi főesperességből kettőt kellene alkotni; mi által a felügyelet gondjait egyenletesb arányban lehetne felosztani

mintsem jelenleg látjuk, hol a székesegyházi főesperes alá 13 esperességi kerület tartozik, a tolnai alá pedig csak hét.

Mi a pécsi egyházmegye kebelében létező helységek politikai súlyát illeti : sz. kir. Pécs városán kivül, még a következő mezővárosokkal találkozunk, és pedig a székesegyházi főesperességben, mely Baranya vármegyén kivül Somogynak is egy részére kiterjed : Baán, Bóly, Bükösd, Dárda, Dunaszékcső, Gödre, Görcsöny, Mágocs, Mohács, Mosgó, Pécsvárad, Sellye, Siklós, Sz. Király, Szigethvár, Vriszló és Vörösmarth; a tolnai főesperességben pedig : Báta, Báttaszék, Bonyhád, Dombóvár, Döbrököz, Földvár, Hőgyész, Miszle, Ozora, Paks, Pinczehely, Regöl, Simontornya, Szakcs, Szegzárd, Tamási, Tevel és Tolna, összesen 35. De főelemi iskolát nem találunk csak Pécsett, Mohácson, Dunaföldváron és Szegzárdon négy négy osztállyal, és egy három osztályut Szigethvárt. E szerint csak minden 9 város és mezővárosra esik egy négyosztályu felső elemi iskola, a többi mezőváros, elemi iskoláira nézve, egy lábon áll a falukkal sőt némely pusztával.

Iparos és kereskedelmi tanulók számára csak Pécsett és Mohácson vannak vasárnapi iskolák. A női kézi munkák tanításának nyomait szintén csak Pécsett, Mohácson és Szegzárdon találhatni.

Nézzük már az egyes kerületeket sorban, megjegyezvén még, hogy az $186^1/_2$-ik évről beküldött kimutatásban a tanképes és tettlegjáró gyermekek száma semmi arányban nincsen azzal, melyet az egyházmegye 1859-dik évi névtárában látunk. Ugyanis mig némely kerületben az emelkedés szembetünő, a többiben a csökkenés oly nagy, hogy a számok hitelességét teszi gyanussá, annyira, hogy szükségesnek látszott az egymástól annyira elütő számokat itt egymás mellé állitani, hol A) az 1859-dik évi névtárt jelenti, B) pedig az $186^1/_2$ dik évről szóló kimutatást.

I. Székesegyházi főesperesség.

Kerület	A.		B.	
	tanképes	járt.	tanképes	járt.
Baranyavári . . .	1,951	1,961	2,308	1,943
Bólyi	1,773	1,734	2,097	2,097
Dárdai	2,013	2,004	1,383	1,373
Gödrei	1,915	1,819	1,719	1,417
M. Kéméndi . . .	1,847	1,847	1,894	1,848
Mágocsi	2,020	2,020	1,929	1,926
Mohácsi	2,590	2,605	2,707	2,545
Némethi	1,106	1,045	1,037	810
Pécsi	3,127	2,439	2,136	1,729
Pécsváradi . . .	1,686	1,653	1,854	1,661
Siklósi	1,951	1,961	1,707	1,692
Sz. Lőrinczi . . .	1,235	1,232	1,230	1,187
Szigetvári	2,493	2,056	1,714	1,516
összesen .	25,687	24,436	23,715	21,744

II. Tolnai főesperesség.

Kerület	A.		B.	
	tanképes	járt.	tanképes	járt.
Bonyhádi	1,451	1,377	1,327	1,211
Dombovári . . .	2,091	2,000	2,145	1,909
Értényi	1,331	1,315	1,412	1,363
Földvári	2,860	2,397	3,131	2,418
Hőgyészi	2,362	2,362	2,208	2,208
Simontornyai . . .	2,045	1,750	2,020	1,712
Szegzárdi	3,104	3,192	4,345	4,200
összesen .	15,244	14,393	16,588	15,021
ehhez adván a székes-egyház főesperesség számait	25,687	24,436	23,715	21,744
tesz az egész megyére nézve	A)40,931	38,829	B)40,303	36,765
	B)40,203	36,765		
s igy a különbség .	628	2,064		

I, Székes-egyházi Főesperesség.

A) Baranyavári esperesség. Ezen esperességben, Baán mezővároson kivül, még hat anya- és három fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baán, Baranyavár, Batina, Darázs, Dályok, Izsép és Monostor; a fiók-egyházak: Bodolya, Kisfalud és Lak.

Bodolyán a tanító lakása és a tanoda igen rosz állapotban van, a kisfaludi pedig a lehető legrosszabbikban. Darázsnál azt jegyzi meg a kimutatás, hogy a nyári időszakban, minden intés és dorgálás daczára, egy gyermek sem látogatja a tanodát. Mindenütt van tanító, azonkivül pedig segédtanítót tart Baán, Baranyavár, Batina, Darázs és Dályok. A kerület a nyelvkeverék közepébe esik, melyből a magyar sem hiányzik még egészen. Három helyen a tannyelv német, úgy mint: Baánban, Kisfaludban és Monostorban; három helyen illyr: Darázson, Dályokon és Izsépen; a laki pusztán a tannyelv magyar-német; Bodolyán magyar-illyr; Baranyavártt német-illyr; Batinán végre magyar-német-illyr.

A tanképes gyermekek száma: fiú 1183, leány 1125, együtt 2308.
tettleg iskolába járt . . . „ 983 „ 960 „ 1943.
E kerületben egy tanitó alá átlag 138 tanuló jár.

B) Bólyi esperesség. Ebben Bóly mezővároson kivül még öt anya- és 22 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bóly, Egerágh, Olasz, Rácz-Petre, Szajk és Vokány; a fiók-egyházak: Áta, Belvárd, Birján, Borjád, Budmér Kis és Nagy, Devecser, Hásságy, Herend, Hidor, Iván-Battyán, Kassa, Kis Kozár, Lothárd, Misleny, Nyomja, Palkonya, Rácz-Töttös, Személy, Szőkéd, Udvard és Versend. Mindezeken a helyeken az iskolának saját épülete van; a belvárdi iskola összedölt, de ujnak felállitása végett mozognak. Bólyban az iskola kétosztályu, ott van segédtanitó is. A többi iskolák mind egyosztályuak. A nyelvkeverék ezen kerületben is nagy, de itt a magyar még némileg tartja magát. Tisztán magyar tannyelv azonban csak két helyütt hangzik; Herenden és Mislenyben; tisztán német csak Hidorban, a többi helyeken

két sőt három nyelvü keverékkel találkozunk, és pedig 15 helyen a tannyelv magyar-német, 6 helyen magyar-illyr, s 4 helyen magyar német-illyr.

A tanképes gyermekek száma: fiú 1109, leány 988, együtt 2097.
tettleg járt, (ha igaz) . . . „ 1109 „ 988 „ 2097.

C) Dárdai esperesség. E kerületben Dárda és Vörösmarth mezővárosokon kivül még három anya- és 9 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bellye, Dárda, Herczegszöllös, Laskafalu és Vörösmarth; a fiókegyházak: Albertfalva, Benye, Eugenfalu, Kácsfalu, Karancs, Keskend, Kisdárda, Lucs és Sent-István. Mindenütt van az iskolának saját háza, lakással a tanító számára; segéd tanító sehol sincs csak Dárdán, de a község azt sem akarja fizetni, mind a mellett, hogy az iskolás gyermekek száma 223. — A dárdai iskola két osztályu, a többi mind csak egy osztályú. A nyelvkeverék itt is honos, s a magyar nyelv csak második sorban, mint vegyes fordul elő és pedig 4 helyen némettel vegyes, 1 helyen pedig illyrrel, tisztán már sehol sem. A német tisztán találtatik 7 helyen, az illyr kettőben.

A tanképes gyermekek száma: fiú 755, leány 628, együtt 1383.
tettleg járt . . . . . „ 750 „ 623 „ 1373.

D) Gödrei esperesség. E népes kerületben Gödre mváros kivül még 7 anya- és 27 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Abaliget, Felső-Mindszent, Gödre, Hetvehely, Magyar-Hertelend, Saásd, Szent-György és Vásáros-Dombó; a fiókegyházak: Bisztricze, Csikós-Töttös, Egyházbér, Gerényes, Godisa, Goricza, Gyümölcsény, Hörnyék, Jágonok, Jenő, Káan Kapos-Szekcső, Kis-Hajmás, Kováczena, Mezöd, Orfi, Okorvölgy, Oroszló, Pálé, Rakodcza, Rákos, Szakál, Szágy, Szent-Katalin, Tekeres, Tormás és Varga. Mindenütt van iskolaház, van tanító, de segédtanító sehol sincs; a kimutatás mindazáltal minden iskoláról azt állítja, hogy három osztályu. A tannyelv itt már nem mutat annyi keveréket, mint az előbbi kerületekben. A tannyelv itt tisztán magyar 17 helyen, tisztán

német 7 helyen, magyar-német pedig 11 helyen. Gödre mvárosban a tanképesek száma 213 lévén a tanulóké pedig 146: már ezen oknál fogva is nagyon szükséges [a] segédtanító.

A tanképes gyermekek száma : fiú 864, leány 855, együtt 1719.
tettleg járt . . . . . „ 711 „ 706 „ 1417.

E) Mária-Kéméndi esperesség. E kerületben csak falvakkal találkozunk. Ezek közöl 8 anya- és 9 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bozsok, Feked, Himesház, Mária-Kéménd, Püspöklak, Rácz-Mecske, Szebény és Véménd; a fiókegyházak: Fazakas, Gezesd Maráza, Monyoród, Püspök-Márok, Szabár, Szederkény, Szür és Varasd. Mindenütt van az iskolának saját háza, mindenütt van tanító; Bozsokon, Himesházon és Mária-Kéménden altanítók is. Az egész kerületben az iskoláztatás, kivált nyáron, hanyag. Himesházon, hol 154 gyermek járja az iskolát, az altanítói állomást a nép önkényüleg megszüntette, s a tanítót csak fia segiti. A magyar nyelv itt csak a német mellett szolgál tannyelvül és pedig csak 4 helyen, tisztán német a tannyelv 10 helyen, német és illyr vegyest 3 helyen. A bozsoki és mária-kéméndi iskola kétosztályu, a többi csak egyosztályu.

A tanképes gyermekek száma : fiú 942, leány 952, együtt 1894.
tettleg járt . . . . . „ 926 „ 922 „ 1848.

F) Mágocsi esperesség. E kerületben Mágocs mezővároson kivül még 9 anya- és 14 fiókegyházban vannak elemi iskolák, de mind csak egy osztályu, a mágocsit kivéve, mely két osztályu. Az anyaegyházak: Bikal, Jánosi, Kárász, Köblény Mágocs, Mocsolád, Szalatnak, Szászvár, Magyar-Szék és Vaszat; a fiókegyházak: Barátúr, Császta, Győre, Komló, Liget, Magyar-Egregy, Mánfa, Márocz, Máza Nagy-Hajmás, Német-Egregy, Pölöske, Szopok és Tékes. Altanító van Mágocson és Magyarszéken, saját épület az iskola számára a megnevezett helyeken mindenütt.

A tannyelv tisztán magyar 6 helyen, tisztán német 7

helyen, magyar és német 11 helyen. A magyar és német vegyes 11 helyen. A magyar helyek: Győre, Kárász, Liget, Mocsolád, Pölöske és Tékes; a németek: Bárátúr, Jánosi, Köblény, Márócz, Német-Egregy, Szalatnak és Szopok; a többi vegyes.

A tanképes gyermekek száma: fiú 980, leány 949, együtt 1929.
tettleg járt, (ha igaz) . . . „ 980 „ 946 „ 1926.

G) Mohácsi esperesség. E kerületben Mohács és Duns-Szekcső mezővárosokon kivül még hét anya- és hat fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baar, Babarcz, Laucsuk, Maiss, Mohács, Nagy-Nyárád, Somberek és Dunaszekcső; a fiók-egyházak: Doboka, Kis-Nyárád, Liptód Rácz-Görcsöny, Sátoristye és Udvar. Mindenütt van iskolai épület és tanító; Mohácson kettő van: egy 4 osztályu főelemi iskola fiúk számára, melynek alsó osztálya kétszeres, egy 2 osztályu leányiskolával megtoldva; a másik épületben van egy kétosztályu vegyes iskola. Mohácson ezen kivül van egy nőtanitó, ki a leánykákat kézi munkákra tanitja. Altanitók vannak Mohácson kettő, Laucsukon és Duna-Szekcsőn egy-egy; kellene Babarczra, Maissra és Somberekre, minthogy a tanulók száma Babarczon 155, Maisson 200, Somberken 201. — Mohácson az iparosok számára még vasárnapi tanitás is van két osztályban, a kereskedelmi tanulók számára pedig egy; de egyébkint is két nyelven folyik a vasárnapi iskolában az oktatás, külön a legények és külön a leányok számára. E kerületben a tannyelv német 11 helyen, magyar-német három helyen. Mohácson pedig három nyelvü, magyar, német és illyr.

a tanképes gyermekek száma: fiu 1379, leány 1328, együtt 2707.
tettleg járt . . . . . „ 1328 „ 1217 „ 2545.

H) Némethi esperesség. E kerületben Görcsöny és Vaiszló mezővárosokon kivül még öt anya- és 9 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bodony, Garé, Görcsöny, Keszü, Némethi, Pelérd és Vaiszló; a fiókegyházak: Arányos, Baksa, Egerszegh, Gyód, Malom, Ócsánd, Pogány, Regenye és Szilvás. Itt minden iskola csak 1

osztályu ; mindenütt saját épületében és rendes tanító alatt. Alt: nító sehol sincs. A némethi kerület az eddig tárgyaltak közt még a legmagyarabb, a mennyiben a tannyelv 13 helyen tisztán magyar, egyben tisztán német, (ez Gyódon van), kettőben pedig tisztán illyr, (e kettő : Némethi és Pogány).

A tanképes gyermekek száma e kerületben valamennyi közt a legkisebb, úgymint : fiú 514, leány 523, együtt 1037.
tettleg járt . „ 421 „ 389 „ 810.

I) Pécsi esperesség. E kerületben az egyházmegye anyavárosán, sz. kir. Pécs városon kivül, még 4 anya- és 8 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak : Bogád, Kővágó-Szőllös, Német-Ürögh, Pécs és Szabolcs; a fiókegyházak : Árpád, Gyarmat, Magyar-Soros, Romonya, Somogy, Szent-Kút és Töttös. Pécsett két helyen vannak elemi iskolák, mindegyik három osztályu; az egyikben a tannyelv magyar-német, a másikban tisztán magyar. Hogy ezeken kivül Pécsett ne legyen főelemi iskola is, nem lehet elhinni, tudván az 1859-dik évi névkönyvből, hogy akkor volt, s hogy a tanítóképezde, mely vele kapcsolatban állt, még most is létezik. Annál feltünőbb, hogy a pécsi püspöki irodában készített kimutatás mindezekről hallgat. Pécsett egyébiránt két nőtanító mint altanító fárad, és azonkivül kettő kézi munkákra tanítja a növendék-leánykákat. Mindenütt van iskolai épület, csak a szentkuti tanító tanít, a kimutatás szerint, saját házában.

A tannyelv hét helyen magyar, kettőben német, kettőben magyar-német, és három helyen magyar-német-tót : Gyarmaton, Nagykozáron és Magyar-Soroson.

A tanképes gyermekek száma : fiú 1071, leány 1065, együtt 2136.
tettleg járt . . . . . „ 940 „ 789 „ 1729.

K) Pécsváradi esperesség. E kerületben Pécsvárad mezővárosán kivül még 7 anya- és 12 fiók-egyházakban vannak elemi iskolák, és pedig mind csak egy osztályu, még a pécsváradi is, csak Berkesden van egy két osztályu. Az anya-egyházak : Berkesd, Hird, Hosszu-Hetény, Nádasd, Pécsvárad, Püspök-Sz.-László és Szent-Erzsébet; a fiók-egyházak : El-

lend, Kátoly, Kékesd, Martonfa, Nagy-Pál, Ó-Bánya, Pereked, Pusztafa, Szellő, Szilágy, Uj-Bánya és Vasas. Mind e helyeken van az iskolának saját épülete és tanítója; Hosszu-Hetényben, Nádasdon és Pécsváradon van egy-egy altanító is. A tannyelv hat helyen magyar, hat helyen német és nyolcz helyen magyar-német. Ellend, Hosszu-Hetény, Martonfa, Pereked, Szilágy és Vasas magyarok; Lovász-Hetény, Nádasd, Ó-Bánya, Pusztafa, Püspök-Sz.-László és Uj-Bánya németek; a többi vegyest magyar-német.

A tanképes gyermekek száma : fiú 968, leány 886, együtt 1854.
tettleg járt . . . . . „ 875 „ 786 „ 1661.

L) Siklósi esperesség. E kerületben Siklós mezővároson kivül még 7 anya- és 13 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak : Berement, Illocska, Lapáncsa, Lipova, Mária-Gyűd, Német-Márok, Siklós és Villány; a fiók-egyházak : Bezedek, Herczeg-Sz.-Márton, Iván-Dárda, Jakabfalu, Kassád, Kövesd, Magyar-Bóly, Petárda, Pócsa, Sárok, Szent-Márton, Torjáncze és Virágos. Siklóson és Villányban az iskola két osztályu, a többi mind csak egy osztályu. A tannyelv csak két helyen magyar, úgymint : Mária-Gyüdön és Siklóson; egy helyen illyr (Sz. Mártonban); három helyen (Kassádon Petárdán és Torjánczén) német-illyr; egy helyen (Beremenben) magyar-német illyr, a többi 14 helyen tisztán német. Siklóson van két tanító, Villányban pedig a tanító mellett egy segéd.

A tanképes gyermekek száma : fiú 895, leány 812, együtt 1707.
tettleg járt . . . . . „ 887 „ 805 „ 1692.

M) Szent-Lőrinczi esperesség. E kerületben Bükösd és Szent-Király mezővárosokon kivül még 6 anya- és 6 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya egyházak : Bakonya, Bicsérd, Bükösd, Kisasszonyfa, Szent-Dienes, Szent-Iván, Szent-Király és Szent-Lőrincz; a fiók-egyházak : Boda, Gerde, Gilvánfa, Helesfa, Ózd és Téssen. Ezen iskolák mind csak egy osztályuak, s e tekintetben me-

zőváros, anyaegyház, fiókegyház, nagy és kis falu közt nincs semmi különbség. Segédtanító csak Sz.-Lőrinczen van. Szent-Királyon az iskola épülete már 4 évvel a kimutatás előtt bontatott el, de az ujat csak mint olyant említi, melyet jó volna fölépíteni. A szentiváni szintén mielőbb tetemes javítást kiván. Ez minden eddigi kerületek közt a legmagyarabb, mert 13 helyen a tannyelv tisztán magyar, egy helyen pedig magyar-német (Bükösdön). De kevés is aránylag a tanuló fiatalság.

Tanképes gyermek volt : fiú 612, leány 618, együtt 1230.
tettleg járt . . . . „ 593 „ 594 „ 1187.

N) Szigethvári esperesség. E kerületben Mosgó, Sellye és Szigethvár mezővárosokon kivül még 5 anya- és 12 fiók-egyházakban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak : Bogdása, Dráva-Sz.-Márton, Ibafa, Lakócsa, Mosgó, Sumony, Szent-László és Szigethvár; a fiók-egyházak : Almamellék, Bánfa, Boldogasszonyfa, Csebény, Gyürüfü, Horváth, Korpád, Sellye, Sztára, Szulimány, Tóth-Keresztúr és Tóth-Ujfalu. Mindenütt van iskolai épület és tanító; Szigethvárt azonkivül két altanító, mert ott főelemi iskola van, de csak három osztályu. A nyelvkeverék e kerületben is sokféle. Öt helyen a tannyelv magyar, (ezek : Bánfa, Bogdása, Mosgó, Sumony és Szigethvár); öt helyen német, (ezek : Boldogasszonyfa, Csebény, Korpád, Szent-László és Tóth-Keresztúr); négy helyen illyr, (ezek: Dráva-Szent-Márton, Lakócsa, Sztára és Tóth-Ujfalu); négy helyen magyar-német, (ezek: Almamellék, Gyürüfü, Sellye és Szulimány); kettőben magyar-német-illyr, (ezek : Horváth-Hertelend és Ibafa). Szigethvárt van iskola az iparos és kereskedelmi tanulók számára is, de részletei a kimutatásban hiányzanak.

A tanképes gyermekek száma : fiú 895, leány 819, együtt 1714.
tettleg járt . . . . . „ 800 „ 716 „ 1516.

II. Tolnai Főesperesség.

A) Bonyhádi esperesség. E kerületben Bonyhád mezővároson kivül még hat anya- és öt fiók-egyházban

vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak: Apar, Bonyhád, Czikó, Grábocz, Kakasd, Nagy-Mányok és Szálka; a fiók-egyházak: Belácz, Hont, Ladomány, Möcsény és Ó-Falu. Mindenütt van az iskolának saját épülete, mindenütt van rendes tanító, Bonyhádon és Czikón azonkivül egy-egy altanító is. A tanítás mindenütt két osztályu, de egy teremben folyik; a tannyelv az egész kerületben kivétel nélkül tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 695, leány 632, együtt 1327.
tettleg járt . . . . „ 633 „ 578 „ 1211.

B) Dombóvári esperesség. E kerületben Dombóvár, Döbrököz és Szakcs mezővárosokon kivül még 5 anya- és 2 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak: Dombóvár, Döbrököz, Gyula-Jováncza, Kocsola, Kurd, Nakk, Szakál és Szakcs; a fiók-egyházak: Csibrák és Várong. Mindenütt van az iskolának saját épülete, csak a dombóvári van bérházban elhelyezve. A kimutatás erről azt mondja, hogy az iskola épülete évek óta elpusztulva hever, s eddig minden figyelmeztetés sükertelen volt. Mindenütt van rendes tanító; sőt Csibrákot, Nakkot és Várongot kivéve, a többi helyeken mindenütt van altanító is. De két osztályunál magasabb iskola e kerületben sehol sincs. A tannyelv 7 helyen tisztán magyar; egyben német (Csibrákon), kettőben pedig magyar-német (Kocsolán és Kuzdon).

Tanképes gyermek volt: fiú 1106, leány 1039, együtt 2145.
tettleg járt . . . . „ 982 „ 927 „ 1909.

C) Értényi esperesség. E kerületben nyolcz anya- és két fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak: Bedegh, Értény, Iregh, Kánya, Kónyi, Paári, Szántó és Tótkeszi; a fiók-egyházak: Nagy-Szokoly és Tengőd. E helyeken mindenütt van iskola, rendes tanítóval, sőt Kánya, Tengőd, Paári és Nagy-Szokoly kivételével, a többi helyeken altanítók is vannak; de az osztályok száma sehol sem több a kettőnél. A tannyelv csaknem kizárólag magyar az egész kerületben, mert mindenütt tisztán az, csak Paáriban vegyül hozzá a német.

Tanképes gyermek volt : fiú 774, leány 638, együtt 1412.
tettleg járt . . . . „ 754 „ 609 „ 1363.

D) Földvári esperesség. E kerületben Földvár és Paks mezővárosokon kivül csak négy anya-egyházban vannak még elemi iskolák : ugymint Bölcskén, Kajdacson, Kömlödön és Németkéren. A paksi fiatalság részint saját iskolai épületben, részint bérelt helyiségben kap oktatást; de panasz van hanyagsága ellen; nemcsak nyáron jár rendetlenül, hanem télen is; a kimutatás pedig úgy véli, hogy szigoru rendelkezés felsőbb helyről segithetne. A dunaföldvári iskola négy osztályú főelemi intézet, melyen kivül van még egy osztályu leány- és egy osztályu vegyes-iskola; a tanítók száma ott összesen hat, 5 fő- és 1 altanító. Bölcskén és Pakson szintén vannak altanítók; amott egy, itt kettő. A tannyelv négy helyen magyar, két helyen magyar-német (Kömlödön és Németkéren).

Tanképes gyermek volt : fiú 1777, leány 1354, együtt 3131.
tettleg járt . . . . „ 1375 „ 1043 „ 2418.

E) Hőgyészi esperesség. Ezt a kerületet ujabban völgységinek is nevezik. Hőgyész és Tevel mezővárosokon kivül e kerületben még 8 anya- és 6 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak : Diós-Berény, Hőgyész, Kis-Dorog, Lengyel, Mucsi, Szakadát, Tevel, Varasd, Závod és Zomba; a fiókegyházak : Dull, Harcz, Murga és két Vejke, Kis és Nagy. Mindenütt van az iskolának saját háza és rendes tanitója. Altanítók vannak Diós-Berényben Mucsiban, Tevelen és Zombán egy-egy, Hőgyészen kettő. Mucsiban, a kimutatás szerint, a szolgabirói hivatal nem birván a községgel, ez nem járul az altanító fizetéséhez. A hőgyészi iskola 3 osztályu, a többi mind két-két osztályúnak mondatik, de csak egy teremben tanítanak. A tannyelv Harczon magyar, Diós-Berényben, Hőgyészen és Zombán magyar-német, a többi 12 helyen tisztán német.

Tanképes gyermek volt : fiú 1135, leány 1073, együtt 2208.
tettleg járt, ha igaz „ 1135 „ 1073 „ 2208.

F) Simontornyai esperesség. Ezen előre törekvő kerületben Miszla, Ozora, Pinczehely, Re-

göl, Simontornya és Tamási mezővárosokon kivül még három anya- és három fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak a már megnevezetteken kivül: Felső-Nyék, Kis-Székely és Pálfa; a fiók-egyházak: Némedi, Udvari és Vám. Mindezeken a helyeken van az iskoláaak háza, csak a puszta-váminak nincs, melynek a puszta földes ura ad helyiséget, a pálfairól pedig azt mondja a kimutatás, hogy a legroszabb állapotban van. Mindenütt van az iskolának rendes tanítója; altanitók pedig vannak: Ozorán kettő, Pinczehelyen, Simontornyán és Tamásiban egy-egy. A tanítás többnyire két osztályu; Kis-Székelyen három osztályu; de van egy osztályu is, névszerint Felső-Nyéken, Pálfán, Némediben és puszta Vámon. A tannyelvre nézve e kerület csaknem egészen magyar, mert a tannyelv mindenütt magyar, csak Kis-Székelyen és Udvariban vegyül a magyarhoz német is.

Tanképes gyermek volt: fiú 1098, leány 922, együtt 2020
tettleg járt . . . . „ 938 „ 774 „ 1712.

G) Szegzárdi esperesség. E kerületben Báta, Báttaszék, Szegzárd és Tolna mezővárosokon kivül még négy más anya- és két fiók-egyházban, azonkivül pedig Tolnához tartozó öt pusztán vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak a négy már megnevezetten kivül ezek: Agárd, Fadd, Mözs és Várdomb; a fiók-egyházak: Kövesd és Lajviz; Kövesd puszta, Lajvíz pedig gyarmat (tanyatelep). A Tolna alá tartozó puszták: Apáthi, Hidja, Jegenyes, Kajmád és Szedres. Szegzárdon van főelemi iskola fiúk számára 4 osztálylyal, leányok számára 2 osztályu alelemi, azonkivül van leányok számára kézi munkára tanitó iskola s egy alelemi vegyes, s mindezekben a tannyelv magyar; a tolnai iskola is 4 osztályu, de még sem főelemi; a báttaszéki 3 osztályu, az sem főelemi; két osztályu még az agárdi, faddi és mözsi; a többiek egy osztályuak. Altanítók vannak: Báttaszéken és Tolnán kettő-kettő, Agárdon, Bátán, Faddon, Mözsön és Várdombon egy-egy. Tanító mindenütt van egy-egy, Báttaszéken és Tolnán három-három, Szegzárdon pedig hat. A kövesdi és lajvizi tanítókról mondatik, hogy nyáron mint kőművesek keresik élelmöket; télen fej-szám

szerint kapnak egy kis fizetést tanítványaik után. Az apáthi, hidjai, jegenyesi, hajmádi és szedresi tanítók illető földesuraiktól kapnak szállást és a többi gazdasági tisztek módjára tartatnak. Földesuraik: Bezerédy Istvánné, Bezerédy Pál, b. Bésán János, b. Sina Simon és Zichy Zsófia. A tannyelv Agárdiban és Bátán, Faddon és Szegzárdon magyar; Kövesden, Lajvizben és Várdombon német; Báttaszéken, Mözsön és Tolnán magyar-német.

Tanképes gyermek volt: fiú 2284, leány 2061, együtt 4345.
tettleg járt . . . . „ 2221 „ 1979 „ 4200.

Az egész megyében a legnépesebb kerület ez.

A nyilvános elemi tanügyállása a pécsi r. kath. egyházmegyében, az $186^1/_2$ évben.

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Tanítók száma			Iskolai helyiség			Tantermek száma	A tannyelv						A gyermekek száma						Arányok	
													tiszta			vegyes			tanképes volt			tettleg járt			A tanköp. köz. tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt
			anya	fiók	együtt	fő	al	együtt	saját	bérelt	együtt		magyar	német	illyr	magy. ném.	magy. illyr	m. n. illyr	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt		
I.	Székesegyházi	Baranyavári	7	3	10	10	4	14	10	—	10	13	—	5	3	1	1	3	1,183	1,125	2,308	983	960	1,943	84.19	138
		Bólyi	6	22	28	28	2	30	28	—	28	29	2	2	—	15	6	4	1,109	988	2,097	1,109	988	2,097	100	67
		Dárdai	5	9	14	14	1	15	14	—	14	15	—	7	2	5	1	—	755	628	1,383	750	623	1,373	99.27	91
		Gödrei	8	27	35	35	—	35	35	—	35	35	17	7	—	11	—	—	864	855	1,719	711	706	1,417	84.42	40
		Mária-Kéméndi	8	9	17	17	3	20	17	—	17	19	—	10	—	4	—	5	942	952	1,894	926	922	1,848	97.57	92
		Mágocsi	10	14	24	24	2	26	24	—	24	25	6	7	—	12	—	—	980	949	1,929	980	946	1,926	99.84	74
		Mohácsi	9	6	15	20	4	24	15	—	15	21	—	15	—	3	—	3	1,379	1,328	2,707	1,328	1,217	2,545	94	106
		Némethi	7	9	16	16	—	16	16	—	16	16	13	1	2	—	—	—	511	523	1,037	421	389	810	78	50
		Pécsi	5	9	14	14	3	17	13	1	14	19	12	2	—	2	—	3	1,071	1,065	2,136	940	789	1,729	80	101
		Pécsváradi	8	12	20	20	3	23	20	—	20	21	6	6	—	9	—	—	968	886	1,854	875	786	1,661	89.59	72
		Siklósi	8	13	21	22	1	23	21	—	21	23	3	15	1	—	—	4	895	812	1,707	887	805	1,692	99.12	80
		S. Lőrinczi	8	6	14	14	1	15	14	—	14	14	13	—	—	1	—	—	612	618	1,230	593	594	1,187	96.50	79
		Szigetvári	8	12	20	20	3	23	20	—	20	22	7	5	4	4	—	2	895	819	1,714	800	716	1,516	88.44	65
		Összesen 13	97	151	248	254	27	281	247	1	248	272	69	82	12	67	8	24	12,167	11,548	23,715	11,303	10,441	21,744	91.68	77

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Tanítók száma			Iskolai helyiség			Tantermek száma	A tannyelv						A gyermekek száma						Arányok	
													tiszta			vegyes			tanképes volt			tettleg járt				
			anya	fiók	együtt	fő	al	együtt	saját	bérelt	együtt		magyar	német	illyr	magy. ném.	magy. illyr	m. n. illyr	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	A tanképes közül tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt
II.	Tolnai	áthozat	97	151	248	254	27	281	247	1	248	272	69	82	12	67	8	24	12,167	11,548	23,715	11,303	10,341	21,744	91.$_{68}$	77
		Bonyhádi	7	5	12	12	2	14	12	—	12	14	—	14	—	—	—	—	695	632	1,327	633	578	1.211	91.$_{25}$	86
		Dombóvári	8	2	10	10	7	17	9	1	10	14	9	2	—	3	—	—	1,106	1,039	2,145	982	927	1,909	88.$_{99}$	112
		Értényi .	8	2	10	10	6	16	10	—	10	16	15	—	—	1	—	—	774	638	1,412	754	609	1,363	96.$_{52}$	85
		Földvári .	6	—	6	10	4	14	6	1	7	14	10	—	—	4	—	—	1,777	1,354	3,131	1,375	1,043	2,418	77.$_{23}$	172
		Hőgyészi .	10	6	16	16	6	22	16	—	16	18	1	12	—	5	—	—	1,135	1,073	2,208	1,135	1,073	2,208	100	100
		Simontornyai .	9	3	12	12	5	17	11	1	12	17	15	—	—	2	—	—	1,098	922	2,020	938	774	1,712	84.$_{75}$	100
		Szegzárdi	8	2	10	19	10	29	8	2	10	20	8	6	—	6	—	—	2,284	2,061	4,345	2,221	1,979	4,200	96.$_{66}$	144
		Összesen 7	56	20	76	89	40	129	72	5	77	113	58	34	—	21	—	—	8,869	7,719	16,588	3,038	6,983	15,021	90	116
		Az egész egyházmegyében 20	153	171	324	343	67	410	319	6	325	385	127	116	12	88	8	24	21,036	19,267	40,303	19,341	17,424	36,765	91.$_{22}$	89

VI.

ELEMI TANÜGY
A GYÖRI RÓM. KATH. EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN
$186^1/_2$-ben

a püspök ő mlga által beküldött kimutatásból összeállította

Dr. BARSI JÓZSEF.

A győri r. kath. egyházmegye Győr vármegyén kivül a két határ vármegyére Mosou és Sopronyra is kiterjed, s egy részét foglalja magában Vas, Komárom meg Esztergam vármegyéknek is. Ezek a részek hat főesperességre vannak elosztva, mindenike több kevesebb esperességi kerülettel. E szervezés az elemi oktatásra nézve igen jotékony befolyást gyakorolhatna, ha a főesperesség az elemi iskolák ügyét, mint az egyházmegye egyik főteendőjét, gondjai alá venné, és úgy anyagi mint erkölcsi súlyával elő akarná mozdítani; mitől azonban az előttünk fekvő terjedelmes, és a tanítók meg altanítók fizetésénél a legkisebb részletekig menő kimutatás nem tud semmit. Nincs abban semmiféle beosztás sem esperességi kerületekre, sem főesperességekre; össze vissza vannak benne hányva anya- és fiókegyházak, minden rend és sor nélkül úgy, hogy más segédeszközök nélkül magából a kimutatásból jelen gyarló dolgozatunkat mostani gyarló alakjában sem lettünk volna képesek kiállítani. Annyiban még is különbözik e kimutatás sok más hasonlótól, hogy a püspök maga irta alá.

Mielőtt e kimutatás részleteibe bocsátkoznánk, annak két hibáját kell fölemlítenünk, melyek egyike abból áll, hogy három sopronmegyei egyházat, ugymint Egyházas-Keszőt, Guart és Várkeszőt az illető helyen kifelejtvén, minden felvilágosító vagy utbaigazító szó nélkül oda teszi a Komárom megyében fekvő tatai esperesség egyházai mögé. Ez által azok az egyházak a mi táblánkban is illető helyeik-

ből kiestek és a tatai esperesség rovatában teszik valónál nagyobbá a számokat. — Az egész egyházmegyére nézve a számok ez által nem változnak ugyan semmit sem, de három esperesség számai meg vannak általa ingatva, a mennyiben Guar kimaradt a csepregi, Egyházas- és Vár-Kesző pedig kimaradtak a szanyi esperességből, s mind a három hozzátoldatott a tataihoz. A másik hibáról részletesebben van szó az I. főesper. B. esperessége alatt.

Az elemi tanügyre nézve a győri egyházmegyében kedvezők volnának a körülmények. A megye kitünő szervezetét, illetőleg hat főesperességre való beosztását már érintettük, mint oly körülményt, mely az ügy érdekében felhasználtatván, rövid idő alatt képes lehetne az elemi tanügy körül tapasztalt pangást eloszlatni s egy kis lelkesedést kelteni a községekben, iskolákban és tanítókban. A második kedvező körülmény az, hogy a győri egyház megyében, kivált annak egyes esperességeiben aránylag kevés a fiókegyház, sőt vannak egész esperességek minden fiókegyház nélkül. Ilyen a kismartoni, nagymartoni és a ruszti a soproni főesperességben; ilyen a fertői vagy nesideri a mosoni főesperességben; mig ugyanennek féltoronyosi meg magyaróvári esperességeiben csak egy-egy iskolás fiókegyház van. E körülményt azért tartjuk az elemi tanügyre nézve kedvezőnek, mivel az elemi iskola csak akkor felel meg czéljának, ha a gyermekek télen nyáron, hőben hóban is minden nagyobb akadály és baj nélkül látogathatják, mi a szétszórt apró helységeknél lehetetlen. A harmadik kedvező körülményt abban találjuk, hogy a nyelvkeverék a győri megyében, mind a mellett, hogy tannyelvül a magyar és német nyelv mellett Sopronban és Mosonban a horvát, Komáromban pedig a szláv is divatban van, annyiból kisebb mint más egyházmegyékben, hogy a tannyelvek nem keverednek oly sok egyes helyeken egymással, vagy is, hogy a tannyelv az egyes iskolákban nem mutat annyi keveréket, mint például a pécsi egyházmegyében. A magyar nyelv ugyanis kevés híján a tantermek 45%-ában hangzik mint tannyelv minden más keverék nélkül; a német tisztán 40%; a horvát tisztán 6%, mig a magyar-német, horvát-német, magyar-tót és magyar-horvát, meg a magyar-

német és horvát együtt csak 8%; a 100-ik% mint törtszám oszlik fel a 412 tanteremből álló mennyiség egyes részletei közt. E szerint a tisztán egynyelvü tantermek száma 91% teszi az egész mennyiségnek, mig a vegyes tannyelvü tantermeké 8- legfölebb 9-% tesz. S ez az, mit az elemi tanügyre nézve kedvező körülménynek fog tekinteni mindenki, a ki kisdedeket valaha maga is tanított, s a ki tudja, mily gyorsan repül tanítás közben az idő s mily kevés időt tölt a gyermek egész éven át az iskolában. Hát ha azt a rövid és gyorsan röppenő időt még kétféle vagy három egyenlő részre kell felosztani a két vagy három nyelvü növendékek között! — A győri egyházmegyéről szóló s előttünk fekvő kimutatás szerint, alig van falusi iskola, (s a faluk közé e tekintetben bizvást lehet számítani igen sok mezővárost is,) melynek fiatalsága a mezei munkák beálltával ne maradna ki tömegesen az iskolából, melyet ujra nem is keres fel előbb, csak mikor már a mezei munkák utolsó zaja is teljesen elhangzott. Marad e szerint iskoláztatásul az év legborongóbb nehány hónapja, rövid, ködös, sötét napjaival, közbeeső sok mindenféle ünneppel, s az év azon szaka, melyben a tanító, ki egyszersmind harangozó, kántor és jegyző, sok teendői közől mindig előveszi és végzi a legsürgetőbbet, s az iskola marad — magára! Vegyük ehhez a téli rosz utakat, kivált falu helyeken, az őszi és tavaszi zivatarokat, az iskolaházak nyomorult állapotát, üveg helyett papirossal vagy hólyaggal beragasztott ablakait, melyeken át a nyári nap is csak derengő félhomályt képes a nyirkos, penészes iskolában támasztani, füstölő kályháját és összevissza toldozott padlóját s padjait, s egész kétségbeejtő komolyságában álland előttünk az elemi tanügy siralmas és reménytelen sorsa. Vannak helységek, hol az iskola már évekkel előbb égett le, de fölépitésével nem foglalkozik senki. Sok helyen a tanulók száma 150 felé, vagy azon túl áll, de tanító csak egy van alkalmazva. Szentkúton a remetelak szolgál iskolául; leégett a csávai, a koronczói, az ujszőnyi; Bönyben nincs; sok helyütt az iskola szük; még több helyeken az iskolaház, a kimutatás szava szerint, „r o z s g a.“

Szóval az előbb elősoroltuk kedvező körülmények da-

czára, az elemi tanügy az egész győri egyházmegyében 186½-ben inkább szánandó állapotban volt, a püspöki kimutatás szerint, mintsem biztatóban. A nép, mintha érezné, hogy az iskola nem nyujtja s jelen reformálatlan állapotában nem is nyujthatja gyermekének azt, mit 1848 után a legegyszerübb és legszegényebb zsellér és adófizető gyermeke is az iskolától várni fel van jogosítva; s mivel ezt ösztönszerüleg érzi, azért egyfelől nem is töri magát azon, hogy a czélját tévesztő iskola anyagi helyzetének javitására valamit lendítsen, de másfelől az is mindegy neki jár-e a gyermeke iskolába vagy sem, mert abból, a mire neki az életben szüksége volna, ideje, fáradsága és anyagi áldozatai daczára ott úgy sem tanul semmit. — Reformálatlannak pedig azt az iskolát nevezzük, mely nem tekintve azt, hogy az ország népének helyzete 1848 óta alapjában megváltozott, nem tekintve azt, hogy 1860 óta megváltoztak az összes birodalom belviszonyai is, mely változások a birodalom s édes hazánk nemzetközi viszonyaikra sem maradhatnak láthatár- és munka-kör tágitó hatás nélkül, — még mindig a régi á b é a b b a l éri be s még mezővárosokban sem megy azon túl. Kérdés: Ki reformáljon? Az egyház tehetné már most, és tehette volna 1849 óta, sőt Szent István napjaitól fogva, s tennie kötelességében áll. Teendi idővel az ország, a községi, járásbeli, megyei, kerületi és országos tanügyi tanácsok s iskolai bizottságok utján, a sajtó ellenőrködése mellett. Vajha ne késnék egyik is!

Addiglan nézzük részletesen az elemi tanügy állását, milyen volt a püspöki kimutatás szerint a győri egyházmegyében 186½-ben, főesperességek és esperességi kerületek szerint.

I. Székes-egyházi Főesperesség.

A) Győri alsó esperesség. E tisztán magyar tannyelvü kerületben 10 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Gönyő, Kisbarát, Mező-Előrs, Nagybarát, Nagy-Écs, Nyúl, Pázmánd, Pér, Szabadhegy és Taáp; a fiókegyházak: Asszonyfa, Mindszent, Sághhalomalja és

Taáp-Szent-Miklós. A gönyői iskola nem csak szük, hanem roskadoz is; a kisbaráti és taápi rosz karban vannak. Segéd-tanító van Gönyön, Nagybarátban, Nyúlban, Péren, és Taápon, de az iskolák vagy csak egy osztályúak, vagy ha kétosztályuak is, csak egy terembe vannak szorítva. Mily kevéssé érti a püspöki iroda, melyben az előttünk fekvő kimutatás készült, a kor követeléseit, vagy ha érti is, mily kevéssé hajlandó azokat kielégíteni, abból is látszik, hogy a kimutatás készitésénél semmi tekintettel nem volt az egyes helységek politikai vagy társadalmi súlyára s nem tartotta érdemesnek megmondani, melyik anya- vagy fiókegyház mezőváros, melyik falu, s melyik puszta; de saját szavaira sem látszik fektetni semmi súlyt, mert míg némely fiókegyházban két sőt három osztályu iskoláról beszél összesen 9—11—17—23 tanulóval, addig más népes helyeken a tanulók 100—200-ig menő számával az iskolát segédtanító mellett is egyosztályunak mondja.

A tanképes gyermekek száma :	fiú 925,	leány 898,	együtt 1823.
tettleg járt	„ 741	„ 618	„ 1359.

vagy is az egész egyházmegyében a legkedvezőtlenebb arány, úgymint csak 74%, holott az egész megyében 87% az arány, kerületek szerint pedig 80% alul, ezt a kerületet kivéve, sehol sem megy.

B) Győri közép esperesség. E kerületben 8 anya és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Árpás, Gyarmath, Gyirmóth, Gyömöre, Győri-Szemere, Koronczó, Rába-Sz.-Mihály, és Tét; a fiókegyházak: Bodonyhely, Csécsény, Felpécz, Mérfő, Nagy-Móriczhida, Rába-Sz.-Miklós, Szent-Kút és Szerecseny. Táblánkon csak hét anya- és hét fiókegyházat láthatni, mi onnan ered, hogy a kimutatás Árpás anya- és Bodonyhely fiók-egyházakat ott, a hol állniok kellene, kihagyván másutt szúrta be, mi pedig a két helyet csak akkor találtuk, mikor táblánkon a győri közép kerület számai már bevoltak jegyezve; minélfogva az itt kimaradt számokat a soproni kerület számai közé irtuk, úgy hogy az összes egyházmegyéről szóló számok hibátlanok ugyan, de az egyes kerületekben

kell egy kis igazítás. A tannyelv e kerületben is mindenütt tisztán magyar, csak Gyarmaton és Szent-Kúton nem, hol a magyarhoz német is vegyül. Egyébiránt e kerületben egy-osztályunál magasabb iskola sehol sincs, s még olyan helyeken is, mint Gyarmat és Tét, hol a tanulók száma 193 és 107, csak egy tanító fárad. Altanító van Csécsényben, de azt a tanító saját költségével tartja, és Koronczón.

Tanképes volt: fiú 637, leány 553, együtt 1190.
tettleg járt „ 575 „ 499 „ 1074.
Árpáson és Bodonyhelyen tanképes volt 66 f. 68 l. együtt 134.
tettleg járt 59 f. 63 l. „ 119.
mely számokat e szerint e kerület számához hozzá kell adni. (L. II. főesp. D) esperes.)

C) Győri felső esperesség. E kerületben mindenek előtt Győr sz. k. város az egyházmegye anyavárosa vonja magára figyelmünket. Egyházi és tanügyi tekintetben a kimutatás szerint meg kell különböztetnünk Győr várostól, Győr-Ujvárost, Győr-Nádorvárost, Győr-Szigetet és Győr külvárosát, Szabadhegyet. — Győrött első helyen említeni kell a tanító képezdét 5 tanítóval és 64 tanulóval; azután a 4 osztályu főelemi iskolát fiúk számára, ugyan ilyen 4 osztályu leány iskolát, melyben 10 apácza tanít; a fiuk száma 453, a leányoké 510. Van továbbá egy 3 osztályu alreáliskola, mely csak igen tág értelemben tartozik az elemi intézetek közé; van kereskedelmi magániskola is 46 tanulóval; három magán-leányiskola, 4—4 osztálylyal, 167 növendékkel; van kisdedovó 140 gyermekkel, és van a reáliskola mellett egy előképező magyar osztály, melyben 24 fiu tanult. — Győr-Ujvárosban van 1 fiu és 1 leány iskola, hol a leányok női munkákra is taníttatnak; a Nádorvárosban 2 osztályú fiu és 2 osztályu leányiskola, hol ezek szintén kézi munkákra is taníttatnak. Ennek saját épülete nem lévén, a tantermek a városházánál vannak. Győrszigeten két osztályu vegyes iskola van; Szabadhegyen végre bérelt házban egy osztályu vegyes iskolát találunk. Mindezen intézetekben a tannyelv magyar, csak az apáczáknál vegyül a magyar közé német is. Az anyavároson kivül e kerületben még nyolcz anya- és négy fiókegyházban

vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Abda, Bödöge, Eöttevény, Eöttevény sziget, Fehértó, Kány, Rába-Patona és Sövényháza. A fiókegyházak: Bezi, Börcs Ikrény és Pinnyéd. Az anyaegyházakban a főtanító mellett rendesen altanító is működik; a tannyelv mindenütt magyar, csak Sövényházán német. Épülete mindenütt van az iskolának, csak Beziben nincs, s ennélfogva bérelt házban folytattatik ott a tanítás.

Tanképes gyermek volt: fiú 2077, leány 1744, együtt 3821.
tettleg járt . . . . „ 2111 „ 1564 „ 3765.

II. Soproni Főesperesség.

A Kismartoni esperesség. E kerületben 13 anyaegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Fehéregyháza, Fekete-Város, Kis-Höflein, Kis-Marton város, Kis-Marton vár és hegy, Loretto, Lajtha-Pordány, Nagy-Höflein, Stoczing, Szárazvám, Szarvkő, Széleskút és Vimpácz. — Kis-Marton sz. kir. városában van egy négy osztályu főelemi iskola, melynek három alsó osztálya vegyes, a negyedikbe csak fiuk járnak. Különben az egész kerületben az iskolák két osztályuak, kivéve négy helyet, úgymint: Feketevárost, Kis-Höfleint, Stoczingot és Szárazvámot, hol az iskolák csak egyosztályuak. Főtanító van 16, segéd 10. Széleskúton kettő, a többi helyeken egyegy, kivéve Kismartont, Lorettót és Stoczingot, hol segédtanító nincs. A tannyelv tisztán német mindenütt, csak a szarvkői iskolában vegyül a némethöz horvát is.

Tanképes gyermek volt: fiú 1149, leány 1062, együtt 2211.
tettleg járt . . . . „ 1046 „ 937 „ 1983.

B) Nagy-Martoni esperesség. E kerületben 10 anyaegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Büdöskút, Fraknó, Lajtha-Sz. Miklós, Nagy-Marton, Pecsenyéd, Rétfalu, Siglós, Tormafalu, Ujfalu és Völgyfalva. A nagymartoni iskola háromosztályu egy fő s két segédtanítóval; a rétfalvi, siglósi és büdöskúti egyegy osztályuak, a többi hat helyen az iskolák kétosztályuak; nincsen segéd Rétfaluban, Siglóson,

Tormafaluban és Ujfaluban, mind a mellett, hogy a tanulók száma Rétfaluban 184 volt, a tanképesek száma Siglóson 168, Tormafaluban 150, Ujfaluban pedig 124. A tannyelv mindenütt német, csak Völgyfaluban német és horvát.

Tanképes gyermek volt: fiú 1036, leány 977, együtt 2013.
tettleg járt . . . . „ 891 „ 787 „ 1678.

C) Ruszti esperesség. E kerületben 12 anyaegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Balf, Czinfalva, Darásfalva, Klempa, Medgyes, Oka, Oszlop, Rákos, Ruszt, Sircz, Szent-György és Szent-Margit. Ruszt sz. kir. városában csak alelemi iskola van, az is csak egy osztályu. Egy osztályu még a balfi, az oszlopi, a szent-györgyi, a rákosi és sirczi; a medgyesi három osztályu, a többi öt iskola két osztályu. Segédtanítók vannak Szent Margiton, Czinfalván, Darázsfalván, Rákoson és Okán. A tannyelv Darázsfalván horvát; Klempán és Oszlopon horvát-német; Czinfalván magyar-horvát-német, a többi nyolcz iskolában tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 1072, leány 962, együtt 2034.
tettleg járt . . . . „ 967 „ 881 „ 1848.

D) Soproni esperesség. E kerületben 13 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Táblánkon 14 anya- és 5 fiókegyházat láthatni azért, mivel, mint az I. Főesp. B) esperességénél mondtuk, az ott kimaradt anyaegyház Árpás, és fiókegyház Bodonyfalva, hogy végkép ki ne maradjanak, ezen esperességhez számíttattak. E kettőt kivéve a soproni esperességhöz tartozó iskolás helyek ezek; névszerint anyaegyházak: Agfalva, Borbálya, Darufalva, Kentes, Kisboldogasszony, Marczfalva, Nádasd, Ottova, Somfalva, Sopron y (kétszer), Vulka-Pordány és Zárány; fiókegyházak: Brennberg, Lépesfalva, Petőfalva és Wandorf. Sopron sz. kir. városában van mindenekelőtt egy két osztályu tanítóképezde 45 tanulóval; azután 4 osztályu elemi főiskola, két osztályu ipariskolával; továbbá 3 osztályu leányiskola apáczák kezelése alatt, hol a női kézi munkákban is kapnak tanítást. A külvárosban van kétrendü iskola; az egyik két osztályu a fiúk számára, melyhez egy leányosztály is járul, a

másik egészen hasonló szerkezetü. Mindezen intézetekben a polgárság legnagyobb hátramaradásával a tannyelv még most is tisztán német. Az elemiekkel foglalkozó tanárok száma Sopronyban mindössze 10, és 4 apácza, meg egy nőtanító. Segédtanítók vannak még Kisboldogasszonyban kettő, Marczfalván és Vulka-Pordányban egy-egy. A tannyelv horvát Darufalván, Kertesben és Zárányban; horvát-német: Ottován és Vulka-Pordányban; a többi helyeken tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 1649, leány 1533, együtt 3184.
tettleg járt . . . . „ 1513, „ 1365 „ 2878.

Az egész soproni főesperességben a magyar nyelv sehol sem szolgál tannyelvül, még mint vegy-elem sem.

III. Mosoni Főesperesség.

A) Fertői vagy Nesidéri esperesség. E kerületben csak 10 anyaegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Gatta, Lajthafalu, Nesidér, Nyulas, Pándorf, Steinbruch, Ujfalu, Védeny, Winden és Zurány. Segédtanítók vannak Nesidéren, Ujfaluban, Windenben, Nyulason, Pándorfon és Zurányban; ezek közöl azonban csak Nesidérnek, Pándorfnak és Ujfalunak van két osztályu iskolája, a többi mind csak egy osztályu. Gattán, Lajthafaluban, Pándorfon és Ujfaluban a tannyelv horvát-német, a többi helyeken tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 927, leány 839, együtt 1766.
tettleg járt . . . . „ 821 „ 719 „ 1540.

B) Féltoronyi esperesség. E kerületben 12 anya- és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bánfalva, Barátfalva, Boldog-Asszony, Féltorony, Gálos, Illmitz, Pálfalva, Pomogy, Szent-András, Tartsa, Tettény és Valla; a fiókegyház: Albert-Kasimir. Három osztályunak mondatik a féltoronyi 210 gyermekkel egy szobában s egy segédtanítóval; a többi iskola két osztályu, kivéve az albert-kasimirit, gálosit, tartsait és vallait, melyek egy osztályuak. Albert-Kasimirben, Gáloson és Vallán nincs segédtanító, a többi helyeken mindenütt van egy-egy. A tannyelv az egész kerületben tisztán német.

Tanképes gyermek volt : fiú 1293, leány 1237, együtt 2530.
tettleg járt . . . . „ 1211 „ 1150 „ 2361.
E kerületben átlag egy-egy tanitóra 100 tanuló esik.

C) Magyar-óvári esperesség. E kerületben 11 anya és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bezenye, Csún, Horvát — Járendorf, Köpcsény, Körtvélyes, Magyar-Óvár, Miklós-falva, Nemesvölgye, Német-Járendorf, Oroszvár és Rajka; a fiók-egyház Lucsony, s Magyar-Óvár alá tartozik. Magyar-Óvártt négyosztályu elemi főiskolán kivül, melynek alsó két osztálya vegyes, még külön is van egy leányiskola, hol a leánynövendékek a női kézi munkákban is nyernek kiképezést. Kétosztályu iskolák: a köpcsényi, miklósfalvi, nemesvölgyi és oroszvári; a többi mind csak egyosztályu. Rajkán a tanulók száma egy tanító alatt 208 volt. M.-Óvártt volt 2 fő-, 2 al-tanító és egy nőtanító; segédtanítók voltak még Köpcsényben és Oroszvártt. A tannyelv tisztán horvát: Csúnban, Körtvélyesen és Horvát-Járendorfban; Bezenyén és Köpcsényben horvát-német; a többi iskolákban tisztán német.

Tanképes gyermek volt : fiú 889, leány 790, együtt 1679.
tettleg járt . . . . „ 775 „ 696 „ 1471.

D) Mosoni esperesség. E kerületben 13 anya- és 6 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Halászi, Hegyeshalom, Horvát-Kimle, Kálnok, Lébeny, Lébeny-Szent-Miklós, Levél, Magyar-Kimle, Mecsér, Mosony, Szent-János, Szent-Péter és Szolnok; a fiókegyházak: Arak, Császárrét, Fekete-Erdő, Jánosház, Puszta-Somorja és Sajda. Moson mezővárosban sincs felső elemi iskola, hanem csupán három osztályu, melyből két osztály vegyes, a harmadik külön van meg kétszer t. i: egyszer fiúk, egyszer pedig a leányok számára, egy főtanítóval, három segéddel és egy nőtanítóval; kétosztályu iskolának mondatik a kimutatásban a halászi, a lébenyi, a lébeny-szentmiklósi, a szentjánosi és a szentpéteri; a többi mind csak egy osztályu. Segédtanítók a már érintett mosonyiakon kivül még 12 helyen vannak, Halásziban és Lébenyben kettő; egy

sincs Arakon, Császárréten, Fekete-Erdőn, Horvátkimlén, pedig ott 151 gyermek járt iskolába, Jánosházán, Levelen és Magyarkimlén. A tannyelv tisztán magyar: Arakon, Fekete-Erdőn, Halásziban, Lébeny-Szent Miklóson, Mecséren és Puszta-Somorján; tisztán horvát: Horvát-Kimlén; magyar-német: Császárreten és Lébenyben; horvát-német: Jánosházán; a többi helyeken tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 1480, leány 1444, együtt 2924.
tettleg járt . . . . „ 1382 „ 1313 „ 2695.

Az egész mosoni főesperességben a magyar nyelv tisztán csak 6 tanteremben szolgál tannyelvül, és csak kettőben mint vegy-elem.

IV. Locsmándi Főesperesség.

A) Csepregi esperesség. E kerületben 15 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bü, Bük, Csepreg, Czirák, Egyházasfalva, Felső-Szakony, Horpács, Iván y, Káptalan-Viss, Lövő, Nemes-Ládony, Répcze-Szemere, Sajtos-Kál, Uj-Kér, és Völcse; a fiókegyházak: Dénesfa, Guár (ezt a kimutatás a maga helyén kifelejtvén utóbb a tatai esperességhez toldotta;) Gyóró, Jánosfa, Keresztény, Lócs, Nemeskér, Ságh, Und és Zsira. Az egész kerületben nincs két osztályu iskola csak Csepregen egy fő- és 2 altanítóval; a többi mind csak egyosztályu. Segédtanító van még Iványban, Dénesfán, Büben, és kellene lenni Horpácson, de a kimutatás szerint akkor épen üres volt a helye. A locsmándi főesperességben ez a legmagyarabb esperesség, minthogy a tannyelv az egész kerületben tisztán magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1418, leány 1325, együtt 2743.
tettleg járt . . . . „ 1281 „ 1179 „ 2460.

E kerület számaihoz a mint táblánkon állanak, hozzá kell adni egy fiókegyházat (Guárt) egy tanítót, egy iskolai épületet, tanképes fiút 25, leányt 23, együtt 48, tettleg járt 24 fiút, 22 leányt, együtt 46 gyermeket.

B) Locsmándi esperesség. E kerületben 16 anya- és 9 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Pulya, Frankó, Füles, Gyiróth, Harka, Haracsony, Horvát-Zsidány,

Kethely, Klastrom, Kopház, Likvánd, Locsmánd, Nagy-Barom, Német-Keresztúr, Nyék és Peresznye; a fiókegyházak: Alsó-László, Alsó-Péterfalva, Kis-Barom, Küllő, Malomháza, Micske, Német-Zsidány, Pleigraben és Udvard. Kétosztályunak mondja a kimutatás a harkai, kopházi, német-keresztúri, német-zsidányi, nyéki és peresznyei iskolát; de hihetőleg félreértésből; mert sem a tanulók száma, sem a helységek nagysága nem igazolja ezen állitását; de még segédtanítót sem mutat ki csak Német-Keresztúron, Kopházán és Nyéken; ellenben Nagy-Baromban, hol segédtanító is van, s a tanulók száma 171-re megy, az iskola csak egy osztályunak van föltüntetve; hasonlóképen jár el a kimutatás Fülesnél, hol a tanulók száma 240-re ment, s hol szintén segédtanítót tartanak, de azért az iskola csak egy osztályunak mondatik. E kerületben a tannyelv tisztán német a következő 12 helyen: Alsó-Lászlón, Alsó-Péterfalván, Harkán, Haracsonyban, Kethelyen, Klastromban, Küllőn, Locsmándon, Micskén, Német-Keresztúron, Német-Zsidányban és Nyéken; Kopházán német és horvát, a többi helyeken tisztán horvát.

Tanképes gyermek volt: fiú 1681, leány, 1449, együtt 3130.
tettleg járt . . . . „ 1366 „ 1266 „ 2632.

C) Szent-Mártoni esperesség. E kerületben 16 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Ramócz, Bónya, Császárfalva, Csáva, Derecske, Felső-László, Felső-Ramócz, Kábold, Kőhalom, Közép-Pulya, Lándzsér, Loók, Riczing, Szikra, Szent-Márton és Veperd; a fiókegyházak: Doborján, Dörfel, Lackendorf, Lakonyak, Nyujtál, Ujfalu és Weingraben. Mindezekben a belyekben az iskolák kivétel nélkül csak egy osztályuak. Segédtanító sehol sincs, csak Derecskén és Közép-Pulyán. A tannyelv egy helyen magyar, t. i. Közép-Pulyán, hol a tanulók száma 154; három helyen horvát, úgymint: Császárfalván, Lackendorfban és Weingrabenben; a többiekben mindenütt tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 1188, leány 1177, együtt 2365.
tettleg járt . . . . „ 1141 „ 1131 „ 2272.

D) Széplaki esperesség. E kerületben 13 anya- és 9 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Boóz, Csapod, Endrőd, Fertő-Szent-Miklós, Hidegségh, Kövesd, Loós, Nagy-Czenk, Német-Pereszteg, Röjtök, Süttör, Széplak és Szergény; a fiókegyházak: Cseralja, Ebergőcz, Hegykő, Homok, Petőháza, Pinnye, Pusztacsalád, Sarród és Szécsény. Az iskola két osztályunak mondatik Fertő-Szent-Miklóson, Kövesden, Nagy-Czenken, Petőházán és Széplakon; a többiek egy osztályuak mind. Segédtanítók vannak: Fertő-Szent-Miklóson kettő, Nagy-Czenken, Süttörön, Széplakon és Szergényben egy-egy. A tannyelv német egy helyen, t. i. Boózon; magyar-horvát két helyen, úgymint: Hidegséghen és Homokon; a többi iskolákban mindenütt tisztán magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1334, leány 1179, együtt 2513.
tettleg járt . . . . „ 1093 „ 997 „ 2090.

V. Rábai Főesperesség.

A) Kapuvári esperesség. E kerületben 12 anya- és 11 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baboth, Beled, Bogyoszló, Himod, Kapuvár, Mihályi, Nagy-Vágh, Osli, Páli, Tamási, Tót-Keresztúr és Veszkény; a fiókegyházak: Edve, Gartha, Hövej, Jobbaháza, Keczöl, Kisfalud, Némethi, Szárföld, Vásárosfalu, Vicza és Vittnyéd. A babóthi, kapuvári és tamásii iskola két osztályu, a többiek mind osztályuak. Segédtanítók vannak: Babóthon, Bogyoszlón, Kapuvártt, Keczölön, Kisfaludon, Mihályiban, Tamásiban és Vittnyéden. A tannyelv az egész esperesség minden iskoláiban magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1804, leány 1624, együtt 3428.
tettleg járt . . . . „ 1544 „ 1360 „ 2904.

B) Szanyi esperesség. E kerületben 13 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bágyog, Barbacs, Bő-Sárkány, Csanak, Csorna, Dör, Egyed, Egyházas-Keszö, Fárad, Pordány, Szany, Szill és Szill-Sárkány; a fiókegy-

házak: Acsalag, Maglócza, Felső-Pásztori, Sobor, Szent-András, Szováth, és Várkeszö. A táblán egy anya- és egy fiókegyházzal kevesebb van, mivel a kimutatás Egyházas Keszöt és ennek fiókját Várkeszöt a sorból kihagyta és legvégül helyezte el a tatai esperesség iskolái után. — A tornai iskola három osztályunak mondatik s van is ott a főtanító mellett még két altanító; altanítók vannak még Szanyban kettő, Bágyogon, Csanakon, Bö-Sárkányban, Szillben, Szill-Sárkányban és Szováthon; Dörön pedig két tanító van. A tannyelv az egész kerület minden iskoláiban kivétel nélkül magyar. E szerint a Szanyi főesperesség minden iskolájában a tannyelv kizárólag magyar.

A tanképes gyermekek száma volt: fiú 1377, leány 1283, együtt 2660.
tettleg járt . . . . . „ 1135 „ 1059 „ 2194.

E számhoz adni kell a keszeieket, és pedig 84 fiút, 62 leányt, együtt 146 tanképest, és ugyanannyit mint a ki tettleg járt.

VI. Komáromi Főesperesség.

A) Kisbéri esperesség. E kerületben 11 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Ászár, Acs, Bana, Császár, Dad, Kis-Bér, Kocs, Mocsa, Nagy-Igmánd, Szend és Szöny; a fiókegyházak: Bokod, Böny, Csém, Hanta, Herkály, Kethely, Kis-Igmánd, Szák, Uj-Szöny és Vas. Bönyben az iskolának nincs még épülete; az ujszönyi még 1849-ben leégett s $186^1/_2$-ben még romban hevert; a tanulók nagyobb része bejárt Komáromba, az esztergami érseki megye területére. Ácson, Ászáron, Kisbéren és Mocsán az iskolák kétosztályuak; a többi helyeken mind csak egyosztályuak. Segédtanítók vannak: Kisbéren kettő, Aszáron, Ácson és Mocsán egy-egy. A tannyelv az egész kerület minden iskoláiban tisztán magyar, a kisbérit kivéve, hol a némettel vegyes.

Tanképes gyermek volt: fiú 893, leány 855, együtt 1748.
tettleg járt . . . . „ 736 „ 698 „ 1434.

B) Tatai esperesség. E kerületben 10 anya- és 6 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak:

Almás, Alsó-Gálla, Bánhida, Felső-Gálla, Kecskéd, Környe, Szomod, Tata, Tolna és Zsömle; a fiókegyházak: Ágostyán, Bay, Gesztes, Szent-Miklós, Szőllős, Tóváros. Tatában van egy négyosztályu elemi főiskola, melynek alsó három osztálya vegyes; a leányok magánintézetbe járnak női kézmunkát tanulni. Egy tanító három altanítóval vezeti e főiskolában a tanítást. Tata-Tóvárosban van egy kétosztályu vegyes iskola két tanítóval; két osztályu még a felső-gállai és a környei, egy-egy segédtanítóval; végre segédtanító működik még Zsömlén is. A révalmási iskolába kellene járniok a neszmélyi tanulóknak is; de ezek, ugymond a kimutatás, rendesen és pontosan nem járhatnak a nagy távolság miatt, melyet a téli hideg, nyári forróság, a zivatarok és esőzések még terhesebbé tesznek.“ A tannyelv német: Ágostyányban, Felső-Gállán, Gesztesen, Kecskéden, Szent-Miklóson, Tolnán és Zsömlén; magyar-német: Alsó-Gállán, Környén és Szomodon magyar-tót: Bánhidán és Szőllősön; a többi helyeken tisztán magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1350, leány 1269, együtt 2619.
tettleg járt . . . . „ 1186 „ 1070 „ 2256.

E számokból azonban le kell vonni azokat, miket a IV. főesperesség a csepregi esperességhez és az V. főesperes. szanyi esperes. hozzáadatni kértünk, név szerint:

a tanképesekből 109 fiút, 85 leányt, összesen 194 gyermeket;

a tettleg járt gyermekek számából pedig 108 fiút, 84 leányt, összesen 192 gyermeket.

A nyilvános elemi tanügy állása a győri

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Tanítók száma			Iskolai helyiség			Tantermek	A tan	
			anya-	fiók-	együtt	fő-	al-	együtt	saját	bérlett	együtt		tiszta magyar	tiszta német
I.	Székesegyházi	Győri Alsó . .	10	4	13	13	5	18	13	—	13	13	13	—
		„ Közép . .	7	7	14	14	2	16	12	2 a)	14	14	12	—
		„ Felső . .	13	4	17	36	8	44 b)	15	1 c)	16	18	16	1
		Összesen 3	30	15	45	63	15	78	40	3	43	45	41	1
II.	Soproni	Kis-Martoni . .	13	—	13	16	10	26	12	1	13	16	—	15
		Nagy-Martoni .	10	—	10	10	7	17	10	—	10	12	—	11
		Ruszti	12	—	12	12	7	19	11	1	12	19	—	12
		Soproni . . .	14	5	19	32	10	42	19	—	19	36	—	30
		Összesen 4	49	5	54	70	34	104	52	2	54	83	—	68
III.	Mosoni	Fertői v. Nesideri	10	—	10	10	6	16	10	—	10	13	—	7
		Féltoronyi . .	12	1	13	13	10	23	13	—	13	23	—	23
		Magyar-Óvári .	11	1	12	13	4	17 d)	12	1	13	19	—	13
		Mosoni	13	6	19	19	16	35	19	1	20	26	6	14
		Összesen 4	46	8	54	55	36	91	54	2	56	81	6	57
IV.	Locsmándi	Csepregi . . .	15	9	24	24	6	30	24	—	24	25	25	—
		Locsmándi . .	16	9	25	25	5	30	25	—	25	25	—	12
		Szent-Mártoni .	16	7	23	23	2	25	22	—	22	23	1	19
		Széplaki . . .	13	9	22	21	6	27	23	—	23	27	24	1
		Összesen 4	60	34	94	93	19	112	94	—	94	100	50	3
V.	Rábai	Kapuvári . . .	12	11	23	23	8	31	23	—	23	28	28	—
		Szanyi	12	6	18	19	10	29	18	—	18	24	24	—
		Összesen 2	24	17	41	42	18	60	41	—	41	52	52	—
VI.	Komáromi	Kis-Béri . . .	11	10	21	21	5	26	18	2	20	25	24	—
		Tatai	11	8	19	20	6	26	19	—	19	26	12	
		Összesen 2	22	18	40	41	11	52	37	2	39	51	36	
		Az egész egyházmegyében 19	231	97	328	364	133	497	318	9	327	412	185	16

kath. egyházmegyében az $186^1/_2$ évben.

ɛlv			A gyermekek száma						Arányok		Jegyzetek
vegyes			tanképes volt			tettleg járt					
német	horvát-német	magyar-német-horvát	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	A tanköp. köz. tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt	
-	—	—	925	898	1,823	741	618	1,359	74	75	
2	—	—	637	553	1,190	575	499	1,074	90	67	a) Remetelak.
1	—	—	2,077	1,744	3,821	2,111	1,564	3,675	96	83	b) Ezeken kivül 10 apácza és 2 nőtanító.
3	—	—	3,639	3,195	6,834	3,427	2,681	6,108	89	78	
-	1	—	1,149	1,062	2,211	1,046	937	1,983	89	76	c) Ezeken kivül az apácza zárda és az Ujvárosban a városház.
-	1	—	1,036	977	2,013	891	787	1,678	83	98	
-	3	2	1,072	962	3,034	967	881	1,848	90	97	
-	3	—	1,649	1,535	3,184	1,513	1,365	2,878	90	68	
-	8	2	4,906	4,536	9,442	4,417	3,970	8,387	88	80	
-	6	—	927	839	1,766	821	719	1,540	87	96	
-	—	—	1,293	1,237	2,530	1,211	1,150	2,361	93	100	d) Magy.-Óváron van nőtanító is.
-	3	—	889	790	1,679	775	696	1,471	87	86	
2	1	—	1,480	1,444	2,924	1,382	1,313	2,695	92	77	
2	10	—	4,589	4,310	8,899	4,189	3,878	8,067	90	88	
-	—	-	1,418	1,325	2,743	1,281	1,179	2,460	89	81	
-	1	—	1,681	1,449	3,130	1,366	1,266	2,632	84	87	
-	—	—	1,188	1,177	2,365	1,141	1,131	2,272	96	90	
-	—	mh. 2	1,334	1,179	2,513	1,093	997	2,090	82	77	
-	1	mh. 2	5,621	5,130	10,751	4,881	4,573	9,454	87	84	
-	—	—	1,804	1,624	3,428	1,544	1,360	2,904	84	93	
-	—	—	1,377	1,283	2,660	1,135	1,059	2,194	82	75	
-	—	—	3,181	2,907	6,088	2,679	2,419	5,098	83	84	
1	—	—	893	855	1,748	736	698	1,434	82	55	
4	—	mt. 2	1,350	1,269	2,619	1,186	1,070	2,256	86	85	
5	—	mt. 2	2,243	2,124	4,367	1,922	1,768	3,690	83	70	
9	19	6	24,179	22,202	46,381	21,515	19,289	40,804	87	82	

EGYVELEG.

I. Közlekedési intézetek.

Az éjszaki vaspálya-társulat 1863-diki üzletéről a következő adatokat közöljük: a vaspálya hossza $82^1/_2$ mfld; összesen 1.864,051 utas s 38.366,989 mázsa árú és poggyász szállíttatott. A bevételek 15.074,942 ftot, az üzleti kiadások 5.758,612 ft, az építkezési költségek 1.419,519 ftot tettek. A társulat kőszénbányái 2.433,152 mázsa kőszenet szolgáltattak, 263,772 mázsával többet, mint 1862-ben. Az összes kiadások levonása után 3.935,881 ftnyi tiszta nyereség maradt, miből $6^3/_4$ százaléknyi felülosztalék telt ki.

A déli vasut társulat 1863-diki jövedelme 24.126,668 ftra, az összes kiadások 9.139,386 ftra rúgtak. 1862-ben a tiszta jövedelem 1.306,703 fttal többet tett. A társulat 575 mozdonyt, 1319 személyszállító, 8682 teherszállító kocsit bir; az osztalék 40 frankban állapíttatott meg.

A franczia államvasuti társaság jelentéséből a következő adatokat közöljük: a vaspályák bekönyvelt pénzértéke 1862-ben 130.752,341 ftot, 1863 ban pedig 136.395,443 ftot tett; az új épitkezések és új felszerelések 5.650,863 ftba kerültek 1863-ban; a bánya- és kohótelepek s a fekvő jószágok 1863-ban 461,067 ftnyi beruházást igényeltek s az év végén 23.153,849 ftnyi pénzértéket képviseltek. A társaság 3 pályavonalán, melyek összes hossza $91^1/_2$ mfld, a bevételek 1863-ban 16.325,037 ftot tettek; és pedig az éjszaki vonalon (Brünn-Olmütz-Bodenbach) 7.596,231, a délkeletin (Marchegg-Pest-Temesvár-Baziás-Oravicza) 7.408,352, s a bécs-szőnyin 1.320,453 ftot; 1862-ben a bevételek 18.652,063 ftot tettek vala, tehát a múlt évben 2.327,026 fttal kevesebbet. A kohók és jószágok 8.359,807 ftot jövedelmeztek, 1863-ban pedig 10.865,457 ftot. A vasuti üz-

letre való kiadások 1861-ben 7.496,674, 1863-ban 6.364,093, a bánya- és kohótelepekre és jószágokra való kiadások 1861-ben 10.132.075 ftot, 1863-ban 7.632,815 ftot tettek. Az oravicza-stájerlaki, $4^1{}_8$ mfld hosszu szárnyvonal 1863-ban nem adatott még át a forgalomnak.

A három pályavonalon 1863 ban összesen 252,203 mfldet tettek a vonatok, azokból $4._{17}\%$ a gyors, $31._{25}\%$ a személy-, $16._{86}\%$ a vegyes s $47._{72}\%$ a tehervonatokra esett. Összesen 703,718 személy szállítatott, 27,971 az I., 221,163 a II., 454,584 a III. helyen ment; az uti poggyász 102,835 mázsát tett. A szállított jószágból 55,221 mázsa gyorsáru, 13.330,475 mázsa közönséges szállítvány s 1.789,871 mázsa üzleti szállítvány. Továbbá szállíttatott 757 kocsi, 5172 darab ló, 95,331 db szarvas marha, 80,306 db birka, 459,628 db sertés, s 14,695 db egyéb különböző barom. A katonaszállításokkal 188,358 személy, 6406 mázsa poggyász, 27 szekér és ágyu s 2635 db ló szállíttatott. Külön vonatokon 300 személy, 587 mázsa poggyász, 1 kocsi s 2 ló szállíttatott. A délkeleti vonalon bevett 7.408,352 ftból 2.677,898 ft a személyszállításra, 1.674,938 ft az áruszállításra, 30,160 ft az új építkezések által igényelt üzleti szállításokra esett s 25,356 ft különbféle bevétel volt. A bevételek a különböző szállímányok között ekkép oszlanak fel: az I. osztályu utasokra 213,154 ft, a másodosztályu utasokra 1.007,544 ft, a III. osztályu utasokra 1.012,427 ft esett; az utasok poggyászára 93,177 ft, a gyorsárukra 126,755 ft, a közönséges teherszállítványokra 3.780,194, a kocsikra 13,628 ft, a lovakra 31,789 ft, a szarvasmarhára s egyéb baromra 849,327 ft, a katonaszállításra 214,819 ft, a külön vonatokra 10,019 ft, az új építkezések által szükségelt üzleti szállításokra 30,160 ft, a különbféle bevételekre 25,356 ft. Egyegy vasuti mfldre egyremásra 80,965 ft összes bevétel esik. A délkeleti vonalon az összes kiadások tettek 3.042,442 ft; ebből a központi igazgatásra 328,564 ft, a pályaüzletre 748,031 ft, a vonatmenetekre 551,102 ft, a közlekedési eszközök javítására 671,375 ft, a pálya és épületek jó karban tartására 743,367 ft esik. Tehát a kiadás mfldenként 33,250 ftot tesz. A délkeleti vonalon e szerint a tiszta bevétel 4.365,909 ftot tett, azaz 318,436

fttal kevesebbet mint 1862-ben, mfldenként pedig 47,714 ftot.

A délkeleti állami vasúton 57 állomás van. Legnagyobb bevételt a következő állomások eredményeztek: Pest 1.913,035 ftot, Marchegg 1.815,361 ft, Czegléd 732,851 ft, Temesvár 372,677 ft, Baziás 312,324 ft, Szeged 246,784 ft, pesti Kőbánya 222.280 ft, Pozsony 211,165 ft, Oravicza 186,474 ft, Kikinda 139,879 ft, Érsekujvár 125,709 ft, Tornócz 113,158 ft, Versecz 102,237 ft, Kecskemét 78,120 ft, Vácz 75,151 ft, Fejértemplom 74,835 ft; legkisebb bevétel, t. i. 122 ft Páka puszta állomáson volt.

A tiszavidéki vaspálya-társaság 1863-diki jelentése szerint az összes jövedelem volt: 2.638,279 ft 88 kr; az összes kiadás 1.579,902 ft 80 kr; a tiszta nyereség 1.058,377 ft 8 kr., 87,668 fttal 70 krral kevesebb mint 1862-ben. A személy szállítást illetőleg a polgári utasoktól befolyt: 849,734 ft 88 kr., a katonáktól 107,670 ft 79 kr., összesen 957,405 ft 67 kr.; az áruszállításból befolyt 1.630.861 ft 19; a többi jövedelem haszonbérletből, ócska anyagok eladásából stb. került. Egyegy mfldre 34,370 ft 50 kr. esett, $9._{17}$ százalékkal kevesebb mint 1862-ben. Összesen 399,224 személy szállíttatott, t. i. 321,282 polgári utas s 77,942 katona; az utasok közől $1._{8}\%$ az I., $23._{94}\%$ a II., $54._{74}\%$ a III. helyen utazott; a katonák $19._{25}\%$ tesznek. Az uti poggyász 46,114, a gyorsárú 16,124, a többi áru 5.305,068 mázsát tett. A szállítási jövedelem magában 2.551,342 ft 13 kr.; ebből a czegléd-debreczeni vonalra 940,432 ft 79 kr, a püspökladány-nagyváradira 356,668 ft 28 kr, a szolnok-aradira 511,219 ft 83 kr, a debreczen-miskolczira 534,943 ft 99 kr, a miskolc-kassaira 208,059 ft 24 kr. esik; az I. vonalon 160,336, a III-dikon 137,152, a IV-diken 15,026 fttal kevesebb, a II-dikon 4722, az V-diken 24,805 fttal több volt a jövedelem mint 1862-ben. Személy 44,134, áru 433,887 mázsával kevesebb szállíttatott mint 1862-ben. Összesen 266,511 fttal 48 krral volt kevesebb a bevétel mint 1862-ben.

A pozsony-nagyszombati vaspálya 1863-ban összesen 139,600 ft jövedelmezett, 1862-ben pedig 143,500 ftot; a tiszta nyereség csak 12,000 ft volt, 17,000-rel kevesebb mint 1862-ben. A részvényesek semmi osztalékot sem kaptak.

Az első dunagőzhajózási társulat 1863 évi forgalomkimutatásából a következő adatok emelhetők ki:

A társulat hajói 1863. évben $621^{7}/_{8}$ mérföldnyi vonalon tartották fenn a teherszállítási közlekedést s $524^{6}/_{8}$ mérföldön a személyszállitást a Dunán és mellék folyóin együttvéve. A társulat összes bevétele e vonalokon 9.583,539 ft. 50 krt tett, mig kiadása 7.329,503 ft. 70 krt, a tiszta bevétel (nem a tiszta jövedelem) ennélfogva 2.254,035 ft és 80 krt s az 1862-dik év tiszta bevételénél 2.092,890 ft. 22 krral mutat többet. Elszállított — a Pest és Ó-Buda s Zimony-Belgrád és Páncsova között járó helybeli gőzösök utasait nem számítva — 772,704 személyt s 21.419,805 vámmázsányi terhet a mondott hajózási területen és igy 55,452 személylyel és 723,924 mázsa teherrel többet mint a megelőző évben; ezeken kivül 911 kocsit, 2454 lovat, ebet s egyéb állatot, 363 zongorát, 67,847 sertést s 31.374,102 ft értékü pénzcsomagot.

Érdekes tudni, hogy a társulat 1858-ban 565,846 utas szállításából 1.956,172 ftot s 1863-ban 770,441 utasából 2.095,068 ftot, továbbá 1858-ban 9.812,662 mázsa áru szállitásaért 4.767,048 s 1863-ban 19.712,688 mázsáért 6.992,800 ftot és igy az utazók számának több mint 36%-val növekedése mellett alig 1%-val több, az árumennyiség megkétszereződése — tehát 100%-val emelkedése — mellett nem egészen 50%-val több pénzt vett be, azaz viteláraival nagyban alászállt, mely előny minden esetre igen nevezetes eredmény a birodalom gazdasági, ipar- s kereskedelmi viszonyainak javitására. Mennyit tett ezen előnyök fejlődésére magának a gőzhajózásnak szükségletei beszerzésében, a kezelésöknél s átalában kifejtett figyelme, erélye és helyes takarékossága, azt nincs módunkban kimutatni; hogy azonban e mellett a föllépett gőzhajózási verseny is megtette a maga jó hatását, azt a gyanitásnál nagyobb valószinüséggel állithatni. A tüzelő anyag, az intézet főfogyasztási czikkének beszerzésénél minden esetre szembetünő előnyös haladás mutatkozik; mert a kőszén mázsája, mely 1859-ben átlag $60^{2}/_{10}$ krra számittatott, a mult évben csak 53 krt tett, mi a hajók évi 4 mil-

lió mázsát haladó fogyasztásánál nem megvetendő összeget hagy meggazdálkodni.

A mult évben részvényeiből 1000 darabot váltott vissza a társulat és igy 525,000 ftnak $7\frac{1}{2}$ %-os kamat-fizetésétől szabadult meg jövőre. Jelen vagyonállása 37.815,955 ftra megy. Évi vesztesége 27,393 frt 21 kr. volt. A kerekes és csavaros gőzösök, szám szerint 142 gőzös — ide nem számitva az idén megvásárolt Rustonféle ötöt — 8.151,450 ft 72 kr. s 530 slepje és egyéb vas-naszádjai más 8.446,902 ft 77 kr., összesen 16 millió 598,353 ft 49 kr. értéket képviselnek; az ó-budai hajógyár 1.854,896 ft 33 krt, a pécs-mohácsi vasut 6.859,851 ft 10 krt, a pécsi kőszénbányák pedig 2 millió 426,829 ft 79 krt, mely utóbbiak a mult évben folyton 805 egyént foglalkoztattak s 3.360,304 vámmázsa kőszenet szolgáltattak.

Nevezetes még, mit ez üzleti kimutatás folytán a mult évi szárazság megjelölésére, az Orsován már 25 év óta vezetett vizállási jegyzetekből fölmutatva találunk: hogy t. i. 25 év lefolyása alattt átlag minden évből 201 napot vehetni, midőn Orsován a Duna állása 0 fölött a 9 lábat meghaladja, 1863-ban pedig nem volt egyetlenegy nap, melyen a viz e magasságot csak el is érte volna.

Végre egy némely adatok után számitva, azt is találjuk, hogy a társulat hajóiból a hajózási időszak minden pillanatában, éjjelnappal egyaránt 15 gőzös van utban s ezek összesen 361,804 mfldet futnak meg évenkint: oly hosszu vonal, mely földünket egyenlítőjénél 67-szer övezhetné át.

A budapesti lánczhid jövedelme:

	1862	1863	1864
január — aprilisig	132,215 ft 58 kr.	130,261 ft 5 kr.	121,203 ft 85 kr.
január — junius végéig	—	—	206,787 —

A budai alagút jövedelme:

	1863	1864
január — aprilisig	8,329 ft 7 kr.	8,506 ft 84 kr.
január — junius végéig	—	14,692 ft —

A nagyobb osztrák vasútak jövedelme 1863-ban és 1862-ben decz. 25-kéig a következő volt:

	1863	1862	kevesebb 1863
Állami pálya . . .	16.080,361 ft.	18.564,505 ft.	2.484,144 fttal
Éjszaki pálya . . .	15.463,345 „	16.145,427 „	682,082 „
Tiszavölgyi pálya . .	2.582,113 „	2.845,392 „	263,279 „
Déli pálya	23.413,489 „	25.526,322 „	2.112,832 „

Tehát mértföldenként esett az állami pályán 92,151, az éjszaki pályán 187,434, a tiszavölgyi pályán 32,893 ft.

Németországban és Ausztriában az 1862-ben megnyílt új vasutak hossza 113 mfld. Ebből 68 mfld magán, 45 mfld állami vasut (ez utóbbiak Baden, Hannovera, Nasszau, Poroszország., Szászaszország és Würtemberg államokban). 1862 végeig a 29 német szövetséges államban 7029 mfldnyi vasút volt a forgalomnak átadva. Ebből Poroszországra $744^{1}/_{27}$, Ausztria német tartományaira 292, Bajorországra $255^{1}/_{4}$, Hannoverára 105, Szászországra 99, Badenre 67, Würtembergre 64, Választó-Hassziára $44^{1}/_{2}$, Darmstadtra $37^{1}/_{4}$, Holsteinra $34^{1}/_{2}$, Nasszaura 31, Meklenburg-Schwerinre $29^{2}/_{3}$, Brunszvikra 19, Luxemburgra $17^{1}/_{4}$, Anhaltra $14^{1}/_{2}$, Meiningenre $3^{1}/_{8}$ stb. mfld esett. Meklenburg-Strelicz, Lippe, Waldek, a két Schwarzburg, Liechtenstein tartományokban nincs még vasut. Ausztriában 1862 végén 790 mfldnyi vasút volt. Az 1862-ben megnyílt vasútak közöl Ausztria német tartományaira $32^{1}/_{2}$, Nasszaura $17^{3}/_{4}$, Poroszországra $17^{1}/_{2}$ Badenre $11^{1}/_{2}$, Bajorországra $7^{1}/_{2}$, Hannoverára $7^{1}/_{4}$, Würtembergre $7^{1}/_{4}$ Szászországra $4^{1}/_{4}$, Luxemburgra 4, Brémára $1^{3}/_{4}$, Hasszia-Darmstadtra $^{3}/_{4}$ mfld esett.

A tiszavidéki vasuttársaság 1864 juniusban bevett 235,945 ft 13 kr, 1863-ban ugyancsak juniusban 228,782 ft 95 kr. Az 1864-diki első félévben összes bevételei tettek 1.274,288 ft 80 kr., 1863-ban az első félévben tettek 1.108,189 ft 93 kr; tehát a folyó évben a bevételek 166,098 fttal 87 krral többet tettek, mit csak a 800,000 mázsával nagyobb gabnaforgalom eredményezett, mert a személyszállítás jövedelme néhány ezer fttal kisebb volt mint tavaly.

A Dunagőz hajózási társaság bevétele a hajózás megnyilta óta:

		1864	1863
1863 januarius 1-jétől 1864 marczius 7-kétől	junius 13-ig	3.452,797 ft.	3.728,481 ft.

A mohács-pécsi vasuton a jövedelem tett:

	1864	1863
1863 decz. 1-jétől 1864 junius 16-ig .	310,071 ft.	274,660 ft.

Az oszirák állami vasút társaság jövedelme:

	1864	1863
január 1 — junius 30-ig	7.640,325 ft.	7.624,274 ft.

1864-ben az első félévben szállíttatott 853,583 személy és 17.603,982 mázsa árú.

A déli vasúttársaság bevétele január 1-jétől jun. 9-kéig

	1864	1863
Délosztrák hálózat	8.398,318 ft.	8.266,995 ft.
Lombard hálózat	1.526,112 „	1.401,002 „
Összesen	9.924,431 „	9.667,997 „

A Károly-Lajos pályán az 1864-diki első félévben a jövedelem 2.855,032 ftot, azaz 1.396,156 fttal többet tett, mint az 1863-diki első félévben.

II. Hitel- és biztosító intézetek.

Az osztrák hitelintézet 1863-diki jelentéséből a következő adatokat közöljük: Az intézet activái:

Értékpapirok	24 543,717 ft.
Váltótárcza	22.308,597 „
Pénztári készlet	1.749,433 „
Előlegek értékekre . . .	11.622,551 „
„ árúkra	1.521,172 „
Leltári készlet	98,732 „
Fekvőség Bécsben . . .	2.023,556 „
„ Prágában . . .	162,000 „
„ Brünnben . . .	57,500 „
Gyár Bécs-Újhelyben . .	940,000 „
Követelések (debitorok) .	51.842,078 „

Az intézet passivái:

Alaptőke	60.000,000 „
Még föl nem vett osztalékok	58,238 „
Forgalomban levő váltók .	19.437.082 „
Tartaléktőke	1.028,849 „
Különös tartalék	611,525 „

Tartozások (creditorok) . . 33.931,445 ft.
Az évi üzleti nyereség . . 3.766,198 „

A bizományi üzlet pénzforgalma $424^{9}/_{10}$ millió ft, ennek járulékdíja (Provision) 886,336 ft; a váltóüzlet forgalma belföldi váltókkal $198^{1}/_{3}$ millió ft, jövedelme $1^{2}/_{10}$ millió ft; váltóüzlet forgalma külföldi váltókkal $88^{4}/_{10}$ millió ft, jövedelme 90,236 ft; értékekre adott előlegek $35^{1}/_{2}$ millio ft, jövedelme 744,250 ft; árúkra adott előlegek $21.^{7}/_{18}$ millió ft, jövedelme 360,923 ft; a forgatási üzlet $87^{1}/_{4}$ millió. Az egész pénztári üzlet $513^{4}/_{10}$ millió ft, összes jövedelme 5.210,756 ft, összes kiadása 1.037,234 ft.

A hitelintézet saját értékeinek árcsökkenése . . .	172,929 ft.
A tisztviselők fizetése	381,085 „
Egyéb költségek	223,226 „
Leltári lerovások	14,012 „
Fekvőségi lerovások (Realitätenabschreibungen) . .	78.010 „
Adó	330,119 „
Szelvény bélyeg	42,000 „
Tartaléktőke	10,500 „
Veszteségek	200,360 „
Egyenlegi nyereség	3 766,198 „
	5.218,395 ft.
A hitelintézet értékeinek kamatja	1.246,658 ft.
Az előlegek kamatjai	744,250 „
Az árúktól fizetett kamatok	126,793 „
Váltó leszámítolás	1.186,718 „
Kamatok a folyó számláktól	1.086,172 „
	4.390,587 ft.
Ebből a betett pénzektől járó kamatot levonván, maiad	3.790,059 ft.
A külföldi váltókkal való üzletből eredt jövedelem .	90,236 „
A bizományi járulékdíj	886,336 „
Az árúkra adott előlegek járulékdíja	360,923 „
A haszonbéri jövedelem	58,014 „
A gépgyár jövedelme	32,078 „
Két más tétel	746 „
Összesen	5.218,305 ft.

1863-ban a hitelintézet birtokában volt:

	árfolyam szerinti érték
Különböző állampapir s földtehermentesítési kötelezvény	4.525,821 ft.
Különböző iparpapir s elsőbbségi kötelezvény . . .	20.017,895 „
Összesen	24.543,716 ft.

A hitelintézet 1864-dik első félévi kimutatása szerint a jövedelem 2.363,990 ft $30^1/_2$ kr, a kiadás (tisztviselők fizetése, költség, adó) 548,016 ft 21 kr. Ezen kivül a jövedelemből még levonandó: az intézet birtokában levő értékpapirok árcsökkenése, t. i. 220,393 ft, s az árúspekulatióval vallott veszteség, t. i. 84,251 ft 66 kr. Tehát a tiszta jövedelem csak 1.511,329 ft 38 kr., holott a mult évnek első felében a tiszta jövedelem 2.068,000 ftra rúgott vala.

Az osztrák nemzeti bank 1863-diki évről való üzleti jelentéséből: A leszámítolási üzlet jövedelmezett 3.487,613 ftot, a kölcsönzési üzlet 2.741,120 forintot, a jelzálogra való kölcsönzés 1.924,103 ftot, az utalványozási üzlet 54,059 ftot, különbféle bevételek 32,909 ftot, az állami adósság kamatai 727,275 ftot, az értékpapirok kamatai 1.435,602 ftot, a tartaléktőke kamatai 585,073 ftot; összes jövedelem 10.987,763 ft. A kiadások tettek 2.060,828 ftot, tehát a tiszta nyereség 8.926,935 ft. A részvénytőke kamatait s a tartaléktőkéhez csatolandó illetményt levonván 2.560,825 ft marad felülosztalékul, vagyis a részvényeseknek kamat és osztalék fejében összesen 52 ft 82 kr. jut. Miután 26 ft juliusban fizettetett már ki, tehát a januáriusi szelvényre 27 ft 80 kr. esik. A kiadások közől: az igazgatási költség és bélyeg 839,000, a jövedelmi adó 543,000, a bankjegykészítés 678,000, a tartaléktőke illetménye 853,000 ft. A tett egyesség szerint az állami jószágok által biztosított állami adósságból 1863-ban $6^3/_5$ millió ftot kellett visszafizetni, valósággal pedig $7^1/_8$ milló ft fizettetett. A bank összes pénztári forgalma 5000 ftra rúgott.

Az osztrák nemzeti bank 1864 első félévi nyereményei és osztaléka. A váltóleszámítolás jövedelme 2.098,406 ft, a kölcsönzési üzleté 1.255,645 ft, a jelzálogra való hitelezésé (a jelzáloglevelek kamatjainak leszámításával) 889,809 ft, a bankutalványozási üzleté 27,166 ft, egyéb üzleteké 19,640 ft, a bécsi értékü pénzek beváltásából eredt állami adósság kamatjai 274,103 ft, a reálizálandó értékpapirok kamatjai 482,813 ft, a Károly-Lajos pálya tartozásainak kamatjai 373,908 ft, a tartaléktőke értékeinek kamatjai 301,498 ft. Ezekhez járul a múlt évről áttett nyereménymaradvány 3325 ft; az összes jövedelem tehát 5.726,317 ftra rúg. Ebből

fordíttatott a részvényosztalékoktól járó jövedelmi adóra 358,897 ft, az 1864 első félévben kifizetett szelvények és kamatnyugtatványok után járó jövedelmi adóra 75,440 ft, kezelési költségekre 426,360 ft, bankjegykészítésre 347,542 ft. Az azon kiadások levonása után megmaradt összegből alapszabályilag legelsőben a részvényeseknek 5 százalék jár, a maradványból $^1/_4$ a tartaléktőkéhez csatolandó, $^3/_4$ felülosztalékul kioszthtató. A tartaléktőkéhez e szerint 439,625 ft csatoltatott, s tehát még 4.078,451 ft maradt a részvényeseknek. Az igazgatóság az első félévre részvényenkint 26 ftot állapított meg, t. i. 5% kamat fejében 18 ft $37^5/_{10}$ krt. s 7 ft 62 $^5/_{10}$ krt. felülosztalék fejében, s tehát 178,451 ft nyereményül a másik félévre tétetett át. Az üzleti jövedelmeket az 1863-diki első félévi jövedelmekkel összehasonlítván, azt találjuk, hogy az állami adósság 91,000, a reálizálandó értékpapirok összege 386,000 fttal kevesebb volt, ellenben a váltóleszámitolás 351,000 fttal többet jövedelmezett; a Károly-Lajos pálya tartozásai most először hajtottak jövedelmet; a kölcsönzési üzlet 159,000, a jelzálogra való hitelezés 91,000 fttal kevesebbet jövedelmezett.

Az osztrák nemzeti bank jul. 6-kán közzétett heti kimutatása szerint a forgalomban levő bankjegyek 390.894,177 ftra rugtak. A leszámított váltók az előbbi hét kimutatásához képest 4.408,123, a kölcsönök 2.796,000, a tehermentesítési kötelezvények 79,213 fttal növekedtek; a reálizálandó értékek 1.024,291 fttal csökkentek. A bankjegyek fedezésére szolgáló pénzkészlet 110.639,130 ftot tett.

Az alsó-osztrák leszámitolási társaság 1863-dki évi jelentése szerint 1863-ban 859 hitelkérés fordúlt elő 11.896,200 ftnyi összeggel; ezekből 141 új hitel adatott 1.636,800 fttal, 223 hitelemelés 1.945,900 fttal, 2 hitelszélesbités 35,000 fttal, miértis 5 százalék kezességül adatott a biztosító pénzalapba. A hitelegyesületből 131 czég kilépett 3.144,000 ftnyi hitelrészességgel; a kezességi kötelezettség alól a kezesség visszafizetése és megtérítések folytán fölmentetett 156 czég 3.090,700 ftnyi hitelrészességgel, tehát decz. 31-kén kezességre kötelezett részesül 1747 czég maradt 42.671,600 ftnyi hitelrészességgel; a szavazatra jogosúlva 1622 czég volt 42.4[illegible]9,000

ftnyi hitelrészességgel. A rendelkezhető hitel 1863 decz. 31. tett 18.331,135 ftot, a kezességi alap 2.401,543 ftra, 50 krra rúgott, 26,650 fttal többre, mint az előtte való évben. A hitelrészesektől 171,024 váltó adatott be, melyek 97.723,459 ftról 57 krról szóltak. Összesen 5749 váltóval kevesebb számitoltatott le mint 1862 ben, s e váltók 8.623,309 ft 22 krra rúgtak. A váltótárczában 1863 decz. 31-kén volt 18,381 helybeli váltó 12 864,465 ftról, 19,348 telepített váltó 9.533,509 ftról, 155 hitelszélesbitési váltó 352,957 ftról, 3 letett árúkkal biztosított váltó 42,080 ftról, 37,887 hitelrészesi váltó 22.825,012 ftról; ezen váltók 10,495 czég között oszlanak fel, melyek közől 10,300 belföldi, és pedig 3482 bécsi, 2711 magyarországi, 195 külföldi. E váltók biztosítvák 2.401,543.$_5$ frtnyi készpénz befizetések, 30.108,820 ftnyi értékpapirok s 1.106,000 ftnyi jelzálogok, 95,992 ftra becsült árúk s 48.030,870 ftra szóló kezesség által; az összes biztositékok 51.664,444.$_{32}$ ftra. rúgnak.

A Magyar Földhitelintézet felügyelő-bizottmánya az alapszabályok 25. §-ának b.) c.) és d) pontjai értelmében, 1864. julius hó elején tartott évnegyedes pénztári és könyvvizsgálat eredményét a következőkben teszi közzé:

1864. junius 30-kán:

1. Készpénzkészlet a pénztárban	o. é.	21,140 frt	74 kr.
2. Leszámitolt váltók	„	404,000 „	— „
3. Pénzintézeteknél rövid felmondásra elhelyezve	„	448,000 „	— „
4. Az intézet által szabályszerű eljárás folytán összesen 24.351,678 frt 55 kr értékben megállapított földbirtokra engedélyezett s jelzálogilag bekeblezett kölcsönök és járadékaik folyóvá lett összege:			
a) 1144 záloglevél-kölcsön (18.201,483 frt 92 kr értékü földbirtokra)	„	6.186,694 „	42 „
b) 35 tiz-éves jövedékjegy-kölcsön (2.361,854 frt 68 kr értékü földbirtokra) . . .	„	444,881 „	50 „
c) Egy öt éves jövedékjegy-kölcsön (16,403 frt 84 kr értékü földbirtokra) . . .	„	2,000 „	— „
d) 72 nyilthitel-kölcsön (3.771,936 frt 11 kr értékü földbirtokra)	„	498,340 „	— „
5. Előlegezések intézeti értékpapirokra .	„	896,733 „	60 „
6. Követelések folyó számlákra	„	179,081 „	49 „

7. Az intézet tartozásai folyó számlákra . o. é. 446,704*)ft 52 kr
8. Sorsolás alá eső 5⅓%-os záloglevelek forgalma, (fedezve a 4-ik pont a. betűje szerint 18.201,483 frt 92 kr értékü földbirtok által) . . . . . 6.081,000 frt
   A kisorsolt 27,700 frtból még forgalomban . . . . . 8,900 „ „ 6.089,000 „ — „
9. Tiz éves jövedékjegy 6%-os kamatoztatással, (fedezve a 4-ik pont b. betüje szerint 2.361,854 frt 68 kr értékü földbirtok által) „ 444,000 „ — „
10. Öt éves jövedékjegy 6%-os kamatozással (fedezve a 4. pont c. betüje szerint 16,403 frt 84 kr értékü földbirtok által . . . . „ 2,000 „ — „
11. Fizetési utalványok forgalma:
    a) A Langrand-Dumonceau és Társ czimü brüsseli föld- és ipar-hitelbank rendelményére kibocsátott, félévenként megújitandó és 1868. november 1-én beváltandó fizetési utalványok összege 1.000,000 frt — kr.
    b) hat- és tizenkét havi lejárattal 1.088,745**) frt 33 kr. „ 2.088,745 „ 33 „

A pénztár- és könyvvizsgálat alkalmával, s azzal kapcsolatban az alapszabályok 169. §-ának d. pontja értelmében, kiterjesztette figyelmét a felügyelő-bizottmány a tartalék- és törlesztési alap állásának vizsgálatára is. A tartalékalap a következő értékek és letétekből áll:

1. Ő csász. és apostoli királyi Felsége által a tartalékalap gyarapitására és az első felszerelésre legkegyelmesebben engedélyezett s az országos pénztár által teljesen befietett összeg . . . . . o. é. 500.000 frt — kr
2. Az alapitók által letett biztositási tőke . „ 1.677,000 „ — „
3. A tartalékalap gyarapitására a kölcsönvevők által, a rendes járadékon felül, minden száz frtnyi záloglevél-kölcsön után felajánlott évenkénti 6 krajczárból eddig befolyt összeg . . . . . „ 3,571 „ 14 „

---

*) Ez összegből 300,000 frt, történt eladás folytán, záloglevelekkel fizetendő.

**) Ez összegből 1.000,000 frtot már kibocsátott, de a vevő által még át nem vett záloglevelek fedeznek.

4. A záloglevelekben és jövedék-jegyekben folyóvá tett kölcsönök után az alapszabályok 108. §-a szerint kölcsönös jótállás végett letett 1%-os biztosíték . . . . . o. é 65,543 frt — kr

Egyszersmind alkalma volt meggyőződni a felügyelő-bizottmánynak, hogy a tartalékalap jövedelmezővé tételére mindazon módok használatba vannak véve, melyeket az alapszabály és különösen annak 104. §-a az intézetnek megenged. Meggyőződött végre a bizottmány mind a l e t é t i mind a t ö r l e s z t é s i alap szabályszerü kezeléséről és nyilván tartásáról is.

Kelt Pesten, 1864. junius 4-én.

A Pesti magyar kereskedelmi bank 1863-dik üzlete.

A váltó leszámitás 1863 máj. 31. váltókészletet kimutat	1717 db.	3.080,060 ft	70 kr
1863 jun. 1-jétől 1864 máj. 31-ig leszámittatott	7678 „	12.492,215 „	13 „
Az ez évben leszámított váltók összege tehát tesz	9395 „	15.572,275 „	83 „
Ebből az év lefolyta alatt kifizettetett s kivétetett	7684 „	12.373,712 „	63 „
Tehát marad 1864 máj. 31. váltókészlet	1711 „	3.198,563 „	80 „

Az előlegezési üzlet a következő volt:

A börzeszerü értékpapirokra és árúkra adott előlegek állása 1863 máj. 31.	875,682 ft	11 kr
Hozzájárultak az év lefolyta alatt	1.461,379 „	15 „
Összesen	2.337,061 „	26 „
Ebből le · visszafizetett pénzek	1.574,081 „	95 „
Tehát az előlegek maradványa 1864 máj. 31. . .	762,979 „	31 „

A bank ismételt folyamodására 1863 nov. 3. kelt legmagasb rendeletnél fogva megengedtetet, hogy a pesti árú- és értéktözsdén fogalomba jövő magyar értékpapirokra is előlegek adathassanak.

Az ingatlanokra adott kölcsönök rovata az 1863 máj. 31.	132,000 ft	— kr
Maradványt mutatott, ebből az év folytán törlesztetett	10,000 „	— „
Tehát e rovat maradványa	122,000 „	— „
A betett pénzek tettek 1863 máj. 31.	2.840,584 „	69 „
Az év lefolyta alatt betétettek	6.502,529 „	33 „
Összesen	9.343,114 „	02 „

Ebből visszafizettetett	6.322,066 ft 96 kr
Marad tehát 1864 máj. 31.	3.021,047 „ 06 „
A kereskedelmi folyó számlák 1863 máj. 31. tettek	386,141 „ 93 „
Az év lefolyta alatt hozzájárult	2.063,444 „ 84 „
Összesen	2.449,586 „ 77 „
Ebből fizettetett	2.242,357 „ 73 „
A folyó számlák tehát 1864 máj. 31	207,229 „ 04 „
A pénztári készlet 1863 máj. 31. tett	72,735 „ 46 „
$186^{3}/_{4}$-ben az összes bevételek tettek	22.056,659 „ 64 „
Összesen	22.129,395 „ 10 „
A kiadások tettek	22.093,472 „ 83 „
Tehát 1864 máj. 31. a pénztári maradvány . . .	35,922 „ 27 „

Az egész pénzforgalom e szerint 44.150,132 ft 47 kr.

A lefolyt üzleti év jövedelmei:

A váltó leszámítolási üzletben .	211,412 ft 28 kr	
Az értékpapirokra és árúkra adott előlegektől	39,843 „ 28 „	
Az ingatlanokra adott kölcsönök kamatja	8,011 „ 50 „	
A letéteményi üzletben . . .	673 „ 90 „	
A részvények átiratási díjaiból	62 „ — „	
A banképület összes jövedelme	21,314 „ 50 „	
A tartalék- és nyugdij tőkék jövedelme	5,159 „ 07 „	
Összes jövedelem		286,476 ft 53 kr

Kiadások:

A bankot terhelő kamatmaradvány, hozzá számíttatván a birtokában levő váltók 1864 máj. 31-én túl eső kamatai és az e határnapig járó, de még fel nem vett pénzbevételek kamatjai	142,219 ft 51 kr	
Kezelési költségek s jótékony célokra tett adományok . .	17,031 „ 90 „	
A banképületre tett kiadások .	767 „ 70 „	
A fölszerelési költségek évi törlesztése	199 „ 95 „	
A tartalék- és nyugdijtőkék jövedelme	5,159 „ 02 „	
Összes kiadás		165,378 ft 13 kr

A kiadásokat a bevételekből kivonván a múlt év eredménye	121,098 ft 40 kr
Ebből leszámítandó, jövedelmi és házbér adó . .	14,626 „ 87 „
Az 186$^3/_4$-diki első félévben fizetett 5%-os kamat .	26,250 „ — „
„ „ második „ fizetendő „ „ .	26,250 „ — „
Összesen	67,126 „ 87 „
Marad túlnyeremény	53,971 „ 53 „
Ehhez járul 186$^2/_3$-ról mint előleges nyeremény ez évre áttett	1,201 „ 30 „
Tehát az elosztandó összeg	55,172 „ 83 „

A feljebb említett jótékonysági adományok: 700 ft az alföldi inségesek javára; 100 ft a lipótvárosi templomra, 50 a schleswig-holsteini háborúban megsebesültek számára, összesen 850 ft; azonkivül a pesti kereskedelmi akademia számára 400 ft rendeltetett. Az előfordult bukások által a pénztár 53,712 fttal 46 krral volt érdekelve, ebből 24,217 ft 13 kr. iránt még nem történt egyezkedés. Remélhető, hogy ezen összeg nagyobb része be lesz hajtandó, mindazáltal már előlegesen a netaláni veszteség törlesztésére azon 5578 ft 3 kr. rendeltetett, melylyel az alapszabályilag 100,000 ftra szabott tartaléktőke ezen összeget az ez évi jövedelme hozzászámítása által meghaladja. Az igazgatóság 8%-nyi jutaléka 4317 ft 72 kr., a tartaléktőkéhez 2% számítandó, tehát 1079 ft 43 kr; e két összeget s a keresdedelmi akademia felsegélyezésére szánt 400 ftot a túlnyereményből levonván, marad a 2100 db részvény között felosztandó 49,375 ft 62 kr. A második félévre is kifizetett 5% kamat részvényenkint 12 ft 50 kr. tesz, a felülosztalék egyegy részyényre 23 ftban 50 krban állapíttatott meg, tehát az ez évi juliusi szelvényre 36 ft. fizettetett ki. Igy az egész felülosztalék 49,375 ft 68 krt tesz, 25 ft 68 kr. pedig előleges nyereményül a jövő évre tétetett át. Az 500 ftról szóló részvény után az egész évben 48 ft 50 kr. osztatott ki nyereményül, mi $9^7/_{10}$% százalékot tesz.

A pesti kereskedelmi bank üzlete 1864. jun. végén: pénztári készlet május 31-kéről 35,922 ft 27 kr.; b e v é t e l e k: kifizetett váltóktól 1.085,840 ft 66 kr.; betételek 1.053,098 ft 26 kr., visszafizetett előlegek 112,620 ft, visszafizetések a forgatmányi üzletben 3000 ft; kamatok és ille-

tékek a leszámitolási üzletben 20,188 ft 47 kr, kamatok és illetékek az előlegezési üzletben 3156 ft 27 kr, illetékek tiszta lététektől 105 ft 30 kr., illetékek átirott részvényektől 5 ft, összes bevétel junius hóban 2.278,011 ft 96 kr, a pénztári készlettel együ't 2.343,934 ft 23 kr. Kiadások: leszámitolt váltókért 1.261,046 ft 93 kr., visszafizetett bevételek 874,934 ft 10 kr., előlegek értékpapirokra 44,400 ft, kifizetett kamatok 11,042 ft 68 kr, kifizetett adók 4500 ft, a bankszemélyzet fizetései és üzleti költség 1114 ft 63 kr, az igazgatóság tantième-je 4317 ft 72 kr, beváltott részvény-szelvények 41,489 ft 47 kr, összesen 2.242,845 ft 53 kr; pénztári készlet jul. 1-jére 71,088 ft 70 kr.

Az első magyar általános biztosito társaság igazgatóságának jelentése életbiztosítási osztálya üzletének első időszakáról u. m. 1860-nak május 15-től 1863-nak deczember végeig.

1860. május 15-től, midőn t. i. az osztály müködését megkezdte, a mult év végéig mindössze 8945 bevallás nyujtatott be 15.677,792 forint fölajánlott öszveggel s 7668 bevallás fogadtatván el, ez idő alatt már 12.698,169 ft 47 kr. biztosittatott.

A biztositásra ajánlott ft. 15.677,792 és a kötvény kiállítása által érvényesitett 12.698,169 ft. 47 kr. összeg közötti viszony tanuságul szolgál arra nézve, hogy a biztosítások megkötésénél, mind a biztosítottak mind a társaság érdekében a legnagyobb ovatossággal jártunk el.

Az összes üzleti forgalmat a lefolyt üzleti korszakról a következő kimutatás ismerteti:

Bevétel				
1. Befolyt díjak összege 7668 kötvény által biztosított 12.698,169 ft 47 kr összeg után ft.	877210	13		
2. Illetékek	28087	65		
3. Egyéb bevételek	9916	73		
4. Kamatok	32708	40	ft. 947922	91
Kiadások				
1. Törlések	88645	16		
2. Visszaváltott kötvények	3797	45		
3. Bekövetkezett 56 haláleset után fizetett 79085 ft 7 kr. Tartalék függőben levő károk után 19000 ft — kr.	98085	07		
4. Kiházasítási biztosításoknál a gyermek elhalta következtében visszafizetett díjak	2911	84		
5. Életjáradékok	29909	31		
6. Életviszbiztosítások után fizetett díjrészletek	23292	03		
7. Bélyegek	3820	02		
8. Vegyes költségek	24296	47		
9. Tisztifizetések	36897	23		
10. Orvosi díjak	1352	02		
11. Agio különbségek	244	64		
12. A lefolyt éveket illető jutalékok . . .	25089	63		
13. Leszámított költségek	9257	84		
14. Behajtási költségek	8846	31		
15. Díjtartalék	483942	48	840387	50
Nyereség .			ft. 107535	41
A nyereménynek felosztása				
1. Igazgatósági járulék 9% . . . . . ft.	9678	18		
2. Tisztviselőségi járulék 4%	4301	42		
3. Nyereménytartaléknak, a 93555 ft 81 kr maradéknak 25%-ja	23388	95		
4. A biztosítottak része a fennmaradt 70166 ft 86 kr 50%-ja	35083	43		
5. A részvényesek része 70166 ft 86 kr 50%-ja	35083	43		
ft.	107535	41		

A biztosítottak körében előfordult halálozásokat a legkisebb részletekig a jelentés végén levő (II.) alatti tábláza-

tos kimutatás mutatja, a melyhez csak még a következő észrevételeket kell csatolnunk.

Az üzletforgalomban a halálesetekre fordított összeg nem éri el azon összeget, a melyet ezen egybeállitás, mint biztosított összeget mutat fel.*) Ennek oka abban rejlik, hogy biztosítási feltételeink 14-dik §-nak értelmében az évi dijnak azon része, melylyel az elhalt biztositott hátramaradásban volt (a dijak a biztosítottak kényelme szerint félvagy negyed-évenkénti, sőt havonkénti részeletekben is fizethetők) levonatnak a biztosított összegből.

A „B" biztosításoknál fizetett frt. 2911, 84 kr. azon díjakat tartalmazza, a melyeket a biztositott gyermekek halála következtében a szerződőknek visszafizettettek.

Az egyes korosztályokban előfordult kórnemeket a következő egyházbeállitás mutatja:

A halált megelőző kórnem	Korosztályok									Összeg
	20—25	26—30	31—35	36—40	41—45	46—50	51—55	56—60	61—70	
Gümőkór	2	1	2	1	1	3	3	1		14
Tüdőlob				3	4	2	2			11
Hagymáz			1	2	1	2	2			8
Bélbajok					1			1	1	3
Agykérlob				2	1		1			4
Vizkór					1	1	1	1		4
Szerencsétlen eset . .		1		1	1					3
Mellhártyalob . . .		1	1							2
Tüdővérzés					2					2
Májlob							1			1
Gutaütés							1			1
Egyéb bajok				1	1				1	3
Összeg	2	3	4	10	13	8	11	3	2	56

*) A kiadások között ugyanis áll: 98085 frt 7 kr., mig a II. alatti kimutatásban lévő összeg a lefolyt időszakról: 1860-ban frt 8000; 1861-ben frt 4100; 1862-ben frt 34400; 1863-ban frt 53200; a $3\frac{1}{2}$ évben összesen frt 99700, a melyből azonban az első évben elutasított 8000 frt ismét a bevételek 3-dik pontjában foglaltatik.

Az 1863-dik év végén érvényben levő biztosításokat a különböző biztositási módok szerint mutatja az 1-ső táblázat.

Ezen egybeállitásban mindazon statistikai adat föltalálható, a mely üzletünk állapotját 1863-nak végén visszatükrözteti.

Mint látni az első dijszabály szerint halálesetre kötött biztositások között a 36—45 évüek korosztálya van leginkább képviselve.

A I. alatti táblázatos kimutatás végén láható, hogy ezen ostálynál koczkázataink egy része szintén viszontbiztositva van. Miután pedig a dijtartalék felsőbb tételeinél a viszontbiztositott összegek után eső dijtartalék nem vonatott le

a fentebb kimutatott	frt 496,752	98 kr összegből
levonandó a viszontbiztosító intézeteteket illető díjtartalék, mely . . .	„ 12,810	50 „
és így rovásunkra	frt 483,942	48 kr marad.

A halálesetre kötött tőkebiztositások az összes biztositásoknak mintegy $^2/_3$-dát képviselik, ennélfogva kimutatásunkban ezen biztositásokat még korosztályonként is részleteztük, a mit a többi biztositásoknál, hol ugyan azon elvek voltak a számitásokban irányadók, annál inkább mellőztünk, miután az egyes biztositásoknak korosztályok szerinti részletezése tetemes helyt venne igénybe, és az áttekintést tehetlenitené.

Nem hagyhatjuk érintetlenül, hogy a mathematikai dijtartalékot még frt. 27973 33 krral öregbitettük azon pótlékok által, a melyek az 1863-ban fizetett — és részben az 1864-dik évet illető dijakban foglaltatnak.

A nyeremény felosztása.

Az üzletforgalomnál kimutatott	frt 107535	41 kr
Nyereményből az alapszabályok pótlékának 6-ik §. értelmében levonások után fenmaradt még . .	„ 93555	81 „
A melyből jut :		
25% a nyereménytartalékba	„ 23388	95 „
37½% a részvényeseknek vagyis a maradéknak 50%-a	„ 35083	43 „
37½% a biztositottaknak	„ 35083	43 „
	„ 93555	81 „

A biztosítottakat illető nyeremény $^2/_3$-da a biztonsági alapba jön	frt	23388	95 kr
$^3/_3$-da a nyereményre jogosultak között felosztatik	„	11694	48 „
	„	35083	43 „

A biztosítási feltételek 11 és 12 czikkének értelmében az 1864-ben elosztandó nyereményben azon biztositottak részesülnek, kik 1863-nak végeig a teljes három évi dijt, vagy az egyszeri dijt befizették és az ez évi nyeremény f. é. julius hóban készpénzben fog kiadatni mindazoknak, kik halálesetre vannak biztosítva, vagy pedig már nyugdijt élveznek. A kiházasítási biztositások, a meghatározott évre biztositott tőkék és az elhalasztott életjáradékok után a nyereményrész az illető évosztály javára gyüjtetik évről évre, akkor lévén kiosztandó, ha az illető biztosítottak azon korévet elérik, a mely a kötvényben mint biztositási határidő van kitüzve.

Miután az ez évi nyereményre jogosult biztositottak által fizetett évi dij frt. 69746 93 krt tesz, a folyó évben az ez évi dij után számitva $16^2/_3\%$ tesz a biztositottak nyereményrészlete, és fenmarad mint fel nem osztható maradvány 70 frt, mely a biztositéki alaphoz csatoltatik.

Az életbiztosítási osztály tartaléka.

Díjtartalék	frt	483942	48 kr.
Nyereménytartalék	„	23388	95 „
Biztossági alap	„	23458	95 „
	„	530790	38 „

I-sö táblázatos kimutatás. Az 1863-nak végével

Díj szabály		Kötvények száma	A biztosított egyének		Biztosított összeg		Az 1863-ik évben volt károsszeg	
			férfi	nő			a biztosítottnál	akedvezményezettnél
	1) Halál esetére szóló biztosítások:				frt	kr	frt	frt
I·	Rövid tartamu díjfizetéssel .	35	31	4	107900	—		
I.	1. osztály 1792—1809-ik években születtek	261	201	55	351050	—	6600	
I.	2. „ 1810—1819-ik években születtek	998	828	159	2056250	—	25600	
I.	3. „ 1820—1829-ik években születtek	1328	1103	213	2582550	—	11300	
I.	4. „ 1830—1839-ik években születtek	699	513	182	1152900	—	5700	
I.	5. „ 1840—1848-ik években születtek	71	19	52	116700	—		
II.	A biztositottnak életében v. halála után fizetendő biztositások	109	94	14	292175	—	1000	
III.	Biztositás két személy életére	361	360	360	461350	—	3000	
IV.	Egy meghatározott személy tulélétől függő biztositások .	41	41	41	44500	—		
V.	Özvegyi nyugdij biztositások .	8	8	8	1400	—		
VI.	Biztositás rövid időre . . .	15	13	2	22115	—		
ExA	Rendkivüli biztositások, melyek a dijszabályokban nem fordulnak elő	31	28	6	180850	—		
	2) Életben fizetendő tőkék biztositása:							
VII	Kiházasitási biztositások . .	81	36	43	53512	40		600
VIII	szinte dij visszaadással . . .	1203	457	741	1564050	—		24900
IX.	szinte feltételes dijfizetéssel .	211	468	37	306600	—	1500	4500
XIII	szinte szinte és dij visszaadással	206	186	321	377800	—		18000
X.	Az aggkor biztositása tőke által	61	49	12	79350	—		
ExB	Rendkivüli biztositások melyek a dijszabályokban nem fordulnak elő	61	27	35	75967	—		
	3) Elhalasztott életjáradék biztositása:							
XI.	Nyugdij biztositások	11	7	3	3626	—		
	4) Közvetlenül kezdődő életjáradék biztositása:							
XII.	Életjáradék biztositások . .	8	4	1	7107	41		
		5889	4473	2289 (1)	9837752	81	54700	48900

érvényben lévő biztosítások összeállítása.

A mathemat. valószínüség szerint 1863-ban várt kárösszeg				Évi összes díj		Évi összes-díj kamatpótlékkal		(2) A következő naptár évben fizetendő díjrészlet		Netto-díj		Tartalék		(3) A jövő évre áttett pótlék	
a biztosítottnál		a kedvezményezettnél													
frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
1920	42			6427	44	6645	27	1383	34	5389	20	8699	39	404	40
9967	62			21264	14	21947	96	7137	92	19285	33	28233	05	1368	56
32247	59			85617	43	88402	38	26362	46	75491	95	106777	11	5963	91
27133	14			78756	77	81208	58	23375	35	66832	98	93070	98	6911	08
6809	14			27014	12	27797	97	7163	95	22021	74	26946	29	2793	91
508	13			2088	04	2144	56	451	66	1664	21	1714	50	204	14
3292	74			14042	58	14509	75	3345	13	11873	17	25136	18	1045	20
9887	55			20802	80	21561	64	6598	47	17879	14	22708	04	1674	12
597	60	312	11	1126	26	1166	65	364	45	950	55	948	65	90	90
21	68	14	49	675	60	696	58	190	80	534	38	1107	80	73	79
480	61			394	07	409	77	42	67	278	90	147	94	32	38
2153	56	21	66	6470	27	6608	55	1086	26	5458	—	7992	49	499	44
		1376	84	2140	86	2191	33	364	75	1938	06	7288	69	105	33
		63126	49	66224	43	68098	58	17485	53	58767	47	123847	98	4225	25
4369	17	11874	01	13539	53	13972	82	3338	38	11926	26			818	11
3710	42	15819	88	18675	65	19247	30	3803	79	15442	90	52490	70	1406	48
		554	73	2725	62	2800	55	686	09	2432	30	4407	02	144	92
317	—	1013	30	2786	77	2870	24	691	92	2333	28	7184	19	176	07
		33	11	1917	58	1923	26	84	88	1846	53	12630	81	35	34
		590	94									38286	91		
103416	37	94737	56	372689	96	384203	74	103957	80	322346	35	569618	72	27973	33
							(4)	3% 3118	73			27973	33		
								100839	07			597592	05		
												100839	07		
												496752	98		

Díj szabály		Kötvények száma	A biztosított egyének		Biztosított összeg		Az 1863-ik évben volt károsszeg	
			férfi	nő			a biztosítottnál	a kedvezményezettnél
	Életviszontbiztosítások:				frt	kr		
	1) Folyó pénzbecsben . . .	49	35	18	206666	57		
	2) Ezüstben	3	3		50000	—		
	3) Dél német értékben . . .	2	2		23333	20		
	(5)	54						

Jegyzetek:

1-hez) A biztosított egyének száma nagyobb a kötvények számánál, mert a biztosítási módok némelyikénél a biztosítás két egyén életére van kötve, és így egy-egy oly kötvény két egyénre vonatkozik.

2-hoz) Ezen rovatban az évi díjnak azon része áll, a melyet fél- vagy negyedévenkénti díjfizetés mellett a biztosítottak a következő naptárévben fizetnek.

3-hoz) A mathematikai díjhoz csatolt és már 1863-ban bevett pótlék egy része a következő naptárévbe átmenő koczkázatokat illeti. Ezen pótlékot a (3) alatti rovat összegében visszatartottuk az 1864-diki évben leendő költségek fedezésére.

A mathemat. valószinüség szerint 1863-ban várt kárösszeg		Évi összes díj	Évi összes-díj kamatpótlékkal		A következő naptár évben fizetendő díjrészlet		Netto-díj		Tartalék		A jövő évre áttett pótlék	
a biztosítottnál	a kedvezményezettnél											
			ft	kr	ft	kr	ft	kr	ft	kr	ft	kr
			8449	38	2043	61	7055	93	11241	46	605	32
			1879	74	184	88	1538	—	2114	52	95	82
			880	48			721	—	893	70	21	32
			11209	60	2228	49	9314	9	14249	68	722	46
				(4)	3% 66	85			722	46		
					2161	64			14972	14		
									2161	64		
									12810	50		

4-hez) A következő 1864-ik évben fizetendő díjak (frt 103,957.80), a melyek átlagosan azon év közepén lesznek fizetendők, az 1863-dik évnek végén lévő leszámított értékkel jöttek számításba, a szóban lévő félévre 3% vagyis 3118 frt 73 kr mint kamat levonatván. Ugyan ezen elvet követtük a viszontbiztosítások e tételénél, hol 2228 frt 49 kr-ból 66 frt 85 kr mint kamat-lerovat levonatott.

5-höz) Ezen 54 db viszontbiztosítási kötvény általunk kiállított 41 kötvényre vonatkozik.

II-dik táblázatos

Jegyzéke azon haláleseteknek, a melyek a halálesetre

Folyó szám	A kötvény száma, díjsz. mi sz. a biztosított volt		Főügynökség a melynek kerületében az elhalt biztosított lakott volt	Az elhalt egyének száma		A biztosított születés napja			belépés kora	belépés ideje		
				férfi	nő							
1	268 / 269	I	Prága . .	1		1817	Julius	13	44	1860	Szept.	5
2	401	I	Prága . .	1		1819	Jan.	12	42	1860	Okt.	11
3	59	I	Pest . . .	1		1828	Nov.	15	32	1860	Junius	19
4	468	I	Pest . . .	1		1818	Junius	16	43	1860	Nov.	3
5	1085	I	Pest . . .	1		1819	Julius	18	43	1861	Julius	3
6	868	I	Győr . . .	1		1809	Aug.	7	52	1861	Márcz.	26
7	534	I	Prága . .	1		1804	Febr.	12	57	1860	Nov.	22
8	792	III	Olmütz . .	1		1818	Szept.	24	43	1861	Febr.	23
9	202	I	Pest . . .	1		1816	Decz.	6	44	1860	Aug.	13
10	739	I	Bécs . . .	1		1822	Május	14	39	1861	Jan.	30
11	801	I	Debreczen .	1		1810	Márcz.	25	51	1861	Febr.	27
12	50	I	Pest . . .	1		1811	Május	25	50	1860	Junius	16
13	57	I	Kolozsvár .		1	1810	Május	31	51	1860	Junius	18
14	621	I	Bécs . . .	1		1816	Apr.	16	45	1860	Decz.	24
15	995	III	Bécs . . .		1	1840	Nov.	20	21	1861	Május	25
16	462	III	Temesvár .	1		1811	Aug.	11	50	1860	Nov.	2
17	682	I	Debreczen .	1		1823	„		38	1861	Jan.	14
18	3618	III	Pest . . .		1	1828	Május	27	35	1862	Szept.	3
19	208	I	Temesvár .	1		1807	Febr.	7	54	1860	Aug.	16
20	2166	I	Arad . . .	1		1822	Apr.		40	1862	Márcz.	24
21	2371	I	Baja . . .	1		1807	Május	9	55	1862	Apr.	16
22	3560	I	Gyöngyös .	1		1800	Nov.	6	62	1862	Aug.	27
23	147	I	Pest . . .	1		1812	Decz.	2	48	1860	Julius	19
24	1042	I	Debreczen .	1		1809	Szept.	15	52	1861	Junius	10
25	212	I	Bécs . . .	1		1828	Decz.	19	32	1860	Aug.	17
26	1136	I	Bécs . . .		1	1831	„	30	30	1861	„	5
27	4205	I	Pest . . .	1		1824	Apr.		39	1862	Nov.	21
28	4204	I	Pest . . .	1		1837	Jan.	2	26	„	„	„
29	4537	I	Debreczen .		1	1826	Május	26	37	„	Decz.	27
30	1488	I	Pest . . .		1	1803	Julius		59	„	Jan.	3
31	3090	I	Kolozsvár .	1		1823	Nov.	10	39	„	Julius	5
32	4580	I	Pest . . .	1		1821	Apr.	15	42	„	Jan.	1
33	4442	I	Pest . . .		1	1832	Szept.		30	„	Decz.	13
34	2707	I	Debreczen .	1		1832	Apr.	29	31	„	Május	21
35	1483	III	Pest . . .	1		1825	Junius	26	37	„	Jan.	3
36	5818	I	Pest . . .	1		1819	Szept.	8	44	1863	Május	4
37	2987	I	Miskolcz .	1		1813	Okt.	26	49	1862	Junius	24

kimutatás.
kötött biztositázoknál (A osztály) előfordultak.

nak halálozás napja			A biztositás érvényben volt év	nap	Utolsó betegség és halálozás oka	Biztositott és fizetett összeg	Befizetett díj	
1860	Nov	30		85	Reszketeg félrebeszéd .	4000	34	60
					(elutasitatott) . . .	4000	34	60
					Összeg 1860-évben . .	8000	69	20
1861	Febr.	16		125	Tüdővérzés	2000	64	—
1861	Julius	20	1	1	Gümőkór gégesorvadással	1000	47	—
1861	Julius	28		265	Tüdőlob	1000	49	20
1861	Decz.	22		169	Tüdőlob	100	3	32
					Összeg 1861-évben . .	4100	163	52
1862	Jan.	22		296	Hagymáz	3000	141	30
„	Jan.	19		57	Gyomorrák	1000	140	—
„	Márcz.	3	1	10	Tüdővérzés	500	59	50
„	Jan.	6	1	143	Hasvizkór	1000	69	20
„	Márcz.	26	1	56	Hagymáz	200	11	48
„	Márcz.	26	1	6	Agykérlob	1000	110	—
„	Május	11	1	325	Tüdőlob	1200	103	44
„	Márcz.	14	1	266	Hagymáz	4000	360	—
„	Junius	13	1	169	Gümőkór	1000	71	80
„	Aug.	16	1	81	Gümőkór	3000	180	60
„	Aug.	20	1	288	Tüdőlob	5000	639	—
„	Aug.	25	1	221	Agykérlob	3000	166	80
„	Nov.	28		55	Mellhártya- és májlob .	500	22	85
„	Decz.	7	2	111	Májlob tályoggal . . .	2000	312	—
„	Decz.	7		265	Tüdőlob	5000	167	50
„	„	8		223	Gutaütés	2000	120	20
„	„	29		122	Végbéllob	1000	92	—
					Összeg 1862-évben . .	34400	2767	67
1863	Jan.	8	2	169	Gümőkór	1000	119	40
1862	Decz.	31	1	200	Tüdőlob	400	37	68
1863	Febr.	7	2	170	Gümőkór	5000	417	—
„	„	17	1	192	Gümőkór	200	9	56
„	„	24		93	„Kübek“ hajón szeren-	500	19	30
„	„	24		93	csétlenül jártak . .	2000	41	80
„	Márcz.	9		72	Gerincz agy-kérlob . .	1000	30	20
„	„	30	1	87	Gümőkór	1000	162	—
„	Febr.	17	1	42	Gümőkór	2000	64	80
„	Márcz.	27	1	96	Kocsiról leesett . . .	2000	143	60
„	„	16		93	Mellhártyalob . . .	2000	47	80
„	Apr.	16		325	Hagymáz	1000	24	70
„	Május	6	1	123	Hagymáz később megté-			
					bölyodás	1000	95	—
„	Junius	5		31	Tüdőlob	100	3	86
„	„	6		342	Hagymáz	2000	93	40
					átvitel .	21200	1310	10

Folyó szám	A kötvény száma díjsz. mi sz. a biz. kötve volt		Főügynökség a melynek kerületében az elhalt biztosított lakott volt	Az elhalt egyének száma		A biztosított						
						születés napja			belépés			
									kora	ideje		
				férfi	nő							
38	4262	I	Pest . . .		1	1827	Apr.	29	36	„	Decz.	16
39	3314	III	Szeged . .		1	1838	„	10	25	„	Julius	26
40	5667	I	Pest . . .	1		1821			43	1863	Apr.	27
41	639	I	Győr . . .	1		1808	Márcz.	1	53	1860	Decz.	29
42	3400	I	Soprony . .	1		1816	Decz.	8	46	1862	Aug.	8
43	3332	I	Pest . . .	1		1815	„	23	48	1862	Julius	30
44	3767	I	Pest . . .	1		1824	Szept.	26	38	1862	Szept.	23
45	4335	I	Gyöngyös .		1	1815	Márcz.	14	48	„	Decz.	2
46	855	I	Temesvár .	1		1815	Decz.	23	46	1861	Márcz.	19
47	1210	I	Grátz . .	1		1808	Márcz.	20	54	„	Szept.	19
48	2434	I	Bécs . . .	1		1820	„	19	43	1862	Apr.	21
49	1612	I	Prága . .	1		1810	Márcz.	17	52	1861	Szept.	5
50	1993	I	Bécs . . .		1	1807	Május	16	55	1862	Márcz.	8
51	4378	I	Gyöngyös .		1	1818	„	6	45	„	Decz.	5
52	5664	I	Pest . . .	1		1810	Junius	19	53	1863	Apr.	23
53	2317	I	Szeged . .	1		1805	Okt.	11	57	1862	Apr.	11
54	3665	I	Pest . . .		1	1817	Márcz.	15	46	„	Szept.	10
55	87	I	Pest . . .	1		1793	Jan.	4	68	1860	Junius	30
56	3039	II	Debreczen .	1		1824	Aug.	15	38	1662	Julius	1
	4 függőben lévő kár			4		. .	. .	.	,	. .	. .	.
				47	13							

Jegyzéke azon haláleseteknek, a melyek a kihá

évben	fiú	leány	
1860	2	1	elhalt gyermek után
1861	3	6	„ „ „
1862	14	13	„ „ „
1863	15	25	„ „ „
	34	45	

nak halálozás napja			A biztosítás érvényben volt év	nap	Utolsó betegség és halálozás oka	Biztosított és fizetett összeg	Befizetett díj	
					áthozat .	21200	1310	10
1863	Junius	18		182	Tüdő- s mellhártyalob .	100	3	35
„	„	21		325	Gümőkór	2000	78	40
„	Aug.	1		94	Tüdőlob	200	7	46
„	Julius	2	2	183	Vizkór	1000	641	40
„	Aug.	4		356	Agykérlob	1000	41	90
„	„	9	1	9	Gümőkór	300	26	94
„	Julius	29		306	Vizelletbaj	1000	31	30
„	Aug.	25		263	Mellvizkór	200	8	98
„	Szept.	11	2	172	Hagymáz	100	11	13
„	„	11	1	352	Gümőkór	200	23	-
„	„	14	1	143	Vérhiány, gyomor és bélvérzésben	1000	74	60
„	Oct.	1	1	26	Gümőkór	2000	317	40
„	„	2	1	204	Haskérlob	500	68	60
„	„	9		304	Tüdőhagymáz . . .	200	8	02
„	„	10		167	Tüdőlob	200	11	02
„	Szept.	29		168	Brigth-Kór	1000	131	20
„	Nov.	3	1	53	Gümőkór	500	38	60
„	„	11	3	131	Gégelob	500	217	20
„	Decz.	28	1	177	Tüdőlob	1000	93	40
. .	. .	.	.	. .	. . . . .	19000	1344	30
					Összeg 1863-évben . .	53200	4488	30

zasítási biztosításoknál (B. osztály előfordultak.

biztosított összeg	visszatérített díjak
2200 frt — kr.	45 frt 30 kr.
7200 „ — „	63 „ 34 „
26800 „ — „	1022 „ 73 „
50400 „ — „	1780 „ 47 „
86600 frt — kr.	2911 frt 84 kr.

Az első magyar általános biztosító társaság igazgatóságának jelentése az 1863-diki üzletév eredményéről. Az 1863-dik év, mely az ország leggazdagabb részében uralkodott inség és az általánosan érzett kedvezőtlen pénzviszonyok miatt minden vállalatra nyomasztó hatást gyakorolt, tetézve az ez évben előállott rendkivüli elemi csapások által, különösen a biztositó társaságokra volt oly annyira mostoha, hogy ezeknek legnagyobb része számláit tetemes veszteséggel zárhatta le.

Ez oknál fogva társaságunknál is rendkivüli arányban emelkedett a mult évben a tüz-, szállitmány- és jégkárok száma és öszvege, mert mig

a károk száma 1862-ben 6608-at tett,
1863-ban 9047-re emelkedett;
a károk öszvege pedig: mely
1862-ben 2.561,282 frt 62 kr volt,
1863-ban 3.061,606 „ 47 krra növekedett.

Azonban, nézetünk szerint, az üzlet eredménye, a biztositási eszme terjedése, és az üzlet emelkedése szempontjából is megitélendő levén, midőn megelégedéssel jelenthetjük, hogy egyrészről a biztositási eszme terjesztésére irányzott törekvésünk s a hazai és külföldi biztositó közönség bizodalma következtében, a mult évben mind a biztositott érték, mind a dijbevétel emelkedett, más részről pedig, hogy a társaságot ért tetemes veszteségek s a függő koczkázatok kellő fedezése mellett is osztalékul minden egyes egész részvény után 25 o. é. frtot (mely összegbe befoglaltatott az életbiztositási üzlet első időkörének 11 frt 64 krt tevő osztaléka) javasolhatunk, akkor a mult évi üzlet eredményét az előadott viszonyok közt megnyugtatónak mondhatjuk.

Az üzlet emelkedésének kimutatására szolgál a következő egybeállitás:

a biztositott érték 1862-ben tett 465.006,116 frt 43 krt,
1863-ban tett 493.439,477 „ 64 krt,
a dijbevétel pedig 1862-ben volt 4.001,364 frt 28 kr.
1863-ban volt 4.297,641 „ 32 kr,

A függő koczkázatok fedezésére eső és visszatartott dijtartalék 2.919,983 frt 89 krt tesz,

mely öszveg, tekintve a függő koczkázatok és ezek után bevett díjak közötti arányt, olyannak mondható, mely a legszigorúbb igénynek is megfelel.

A részvényesek tulajdonát képező nyereménytartalék szintén jelentékenyen növekedett. Ugyanis az:

1862-ben 301,194 frt 28 kr volt.
1863-ban 343,417 frt 19 krra emelkedett

Mint üzletünk terjedésének további tanubizonyságát megemlitjük, hogy ügynökeink száma a mult évben 3444-et tett.

Az életbiztositási osztály üzletének első időkörét a mult év végével fejezte be. Ez osztály üzletének kedvező eredményéről külön jelentésünkben szólunk körülményesen; e helyen csak örömünket fejezzük ki a felett, hogy társaságunknak a biztositás e terén is sikerült nevezetes foglalásokat tenni, s az életbiztositás üdvös eszméje iránt a fogékonyságot mind nagyobb körben felélesztheni, minek bizonyságaul e helyen röviden megjegyezzük, hogy a mult év végeig hozzánk beérkezett életbiztositási bevallások száma 8945-t tett, s hogy társaságunk által a mult év végeig már 12.698,169 frt 47 kr. öszveg biztositatott.

Végre van szerencsénk jelenteni, hogy a mult évben 1624 darab 3.256,443 frt 80 kr értékü váltót számitoltunk le, e váltóforgalom által, mint hisszük, nagy szolgálatot tevén a hazai gazdászatnak, kereskedésnek és iparnak.

Az első magyar általános biztosító társaság hatodik évi zárszámlája 1863-diki január 1-től deczember 31-ig.

		frt	kr	frt	kr
	Bevétel.				
1	A mult évből áthozott díjtartalék	2.577,027	51		
2	Az 1863. évben 493.439,477 ft 64 kr biztosított érték utáni tűz-, szállítmány- és jégbiztosítási díjak . .	4.297,641	32	6.874,668	83
3	Házjövedelem és kamatok	. . .	. .	94,118	8
	Kiadás.			6.968,786	91
1	Viszontbiztosítások és törlésekért	1.143,531	86		
2	Tűz-, szállítmány- és jégkárokért a viszonbiztosított részletek levonása után	2.195,057	75		
3	Függőben lévő károkért .	76,598	92		
4	Jutalékok, üzleti költségek, tiszti fizetések, nyomtatványok, utiköltségek, pénzárfolyam különbségek stb.	528,588	38		
5	Jövedelmi adófizetés . .	12,863	24		
6	A tartalék és segédtőkének 5% kamatozása . . .	15,059	70		
		3.971,699	85		
7	A folyó koczkázatok fedezésére az 1864-dik évbe átvitt díjtartalék . . .	2.919,983	89	6.891,683	74
				77,103	17
8	Igazgatósági járulékért 9%	6,939	27		
9	Tisztviselőségi „ 4%	3,084	12		
10	A tartalék-tőkének 25%	19,275	79		
11	A jégbiztosítási segédtőkének 10%	7,710	32	37.009	50
	Tiszta nyereség	. . .	. .	40,093	67
	Az életbiztosítási osztály által kimutatott tiszta nyereség	. . .	. .	35,083	43
				75,177	10
	Felosztása.				
1	Osztalék 3000 részvény után 25 ftjával	75,000	—		
2	A tartaléktőkének a töredéki maradvány . . .	177	10		
	Egyleti vagyon.	75,177	10		
1	Alaptőke részvény után 3.150,000 ft — kr				
2	Összes tartalék-alap 3.263,401 „ 8 „				
	6.413,401 ft 8 kr				

Az első magyar általános biztosító társaság hat évi üzletének kimutatása.

Év	A kiállított kötvények száma	Biztosított összeg		Összes díj bevétel		Tűz-, jég- és szállítmányi károk			Díjtartalék		Tartalék tőke		Leszámított váltók			Ügynökök száma	Osztalék	
						száma	összege						száma	összege				
		frt	kr	frt	kr		frt	kr	frt	kr	frt	kr		frt	kr		frt	kr
1858	82,909	161.541,399	14	1.314,731	41	1111	455,232	92	552,515	51	25,582	75	338	700,683	55	2217	12	60
1859	162,645	304.202,443	35	2.437,841	17	3359	1.138,011	14	1.307,220	06	69,265	72	1075	2.410,720	96	2735	21	—
1860	192,839	375.212,144	90	2.733,355	65	4489	1.406,649	82	1.686,664	74	167,962	54	1445	2.957,254	45	3152	47	—
1861	264,200	471.720.362	63	3.721,785	65	6900	2.542,565	40	2.189,099	15	213,338	95	1319	2.814,087	91	3276	18	—
1862	284,146	465.006,116	43	4.001,364	28	6608	2.561,282	62	2.577,027	51	301,194	28	1419	2.854,744	15	3398	38	—
1863	272,004	493.439,477	64	4.297,641	32	9047	3.061,606	47	2.919,983	89	343,417	19	1624	3.256.443	80	3444	25	—

Az erdélyi kölcsönös jég- és tüzkárbiztositó társaság 1864-diki közgyülésén a következő adatok közöltettek: A jégkár elleni biztositásban 1148 tag vett részt 510,190 ft 11 kr. összeggel, a kötvények után befizetett dijak 17,717 ft 77 kr, a múlt évről maradt tartaléktőke 3900 ft 43 kr., az összes pénzalap 21,618 ft 20 kr. A jégkár 111 tagot ért, kiknek a kár megtérítésére a kezelési költségrészlettel együtt 12,990 ft 24 kr. fizettetett, e mellett a rendes 6 éves tagok $24^1/_5$ százaléknyi, a 3 éves tagok 14 százaléknyi osztalékot kaptak. A tartaléktőke már 6401 ftra 14 krra növekedett. A tüzkár biztositási ágban a részvét évről évre növekedik. A mult évről maradt biztositási tőkékez, mely 5.887,802 ftot 35 krt tett, 8.521,898 ft 75 kr járúlt, tehát 20,365 részes tag 14.408,701 ft 10 kr. összeget biztositott, 2.211,000 fttal többet mint az előbbi évben. Az összes bevételek 180,204 ft 77 krt tettek, vagyis 33,383 ft 75 krral többet, mint az előtte való évben. De a káresetek is szaporodtak. 1862-ben 320 károsúlt fél fordúlt elő 64,982 frtra 93 krra becsült károsszeggel, s 90,049 ft 38 kr. összes kiadással, 1863-ban pedig 480 károsúlt fél volt, kik 89,373 ft 91 kr. kártérités fejében igényeltek, s az összes kiadások 121,614 ftra 49 krra rúgtak, 31,565 fttal 11 krral többre, mint az előtte való évben. A tartaléktőke 49,655 ft 52 kr. A letéteményi osztály pénzforgalma 128,511 ft 83 kr. tett, az előtte való évben 65,350 ft 88 kr. Az összes kezelési költségek az oltási és mentési kiadásokkal együtt a kötvények dijalapjából (Prämienfond) csak $18^1/_5$ százalékot emésztettek el.

III. Különfélék.

Az osztrák birodalom külkereskedése 1863-ban.

	1863	1862
Összes behozatal	262.348,115 ft.	261.257,288 ft.
Összes kivitel	302.028,656 ft.	321.445,061 „
A nemes fémeket s arany és ezüst pénzeket levonván, marad		
Behozatal	233.503,743 ft.	238.840,324 ft.
Kivitel	281.318,944 „	294.611,516 „
Összesen	514.822,687 ft.	533.451,840 ft.

E kimutatásból kitetszik, hogy 1863-ban a behozatal $2._2$, a kivitel pedig $4._1$ százalékkal kisebb volt mint 1862-ben. A felsorolt főbb czikkektől való vámjövedelem 1863-ban 13.738,767 ftot tett, az összes vámjövedelem 13.979,210 ftra rúgott. Dalmátország behozatala 7.722,038 frt (1862-ben 7.305,094 ft), kivitele 6.092,641 ft (1862-ben 5.662,073 ft); a vámjövedelem ott 275,702 ft volt (1862-ben 253,671 ft).

Az általános vámterületen	a behozatal	kivitel
Fogyasztási czikkek . . .	$54._9$ millió ft	$40._9$ millió ft
Nyers anyagok	$66._4$ „ „	$90._8$ „ „
Félgyártmányok	$69._6$ „ „	$21._4$ „ „
Gyártmányok	$42._1$ „ „	$127._2$ „ „
Lovak és öszvérek	$0._5$ „ „	$1._0$ „ „

Ez egybeállításból kitetszik, hogy a fogyasztási czikkek behozatala azok kivitelét 14 millió fttal múlta felül; ez többi közt onnan van, mivel kevesebb kerti és mezei termény vitetett ki, és pedig $14._1$ millió fttal, mint 1862-ben) s $1._4$ millió fttal több hozatott be. A nyers anyagok kivitele, mint mindig, felülmúlta a behozatalt, főleg azért, mivel a tüzelésre, épitésre és asztalos s egyéb munkákra való anyagokból stb. valami $29._6$ millió ftért vitetett ki, és csak $5._9$ millió ftért hozatott be. 1863-ban sodrott selyem $1._2$, zsiradékok és zsiros olajok $16._4$, orvosi, illat stb. szerek 10, fonalak $17._7$, kikészített bőr $3._9$ millióval több hozatott be. A gyártmányok közé számitott czikkek közől csak az irodalmi és művészeti tárgyak behozatala nagyobb mint kivitelök, t. i. behozataluk $6._4$, kivitelök $2._9$ millió, a szőtt árúk kivitele 42, behozataluk $15._4$, a szalmából, fahéjból való készítmények kivitele $5._7$, behozataluk $1._5$, a fa, üveg, agyagáruk kivitele $17._1$, behozataluk $3._5$, a fémáruk kivit. $8._4$, behozataluk $4._9$, a szárazi és vizi járómüvek kivitele majd 4 millió ft, behozataluk 95,000 ft; az eszközök és hangszerek, gépek, és ugynevezett kurta árúk kivitele $34._9$, behozataluk 59, végre a vegyészeti készítmények kivitele $4._5$, behozataluk $2._7$ millió. 1863-ban a gyártmányok behozatala a kivíteihez ugy állott, mint $42._1$ millió: $127._2$ millió; az előbbi években pedig 1860-ban 37: $120._5$; 1861-ben $32._3$: $137._6$; 1862-ben $38._5$: $131._7$.

A földkerekség köszén- és vastermelése roppant mértékben növekedik.

Francziaországban 1862-ben 188.000,000 vámegyleti mázsa kőszén termeltetett, melynek pénzértéke 110.920,000 frank; Pensylvania, Ohio, Virginia éjszakamerikai államokban 190.765,680 mázsa anthracitot, 62.296,832 mázsa kőszenet termelnek, összes pénzértékök 16.$_9$millió dollár; a többi éjszakamerikai államok kőszéntermelését 50, Ausztriáét 77, a német vámegyletét 375.107,210, Belgiomét 170.000,000, Nagybritanniáét 1,697.794,844, Orosz- és Lengyelországét 1.6 millió mázsára teszik. Az egész földön jelenleg legalább 2800 millió mázsa kőszén állíttatik elő. A kőszén mázsájának ára egyremásra Francziaországban 23.$_4$, Éjszakamerikában 14.$_4$, Nagybritanniában 12.$_4$, a német vámegylet területén 12-$_5$ új krajczár. A vastermelést illetőleg 1862-ben Francziaország 21.060,000 mázsa nyers, s 14.010,000 mázsa kovácsolt vasat; az éjszakamerikai egyesült államok 18 millió mázsa nyers s 8 $^1/_8$ millió mázsa rud és hengerezett vasat; Nagybritannia 76 millió mázsa nyers vasat; Oroszország 8, Belgiom több mint 7, Ausztria 6—7, Svéd és Norvégországok 5—6, Spanyolország 1; a német vámegyesület államai 18.713,000 mázsa nyers és kovácsolt vasat állítanak elő. Az egész földön az évenként termelt nyers és kovácsolt vasat legalább 186 millió mázsára kell tenni.

Nagy britannia gabna- és liszt bevitele.

Búza	1860	1861	1862	1863	
Oroszországból . .	1,801,146	1.041,461	1.327,158	1.016,378	quarter
Poroszországból . ,	1.449,533	1.027,733	1.450,484	1.017,807	„
Dániából	264,849	228,157	145,338	128,155	„
Meklenburgból s a hanszás városokból	344,791	336,394	249,862	161,813	„
Francziaországból .	552,602	180,903	224,835	34,034	„
Egyiptom, Törökorsz. s a Duna mellékéről	361,264	70,855	1.149,104	631,101	„
az Egyes. államokból	1.499,385	2.507,744	3.724,770	2.008,708	„
más országokból .	407,388	1.019,568	1.197,719	594,505	„
Búza összesen	5.880,955	6.912,815	9.469,270	5.622,501	„

	1860	1861	1862	1863	
Árpa	2.112,861	1.400,101	1.854,944	2.067,388	
Zab	2.290,951	1.859,781	1.609,816	2.362,031	
Borsó	314,201	399,799	227,716	302,582	
Bab	439,834	560,531	475,332	484,846	
Tengeri	1.851,762	3.090,352	2.728,791	2.971,872	
Összesen	12.890,587	14.223,679	16.365,869	13.811,220	
Liszt a hanszás városokból	270,980	279,609	256,973	306,216	mázsa
Francziaországból .	1.751,043	460,775	790,040	1.367,938	„
Egyesült államokból	2.254,231	3.794,865	4.499,534	2 531,822	„
más országokból . .	809,966	1.617,689	1.660,566	1.013,000	„
Összesen	5.086,220	6.152,938	7.207,113	5.218,976	„

Nagy britannia külkereskedése. Bevitele a hivatalos bejelentett pénzérték szerint volt :

	1862 font sterl.	1863 font sterl.
A brit birtokokból	65.283.251	84.623,720
Francziaországból	21.675,516	24.024,619
Az amerikai egyesült államokból . . .	27.715,157	29.570,815
Egyiptomból	12.225,783	16.495,581
A hanszás városokból	5.957,260	6.916,213
Poroszországból	7.883,927	6.231,717
Hannoverából	276,253	189,643
Meklenburgból	260,977	219,505
Oldenburgból	20,952	34,656
Sinából	11 982,374	12.906,642
Oroszországból	15.101,059	12.419,190
Hollandiából	7.863,031	8.660,278
Törökországból . , ...	5.020,474	6.025,545
Belgiomból	4.876,212	5.174,221
Spanyolországból . . . . . , .	3.931,191	5.070,838
Braziliából	4.414,187	4.491,000
Svéd- és Norvégországból	3.804,189	4.463,212
Portugalliából	2.404,212	2.672,732
Dániából	2.165,040	2.420,513
Olaszországból	2.597,354	2.355,583
Görögországból	797,568	980,430
Mexikóból . . . . . , ...	619,508	2.294,337
Ausztriából	1.179,844	879,457

Az elősorolt s a többi kisebb összegek együttvéve 1862-ben 225.716,976, 1863-ban pedig 248.980,942 font sterlingre rúgnak.

Kivitele 1863-ban 146.489,768 font sterlinget tett, 18 százalékkal többet mint 1862-ben s 17 százalékkal többet mint 1861-ben. Különösen a gyapotfonalak kivitele 1.817,714, a gyapotgyártmányoké 8.979,019, a vasárúké 516,142, a lenfonalaké 683,277, a vászonárúké 1.270.206, a vasé 1.659,354, a rézé 1.340,549, a selyemárúké 62,648, a a gyapjúfonalaké 1.242,434, a gyapjúgyártmányoké 2.370,411 font sterlinggel haladta meg az 1862-diki kivitelt.

Olaszország vaspályái. Olaszországban a vasutak gyorsan épülnek; az 1859-diki háboru után csak 1472 kilometer vasút volt megépítve, t. i. Piemontban 807, Lombardiában 200, Emiliában 33, Toskánában 308, Nápolyban 124 kilometer. 1859 apriltól 1863-ig 1693 kilometer épült, ugy hogy most Olaszországban 3165 kilometer vasút van, melyek több mint 1000 millió lira pénzértéket képviselnek.

Páris müipara. A párisi kereskedelmi kamara kimutatása szerint 101,171 iparos van (87,850 a régi Párisban, 23,321 a hozzácsatolt környéken); ezek közöl 7492 tíz és több munkást foglalkoztat, 31,480-nak 2—10 munkása van, 62,199-nek csak egy munkása van vagy egy sincs és csak magában dolgozik. Az összes népesség, mely az iparosoknál munkát kap, 488,081 személyre rúg. Egy férfimunkás napi díja egyremásra 4 frank 33 centime, egy nőmunkásé 2 fr. 1 cent. Összesen 1185 gép, melyek 9784 lóerőt képviselnek, van a párisi gyáriparban alkalmazva, azonkivül 2097 varrógép, melyek valami 21,000 varrónő munkáját végezik.

A porosz vaspályák 1864 május havában 859.$_{56}$ mfldet tettek, az összes bevétel 4,693,531 tallér volt, vagyis 5460 tallér mértföldenként; 1863 május a vasutak hossza 842 mfld, az összes bevétel 4.394,398 tallér, vagyis mfldenként 5219 tallér volt. 1864 január 1-től május végéig az összes jövedelem 22.087,361 tallért, mfldenként 25,715 tallért tett; 1863-ban ugyanazon időközben 19.685,875 tallért, mfldenként 23,757 tallért. Azon vasutakba összesen 433.495.079 tallér ruháztatott, mfldenként 509,323 tallér.

A VI. kötet I. füzetének tartalma:

Lap

I. Az osztrák költségvetés különös tekintettel Magyarországra. Keleti Károlytól 3

II. Pest városa főorvosának észleletei a légtünetek és egészségügy körében 1863-ik év folytán. Dr. Tormay Károlytól 56

III. A Statistika fontossága a tűzkár ellen biztosító társaságoknál. Weninger Vinczétől 71

IV. Az első magyar általános biztosító társaság által 1862 és 1863-ban fizetett károsszegek összeállitása 85

V. Elemi tanügy a pécsi róm. kath. egyház megyében 186½-ben. Dr. Barsi Józseftől 89

VI. Elemi tanügy a győri róm. kath. egyház megyében 186½-ben Dr. Barsi Józseftől 107

Egyveleg 124

Nyomatott Emich Gusztáv, magy. akad. nyomdásznál, Pesten, 1864.

STATISTIKAI
KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK
ELŐMOZDÍTÁSÁRA
KIADJA
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI
HUNFALVY JÁNOS.

HATODIK KÖTET
II. FÜZET.

Ára 1 ft.

PESTEN,
EGGENBERGER FERDINÁND, MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.
MDCCCLXIV.

VII.

A BERLINI STATISTIKAI SEMINARIUM.

Dr. Konek Sándortól.

Mind azon tudományok, melyek akár empiriai természetöknél fogva a tapasztalásra és észleletre mint főforrásokra utalvák, akár mint közvetlenül a gyakorlati élet szolgálatában kiválólag arra rendelvék, hogy az emberiség anyagi vagy szellemi szükségleteit fedezzék, közel fekteték szükségét oly gyakorlati tanintézeteknek, melyek különösen arra hivatvák, hogy szakembereket neveljenek, kik elmélet-tapasztalati kiképeztetésük folytán e czélnak legsikeresebben megfelelni, s egyúttal a tanelméletet a közélettel közvetíteni, tapasztalás útján a tudomány körét tágítani, az elmélet kincseit gyarapítani képesek legyenek. Igy a lelkészetre készülők számára már hajdan keletkezett papnöveldék példájára jelesen a 18-ik században több, egyéb életpályák és tanszakok javára hason seminariumok jöttek létre; legelőször is alkalmas népoktatók kiképeztetésére 1735 körül, és Berlin városa az elsők közől volt, mely ez uj intézményt 1751-ben meghonosította; majd a nyelvészet és nyelvbuvárlat érdekében 1737 körül Göttingában létesült külön philologiai seminarium, mely több más városon kivül 1774 után Berlinben is utánzásra talált. E termékeny eszme, mely életrevalósága sok tekintetben fényesen bizonyult be, idővel szintén más tudományágakra több kevesebb szerencsével kiterjesztve lőn, és keletkeztek egymásután történelmi-, természettani-, vegytani- s más efféle seminariumok, a specialis tanszakok mind annyi kedves tárházául.

Csak a statistika, azon a gyakorlati életnek a szó legszorosabb értelmében legközvetlenebb magzatja, és a praktikus élet szolgálatában inkább mint bármely tudomány folytonosan tevékeny tanszak e tekintetben árva maradt, a legujabb időkig oly intézet hiányzott, mely az élet emlőin nagyra nőtt és saját tejével az életet tápláló statistikát saját anyjával és növendékével szorosabb összefüggésbe hozta volna. Legujabbig, fájdalom, legtöbb államban, még olyanokban is, melyek az administrativ statistika helyes szervezetének különben magas polczára vergődtek, minden gyakorlati utmutatás, minden alapos képesség és elméletgyakorlati tanulmányozás szülte hivatás nélkül gyüjtettek a társadalmi körökben mindenünnen áradozó bő adatok, hogy azok ép oly rendetlen chaotikus modorban a csak statistikai alapok nyomán indulható közigazgatás elé dobassanak; az adatszedéssel foglalkodó, de nagyszerü feladatuk öntudata nélkül gépileg működő államközlegek e fontos eljárásban, hol csak az elészabott mintázatok rideg rovattömegének kényszerü parancsát követve, hol némi belső, de homályfedte ösztönt, hol végre merő tudakozódási és a kivívott számeredmények nagy özönével való dicsekedésre irányzott bureaukratikus viszketeget és felette ritkán a tudomány és az élet jogosult igényei által kitüzött magasabb czélt és felsőbb vezéreszmét.

Külön statistikai seminarium eszméjének megpendítése ügyében Berlin városát, névszerint az ottani statistikai hivatal genialis főnökét, Dr. Engel kormánytanácsost, az eszme megtestesítésében a porosz kormányt illeti a kezdeményezés dicséretes elsőbbsége. Két éve, hogy a mondott városban gyakolati statist. tanfolyam megindult, mely az e két éven is szerzett tapasztalás fonalán már most teljes Seminariummá átalakuland. Szellemdús alapítója e fiatal intézetnek két évi működését, valamint a küszöbön lévő harmadik évfolyamra tervezett átalakulásának körvonalozását a statistikai hivatal becses folyóiratának utolsó számában részletezetten ismerteti meg. *)

*) Zeitschrift des königl. preussischen statistischen Bureaus, redigirt von Dr. Ernst Engel. IV. Jahrg. Berlin Nr. 8. 9.

Minél inkább szabad reménylenünk, hogy közelebb jutunk a tek. Akadémia részéről ismételve sürgetett és a magyar kir. Helytartótanács részéről elismerésre méltó erélylyel támogatott külön országos statistikai hivatal felállításának valósításához, annál parancsolóbb kötelesség reánk nézve, feszült figyelemmel kísérni mind azon haladásokat, melyeket más államok hason hivatalai ezen jobbára még töretlen ösvényen tesznek. Minden hátramaradt ország legalább abban lelhet némi vigasztalást, hogy az elkésett intézmények létrehozásánál másutt szerzett kedves vagy keserü tapasztalások fonalán előre kiegyengetett úton haladhat, ugrásként oda juthatván, a hová előtte más országok hosszas fáradalmak és tetemes költségek árán nagy nehezen felküzködtek. És ha a közigazgatási statistika terén kénytelenek vagyunk minta után nézni, nem messze kell bolyganunk, a szomszéd Poroszországban azt bőven megtaláljuk; itt a leggenialisabb német statistikusnak alkotó szelleme a statistikai hivatal körül rövid idő alatt oly reformokat vitt keresztül, maga a hivatalnak és közleményeinek belszervezetét annyira uj alapokra fektette, hogy a porosz statist. hivatal akár dolgozatainak belbecsét és tartalomdússágát, akár az államhatóságok közt kivívott állásának nyomatékát tekintsük, már most is az európai társhivatalok közt némikép szerepvivőnek mondható.

Nem lesz ennélfogva minden érdek nélkül a statistikai seminarium lényegét, feladatát és rendeltetését, egyrészt általán megismertetni, mint az a dolog természetéből önkényt folyik, másrészt különösen a berlini statist. Seminarium eddigelé volt, és jövőre tervezett uj elrendezését, valamint az eredményeket fővonásokban megismertetni, melyeket fenállása két első évében kivívnia sikerült, talán a jövő méhében rejlő magyar statist. hivatal is, és pedig mindjárt megszülemlése első stadiumában a másutt helyesnek bebizonyult létszer alapján gyakorlati statistikusok kedves növeldéjévé válhatnék.

A statistika, Dr. Engel e tárgyban még 1861-ben a porosz kormányhoz intézett felterjesztésében tett helyes megjegyzése szerint, azon államtudományoknak egyike, mely úgy mint a nemzetgazdaság, és az összes politikai tudományok

annyiban velünk született tannak szokott tekintetni, a mennyiben mindenki arra való természetszerü hivatottsággal vél bírni; midőn valamely ház építéséről szó van, alig lesz, ki, ha nem szakember, a hozzá szükséges terv készítésére merne ajánlkozni, ellenben midőn népgazdasági vagy statistikai tárgy vagy tervről szó van, kevés iró vagy közmiveltségü ember fog találkozni, ki magát képesnek nem találná, ahhoz szakértően szólhatni, ha mindjárt a szükséges előtanulmányok teljes hiányával lenne is. Hogy ebben mennyi öncsalódás rejlik, hogy ily kontárkodás mennyire hátrányos a tudomány alapos mivelésére, úgy hiszem, alig szükséges bővebben megmutatnom.

De még a többi politikai és államtudományok legalább azon előnynyel bírnak, hogy azoknak alapelvei egyetemi előadások, és bő irodalom fonalán elméletileg elsajátíthatók, másként van ez a statistikával; ez az egyetemi tanelőadások szintén egyik tárgyát képezi ugyan, de csak a nyert eredmények teszik az egyetemi felolvasásoknak tartalmát, a technikai rész, vagyis a mód és eszközöknek kijelölése, melyek segélyével a kivánt eredményekhez lehetőleg legkönnyebben és leghelyesebben juthatni, nem tartozik az elméleti tanfolyam feladatai közé; pedig valamint a természettudományoknál a nyert eredmények összehasonlításának egyik lényeges kelléke a tett vizsgálódások helyes volta, az észlelődések egyformasága, úgy az államtudományoknál is, jelesen a statistikánál az adatnyomozás modorán és lényén sarkal leginkább a nyert eredmény valósága. A természeti tudományok nem nélkülöznek oly intézeteket, hol hirnökeik gyakorlatilag arra oktattatnak, hogy mikép kell szakértőleg buvárkodniok, és alapos észleleteikből mikép kell helyes következtetéseket vonniok, ellenben azon fontos ismeretág, mely az egyik lábbal a természet, a másikkal az államtudományok terén áll, melytől az államférfi oly szolgálatokat vár, mit a természetbuvár és vegyész a kisérlet és vegybontástól, minden erre vezető tangyakorlati közeg nélkül szükölködik. Határozott elvekről még szó sem igen lehet, miért a statistikának technikája még legkevésbé sincsen megfelelőleg kifejtve, az egyetemek, ha mindjárt azokon a statistikának elmélete még oly

tüzetesen és részletesen tárgyaltatik, nem képesek e hiányt helyrepótolni, mivel nélkülözik az alkalmat a gyakorlatra való folytonos utalhatásra, pedig csak is kapcsolatosan a gyakorlattal sikerrel haladhatni ez ösvényen. A statistikai bureauk, mint eddigelé szervezvék, szintén nem pótolhatják azt, mivel nem rendelkezhetnek az elméleti kiképezés eszközei felett, ha találtattak is eddigelé fiatal emberek, kik a statistika műtani részében tájékozottságot szerezni ohajtván, valamely stat. hivatalhoz szegődtek, nem volt köszönet benne, a hivatal rendesen nem látta magát azon helyzetben, hogy az illetőt kitűzött életfeladatához képest kellően elfoglaltathatta volna, mig az utóbbi tervnélküli elfoglaltatása folytán nem ritkán a várt haszon iránt elég kellemetlenül kijózanodott.

A kormány érdekében fekszik, hogy az adatgyűjtés pontos művelete csak elméletileg és gyakorlatilag kiképezett tisztviselők által vétessék eszközlőbe, vagyis olyanok által, kik az államélet tényezői közt fenforgó létszeres összefüggésnek, valamint az államigazgatási igényeknek helyes felfogával az adatnyomozás ügyében nem gépszerüleg, hanem öntudatosan járván el, nem csak elméletileg tudják hol, és mit kell puhatolniok, hanem gyakorlatilag képességgel birnak arra is, hogy mikép és mily úton kell a tudnivalókat keresni, és mi módon a találtakat értékesíteni. Alkalmas és tökéletesen kiképezett közlegek segélyével a kormány jóval több és haszonvehetőbb adatok birtokába fog juthatni, mint ellenkező esetben, a nélkül, hogy az érdekeltek részéről legkisebb ellenszenv vagy titkolódzási vágy az adatszerzés művét fogná akadályoztatni, miután a szakképzettséggel rendszerint helyes tapintat és bizodalmat gerjesztő eljárási modor is karöltve szokott járni.

A statistikai seminariumoknak tehát a gyakorlati statistikusok kiképeztetésére nézve általán hason feladat jut, mint a chemiai laboratoriumoknál leendő vegyészek irányában, valamint t. i. a vegytannak mint vizsgálódás útján megállapított tények ismeretének legczélszerüebb képzőeszköze a vegytani intézet, melyben tudományos alapu egyének vegybontásra való oktatás és önmunkálkodás útján arra vezettetnek, hogy a móddal és eljárással megismerkedjenek, melyen

a vegytan tartalmát képező tények keletkeznek, mi által mind a vegytani képesség szereztetik, mind maga a vegytani tudomány gyarapíttatik, úgy a stat. seminariumban is a szükséges tudományos előkészülettel bíró államtiszti jelöltek az adatgyűjtés modorával és lényével gyakorlati útmutatás és önmunkálkodás útján oly formán megbarátkoztatandók, hogy az adatok keletkezése, és mi módoni érvényesítése iránt teljes tájékozottságot magoknak megszerezhessenek. Miért a statist. seminariumok nem szorítkozhatnak egyedül a statistika technikájának gyakorlati megismertetésére, hanem azon kell lenniök, hogy növendékei a statistikának a közszolgálat különféle ágaira, valamint a tudomány különböző szakaira való mikénti alkalmazhatása iránt gyakorlati úton szerzett tiszta fogalmakat nyerjenek.

Ezen és hasonló nézőpontokból indúlt ki a berlini statistikai hivatal elnöke, midőn a szóban levő első seminarium megállapítását hozta indítványba, ezen és hasonló érvek a porosz kormányt arra indíták, hogy 1862-ki oktober 15-kén a berlini stat. bureau oldalán a hivatalos statistikában való kiképeztetésre külön elmélet-gyakorlati tanfolyamot léptessen életbe, melynek feladatul kitüzve lett, hogy a statistika elmélete és technikája, valamint annak a törvényhozás és közigazgatáshoz való viszonyzata felett tartandó felolvasások, egyes statistikai tételmények kidolgoztatása, valamint az illetőknek a hivatal folyó munkálataibani részesítése által kellő statistikai készültségü tisztviselök kiképeztetésére törekedjenek. Az e tárgyra vonatkozó ministeri kibocsátványban egyenesen kimondatik, hogy habár e czélra legjobb iskolául maga a praxis ajánlkozik; mind a mellett szükséges, hogy ezen praxis bizonyos meghatározott, egységes rendszer szerint nyerjen helyet folytonos tekintettel a központi statist. hatóság által kijelölt általános nézpontokra. Érdekes továbbá, mi ugyanazon ministeri leiratban a tanfolyam életbe léptetésének igazolására felhozatik, hogy ez t. i. hivatva leend, arra törekedni, miszerint a hivatalos statistika a közigazgatás minden egyes ágaira egyaránt terjeszkedjék ki, és a szükségelt anyagok czélirányos nyomozása, gyüjtése, egybeállítása és közlése ál-

tal a tudomány mai kivánalmainak megfelelő mértékben hasznosnak mutatkozzék.

A keret, melybe a statistikai seminarium csiráját képző ezen tanfolyam foglalva lett, felette szüknek bizonyult be, és ha mindjárt az első két tanév, mely eddigelé lefolyt, elég termékenynek mutatkozott, akár az e tanfolyamra jelenkezett államhivatalnokok létszámát és hivatalos állásukat, akár a kidolgozásra került tételmények fontosságát, akár végre a seminaristák részéről az utolsó nemzetközi stat. Congressuson kifejtett tevékenységét tekintsük, mindazonáltal az idei november elsejével megkezdendő harmadik tanfolyam jóval szélesebb alapra lett fektetve, és ezt megismertetni annál érdekesebbnek tartom, minthogy a tervezett módosítások jobbára az előbbi két évben szerzett tapasztalások közvetlen kifolyányai, és azért mint szakemberek meggyőződésén gyökerező reformtörekvések, másutt is ajánlkoznak.

A zsengekoru berlini intézet jövőre is törekedni fog kitűzött célját részint elméleti előadások, részint statistikai gyakorlatok útján elérni. Az elméleti előadások, melyek nem annyira szorosan vett tanszéki felolvasások, mint az egyes tantételek feletti vitatkozások és kölcsönös discussiók alakjában jelentkeztek, hol a hivatal főnöke, hol némely egyetemi tanárok által, és pedig ingyen tartatnak; a közelgő harmadik tanfolyamra tervezett előadások e következő programmból kivehetők:

I. A statistika elmélete s technikája Dr. Engeltől, itt a statistika mint önálló tudomány lényege, úgy magában, mint vonatkozással a többi tudományokra, a közigazgatás egyes ágaira, valamint a magánygazdálkodásra, végre a statistika szervezése képezik az előadás főtárgyát.

II. A népesedés statistikája Boeckh kormánytanácsostól, az egész populationistika vonatván ezen a részletes programm szerint ép oly terjedelmes mint érdekes discussio hálójába.

III. A nemzetgazdaságból és pénzügytudományból előadások egyrészt Dr. Hanssen titk. tanácsos és tanártól, másrészt Dr. Helwing titk. tanács. és egyetemi tanártól; az előbbi az alapismereteken kivül az agrariai ügy, jelesen a

tagosítás és legelő elkülönzések, a birtok szétdarabolása, az erdőállomány biztositása, feltalálási szabadalmak, a védvám kérdés, a súly és mérték rendszer, a közlekedési eszközök, az államjavak, regaljogok, adó és illetékek felett; az utóbbi a pénzhitel és bankügy, ipartörvényhozás és iparstatistika, az állam kiadások és az állami hitelügy felett fog értekezni.

IV. A biztosítás s társadalmi önsegély ügye körüli discussiók Dr. Engeltől.

V. A közigazgatási politikából, névszerint az igazság és börtönügy, a közegészség és orvos-rendészet felett Dr. Helwing tanár előadásai.

VI. A mathematikai földirat, névszerint az orografi, hydrografi és climatologiai viszonyokról szóló előadások, melyeknek tartására a meteorologikus intézet főnöke, Dove korm. tanácsos és tanár ajánlkozott, ez által az államok természeti alapjának mintegy történelme adatván elő.

Végre VII. Technologiai előadások és kirándulások több gyári és mühelyekre Dr. Magnus tanárral, mi által az illetők a különféle iparvállalatok műtani oldalával, valamint a nemzetgazdasági és orvosrendészeti elveknek az egyes iparágaknál mikénti érvényesitésével megismerkedhetnek, és egy úttal, midőn a műtani folyam és iparszerü eljárás részleteit szemlélet útján magokévá teszik, képesekké válnak úgy az ipartelepvények helyes statistikai felvételére, mint a reájok vonatkozó törvényhozásnak megfelelő átidomitására.

Ezen itt csak a czimrovat és a fő elnevezés szerint megemlített, de az idézett folyóirat 8. számában bővebben körvonalzott elméleti előadások olyképen elrendezvék, hogy mindenütt a statistikai czél és irány, jelesen a statistikának praktikus oldala előtérbe léptetik, és a főtörekvés, hogy közös eszmecsere kölcsönös megvitatás fonalán a tárgy kellően felderíttessék. Az által, hogy ezen peripathetikus tanmodor mellett a növendékek is saját észleleteik- és megjegyzéseiket közlik, gyakran az egyes tantételek új becses bizonyítékok és érvekkel meggazdagíttatnak, másrészt gyakran a történt vizsgálódások hibás volta legkirivóbban tünik ki; minden esetre ez úton a seminaristák ismeretfoka és észlelődési éle, valamint a tények taglalásában, a tapasztaltak elemzésében

való képességük nagyobb-kisebb foka magától szökik szembe, úgy hogy ezen vitatkozás alakjábani eszmecsere leghelyesebb segédeszköznek ajánlkozik a nézetek tisztítására, valamint az ismeretek gyakorlatképeni bővítésére, és ha valamely tanmódról, bizonyosan ezen inkább a beszélgetés, mint a tudós értekezés modorát követő módszerről mondhatni, hogy docendo discimus.

Az egyeseknek ily úton mutatkozó tehetségéhez pedig mind az irásbeli dolgozatok, mind a reájok bizandó hivatalbeli teendők méretnek, mert csakugyan a nagyobb-kisebb elméleti képzettséghez képest a növendékek többé-kevesebbé fontos statistikai műveletek önálló foganatositására legbiztosabban alkalmazhatók.

Az irásbeli feladatoknál a tárgy szerencsés választása által kedves alkalom nyilik oly dolgozatok keletkeztére, melyek, hol a tudomány által még kielégitőleg meg nem oldott tételmények sikeresebb megfejtéséhez járúlhatnak, hol mint becses monografiák maga a statistikai irodalom meggazdagitására lehetnek. Mily érdekes kérdések tüzethetnek ki hason irásbeli dolgozatokra, tanuságúl szolgálhatnak azon tételmények, melyek a berlini intézet részéről a mult évi tanfolyam alatt tüzettek ki :

I.

Milyen a népszámlálási eljárás a német vámszövetségben, és miféle hiányai és előnyei mutatkoznak szemközt azon eljárással, mely Ausztriában, Belgiomban, Angolhonban és Északamerikában divatos.

II.

Miféle igényeket támaszt a mai kor az egyház és iskolák statistikájára nézve, valósíttatnak-e ezek Poroszországban, és ha nem, micsoda intézkedések szükségesek, hogy azok valósíttassanak.

III.

Találhatni-e a Poroszhonban lévő fegyházak statistikájában biztos feleletet azon kérdésre, valjon azok által a büntetés

czélja (t. i. a büntett megtorlása és a büntevőnek tartós erkölcsi javulása) eléretik? nyujt-e ezen tekintetben más országok statistikája többet, és mely intézmények szükségesek, hogy a fegyintézetekben való tartózkodás eredménye iránt felmerülő kérdésre biztos felelet adathassék.

IV.

Miután Berlin városában 1865-ben iparkiállítás rendeztetni szándékoztatik, a kiállításoknál pedig nem egyedül az iparosság szüleményei, hanem az egyes iparágaknak és csoportozatoknak gazdászati fontossága is feltüntetendő, igen közel fekszik az ohajtás, hogy a tervezett kiállítás érdekének emelésére Berlin városa iparosságának statistikája elkészíttessék, kérdés már most: hogy micsoda tárgyakra kell az efféle statisztikának kiterjednie? miképen lenne annak feldolgozása szervezendő? miféle adatnyomozási mintázatok lennének e czélra használandók? micsoda alakban lenne az összes kép egybeállitandó, hogy az könnyen áttekinthető, és a lehető legnagyobb szabatosság mellett minden tekintetben instructiv legyen?

V.

Ujabb időkben több államban az ujonczállitás statistikáját tudományos alapokra törekszenek fektetni, miután a legények kiállítása, és azoknak orvosi megvizsgáltatása oly ügy, mely a dolog természete szerint gyorsan elintézendő, kérdés támad: hogy mely úton és módon a katonaigazgatás czélja, valamint a katonakötelesek egészségállapotjának tudományos megállapítása legbiztosabban elérhető? miféle statistikai tevékenységnek hely adandó az eredmények szemlélődése, feljegyzése, gyüjtése és átnézeti összeállítása körül? mennyi erőt és mennyi költséget fogna ily statistikai mivelet igénybe venni?

Ezen példaképen felhozott feladatokból kitetszik, mily érdekes és hasznos dolgozatok kerülhetnek színre, főleg azon eljárás mellett, mely a dolgozat létrejövetele körül Berlinben szokásos, t. i. minden seminarista legelől a kitűzött kérdés mikénti megoldása felől külön-külön egy programmot dolgoz

ki; a tanár, ki a kérdést feladta, az összes beadott programmokat discussio alá hozza, és kölcsönös megvitatás alapján a kiegészített, javított, vagy különben jóváhagyott közös programm megállapíttatik, miszerint azután az egyéni kidolgozás történik, melyek befejezve előbb a seminariumban tanakodás alá vétetnek, és a körülmények szerint még a sajtó alá is kerülnek. — Tagadhatlan, hogy ez által az önálló gondolkodás és irodalmi képesség leghatályosabban fejlesztetik ki, és hogy ezen képzési mód a statistikai gyakorlatok legbecsesebb közegei közé sorolandó; ezen az úton az alkotási képesség épúgy mint a megbiráltatási tehetség legjobban gyakoroltatván.

A statist. seminariumba rendszerint csak azok vétetnek fel, kik a magasabb államszolgálatra képesítő államvizsgát sikeresen letették, kivételesen azonban más egyének is, mint névszerint orvosok, ügyvédek, birák stb., mi iránt az illető ministerium határoz, melyhez külföldiek is fordulhatnak, a mennyiben felvétetni kivánnak. A kölcsönös viszony a seminarium tagjai és az előadó tanárok közt a dolog természete szerint nem a tanító és tanítvány, hanem az idősb és fiatalabb tisztitárs közti viszonyzat természetével bir, és ily értelemben minden tag jogosítva van az intézetbeli elrendezés iránti nézeteit és kivánalmait teljes nyiltsággal a hivatal főnökével tudatni, és a vitatási modor, mely az oktatásnál követtetik, magával hozza, hogy itt a tanár és tanítvány közt collegialisabb viszony fejlődik, mint a mely a merő tanintézeteknél e kettő közt lehetséges; mind a mellett a seminaristák az intézet és az államszolgálat érdekében kötelesek az elöadásokban úgy, mint a gyakorlatokban pontosan részt venni, nemkülönben a reájok bizandó munkálatokat is lelkiismeretesen teljesíteni; a négy héten át nyomos ok nélkül az előadásokat vagy az irásbeli dolgozatokat elhanyagoló tag kilépettnek tekintendő, és eltávolítása iránt a hivatalfőnök jelentése folytán az illető központi hatóság intézkedik. A seminarium tagjai a statistikai hivatal szakkönyvtárát és folyóiratait szabadon használhatják, sőt azok tartalmával való megismerkedésre az által különösen utalvák, hogy egy folyó tárgymutató készítése és folytonos szemmeltartása, egyike a statistikai gyakorlatoknak. Pedig nem egy könnyen találtatik valahol gazdagabb szak-

könyvtár, vagy választékosabb folyóirati és térkép-gyüjtemény, mint a milyennel a porosz statistikai hivatal dicsekszik, minden statistikai újdonság, mely Europa és Északamerika culturállamaiban megjelenik, több mint 70 a statistika, nemzetgazdászat és ahoz rokon tudományok terén megjelenő időszaki irat a seminaristák rendelkezésére áll, sőt azon barátságosabb viszonynál fogva, mely a statistikai hivatal kormányzó közlegei és a seminarium növendékei közt fenforog, és mely a csak egy évre szabott tanfolyam befejezése után is a különféle alkalmazásba kerülőkkel szellemileg tovább folytattatik, mind a statist. hivatal folyóirata, mind egyéb közleményei azoknak tovább is megküldetnek, mi által folytonos közreműködésre buzdíttatnak és a statistikai dolgozatok iránti érdekeltség bennök folyvást ébren tartatik.

A statist. bureau hivatalos teendőiben való részesülés az egyik tanár különös utmutatása és vezénylete mellett olykép foglal helyet, hogy mindegyik az egy évi folyam alatt a hivatal összes működéseivel és teendőivel teljesen megismerkedjék, úgy hogy ez által a seminarium maga a statistikai hivatalnak legkedvesebb növeldéjévé válik, organumait szükség esetében leghelyesebben a seminarium legképesebb növendékei közől ujjonczozhatván.

Az eddig felhozottakból önkényt foly, hogy a szóban lévő seminarium nem egyedül a Poroszország egyes hatóságainál alkalmazott statistikai előadók kiképeztetésére törekszik, hanem az államhivatalnokok egyik szellemi és tudományos szükségleteire is kellő figyelemmel van. És csakugyan, ha efféle intézet nem akar egyoldalú lenni, hanem rendeltetésének mindenképen megfelelni, szükséges leend, hogy a fen elősorolt előadási tervezet szerint az összes nemzetgazdasági és kormányzati politikának gyakorlati igényei a tantervben helyet nyerjenek, mert valamint egyfelől a közigazgatásnak, hogy magasztos czéljait valósíthassa, nem csak az országot és népet minden tekintetben ismernie kell, hanem a kormányzati politikának alaptanait, a közigazgatási tudománynak elveit is, úgy a statistikának a közigazgatás feladatával és szükségleteivel teljesen meg kell barátkoznia, ha csakugyan

a kormánynak hasznára kiván lenni és nem merő adat vagy táblázatok halmává elfajulni.

Igen valószinü, hogy a berlini ifjukorú seminarium ezentúl melegebb részvéttel fog találkozni, mint fenállása első két évében,*) miután az eddigi közönyösségnek főoka, t. i. az, hogy ezen intézet lényege, feladata és törekvései kevésbé ismeretesek voltak, Dr. Engelnek mai értekezésem alapjául vett megismertető czikke folytán elenyészettnek tekinthető, azon ok pedig, melyet Dr. Engel szintén felemlít, hogy a szóban levő intézet talán azért csekélyebb pártolásra akadt, mert a helyiség fütésére, kivilágítása és tisztogatására kivánt néhány talléron kivül a kormánynak absolute semmibe sem kerül, nyilván csak gonosz czélzatu élcznek veendő, mely az eredményben megcsalatkozott alapitónak könnyen megbocsátható is.

De legyen szabad reménylenünk, hogy az üdvös irányu, elméleti s gyakorlati szempontból egyaránt ajánlkozó új intézet másutt is lelkes utánzásra fog akadni, sőt legyen szabad reménylenünk, hogy a magyarországi statistikai hivatal, mely minél később szülemlik meg, annál inkább kell, hogy a legújabb haladások öltönyébe burkolva teljesen felszerelt minervaképen teremjen, nem fogja szem elől téveszteni, mennyire kivánatos lenne nálunk is az efféle stat. seminariumnak létrehozása, hol annyira szükséges, hogy mind az államszolgálati jelöltekben, mind az alkalmazott hivatalnokokban a

*) A séminariumba felveendő tagok száma eredetileg 8-ra volt megállapítva, és csakugyan 8 részessel nyilt meg 1862. nov. 5. az első tanfolyam, azok közt volt 4 kormányszéki ülnök, 1 referendarius, 1 törvényszéki ülnök, 1 orvos és 1 szászmeiningeni közig. titkár. A második évi tanfolyamra (1863. nov.) 2 korm. széki ülnök, 1 bányai ülnök, 1 katonai törzs-orvos, és 1 lippedetmoldi közig. tisztviselő, összesen tehát csak 5 jelenkezett. Mint a részvéthanyatlásnak egyik okát Dr. Engel azon elterjedt balvéleményt emliti, mintha a seminariumban töltött idő a hivatalkodásba be nem számíttatnék, de az efféle kételyek magából a ministeriumból eloszlattak; de sokat visszatartóztat azon körülmény, hogy ezen idő alatt a napdíjaktól elüttetnek, sok pedig azért közönyös ez intézet iránt, mert még nem képesek a statistikai képességnek a közszolgálatbani hasznát kellőleg méltányolni.

tudomány iránt általán, jelesen a statistika iránti érdekeltség, és nagyobb fogékonyság gerjesztessék, hol továbbá annyira kivánatos, hogy kormányközlegeinknek, fájdalom, még gyakran korlátolt nézköre belföldi állapotainknak külföldi homogen viszonyokkal való folytonos egybevetése által mind jobban tágíttassék, és hol a gyakorlatilag kiképezett statistikusok nagy szegénységénel fogva annyira kiáltó szükség, hogy rövid úton tekintélyesb jutaléka állíttassék ki az elmélet és gyakorlat terén jól iskolázott oly egyéneknek, melyekből úgy maga a fiatal statistikai hivatal, mint megyehatóságaink bőven fogják kikereshetni a kellően felszerelt és meglehetősen begyakorlott ujonczoknak szükségelt létszámát.

VIII.

ELEMI TANÜGY
A SZOMBATHELYI RÓM. KATH. EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN 186½-ben

A győri tankerület főigazgatója által beküldött kimutatásból összeállitotta.

Dr. BARSI JÓZSEF.

A szombathelyi egyházmegye az ujabb alapitásu egyházmegyék közé tartozik, s Vas vármegyén kivül, még Zala vármegyéből három esperességet és csak egyes helységeket foglal magában a szomszéd Sopron vármegyéből és Stájer tartományból. A határhegyeken a helységek részint kicsinyek, részint házaik az egyes müvelhető téreken szét vannak szórva. E körülmény valamint a müvelődést általában, úgy nehezíti az elemi tanügy felvirágzását is. Az előttünk fekvő kimutatás minden egyes lapja tanuskodik erről részint néma számbeli adatai, részint pedig az egyes esperesek, mint kerületi iskolafelügyelők hangos panaszai által. A községek szük és nagy részt terméketlen határa, az iparos foglalkozások teljes hiánya, a legszükségesebbre szoritkozó kereskedés természetessé teszik a hátra maradást kivált értelmi tekintetben, ennek következménye ismét a napról napra inkább terjedő elszegényedés és közönbösség az iskola iránt, melyet a legtöbb szegény adófizető, kinek mindennapi kenyere a nyomor és szükölködés, nem tekint jótékony intézetnek, hanem ujabb tehernek régibb és ujabb egyéb terhei mellett. A nép szegénysége megfejt és megmagyaráz mindent. Mert szegény, nem képes az iskola épületét jó karban fenntartani, s ha kára történt, azt helyre hozni; mert szegény, nem díjazhatja a tanitót úgy, hogy a tanitókban válogathasson s a megválasztott tanitótól azután kötelességei pontos és gyümölcsöző teljesitését követelhesse; mert szegény, nem is igen tud kü-

lönbséget tanitó és tanitó közt; s mert szegény nem küldheti gyermekét rendesen iskolába, részint azért, mert nem öltöztetheti fel téli időben a mint kellene, részint pedig azért, mert munkára fogja már iskolás éveiben (7—12) is, majd házánál, kisebb testvérei őrzése végett, majd meg a mezőn a barmok legeltetése körül. Innen ered az, hogy a szombathelyi egyházmegyében, mint e dolgozatunk végéhez csatolt táblánk mutatja, átlag véve csak 67% százaléka járt iskolába a tanképes gyermekeknek, vagyis 31,492-ből csak 21,297, mig 10,195 vagy otthon tanult, vagy épen nem tanult semmit. Legkedvezőbb volt még az arány a kemenesalji kerületben, hol a tanképesek 94 százaléka járt tanulni; legkedvezőtlenebb ellenben a letenyei esperességben, hol a tanulók csak 39 százalékát tevék a tanképeseknek, vagy is 2753 tanképes közöl csak 1078 járt tanulni, 1675 pedig tanulás nélkül maradt. E két szélső viszony közt, táblánk tanuskodása szerint, felülről lefelé igy következnek egymás után az esperességi kerületek illető számaikkal:

A kemenesalji .	94 százalékkal	a szombathelyi ker.	75 százalék.
a sárvári . . .	90 „	a németujvári „	74.97 „
az összes sárvári		a vasvári „	70 „
főesperesség .	87 „	a tótsági „	63 „
a kőszegi kerület	86 „	a szenteleki „	60 „
a körmendi „	85 „	a szentgothárdi „	50 „
a rohonczi „	82 „	a lékai „	48.96 „
a pinkafői és		az alsó-lendvai „	48 „
jánosházai „	80 „	a zalaegerszegi „	47 „
az őrségi „	78 „	a letenyei „	39 „

A többi magyarországi r. katholikus egyházak hasonlatossága szerint főesperességekre van felosztva a szombathelyi egyházmegye is, még pedig számfölött és aránytalanul, a mennyiben itt 18 esperesség megoszlik 6 főesperes között, mig a pécsi egyházmegyében 20 esperesség fölött csak két főesperes áll. Három három esperes fölött egy egy főesperes igen czélszerü szervezés volna; de a szombathelyi megyében a felosztás, mint táblánk mutatja, nem ilyen, hanem nagyon is egyenlötlen; mert mig a székesegyházi főesperes alatt öt esperességi kerület áll, a zala-egerszegi főesperesnek csak egy esperességre, a hasonnevü zala-egerszegire van gondja.

Egyébiránt az elemi tanügyre nézve, a mint ez jelenleg méltattatik, ez nem tesz különbséget; mert az előttünk fekvő kimutatásban annak, hogy valamelyik főesperesnek az elemi iskolákra bármi kis befolyása volna, sehol sem látni nyomát. Pedig ama befolyás, tekintve a főesperes urak tekintélyes állását, s ezen állás erkölcsi, értelmi s vagyonbeli súlyát. nem lehetne más, mint a legjótékonyabb az erkölcsi, értelmi s vagyonbeli szegénységben tespedő népre és e nép ifju sarjaira.

Föltéve hogy az alsó-lendvai és zala-egerszegi főesperes urak e magas szempontból nézték volna állásukat, a két főesperes három esperességi kerületében talán valamivel kedvezőbbé vált volna az arány a tanképes és tettleg járt gyermekek közt, s nem maradt volna a három esperességben 4070 gyermek 7388 közöl tanulás nélkül.

Mi a nyelvviszonyokat illeti, a jánosházai, őrségi, szombathelyi, sárvári és vasvári kerületekben a tannyelv tisztán magyar; a kőszegiben csak két helyen vegyül hozzá más nyelv is, és pedig egy helyen a német, a másikon szláv szójárás; a kemenesalji kerületben egy helyen, (Kis-Czellben) vegyül a magyar tannyelv közé a német is, a zalaegerszegiben pedig három helyen. Legnagyobb a tannyelv keverék a rohonczi kerületben, hol a magyar nyelv három helyen fordul elő másokkal vegyest mint tannyelv, egy helyen (Jobbágyiban) a némettel, egy helyen (Felső-Csatárban) a horváttal, és egy helyen (Csémben) a némettel és horváttal együtt. A székesegyházi főesperességben a német nyelv 22 helyen fordul elő tisztán, 13 helyen a magyarral vegyest, és 5 helyen a magyar és horváttal vegyest; a német-újvári főesperességben a német nyelv van túlsúlyban, s a magyar tisztán csak két helyen fordul elő, egyben pedig a némettel vegyest; e főesperességben a szláv nyelv divatja is erős, a mennyiben 15 helyen tisztán e nyelven folyik az előadás. A német nyelv mint tannyelv tisztán az őrségi, sárvári, alsó-lendvai és zalaegerszegi főesperességekben egy helyen sem találtatik, itt ellenben a szláv nyelv vend és horvát szójárása dívik, és pedig tisztán a most nevezett négy főesperességben 33 helyen.

A nyelv viszonyok százalékokban az egész egyházme mére nézve igy állnak:

a magyar tisztán . . .	56 százalék	99 százalék; a 100-dik szá zalék törtekre oszlik.
a német „ . . .	23 „	
a szláv „ . . .	11 „	
vegyesen a három nyelv	9 „	

A helységek politikai súlyára nézve Kőszeg sz. kir. városon kivül hasonló rangu a megyében nincs ugyan, de mezővárosokban nincs hiány, lévén összesen körülbelül 40. Ilyen első helyen maga az egyházmegye anyavárosa Szombathely, ilyenek: Borostyánkő, Csákány, Ikervár, Jánosháza, Kis-Czell, Körmend, Lendva, Léka, Monyorókerék, Németujvár, Papócz, Pergelén, Pinkafő, Rába-Hidvég, Rohoncz, Sárvár, Szalonak, Szent-Gothárd, Vasvár stb. Vas vármegyében; és Alsó-Lendva, Bellatincz, Dobronak, Nova, Zala-Egerszegh stb. Zala vármegyében. Az $184^{7}/_{8}$-ki törvény V. czikke Vas vármegyének 10 képviselőt adott, Zalának kilenczet, miből e megyék politikai sulya önként következik; de egyszersmind a kötelesség is, az elemi tanitást oly alapra fektetni, hogy megbirhassa a magasabb politikai képesség épületét is.

Még egy szót kell szóllanunk a szombathelyi egyházmegye névtáráról az 1860-ki évből, melyből a fiókegyházak egészen kimaradtak; a lelkek száma pedig csak meg van emlitve a nélkül, hogy az olvasó láthatná, hogy azok csak a megnevezett anyaegyházban laknak-e vagy pedig a meg nem nevezett fiókegyházakban is. Azután országosan elfogadott gyakorlat szerint az egyházmegyék névtárai rendesen úgy szerkeztetnek, hogy az egyes anya- és fiókegyházak mellett nem csak a r. kath. hívek számát láthatni, hanem egyenkint minden más vallásbeliek számát is, mi szintén nagy világot vet az elemi tanügy állására. Az anyaegyházak politikai súlya sincs kimutatva sehol, e nélkül pedig szintén meg van nehezítve az itélethozás az elemi tanitás állapota fölött. A fiókegyházak nevét és számát, s mindegyiknek úgy lélekszámát mint távolságát az anyaegyháztól, annálinkább szerettük volna az egyházmegye névtárából látni, mint ezt más me-

gyéknél megszoktuk, mivel az előttünk fekvő kimutatás e részben teljes sötétségben hagyja az olvasót, s a fiókegyházak neveit sokszor alig lehetett a hanyag irásból csak annyira is kibetüzni, hogy más segédeszközök hozzájárultával a név ugyanazonságát megállapithassuk, még úgy sem vagyunk bizonyosak a felől, nem lesz-e valahol a nevekben hiba, minthogy e tekintetben önkény és gondatlanság kezet fogva együtt dolgoznak arra, hogy a magyar nyomtatványok hibátlanságába ne bizhassék senki.

Ideje azonban általános nézeteinktől óhajtásaintól átmennünk a létező állapot részleteire, a főesperességek és esperességi kerületek azon sora szerint, melyet táblánkon is követtünk.

I. Székes-egyházi Főesperesség.

A) Körmendi esperesség. E kerületben 10 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Csákány, Egyházas-Hollós, Egyházas-Rádocz, Egyházas-Szecsöd, Körmend, Nagy. Kölked, Pinka-Szent-Király, Rába-Hidvég, Rába-Szentmihály és Szent-Tamás; a fiókegyházak: Alsó-Rönök, Felső-Berkifalva, Haraszti-Falu, Horvát-Nádalja, Gasztony, Nemes-Kis-Medve és Rempe-Hollós. Körmenden az iskola három osztályú ugyan de csak alelemi, Rába-Hidvég mezővárosában csak két osztályu az iskola, Csákány mezővárosban pedig épen úgy csak egy osztályu, mint bármely szegény faluban vagy fiókegyházban. A tannyelv Alsó-Rönökön és Nemes-Kis-Medvében német; Haraszti-Faluban és Horvát-Nádalján magyar és horvát; a többi helyeken tisztán magyar. Segédtanitó van négy: Körmenden, hol az iskola is „uj derék épületnek" mondatik, kettő, Rába-Hidvégen és Gásztonyban egyegy.

Tanképes gyermek volt: fiú 636, leány 514, együtt 1150.
tettleg járt . . . . „ 545 „ 442 „ 987 vagyis 85%

B) Kőszegi esperesség. E kerületben 8 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Felső-Szilvágy, Kőszeg, Meszlen, Nagy-

Pöse, Német-Gens, Salfa, Szerdahely és Tömörd; a fiókegyházak: Acsád, Berkeháza, Bozsok Doroszló, Nagy-Asszonyfa, Nagy- és Kis-Patty, Perenye, Ruszta-Cső, Söpte és Váth. Kőszeg sz. kir. városában van négyosztályu főelemi iskola, szorgalmatosan látogatott vasárnapi iskolával; a többi helyeken az iskolák mind egyosztályuak csak. Kőszegen öt rendes tanitó működik, segédtanitó sehol sincs a kerületben. A tannyelv tisztán magyar 16 helyen, Kőszegen a német is vegyül közéje, Tömördön pedig a horvát.

Tanképes gyermek volt: fiú 998, leány 715, együtt 1713.
tettleg járt . . . . „ 839 „ 635 „ 1474 vagyis 86%

C) Lékai esperesség. E kerületben 6 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Borostyánkő, Felső-Szénégető, Khogl, Léka, Pergelén és Röth; a fiókegyházak: Bubendorf, Geresdorf, Glashütte kettő (egyik Léka fiókja, a másik Felső-Szénégetőé), Hammer, Langek, Lebenbrunn, Ostoros, Sallmannsdorf és Steinbach. Léka és Pergelén mezővárosokban az iskola két-két osztályu, Borostyánkő mezővárosban úgy mint a többi helyeken is csak egy-egy osztályu az iskola; Segédtanitó csak Lékán van egy, a többi helyeken egy sincs. A tannyelv német: Glashüttenben, Khoglban, Felső-Szénégetőben, Lebenbrunnban és Röthön; a többi helyeken a kimutatás szerint német-magyar; csakhogy épen e kerületre nézve a kimutatás, szeliden szólva, nagyon hanyag.

Tanképes gyermek volt: fiú 487, leány 501, együtt 988.
tettleg járt . . . . „ 242 „ 242 „ 484 vagyis csak 48.$_{98}$% s egy-egy tanító alá csak 28 tanuló.

D) Rohonczi esperesség. E kerületben 12 anya- és 12 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bándol, Csém, Egyházas-Füzes, Inczéd, Jobbágyi, Kethely, Nagy-Narda, Német-Szent-Mihály, Pinka-Miske, Rohoncz, Sánfalva és Szalonak; a fiókegyházak: Csajta, Dobrafalva, Felső-Csatár, Gyepü-Füzes, Jobbágy-Ujfalu, Kis-Szent-Mihály, Méran, Óvár,

Pözsöny, Sáros-Szék, Szabar és Város-Hodász. Két osztályu iskola van Német-Szent-Mihályon és Rohonczon, mely két helyen a rendes tanítók mellett egy-egy szegéd is müködik; a többi helyeken az iskolák mind csak egy osztályuak. A tannyelv itt nagyon vegyes; két helyen horvát, t. i. Nagy-Nárdán és Szabaron; 1 helyen magyar-horvát, t. i. Felső-Csatáron; 1 helyen (Jobbágyiban) magyar-német, Csémben magyar-horvát és német, négy helyen ugymint Bándolyon, Csajtán, Inczéden és Kethelyen horvát-német, a többi helyeken tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 982, leány 909, együtt 1891.
tettleg járt . . . . „ 808 „ 753 „ 1561 vagyis 82%.

E) Szombathelyi esperesség. E kerületben 12 anya- és 9 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bőd, Dozmat, Ják, Kis-Únyom, Nárai, Olad, Szécseny, Szent-Király, Szent-Lérant Szent-Lőrincz, Szombathely és Vép; a fiókegyházak: Bucsu, Kelény, Kolta, Nagy-Kajd, Nagy-Szölös, Nagy-Unyom, Sorki (azaz Sorok mellett) Polany, Szanat és Uj-Perént. Az egyházmegye anyavárosában, Szombathelyen van egy négyosztályu főelemi iskola fiuk számára és két osztályu leányiskola, hol kézi munkákat is tanulnak, összesen három fő- és 2 segéd tanítóval. Ezen kivül, a kimutatás szerint, e kerületben, a koltait és nagy-kajdit kivéve, minden iskola két osztályu, de csak egy-egy tanitóval, kivéve Jákot és Véget, hol egy-egy altanitó is müködik. A szombathelyi elemi iskolák a városház épületében vannak, mit a kimutatás is helytelennek vél. A tannyelv az egész kerületben magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1364, l. 1124, együtt 2488.
tettleg járt . . . . „ 1104 „ 771 „ 1875 vagyis 75%.

II. Német-Ujvári Főesperesség,

A) Német-Ujvári esperesség. E kerületben 13 anya- s 13 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Beled, Karácsfa, Kertes, Német-Keresztes, Német-Lövő, Német-Sároslak, Német-Ujvár, Pinka-Mindszent, Pornó, Szent-Kata-

lin, Szent-Kút, Szent-Miklós és Szent-Péterfa (németül Prostrum); a fiókegyházak: Cséke, Horvát-Lövő, Kolosvár, Kis-Medves, Lipócz, Monyorókerék, Nagy-Medves, Neustift, Német-Kássos, Német-Zsámánd, Orbánfalva, Puniczа és Strem. Kétosztályu iskola van Német-Ujvártt egy altanitóval, kinek lakásaért az iskola-igazgató fizet, mert a mezőváros nem ád neki szállást; a többi iskola mind csak egy osztályu. A tannyelv csak egy helyen magyar: Pinka-Mind-Szenten; 6 helyen horvát, úgymint: Horvát-Lövőn Nagy-Medvesen, Német-Zsámándon, Szent-Miklóson, Szent-Katalinban és Szent-Péterfán; Lipóczon német és horvát, a többi 18 iskolában német. Az iskoláknak szánt épületek állapota ellen e kerületben sok a panasz. A neustifti iskolát igy jellemzi a kimutatás: „az épület rosz, nedves és e miatt egészségtelen," (pedig 73 gyermeknek kellene járni bele); a pinka-mindszentiről ezt irja: „az iskola épület szük, sötét és lehető legrosszabb karban van," (pedig 63 magyar gyermek járna bele); Pornón a pap és az iskola egy födél alatt vannak.

Tanképes gyermek volt: fiú 955, leány 740, együtt 1695
tettleg járt . . . . „ 686 „ 585 „ 1271 vagyis 74.₉₇.

B) Pinkafői esperesség. E kerületben 10 anya- és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Őr, Farkasfalva, Felső-Őr, Grafenschachen, Kiczlád, Komját, Máriafalva, Őri-Szent-Márton, Pinkafő és Vörösvár; a fiókegyházak: Grodnó, Német-Cziklin, Oberdorf, Oláh-Cziklin, Rödön, Sinnersdorf, Tarcsa és Wiszfleck. Pinkafőn van egy kétosztályu fiú-, és egy kétosztályu leányiskola Sz. Vincze irgalmas leányainak gondviselése alatt; hozzá egy kisdedovó intézet is van csatolva. A tannyelv német, „hanem az első osztályban" — teszi hozzá a kimutatás, — „a magyar nyelv is tanulmányoztatik." — Ebből azt kell következtetni, hogy olyan iskolákban, melyekben a tannyelv nem magyar, magyarul semmit sem tanulnak, de a felső osztályban még Pinkafőn sem! — Pinkafőnek egyik fiókegyháza, Sinnersdorf, politikailag Stiriába tartozik. A többi iskolák

mind csak egyosztályuak. Segédtanitó van Alsó-Őrön és Vörösvártt; Pinkafőn pedig két főtanitó müködik; de fizetéseket a város hanyagul szolgáltatja ki. A tannyelv Alsó-Őrön magyar, Felső-Őrön magyar-német, a többi helyeken német.

Tanképes gyermek volt: fiú 803, leány 702, együtt 1505.
tettleg járt . . . . „ 600 „ 607 „ 1207 vagyis 80%.

C) Szent-Eleki esperesség. E kerületben 13 anya- és 16 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baksafalva, Hidegkút, Királyfalva, Kukmér, Lödös, Német-Csencs, Német-Szent-Gróth, Ó-Bér, Puszta-Szent-Mihály, Rába-Keresztúr, Stinácz, Szent-Elek és Uj-Hegy; a fiók-egyházak: Barátfalva, Czáhling, Dobrafalva, Gánischdorf, Heugraben, Nádfalu, Nádkút, Parafalu, Patakfalva, Pinkócz, Rábafüzes, Radafalva, Rauchwarth, Rehgráben, Tobaj és Vaskut. Az iskolák itt mind csak egyosztályuak; segédtanitó csak Szent-Eleken van. A tannyelv 6 helyen horvát, ugymint: Heugrábenen, Pinkóczon, Rehgrabenen, Stináczon, Ujhegyen és Vaskuton; két helyen horvát-német, ugymint Német-Szent-Gróton és Szent-Eleken, a többi 21 helyen német.

Tanképes gyermek volt: fiú 1360, l. 1331, együtt 2691.
tettleg járt . . . . „ 834 „ 804 „ 1638 vagyis 60%.

D) Szent-Gothárdi esperesség. E kerületben 11 anyaegyházban vannak elemi iskolák, fiókegyház, melyben iskola léteznék, nem emlittetik a kimutatásban. Az anyaegyházak: Alsó-Szölnök, Badafalva, Dobra, Dolincz, Felső-Rönök Felső-Szölnök, Gyanafalva, Istvánfalva, Nagyfalva, Rába-Szent-Márton és Szent-Gothárd. Kétosztályu az iskola Dolinczon, Gyanafalván és Sz. Gothárdon, a többiek csak egyosztályuak. Segédtanitó van 4 helyen, úgymint: Gyanafalván, Istvánfalván, Rába-Szent-Mártonban és Szent-Gothárdon. A tannyelv három helyen vend, ugymint Dolinczon, Istvánfalván és Felső-Szölnökön; Alsó-

Szölnökön német és vend, a többi helyeken német; a magyarnak az egész kerületben hire sincs.

Tanképes gyermek volt: fiú 1057, l. 715, együtt 1772.
tettleg járt . . . . „ 496 „ 400 „ 896 vagyis 50%.

III. Őrségi Főesperesség.

A) Őrségi esperesség. E kerületben 10 anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Gyarmat, Hódos, Iváncz, Kercza, Kethely, Nádasd, Nagy-Rákos, Őri-Szent-Péter, Szőcze és Velemér; a fiókegyházak: Csörötnek, Halogy és Kondorfa. Az előttünk fekvő kimutatás négy anyaegyházat egészen kihagyott, ugymint: Hódost, Kerczát, Őri-Szent-Pétert és Velemért. Ezt az ember nem tudja mire vélni, mert nem valószinü, hogy négy régi anyaegyházban iskolák ne legyenek; de annak okát is nehéz kitalálni, hogy ha ottan iskolák léteznek, hogyan maradhatott ki a rólok való jelentés a kimutatásból. — Egyébiránt az egész kerületben valamennyi iskola csak egy-egy osztályu; segédtanitó sehol sincs, a tannyelv mindenütt magyar.

Tanképes gyermek a 6 anya- és 3 fiókegyházban volt:
fiú 344, leány 312, együtt 656.
tettleg járt . . . „ 281 „ 231 „ 512 vagyis 78%

B) Tótsági esperesség. E kerületben 10 anya- és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Felső-Lendva, Felső-Petrócz, Hidegkút, Martyáncz, Mura-Szombat, Pecsatócz, Pertócsa, Szent-Benedek, Tissina és Viz-Lendva; a fiókegyház: Füxlincz. A mura-szombati iskola két osztályu, a többi mind csak egyosztályu; Mura-Szombatban van segédtanitó is. E kerületben érdekes tudni a tanitók fizetését. A martyánczinak fizetése például: 10 mérő rozs; 50 font len; 9 sonka; 9 kenyér; 4 szekér tüzifa, 4 hold szántóföld, s a vallási alapból 50 ft; — a tissinaié 13 mérő rozs; 5 hold szántóföld; 75 sonka; 75 kenyér; 75 font len; minden tanulótól 1 ft, a vallás-alapból 18 ft. 27 kr., stola 12 ft. A tannyelv mindenütt a szláv nyelvnek vend szójárása, melyhez csak

Viz-Lendván járul a német is. A magyar nyelvnek e kerületben sincs sehol hire.

Tanképes gyermek volt · fiú 552, leány 538, együtt 1090,
tettleg járt . . . . „ 369 „ 322 „ 691 vagyis 63%.

C) Vasvári esperesség. E kerületben igen sok a fiókegyház. A kimutatás 29-ről szól, de csak 15 fiókegyházban van elemi iskola. Az anyaegyházak : Baltavár, Cseh-Mindszent, Egervár, Felső-Oszkó, Gerse, Győrvár, Kám, Szarvas-Kend és Vasvár; fiókegyházak: Alsó-Telekes, Andrásfa, Boldogasszonyfa, Csehi, Csipkerek, Döröske, Káptalan- s Pető-Olaszka s Kozmafa, Kis-Bér, Mihályfa, Nagy-Kutas, Nagy-Mákfa, Pácson, Széplak, Tolaj és Uj-Lak. Mindezen iskolák csak egyosztályuak; segédtanitók vannak Nagy-Mákfán és Vasvártt egy-egy. A tannyelvről a kimutatás csak felületesen emlékezik, azt is csak két helyen, egyebütt egészen hallgat róla; csak más egészen hiteles kútforrásból meritvén tudjuk, hogy a tannyelv az egész kerületben magyar, mit főleg az anyaegyházakban létező iskolákra kell érteni; mert a fiókegyházakban lévő iskolák mindegyikéről egészen biztos tudomásunk nincs. Mi az iskola házak állapotát illeti, hadd jegyezzük ide a kimutatás saját szavait az egervári iskoláról. „Az iskola épülete összedölt, még pedig 1861-ben tavasszal rozzantsága miatt. Felépitésére öt vagyonos község kötelezteték, de minden sürgetés, minden folyamodása a lelkésznek az egyházi és megyei hatóságokhoz hasztalan volt, s 122 növendék (a kimutatás készültekor) már második évben nélkülözé a tanitást s a tanitónak sincs, hová lehajtsa fejét.“ Továbbá a jövőbe pillantva az elkeseredett lelkész igy ir: „Ha a világi hatóság erélyesen föl nem lép az egervári iskolának mielőbbi felépitése ügyében, s ha, a hol tanoda van, a szüléket nem kényszeriti gyermekeiket iskolába küldeni, ugy a jobb jövő felől nincs semmi remény!“ Sajátságos felfogása a dolgoknak az az örökös „compelle intrare!“ Ha az egyháznak, ha az iskolának magában nincsen vonzó ereje; ha a néppel nem tudjuk megéreztetni, hogy az egyház és az iskola rá és gyermekeire nézve a legnagyobb áldás; ha nem tudjuk

az egyházat és iskolát úgy vezetni, hogy az egyházba és iskolába járók és nem járók közt valami érezhető különbség legyen, a mennyiben az, a ki az egyházba és iskolába jár az élet minden viszontagságai közt jobban megállhasson a maga helyén mint az a ki egyikbe sem jár : akármelyik szüle is kérdheti: „minek küldjem gyermekemet oda, a hol semmit sem tanul, a minek ebben az életben bármi kis hasznát vehetné.“ Érezhető jótétemények, látható áldások élvezetére nem látszik sehogysem szükségesnek valakit kényszeriteni. (L. a deési iskolákról szóló tudósitást a Pesti Napló 1864. 219 számában.) Egyébiránt.

Tanképes gyermek e kerületben volt :
fiú 883, leány 813, együtt 1696.
tettleg járt . . . „ 617 „ 588 „ 1205 vagyis 70%.

IV. Sárvári Főesperesség.

A) Jánosházi esperesség. E kerülethen 10 anya- és 13 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Egervölgye, Gércze, Hetye, Hosszu-Pereszteg, Jánosháza, Káld, Karakó, Miske-Nyavalád és Nyőgén; a fiókegyházak: Bejcz, Bergáta, Bőgöte, Hosszufalu, Inta, Kápolna, Keresztúr, Kis-Köcsk, Kis-Somló, Nagy-Kamond, Nagy-Köcsk, Sótan, Szemenye. A jánosházai iskola kétosztályu, a többi mind csak egy osztályu. Segédtanitók vannak Hosszu-Pereszteken és Jánosházán egy-egy. A tannyelv az egész kerületben magyar; a legtöbb iskola épülete uj és czélszerü, csak a kis- és nagy-köcskei még régi és rozzant.

Tanképes gyermek volt: fiú 1018, leány 769, együtt 1787.
tettleg járt . . . . „ 834 „ 597 „ 1431 vagyis 80%.

B) Kemenes-alji esperesség. E kerületben 10 anya- és 6 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Hőgyész, Kemenes-Szent-Péter, Kenyeri, Kis-Czell, Mihályfa, Nagy-Sitke, Ostfi-Asszonyfa, Papócz, Ság és Szent-Márton; a fiókegyházak: Izsákfa, Kocs, Magyar-Gencs, Nemes-Magasi, Sebes és Simonyi. Az

iskolák mind csak egyosztályuak. Kis-Czellben van segédtanitó is. A tannyelv mindenütt magyar, csak Kis-Czellben magyar-német.

Tanképes gyermek volt: fiú 613, leány 522, együtt 1135.
tettleg járt . . . . „ 588 „ 485 „ 1073 vagyis 94%.

C) Sárvári esperesség. E kerületben 11 anya- és 17 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Csényе, Egyház-Szeg, Felsö-Paty, Ikervár, Nagy-Ölbö, Niczk, Pecziil, Répcze-Szent-György, Rum, Sárvár és Vámos-Család; a fiókegyházak: Alsó-Szelestye, Bozzai, Bögös, Felsö-Szelestye, Hegyfalu, Iván-Egerszeg, Jákfa, Kenéz, Kopács, Megyehida, Pór-Propácz, Pósfa, Rába-Sömjén, Soór, Töttös, Urai-Ujfalu és Zsédeny. E kerületben, a kimutatás szerint, minden iskola három osztályu egy teremben, a gyermekek fel lévén osztva kezdőkre, haladók és haladottakra. Segédtanitók vannak Ikervártt egy, Sárvártt pedig kettő, hol az iskola csakugyan három osztályu. A Sárvári főtanitó állomásról nevezetes az, hogy fizetése 1000 forint, mi csakugyan ritkaság nem csak a szombathelyi egyházmegyében, hanem az egész országban, hol sok iskola felügyelő és igazgató azt hiszi, hogy a tanitó fizetéséhez már nem hiányzik semmi, ha 100 forintnyi jövedelmet ki tudott mutatni. A tannyelv az egész kerületben magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 986, leány 861, együtt 1847.
tettleg járt . . . . „ 922 „ 752 „ 1674 vagyis 90%.

V. Alsó-Lendvai Főesperesség.

A) Alsó-Lendvai esperesség. E kerületben 9 anya- és 11 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Lendva, Bagonya, Bellatincz, Cserencsócz, Csesztreg, Dobronak, Rédics, Szent-György-Völgy és Turnischa; a fiókegyházak: Andriáncz, Alsó-Lakos, Baksa, Gumilicza, Izsákócz, Kopcza, Kerka-Kutos, Közép-Bisztricza, Palina, Petes-háza és Resznek. Alsó-Lendván három osztályu iskola van két tanteremben,

Bellatinczon szintén. E két helyen segédtanitók is vannak; Reszneken a tanító állomása, mikor a kimutatás készült, még nem volt teljesen rendszeresitve. A többi iskolák csak egyosztályuak. A tannyelv 10 helyen vend, tiz helyen magyar. A vend helyek ezek: Andriáncz, Bagonya, Bellatincz, Cserenczócz, Gumilicza, Izsákócz, Kapcza, Közép-Bisztricza, Polina és Turnischa. A tanulásra képes gyermekek száma e kerület sok helyein tetemes; Andriánczon például van 120, Bagonyán 180, Baksán 135, Csesztregen 135, Dobronakon 297, Izsákóczon 135, Kerka-Kutoson 181, Reszneken 145, Rédicsen 120, és mindenütt csak egy-egy tanterem.

Tanképes gyermek volt: fiú 1493, l. 1317, együtt 2810.
tettleg járt . . . . „ 747 „ 617 „ 1364 vagyis 48%.

B) Letenyei Esperesség. E kerületben 9 anya- 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bánok-Szent-György, Felső-Szemenye, Kerka-Szent-Miklós, Lenti, Letenye, Páka, Szécsi-Siget, Szepetnek és Tót-Szent-Márton; a fiókegyházak: Beczehely, Esztregnye, Fityeháza, Kányavár, Kis-Sziget, Náprádfa, Oltárcz, Rigyácz, Sormás és Tót-Szerdahely. Az iskolák csak egyosztályuak; segédtanitók vannak Bánok-Szent-Györgyön, Lentiben, Pákán és Felső-Szemenyén. A tannyelv horvát: Fityeházán, Tót-Szent-Mártonban és Tót-Szerdahelyen; magyarnémet: Szepetneken; a többi helyeken mindenütt magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1414, leány 1341, együtt 2755.
tettleg járt . . . . „ 604 „ 474 „ 1078 vagyis csak 39%.

VI. Zalaegerszegi Főesperesség.

Zalaegerszegi esperesség. E kerületben 12 anya- és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Bagod, Bonczódfölde, Hásházy, Millei, Nagy-Lengyel, Nova, Puszta-Magyaród, Salomvár, Söjtör, Tárnok, Zala-Egerszeg, és Zala-Szent-György; a fiókegyházak: Baki-Töttös, Bessenyő, Bözörd, Ebergény,

Egyházas-Bük, Jófej, Vasjör és Zala-Lövő. A zalaegerszegi iskola három osztályu; ott van két segédtanitó is; a többi iskolák csak egyosztályuak, és altanító sehol sincs. A tannyelv mindenütt magyar.

Tanképes gyermek volt : fiú 1049, leány 774, együtt 1823.
tettleg járt . . . . „ 541 „ 335 „ 876 vagyis csak 47 %.

Mind az itt felhozott számokból, mind táblánkból láthatni, hogy a Zalában fekvő esperességekben az iskoláztatás jóval hátrább áll mint a vasmegyeiekben ; pedig Zalára büszke az ország !

A nyilvános elemi tanügy állása a szombathelyi

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma: anya-	Egyházak száma: fiók-	Egyházak száma: együtt	Tanítók száma: fő	Tanítók száma: al	Tanítók száma: együtt	Iskolai épületek: saját	Iskolai épületek: bérlett	Iskolai épületek: együtt	Tantermek	A tanitás tisztán: magyar	A tanitás tisztán: német	A tanitás tisztán: szláv
I.	Szekcsegyházi	Körmendi .	10	7	17	17	4	21	17	—	17	17	13	2	—
		Kőszegi . .	8	10	18	22	—	22	18	—	18	18	16	—	—
		Lékai . .	6	10	10	16	1	17	16	—	16	16	—	5	—
		Rohonczi .	12	12	24	24	2	26	24	—	24	24	—	15	2
		Szombathelyi	12	9	21	24	4	28	21	—	21	24	24	—	—
		Összesen 5	48	48	96	103	11	114	96	—	96	99	53	22	2
II.	Német-Ujvári	Német-Ujvári	13	13	26	26	1	27	24	1	25	26	1	18	6
		Pinkafői . .	10	8	18	19	2	21	17	—	17	18	1	16	—
		Szent-Eleki	13	16	29	29	1	30	29	—	29	29	—	21	6
		Sz.-Gothárdi	11	—	11	11	4	15	11	—	11	11	—	7	3
		Összesen 4	47	37	84	85	8	93	81	1	82	84	2	62	15
III.	Őrségi	Őrségi . .	6	3	9	9	—	9	9	—	9	9	9	—	—
		Tótsági . .	10	1	11	11	1	12	11	—	11	11	—	—	vend 10
		Vasvári . .	9	15	24	23	2	25	23	1	24	24	24	—	—
		Összesen 3	25	19	44	43	3	46	43	1	44	44	33	—	10
IV.	Sárvári	Jánosházai .	10	13	23	23	2	25	22	1	23	24	24	—	—
		Kemenesalji	10	6	16	16	1	17	16	—	16	17	16	—	—
		Sárvári . .	11	17	28	28	3	31	28	—	28	28	28	—	—
		Összesen 3	31	36	67	67	6	73	66	1	67	69	68	—	—
V. és VI.	Alsó-lendvai és Zala-egerszegi	Alsó-lendvai	9	11	20	20	2	22	19	1	20	21	11	—	10
		Letenyei .	9	10	19	19	4	23	19	—	19	19	15	—	3
		Zala-egerszegi	12	8	20	20	2	22	20	—	20	22	19	—	—
		Összesen 3	30	29	59	59	8	67	58	1	59	62	45	—	13
Az egész egyházmegyében 18			181	169	350	357	36	393	344	4	348	358	201	84	40

r. kath. egyházmegyében az 186½ dik évben.

nyelv			A gyermekek száma						Arányok		Jegyzetek
vegyesen			tanképes volt			tettleg járt					
magyar német	magyar szláv	más vegyület	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	A tanképesek közül tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt	
—	2	—	636	514	1,150	545	442	987	85	47	
1	1	—	998	715	1,713	839	635	1,474	86	67	
11	—	—	487	501	988	242	242	484	48.98	28	
1	1	5	982	909	1,891	808	753	1,561	82	60	
—	—	—	1,364	1,124	1,488	1,104	771	1,875	75	67	
13	4	5	4,467	3,763	8,230	3,538	2,843	6,381	77	56	
—	1	—	955	740	1,695	686	585	1,271	74.97	47	
1	—	—	803	702	1,505	600	607	1,207	80	57	
		hn									
—	—	2	1,360	1,331	2,691	834	804	1,638	60	54	
		nv.									
—	—	1	1.057	715	1,772	496	400	896	50	59	
1	1	3	4,175	3,488	7.663	2,616	2,396	5,012	65	54	
—	—	—	344	312	656	281	231	512	78	57	Innen a kimutatás 4 anyaegyházat kihagyott.
		vend									
		német									
—	—	1	552	538	1,090	369	322	691	63	57	
—	—	—	883	813	1,696	617	588	1,205	70	48	
—	—	1	1,779	1,663	3,442	1,267	1,141	2,408	70	52	
—	—	—	1,018	769	1,787	834	597	1,431	80	57	
1	—	—	613	522	1,135	588	485	1,073	94	63	
—	—	—	986	861	1,847	922	752	1,674	90	54	
1	—	—	2,617	2,152	4,769	2,344	1,834	4,178	87	58	
—	—	—	1,493	1,317	2,810	747	617	1,364	48	62	
1	—	—	1,414	1,341	2,755	604	474	1,078	39	46	
3	—	—	1,049	774	1,823	541	335	876	47	39	
4	—	—	3,956	3,432	7,388	1,892	1,426	3,318	45	49	
19	5	9	16,994	14,498	31,492	11,657	9,640	21,297	67	51	Ha minden tanköp. járt volna 80 tan. esett volna egy-egy tanit. alá

IX.

ELEMI TANÜGY A KASSAI RÓMAI KATH. EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN 186½-ben.

A kassai püspök ő mlsga által beküldött kimutatásból összeállította

Dr. Barsi József.

A kassai egyházmegye szintén az újabban alapítottak közé tartozik, s három vármegye népsége tartozik a kassai r. kath. püspök egyházi gondjai alá. E három vármegye Abauj, Sáros és Zemplén, mely utóbbi kettő felnyulik egymás mellett az ország éjszaki határáig.

A három vármegye szerint három főesperességre van felosztva az egyházmegye, úgymint a székesegyházira, mely Abauj vármegyét foglalja magában, a sárosira és zemplénire, melyek az illető megyékben létező esperességi kerületek fölött állanak.

A székesegyházi főesperességben az esperességi kerületek száma öt; a sárosiban hat, a zemplénben hét.

Az előttünk fekvő kimutatás elég rendesen van ugyan összeállítva, úgy mindazonáltal, hogy sem az iskolaigazgatók, sem az esperesek aláirásával nem találkozunk sehol sem s főesperesekről meg épen szó sincs benne. Csak az ellenőrködés ezen teljes hiányából magyarázhatni meg azt, hogy a sárosi főesperesség tarczai kerületéből a Dobó nevü egyházat kifelejtették és egészen kihagyták, mi által egész dolgozatunk kénytelen a hézagosság jellemét viselni magán.

A kimutatásból és a kimutatás nyomán készült táblánkból láthatni, hogy a kassai egyházmegyében 194 anyaegyház találtatik (a kimutatásból kimaradt Dobót is bele számítva) s hogy minden anyaegyházban vannak elemi iskolák. — A kimutatás és táblánk azt is mutatják, hogy az anyaegyházakon

kivül még 100 fiókegyházban is vannak elemi iskolák. Arról azonban sem a kimutatás, sem a mi táblánk nem szólnak, hogy a fiókegyházak összes száma a kassai egyházmegyében 991-re megy, hogy e szerint egyre-másra kevés hiján csak minden tizedik fiókegyházban van elemi iskola, a többi teljesen nélkülözi azt saját határában, s a gondos szülék az elemi tanítást gyermekeik számára községök határán túl keresni kénytelenek, ha t. i. szükségét érzik.

A fiókegyházak többsége kicsiny, s kétségen kivül áll az, hogy valamennyi szegény. E két tekintet eléggé magyarázza az iskolák hiányát ott, hol az iskolák alapítása és fentartása a mindenképen kizsarolt nép erszényére és saját erejére van hagyatva; és hol, mikor külön egyház vagy külön iskola alapításáról van szó, nem elég ezeknek költségeit viselni, hanem mindenekelőtt arról kell gondoskodni, hogy a korábbi anyaegyház lelkésze, a korábbi iskola tanítója az új egyház, az új iskola keletkeztével valamiképen rövidséget ne szenvedjen különben is szük jövedelmében.

Sokan vannak, kik azzal üzik el magoktól az ilyen gondolatokkal járó gondot, hogy az iskolai tanításban részesült emberek életmódját nem sokkal tartják emberségesebbnek azokénál, kik lábukat az iskolába soha be nem tették; s hogy azt hiszik, a szegény embernek jobb ha sötétségben marad, legalább könnyebben nyugszik meg sorsában, s jobbat nem ismervén, élete örömeit, miket a természet tőle sem von meg, a maga módja szerint élvezi. Mi más szempontból tekintjük ez ügyet és élénkül sajnáljuk, hogy nem nyujthatunk minden apa minden gyermekének alkalmat önismeretre juthatni, s még inkább sajnáljuk, hogy reményünk sincs odajutottnak látni országunkat, a hol képes lenne ilyen alkalmat nyujtani minden gyermekének.

A kassai egyházmegye népségének elemi iskolái több szempontból nézve országos figyelemre méltók. Első e szempontok közöl az egyházmegye földirati fekvése, melynél fogva mig egyfelől az ország éjszaki határát érinti, másfelől távol fekszik a központtól, mi által az egyházmegye anyavárosa, Kassa sz. kir. városa, koronkint maga is emelkedett a főváros polczára, legalább felső Magyarországra nézve. Ez eléggé

mutatja, mily fontos helyen áll Kassa városa most is, s a kassai egyházmegye főpásztorának mily irigylendő munkakör esett osztályrészül az általános pangás korszakában.

A második szempont a politikai súly, mely Abauj, Sáros és Zemplén vármegyéket, Kassa, Eperjes, Bártfa, Szeben sz. kir. városokat és Abaujvármegyében 9, Sárosban 11, Zemplénben pedig 24, összesen 44 mezővárost megilletne, ha községeik hivatásuk tiszta felfogására már is eljutottak volna, s ha e hivatásnak emberileg megfelelni igyekeznének is. Ezeken kivül az újabb közlekedési eszközök, a gőzhajók és vaspályák állomásai, némely új iparágak keletkezte más helységeket is be fognak lassan vonni az ujabbkori haladás élénkebb sodrába, melyben, hogy megállhassanak, okvetetlen jó karba lesznek kénytelenek emelni elemi iskoláikat, mint minden későbbi tanulás és művelődés legelső alapját.

A harmadik szempont a tannyelv főfontosságu kérdése, mely a limitroph, vagyis a határszéleken elterülő megyékben még nagyobb fontosságuvá lesz, mert ügyelni kell, hogy se a tanítás főczélja, — a helyes és alapos ismeretek terjesztése, vagy még helyesebben, a tanuló gyermeksereg bevezetése a helyes és alapos ismeretek világába — ne veszélyeztessék, s az ország polgárai se legyenek kénytelenek későbbi éveikben vesződni az ország nyelvének megtanulásával, mikor a nyelvtanulás, mely a gyermek zsenge korában oly könnyü, már vesződséges munkába kerül, melyhez a többségnek sem ideje, sem alkalma többé, s melynek sükere sem biztos.

Mint táblánk mutatja, a kassai egyházmegyében 340 tanteremben van az elemi tanítás folyamatban. Ezek közől épen 25%-ra megy azoknak a száma, hol a tanítás magyar nyelven folyik; a többi 75% ekképen oszlik fel a tannyelv tekintetében: a szláv nyelvre esik 49%; a németre 2.35%; azon tantermek száma, hol a tannyelv magyar és szláv vegyest, tesz 12%; azoké, hol a tanítás magyar-német és szláv nyelven folyik, (vagy inkább csak csepeg), 9.70%; a mi azután a 75 százalékhoz még hiányzik, az a magyar-német, és német-szláv tantermekből telik, úgy hogy azon tantermek, hol a német nyelv akár tisztán, akár más nyelvekkel vegyest tan-

nyelvül szolgál, nem tesznek egészen 14 százalékot, melyet az összes tantermek mennyiségéből levonván, marad 86 százalék, melyben a német nyelvnek nincsen dolga. Ebből sok más dolgokon kivül az is kitetszik, mily nagy érdekkel birnak az elemi oktatás könnyebbítésére, egyenlővé és rendszeressé tételére a nem magyar ajku elemi tankönyvek. Ezeket azonban a közérdekek ápolására hivatott napi irodalom még eddig nem tette figyelme, gondjai és tevékenysége tárgyává. Ebben a napi kerékvágáshoz szokott elmék fenn nem akadnak, s annál kevésbé akadnak fenn, mert a magyarajku elemi tankönyvek ügyét sem tekinti a magyar napi sajtó olyan tárgynak, melyhez neki is nem csak joga van hozzá szólani, hanem kötelessége is. — Szellemi életünk sok örömtelen tüneményeit azon közönyből magyarázhatni meg, melylyel az elemi tanügyet nézik a vezérek. Az örömtelen tünemények közt vannak azután szomorítók is, és hogy egy szóval mutassunk a baj forrására, e szomorító tünemények közt alig ha nem legsúlyosabb az általános alaphiány, mely egyenes következménye az elemi tanügy mostoha sorsának!

De menjünk át a részletekre.

I. Székes-egyházi Főesperesség.

A) Kassai esperesség. E kerületben 13 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Mislye, Rárcza, Enyiczke, Felső-Olcsvár, Kassa, Kassa-Ujfalu, Kavecsány, Kenyhecz, Koksó-Mindsent, Lengyelfalu, Regete-Ruszka, Széplak és Tihany; a fiókegyházak: Alsó-Hutka, Bologd, Csány, Felső-Mislye, Gönyő, Ósva, Rozgony, Szakály, Hornyos-Némethi és Zsebes. Kassán mindenek előtt van egy 4 osztályu elemi főiskola fiuk számára, 3 osztályu elemi iskola leánykák számára és pedig apáczák gondviselése alatt. A fiukéban a tannyelv magyar német és tót; a leányokéban német magyar. Tovább van két alelemi iskola egy-egy osztálylyal és tót tannyelvvel, és a külvárosban is egy három osztályu vegyes iskola, melyben a tannyelv tót és magyar. Ezeken kivül van 4 magán leányiskola 126 növendékkel,

egy árvagyámintézet 29 tanulóval és két kisded-ovó intézet, egy belvárosi, melybe 95 kisded járt, s egy külvárosi, melybe 133. — A többi helyeken az elemi iskola mind csak egyosztályu vegyes. Tanitó van Kassán összesen 13, úgymint 11 fő, és 2 segéd; ezeken kivül még négy apácza; iskolai épület van három saját és két bérlett. A kerület iskoláiban csak két helyen vannak segédtanitók, úgymint Alsó-Mislyén és Koksó-Mindszenten egy-egy. Saját épülete van az iskolának Kassán kivül 19 helyen, bérlett helyiségben tart iskolát Alsó-Hutka, Gönyő és Rozgony. A tannyelv Tornyos-Németiben magyar; Alsó-Hutkán, Csányon, Kenyheczen és Széplakon magyar-tót; a többi 17 helyen tót.

Tanképes gyermek volt: fiú 1386, leány 1257, együtt 2643.
tettleg járt . . . . „ 1298 „ 985 „ 2283 vagyis 86%

B) Gönczi esperesség. E kerületben 11 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak, Bodó-Kő-Váralja, Fóny, Füzér, Göncz, Göncz-Ruszka, Hejcze, Nádasd, Nagy- és Kis-Kér, Radvány, Szántó és Visoly; a fiókegyházak: Alsó-Kéked, Bodó-Kő-Ujfalu, Hollóháza, Korláth, Nyiri, Regéczke és Vilmány. Mindezeken a helyeken az iskola csak egyosztályu és vegyes, mind a mellett, hogy Bodó-Kő-Váralja, Göncz és Szántó a mezővárosok közé számittatnak. A rendes tanitók mellett még Fónyban, Füzéren és Hejczén van egy-egy segéd; Gönczön az sincs, noha a tanképes gyermekek száma 218 volt, a tettleg tanulóké pedig 118. Csak bérlett házban tanitanak Hollóházán és Korláthon. A tannyelv négy helyen magyar-tót, úgymint: Alsó-Kékeden, Füzéren, Hollóházán és Nádasdon, a többi 14 helyen magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 744, leány 628, együtt 1372.
tettleg járt . . . . „ 523 „ 468 „ 991 vagyis 72%

C) Saczai esperesség. E kerületben 10 anya- és 2 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Arany-Idka, Béla, Felső-Tőkés, Hilyó, Jászó-Ujfalu, Miszlóka, Opáka, Pány, Pólyi és Sacza; a fiókegyházak; Hámor és Semse. E kerület iskolái szintén a legalsó polczon állnak: valamennyi csak

egy osztályu és vegyes. Mindeniknek van saját épülete, de segédtanító sehol sincs. A tannyelv Arany-Idkán német-tót, Jászó-Ujfaluban, Pányon és Semsén magyar-tót, a többi nyolcz iskolában tót.

Tanképes gyermek volt: fiú 504, l. 458, együtt 962.
tettleg járt . . . . „ 464 „ 419 „ 883 vagyis 91 $_{8}$·^{0}/$_{0}$
mely aránynál csak a homonnai még kedvezőbb, úgymint: 92^{0}/$_{0}$.

D) Szepsii esperesség. E kerületben 10 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Meczenzöff, Buzitha, Csécs, Jánok, Nagy-Ida, Perény, Petri, Somodi, Szepsi és Vajda; a fiókegyházak: Hernád-Vécse, Hidas-Némethi, Makrancz és Nagy-Bodolló. Meczenzöff mezővárosában főelemi négy osztályu fiú- és 3 osztályu leány-iskola virágzik 5 tanítóval és egy nőtanítóval. Ezen iskolában a tannyelv német. A többi helyeken csak egy osztályu és vegyes iskolákkal találkozunk, mely tétel alól Nagy-Ida és Szepsi mezővárosok sem tesznek kivételt. Segédtanító csak egy van e kerületben, névszerint Somodiban. A nagybodollai iskola bérlett házban tartatik, a többieknek saját házuk van. A tannyelv az egy meczenzöffi iskola kivételével, mindenütt magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 667, leány 533, együtt 1200.
tettleg járt . . . . „ 588 „ 458 „ 1046 vagyis 87^{0}/$_{0}$

E) Szikszói esperesség. E kerületben 13 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Detek, Encs, Fáj, Felső-Gagy, Felső-Novaj, Felső-Vadász, Forró, Hernád-Kércs, Iináncs, Léh, Nyésta és Szikszó; a fiókegyházak: Csobád, Felső-Dobsza, Garadna és Szakácsi. Ezek az iskolák is mind csak egyosztályuak és vegyesek, a két mezőváros Forró és Szántó iskoláit is oda értve, csak hogy Forrón még is van segédtanító is. A tannyelv mindenütt tisztán magyar, csak Felső-Vadászon vegyül a magyarhoz tót is.

Tanképes gyermek volt: fiú 456, leány 444, együtt 900.
tettleg járt . . . . „ 375 „ 350 „ 725 vagyis 80^{0}/$_{0}$

II. Sárosi vagy Tarczafeői Főesperesség.

A) Bártfai esperesség. E kerületben 11 anya- és 2 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bártfa, Felső-Volya, Gáboltó, Hertnek, Lenártó, Lófalu, Magyar-Raszlavicz, Oszikó, Richwald, Sár-Pataka és Zboró. Bártfa sz. kir. városában a kimutatás szerint a főelemi fiúiskola három osztályu, a leányiskola pedig négy osztályu. Három rendes tanító és három apácza viszik azokban a tanítást. Lófaluban, mind a mellett, hogy az iskola bérelt helyiségben tartatik, segédtanító is van. Gáboltó és Zboró mezővárosokban segédtanítók nincsenek, jóllehet Zborón a tanképes gyermekek száma 171-re ment. A bártfai iskolában a tannyelv magyar-német és tót együtt, a többi helyeken mindenütt tisztán tót.

Tanképes gyermek volt: fiú 593, leány 539, együtt 1132.
tettleg járt . . . . „ 478 „ 423 „ 901 vagyis 79%

B) Eperjesi esperesség. E kerületben 12 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bajor, Eperjes, Hanusfalu, Kapi, Nagy-Sáros, Radács, Sebes (Alsó), Szedlicze, Szent-György, Szent-Mihály, Ternye és Zsebfalu; a fiókegyházak: Bisztra, Felső-Sebes, Finta, Gergellaka, Kis-Sáros, Kis-Szilva, Megye, Pálvágás, Szedikert és Tolcsemes. Eperjes sz. kir. városában van egy 4 osztályu fiú- és egy ugyanannyi osztályu leányiskola, melyben 8 tanító mellett még 2 nőtanító működik. A tannyelv ott magyar-német és tót. Ezenkivül van Eperjesen egy alelemi egy osztályu vegyes iskola, melyben a tannyelv tót. Végre elemi tanítással foglalkozik e kerület fővárosában még 3 magánintézet, de csak leányokat vesznek tanitásba. Nagy-Sároson az iskola két osztályu, két rendes és egy segédtanítóval. A többi helyeken, ki nem véve Hanusfalu és Alsó-Sebes mezővárosokat sem, az iskolák csak egy osztályuak és vegyesek. A tannyelv az eperjesit kivéve a többi iskolákban csak tót. Bérlett helyiségre szorult az iskola Bajorban, Bisztrán, Hanusfalván és Pálvágáson.

Tanképes gyermek volt: fiú 1029, leány 949, együtt 1978.
tettleg járt . . . . „ 886 „ 813 „ 1699 vagyis 85%

C) Kis-szebeni esperesség. E kerületben 9 anya- és 6 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Frics, Hermány, Jernye, Kis-Szeben, Lipócz- (Szinye), Nyárs-Ardó, Siroka, Szent-Kereszt és Szinye; a fiókegyházak: Kajatha, Magyar-Jakabfalu, Mochnya, Nagy- és Kis-Vitéz, Orkuta és Osztropataka. Kis-Szeben sz. kir. városában van egy négy osztályu főelemi iskola fiúk, és ugyanilyen leányok számára, s ezekben a tannyelv magyar-német-tót, de mindössze csak öt tanító és egy nőtanitó működik bennök. A kerület egyéb iskolái mind csak egy osztályuak és vegyesek, s tannyelvül mindenütt a tót szolgál. Nagy- és Kis-Vitézen meg Orkután bérlett házban tartatik iskola.

Tanképes gyermek volt: fiú 639, leány 496, együtt 1135.
tettleg járt . . . . „ 526 „ 359 „ 885 vagyis 78%

D) Sóvári esperesség. E kerületben 12 anya- és 5 fiókegyhazban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Boroszló, Budamér, Kakasfalu, Keczer-Peklin, Kende, Lapispatak, Nagy-Ladna, Somos, Sóvár, Szent-István, Szent-Péter és Vörös-Vágás; a fiókegyházak: Böki, Hanság, Licsért, Ó-Ruzsin és Svábutcza. A sóvári iskola két osztályu; tannyelve magyar-német és tót; tanítója kettő. A kerület többi iskolái mind csak egy osztályuak és vegyesek; a tannyelv mindenütt tisztán tót. Segédtanító sehol sincs, pedig Somos — mezőváros, s tanképes gyermek volt a községben 146, tanuló 93; Boroszlón tanképes volt 137, tanuló 111; Szent-Istványon tanképes 151, tanuló 91.

Az egész kerületben tanképes gyermek volt: fiú 822, leány 746, együtt 1568.
tettleg járt fiú 678, leány 561, együtt 1239 vagyis 78%,

E) Taplyai esperesség. E kerületben 11 anya- és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Duplin (40 fiókegyházzal, melyek közől egynek sincs iskolája), Hajszlin, Hankócz, Hrabócz, Kapron-

cza, Karácsonmező, Kurima, Nyirjes, Pósfalu, Radoma és Töltszék; a fiókegyház: Zsálmány. Az egész kerületben, még Kurima mezővárosban is, az iskolák csak egy osztályuak s vegyesek. Segédtanító sehol sincs. A tannyelv mindenütt tót. Bérlett házba szorult az iskola Duplinban, Hrabóczon és Pósfaluban; a zsálmányi tanító pedig saját házánál tanít, s évi fizetése a kimutatás szerint 28, azaz huszonnyolcz forint!

Tanképes gyermek volt: fiú 365, leány 361, együtt 726.
tettleg járt . . . . „ 319 „ 310 „ 629 vagyis 86%

F) Tarczai esperesség. E kerületben 14 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Szálok, Berzevicze, Darócz, Dobó (ez a püspöki kimutatásban hiányzik), Hamburg, Héthárs, Krivány, Lyubotin, Palocsa, Pécs-Ujfalu, Plavnicza, Roskovány, Tarcza és Tarkeő; a fiókegyházak: Polom, Schönviz, Viszoka és Vörös-Alma. Berzevicze, Héthárs és Palocsa mezővárosokat is bele értve e kerület minden iskolája csak egy osztályu és vegyes; Palocsán és Plavniczán saját háza sincs, hanem bérlett házban tartatik; Vörös-Almán az sincs, valamint Lyubotinban sem, hol a kimutatás szavai szerint, a tanító saját házánál tart iskolát, s a mellett évi fizetése 24, azaz huszonnégy ft. 36 kr. Segédtanító sehol sem volt, pedig Alsó-Szalókon a tanképes gyermekek száma 122, a tanulóké 106; Berzeviczén (a mezővárosban) 132 és 110; Héthárs mezővárosában 96 és 72; Plavniczán 98 és Tarkeőn 100, kik mind be is jártak. A tannyelv mindenütt tót.

A dobói gyermekek száma ismeretlen. A kerület többi iskolás helyein tanképes gyermek volt: fiú 616, leány 526, együtt 1142
tettleg járt: fiú 511, leány 421, együtt 932, vagyis 81%.

III. Zempléni Főesperesség.

A) Gálszécsi esperesség. E kerületben 13 anya- és 9 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Barancs, Czéke, Gálszécs, Imregh, Lasztócz, Nagy-Azar, Nagy-Kázmér, Parnó, Pelejte, Szacsur, Szilvás-Ujfalu, Terebes és

Vehécz; a fiókegyházak: Csöngő, Garany, Legenye, Magyar-Izsép, Szécs-Polyánka, Varannó-Csemetnye, Velejte, Visnyó és Vitány. Mindezeken a helyeken, Gálszécs és Terebes mezővárosokat is bele értve, az iskolák csak egy osztályuak és vegyesek. Saját épülete öt iskolának nincs. Garanyban ugyanis teljesen hiányzik, Lasztóczon, Legenyén és Varanno-Csemetnyén bérelt házban tartatik, Imreghen végre a minoriták zárdájában van elhelyezve. Segédtanító egy helyen sincs. A tannyelv magyar Imreghen és Vitányban; tót 4 helyen, úgymint: Nagy-Azaron, Szacsuron, Szilvás-Ujfaluban és Visnyón; a többi 16 helyen magyar és tót vegyest.

Tanképes gyermek volt: fiú 624, leány 522, együtt 1146
tettleg járt . . . . „ 515 „ 408 „ 923 vagyis 80%

B) Homonnai esperesség. E kerületben 11 anya- és 11 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Cziróka-Hosszú-Mező, Előrmező, Felső-Körtvélyes, Göröginye, Homonna, Leszkócz, Lyubisse, Papina (39 fiókegyházzal, melyek közől egynek sincs iskolája), Petécse, Szinna (38 fiókegyházzal, melyek közől kettőnek van iskolája) és Udva; a fiókegyházak: Alsó- és Felső-Ladiszkócz, Barkó, Cziróka-Béla, Hankócz és Koskócz, Helmeczke, Józsefvölgye, Kis-Kemencze, Modra, Nagy-Kemencze, Nátafalu és Rovna. Homonna mezővárosában van egy két osztályu iskola fiúk-, és egy osztályu leányok számára, három tanítóval; a többi iskolák, ki nem véve a Szinna mezővárosában létezőt sem, csak egy osztályuak és vegyesek. Öt helyen az iskola bérlett helyiségben tartatik, névszerint: Alsó- és Felső-Ladiszkóczon, Hankócz és Koskóczon, Helmeczkén, Modrán és Nagy-Kemenczén. A homonnai iskolában a tannyelv magyar-német és tót; Józsefvölgyében német-tót, a többi helyeken tót.

Tanképes gyermek volt: fiú 781, leány 632, együtt 1413
tettleg járt . . . . „ 724 „ 586 „ 1310 vagyis 92%.

E viszony az egész kassai megyében a legkedvezőbb, ha t. i. számba nem vesszük az iskola nélkül szükölködő 75 fiókegyházat, melyeknek a püspöki kimutatás nem csak gyermek-számát, hanem még nevöket sem említi.

C) Nagy-mihályi esperesség. E kerületben 8 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Körtvélyes, Butka, Hegyi, Málcza, Nagy-Csebb, Nagy-Mihály, Sztára és Vásárhely; a fiókegyházak: Alsó-Hrabócz, Kólcs-Hosszu-Mező, Krivoscsány, Lazony, Morva, Oreszka és Pazdics. Butka, Nagy-Mihály és Sztára a mezővárosok sorából valók, de iskolájok épen úgy, mint a legkisebb községeké csak egy osztályu és vegyes. Segédtanító sehol sincs, mind a mellett, hogy a tanképes gyermekek száma Butkán 291 volt, Nagy-Csebben 161, Nagy-Mihályban 138, Sztárán 129. A hrabóczi és pazdicsi iskolák bérlett házban tartatnak. A tannyelv 7 helyen tót; 8 helyen magyar és tót. A tótnyelvü helyek: Alsó-Körtvélyes, Butka (mezőv.) Hrabócz, Kólcs-Hosszu-Mező, Krivoscsány, Oreszka és Sztára (mezőváros).

Tanképes gyermek volt: fiú 701, leány 641, együtt 1342.
tettleg járt . . . . „ 482 „ 426 „ 908 vagyis csak 67%.

D) Szigeti esperesség. E kerületben 7 anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Boly, Bottyán, Király-Helmecz, Lelesz, Nagy-Kövesd, Nagy-Tárkány és Rad; a fiókegyházak: Bél, Perbenyék és Zétény. Lelesz mezővárosában az iskola két osztályu, a többi mind csak egy osztályu és vegyes, a Király-Helmecz városában létezőt is ide betudva. Minden iskolának van saját épülete. Tanító Leleszen van kettő, egyebütt csak egy-egy. A tannyelv az egész kerületben magyar, s e tekintetben a szigeti kerület az egész egyházmegyében egyedül áll; de sajnos, a viszony a tanképes és a tettleg járt gyermekek közt épen e kerületben a legkedvezőtlenebb, mert:

tanképes gyermek volt: fiú 398, leány 330, együtt 728.
tettleg pedig járt . . „ 267 „ 213 „ 480 vagyis csak 65%.

E) Sztropkói esperesség. E kerületben 11 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Dobra, Hrubó, Jankócz, Matyasócz, Mogyo-

róska, Nagy-Domássa, Sókut, Sztropkó (28 fiókegyházzal, melyek közöl egynek van iskolája), Turany, Varannó és Zsalobina; a fiókegyházak: Alsó-Ósva, Benkócz, Csaklyó, Komarócz, Nagy-Breznicze, Alsó- és Felső-Szitnyicze és Zamutó. Varannó mezővárosában az elemi iskola vegyes két osztályu, két tanítóval; ellenben Dobra és Sztropkó mezővárosokban, úgy mint a többi elősorolt helyeken az iskolák mind csak egy osztályuak és vegyesek. Varannóban a tannyelv magyartót, a többi helyeken csak tót. A benkóczi, szitnyiczei és zamutói iskolák bérelt házakban vannak elhelyezve. Segédtanító sehol sincs.

Tanképes gyermek volt: fiú 506, leány 436, együtt 942.
tettleg járt . . . . „ 399 „ 339 „ 738 vagyis 78%.

F) Tokaji esperesség. E kerületben 11 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Gesztely, Girincs, Hernád-Némethi, Maád, Monok, Rátka, Szerencs, Tálya, Tarczal, Tokaj és Zombor; a fiókegykázak: Bekecs, Golop, Közöm és Legyes-Bénye. E kerületben öt mezővárossal találkozunk, t. i. Maád, Tálya, Tarczal, Tokaj és Zombor mezővárosaival. Ezek közöl háromban, Tályán, Tarczalon és Tokajban az iskolák két osztályuak, két-két tanítóval, de vegyesek; a többi iskolák mind csak egy osztályuak és vegyesek, kivéve a Monok helységben létezőt, hol két tanító tanít, egyik a fiúkat, a másik a leányokat. A tannyelv az egész kerületben magyar, csak Ratkán járul a magyarhoz a német is.

Tanképes gyermek volt: fiú 740, leány 619, együtt 1359.
tettleg járt . . . . „ 627 „ 560 „ 1187 vagyis 87%.

G) Ujhelyi esperesség. A sátoralja-ujhelyi kerületben 8 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bodrogh-Keresztúr, Erdő-Bénye, Erdő-Horváthi, Olaszi-Liszka, Sáros-Nagy-Patak, Sátor-Alja-Ujhely, Tolcsva és Trautsohnfalva; a fiókegyházak: Hosszu-Láz, Károly-Falva, Longh és Közép-Ó- és Uj-Huta. E kerületben az anyaegyházak közöl mindenik mezőváros,

kivéve Erdö-Horváthit és Trautsohnfalvát; de két osztályu iskola csak Sáros-Patakon és Ujhelyben van, mindenik két-két tanítóval, s még ezek közöl is a sáros-patakinak épülete le volt omolva s a tanítás a lelkész lakában folyt. Sáros-Patakon van Karolina nevü kisdedóvó intézet is, melybe 45 fiú és 53 leányka járt. Hosszú-Lázon a tannyelv tót, Károlyfalván és Trautsohnfalván német, a többi helyeken magyar. A három Huta iskolája, valamint a hosszúlázi is bérlett házban tartatik.

A nyilvános elemi tanügy állása a kassai

Sorszám	Főespereség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Tanítók száma			Iskolai épületek			Tantermek	A tan tisztán		
			anya-	fiók-	együtt	fő	al	együtt	saját	bérlett	együtt		magyar	német	szláv
I.	Szikcsegyházi	Kassai . .	13	10	23	33	4	37	22	5	27	35	1	—	19
		Gönczi . .	11	7	18	18	3	21	16	2	18	18	14	—	—
		Saczai . .	10	2	12	12	—	12	12	—	12	12	—	—	8
		Szepsii . .	10	4	14	19	1	20	13	1	14	19	13	6	—
		Szikszói . .	12	4	16	16	1	17	16	—	16	16	15	—	—
		Összesen 5	56	27	83	98	9	107	79	8	87	100	43	6	27
II.	Sárosi (v. Tarczafeöi)	Bártfai . .	11	2	13	15	4	19	12	1	13	19	—	—	12
		Eperjesi . .	12	10	22	31	3	34	18	4	22	30	—	—	22
		Kis-Szebeni	9	6	15	19	1	20	13	2	15	20	—	—	12
		Sóvári . .	12	5	17	18	—	18	17	—	17	18	—	—	16
		Taplyai . .	11	1	12	12	—	12	8	4	12	12	—	—	12
		Tarczai . .	14	4	18	17	—	17	14	2	16	17	—	—	17
		Összesen 6	69	28	97	112	8	120	82	13	95	106	—	—	91
III.	Zempléni	Gál-Szécsi .	13	9	22	22	—	22	17	5	22	22	2	—	4
		Homonnai .	11	11	22	24	—	24	17	5	22	24	—	—	20
		Nagy-Mihályi	8	7	15	15	—	15	13	2	15	15	—	—	7
		Szigeti . .	7	3	10	11	—	11	10	—	10	11	11	—	—
		Sztropkói .	11	7	18	19	—	19	15	3	18	19	—	—	17
		Tokaji . .	11	4	15	19	—	19	15	—	15	19	18	—	—
		Ujhelyi . .	8	4	12	14	—	14	9	3	12	14	11	2	1
		Összesen 7	69	45	114	124	—	124	96	18	114	124	42	2	49
Az egész egyhmegyében 18			194	100	294	334	17	351	257	39	296	340	85	8	85

Tanképes gyermek volt: fiú 632, leány 445, együtt 1079.
tettleg járt . . . . „ 594 „ 344 „ 889 vagyis 82%.

Ha a két utolsó kerületnek, a tokjinak meg sátoralja-ujhelyinek 11 mezővárosa a hajdani dekapólisok pélgájára egyesülne : mennyit lendíthetnének közös erővel az oktatás ügyén! Derekas főelemi iskola legalább három négy helyen s egy jól összeállított három vagy négy osztályu polgári iskola, melyből a fiúk 14—15 éves korukban kikerülvén, a polgári élet köyterén szépen boldogulhatnának, e czélra egyelőre elég volna, s ennyit 11 mezőváros egyesült oreje talán meg iz bírna!

r. kath. egyházmegyében az 186½-dik évben.

nyelv				A gyermekek száma						Arányok		Jegyzetek
vegyesen				tanképes volt			tettleg járt			A tanképesek közöl tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt	
magyar német	magyar szláv	német szláv	magy. ném. szl.	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt			
3	7	—	5	1,386	1,257	2,643	1,298	985	2,283	86	61	
—	4	—	—	744	628	1,372	523	468	991	72	47	
—	3	1	—	504	458	962	464	419	883	91.₇₈	73	
—	—	—	—	667	533	1,200	588	458	1,046	87	52	
—	1	—	—	456	444	900	375	350	725	80	45	
3	15	1	5	3,757	3,320	7,077	3,248	2,680	5,928	83	55	
—	—	—	7	593	539	1,132	478	423	901	79	47	
—	—	—	8	1,029	949	1,978	886	813	1,699	85	50	
—	—	—	8	639	496	1,135	526	359	885	78	44	
—	—	—	2	822	746	1,568	678	561	1,239	78	68	
—	—	—	—	365	361	726	319	310	629	86	52	
—	—	—	—	616	526	1,142	511	421	932	81	51	
—	—	—	25	4,064	3,617	7,681	3,398	2,887	6,285	81.₉₀	52	
—	16	—	—	624	522	1,146	515	403	923	80	42	
—	—	1	3	781	632	1,413	724	586	1,310	92	54	
—	8	—	—	701	641	1,342	482	426	908	67	60	
—	—	—	—	398	330	728	267	213	480	65	43	
—	2	—	—	506	436	942	399	339	738	78	39	
1	—	—	—	740	619	1,359	627	560	1,187	87	62	
—	—	—	—	634	445	1,079	544	344	888	82	63	
1	26	1	3	4,384	3,625	8,009	3,558	2,876	6,434	80	51	
4	41	2	33	12,205	10,562	22,767	10,204	8,443	18,647	81.₉₀	53	

X.

AZ 1864-dik ÉVI OSZTRÁK KÖLTSÉGVETÉS, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL MAGYARORSZÁGRA.

Keleti Károlytól

II. Az államköltségek.

Minthogy a stat. füzetek V. k. 2-dik füzetében a magyar udvari kanczellária költségvetése már közölve volt, előbbi czikkünkben azonban az államjövedelmekre nézve a tágabb értelemben vett Magyarországot, vagyis a sz. István koronája alatti összes területet tárgyaltuk, szükséges lesz a költségekre nézve is ennyire terjeszkednünk, miért is következőkben az erdélyi, továbbá a dalmát-horvát tót udvari kanczelláriák költségvetését, ha bár csak körvonalakban közöljük.

I. Erdélyi udvari kanczellária.

1. Központi kormányzat.

Rendes költségek. Személyzet a) hivatalnokok		85,582	
	b) szolgák . .	4,666	90,248 ft.
általános kezelési költség			14,954 „
rendkivüli költség (közte a telekkönyvek behozatalára 60,000 ft.)			62,310 „
nyugdíjak			7,000 „
	Összesen		174,512 ft.

2. Politikai közigazgatás.

Kormányszék: hivatalnokok		119,909 ft.	
	szolgák	6,701 „	
	kezelési költség . . .	31,280 „	157,890 ft.
a vidéki bizottságnak			16,500 „
	Oldal		174,390 ft.

Áthozatal		174,390 ft.
megyei, kerületi s széki hatóságok:		
hivatalnokok	209,050 ft.	
hivataloskodási pótlék	5,000 „	
diszebédekre	4,200 „	
úti költség	3,200 „	
szolgák bére	21,150 „	
kezelési költség	94,650 „	337,250 ft.
szász municipiumok:		
hivatalnokok fizetései, szászgrófi iroda	1,900 ft.	
szász székek	145,900 „	
úti általány	1,300 „	
szolgák bére	14,500 „	
napdíjak stb.	32,262 „	
irodai költség	9,420 „	
vizsgálati költség	25,000 „	
épületek s házbér	6,000 „	236,282 ft.
általános közigazgatási költségek:		
újonczozás	4,000 ft.	
közegészségügy	44,525 „	
különfélék	8,199 „	56,724 ft.
rendkivüli költség		140,596 „
nyugdíj		74,976 „
Összesen		1.020,218 ft.

3. Fenyítő házak.

Szamos-Ujvár	103,586 ft.	
Nagy-Enyed	17,551 „	121,137 ft.
nyugdíjak		1,152 „
Összesen		122,289 ft.

Ebből saját jövedelmeik fedeznek 8070 ftot,
marad fizetendő 114,219 ft.

4. Épitészi hivatal.

Hivatalnokok	56,936 ft.	
szolgák	630 „	
napdíjasok	4,599 „	
díjazás, úti költség stb. . . .	14,280 „	
irodai költség	6,318 „	82,763 ft.
nyugdíj		3,197 „
Összesen		85,960 ft.

5. Útépítés.

Kezelési költség	24,778 ft.	
utak fentartása s épitése . . .	462,986 „	
rendkivüliek	50,000 „	537,764 ft.
nyugdíjak		625 „
	Összesen	538,389 ft.

Jövedelem 2264 ft, marad fedezendő 536,125 ft.

6. Vizépítés.

Kezelési költség	2,343 ft.	
vizépítmények fentartása . . .	2,930 „	
	Összesen	5,273 ft.

a 10 ftnyi jövedelem levonásával pedig 5,263 ft.

7. Állami pótlék katholikus vallási intézetekre.

Kárpótlás és congruapótlék . . .	15,820 ft.	
lelkészi képezdék	1,320 „	
templomi szükségletek	341 „	
alapítványok s ösztöndíjak . . .	2,551 „	
különféle pótlékok	1,158 „	
vegyesek	12,336 „	
	Összesen	33,526 ft.

E költségek fedezésére szolgálnak ugyanazon vallásbeli intézetek bevételei, melyek állanak :

államkötelezvények kamataiból	24,130 ft.	
magán „ „	421 „	
fekvőségek jövedelméből	210 „	
a nagyszebeni allodialis pénztár pótlékából	70 „	
	Összesen	24,831 ft.

Úgy hogy az állam részéről csupán 8,695 ft fedezendő.

8. Alapítványok s pótlékok vallási czélokra.

R. katholikus vallásbeli	6,257 ft.	
görög egyesült vallásbeli	69,911 „	
a protestáns országos egyháznak . .	16,000 „	
a görög nem egy. egyháznak . , . .	25,000 „	
	Összesen	117,168 ft.

9. Egyenérték és hátráléki pótlék.

A nagyenyedi ref. kollegiumnak tizedkárpótlásúl . . . 3,545 ft.

10. Iskolai tanács.

Évi fizetés	3,360 ft.	
úti költség s napdíj	2,000 „	5,360 ft.
nyugdíj	3,260 „	
Összesen		8,620 ft.

11. Állampótlék iskolai intézetekhez.

Elemi iskola Nagy-Szebenben	1,681 ft.	
„ „ Kolozsvártt	903 „	
„ „ Brassóban	1,267 „	
„ „ Balázsfalván	465 „	
„ „ Marosvásárhelyen . . .	147 „	
„ „ Udvarhelyen	63 „	
„ „ Károlyvártt	378 „	
leány tanoda Tordán	672 „	
elemi tanoda Kolozsvártt	170 „	
a tanári testület dotátiója	2,142 „	
Congrua és kiegészítés	3,762 „	
alapítványok s ösztöndíjak	637 „	
vegyesek: lakbér, díjazás stb.	1,567 „	
épületek fentartása s több efféle . . .	2.194 „	16,048 ft.

Úgyde ezen költségek is fedezésöket lelik az e czélra létező jövedelemben, melyet képeznek:

Államkötvények kamatai	4,805 ft.	
magán „ „	464 „	
járulék a kincstári alapból	5,355 „	
és	4,988 „	
a nagy-szebeni allodialis pénztárból . .	68 „	
örökhagyások és ajándékok	21 „	
Összesen		15.701 ft.

miért is az állampénztárból csupán 347 ft fedezendő, vagy is ha a 14 havi költségvetést vesszük tekintetbe, még 465 ft fölösleg marad.

12. Alapitványok és járulékok tanodai czélokra.

Nagy-Szebeni jogakadémia	18,152 ft.	
Kolozsvári „	18,257 „	
orvos sebészeti intézet Kolozsvártt . .	15,967 „	
államgymnasium Nagy-Szebenben . . .	16,369 „	
pótlékok görög egyesült s nem egyesült tanintézeteknek	10,000 „	
szülészeti tanfolyam Nagy-Szebenben .	593 „	
Oldal	79,338 ft.	

Áthozat	79,338 ft.	
Teréziai árvaház	17,430 „	
az Orsolyaféle apácáknak	1,008 „	
rajztanítás a kolozsvári elemi tanodában	315 „	
az elemi tanodai alapnak	10,451 „	
az ösztöndíj-alapnak	1,064 „	
segélyzés és ellátás stb.	14,591 „	124,197 ft.
nyugdíj		2,106 „
Összesen		126,303 ft.

minthogy pedig a jövedelem 1447 ft, marad fedezendő 124,856 ft.

12. Igazságszolgáltatás.

Királyi tábla: hivatalnokok	50,300 ft.	
szolgák	2,220 „	
segélyzés, útiköltség, napidíj stb.	5,900 „	
vizsgálati költség	609 „	
különfélék	2,130 „	61,159 ft.
Nagy-Szebeni főtörvényszék:		
hivatalnokok	18,700 ft.	
szolgák	1,100 „	
dijazás, segélyzés stb.	10,347 „	30,147 ft.
Marosvásárhelyi fenyitő törvényszék:		
hivatalnokok	13,493 ft.	
díjazás, segélyzés stb.	4,500 „	
vizsgálati költség	3,000 „	
különfélék	1,000 „	21.993 ft.
Megyei törvényszéki szedriák:		
hivatalnokok	230,500 ft.	
szolgák	32,600 „	
segélyzés, díjazás stb. . . .	21,000 „	
úti költség	18,000 „	
irodai költség	14,150 „	
lakbér, házfentartás	17,620 „	
vizsgálati költség	80,000 „	
különfélék	1,800 „	415,670 ft.
rendkivüli költség		125,000 „
nyugdíj		29,195 „
Összesen		683,164 ft.

13. Csendőrség.

A 9-dik csendőr-ezred egy része a törzskar egy részével.

Rendes:		
szolgálatbér	21,458 ft.	
csendőri pótlék	7,738 „	
lótartási általány	3,234 „	
tiszti szolga-egyenérték	5,097 „	
felszerelési járulék	81 „	
bér	169,476 „	
ellátási járulék	67,392 „	
tömeg-általány	37,440 „	
tömeg-betétel	17,301 „	
lak- és hálóbér	17,286 „	
lótartás-ellátás	12,887 „	
korjárulék	1,200 „	
újonczozás s lóvásárlás	1,047 „	
úti s szállási költség	3,600 „	
napdíj s úti költség	9,600 „	
díjak	1,500 „	
irodai szükséglet	1,488 „	
közegészségi költség	4,500 „	
fegyverzet és töltény	1,870 .	
küldönczek	600 „	
különfélék	1,030 „	385,825 ft.
Rendkivüli:		
számfeletti csendőri egyéneknek	7,104 ft.	
a moldva-oláhországi határőröknek	54,739 „	
illeték-tőkék s toborzási járulék az 1862. június előtt beszegődött egyéneknek	5,921 „	67,764 ft.
nyugdíjak	6,563 „	
	Összesen	460,152 ft.

14. Tanulmányi alap.

Könyvtár Kolozsvártt	172 ft.	
főgymnasium Kolozsvártt	5,250 „	
„ Károlyvártt	4,410 „	
al „ Brassóban	2,625 „	
„ „ Maros-Vásárhelyen	2,625 „	
magán „ Erzsébetvároson	892 „	
„ „ Kolozsvártt	210 „	
al „ Csik-Somlyón	2,625 „	
lakbér	1,501 „	
kárpótlás	25 „	
Oldal	21,935 ft.	

Áthozat	21,935 ft.	
a tanári testület dotátiója	6,499 „	
alapítványok, ösztöndíjak stb.	2,080 „	
az elméleti s gyakorlati tanítás szükségletei	1,2 7 „	
díjazások	9,551 „	
épületek fentartására s effélék	2,715 „	
kezelési költség	641 „	
különfélék	1,524 „	45,582 ft

E költségek fedezése ugyancsak a tanulmányi alapból kerül, még pedig következő tételek képezik :

Államkötvények kamatai	20,817 ft.	
magán „ „	3,255 „	
a kolos-monostori uradalom jövedelme .	20.549 „	
a kolozsvári nyomda jövedelme	2,800 „	
vegyes jövedelem	502 „	47,923 ft.
Tehát a többlet		2,341 ft.

vagyis a 14 havi költségvetés szerint 3,008 ft.

15. Kezelési költség járulék több alapból	2,769 ft.
16. Különféle bevételek	5,128 ft.

II. Horvát-tót-dalmát udvari kanczellária.

1. Központi kormányzat.

Hivatalnokok	43,631 ft.	
szolgák	2,063 „	
lakbér	8,474 „	
irodai s havi szükséglet	5,720 „	
sürgönyzés, úti költség s vegyesek . . .	5,620 „	65,508 ft.

2. Politikai közigazgatás.

Helytartótanács Zágrábban : hivatalnokok .	48,280 ft.	
szolgák	2,626 „	
pótlékok, napdíjak	15,273 „	
úti költség . . .	4,900 „	
irodai szükséglet .	7,400 „	
házi szükséglet . .	3,320 „	
ujonczozás . . .	5,000 „	
vegyes	3,750 „	
közegészségügy .	28,913 „	119,462 ft.
hét főispán fizetése	30,500 ft.	
hét kerületi hivatal lakbére . . .	6,590 „	
Oldal	37,090 ft.	126,552 ft.

Áthozat	67,090 ft.	126,552 ft.
járulék a municipiumoknak . . .	335,720 „	
rendkivüli költség	6,200 „	379,010 „
nyugdíjak		61,335 „
	Összesen	559,807 ft.

3. Fenyítőházak . . . . . 110,607 ft.

4. Építészi hivatalok.

Hivatalnokok	26,780 ft.	
lakbér	4,043 „	
iroda	8,650 „	
úti költség, napdíj stb.	14,736 „	
rendkivüli	13,153 „	67,362 ft.
nyugdíj		4,138 „
	Összesen	71,500 ft.

5. Útépités.

Kezelési költség	9,874 ft.	
fentartás és új építkezés	317,080 „	
rendkivüli építkezés	108,000 „	434,954 ft.
nyugdíj		366 „
	Összesen	435,320 ft.

6. Vízépités.

Kezelési költség	14,909 ft.	
fentartás s újjá építés	67,624 „	
rendkivüli építés	56,000 „	138,533 ft.
nyugdíj		231 „
	Összesen	138,764 ft.

7. Iskolai tanács.

Évi fizetés	3,570 ft.	
úti költség	2,000 „	5,570 ft.

8. Állami járulék katholikus vallási intézetekhez.

Lakbér, kárpótlás és dotatio	13,175 ft.	
kiegészítés	43,076 „	
egyházi képezdék	22,271 „	
templomszükséglet	1,720 „	
alapitványok, ösztöndijak stb. . . .	36,340 „	
rendkivüli építkezés	31,583 „	148,165 ft.

E költségeket fedezik :

Államkötvények kamatai	3,361 ft.	
magánkötvények kamatai	21 „	
fekvőségek jövedelme	4,213 „	
más járulékok	28,022 „	
vegyesek	1,280 „	
Összesen	36,897 ft.	
marad tehát fedezendő	111,268 ft.	
9. Alapitványok és járulékok vallási czélokra.		
Fizetési pótlék	239 ft.	
kárpótlás	3,412 „	
segélyzés	17,745 „	21,396 ft.
10. Kegyúri adományok		6,000 ft.
11. Tanintézetek.		
Tanárok fizetése a zágrábi theologián . . .	2,520 ft.	
„ „ a „ jogakadémián . .	7,980 „	
„ „ a . főgymnáziumban .	12,705 „	
„ „ a fiumei „ .	11,445 „	
„ „ a varasdi „ .	9,765 „	
„ „ az eszéki „ .	9,765 „	
„ „ a zágrábi és diakovári képezdén	1,470 „	
személyes pótlék	630 „	
szolgák bére	1,291 „	
kárpótlás	633 „	
helyettesítés	2,000 „	
a tanári testület dotatiója	2,250 „	
alapitványok s ösztöndíjak	592 „	
járulékok	460 „	
lakbér, templomi s irodai szükséglet	6,383 „	
díjazás és segélyzés s kezelés	12,577 „	
nyugdíjak	6,299 „	88,765 ft.
E költségek fedezését képezik :		
Államkötvények kamatai	8,038 ft.	
fekvőségek jövedelme	17,035 „	
tanpénzek	3,133 „	
járulékok	11,144 „	
vegyes	100 „	
a magyar tanulmányi alap járuléka	49,315 „	
Összesen	88,765 ft.,	

mely is a költség összegével tökéletesen összevág, minthogy a magyar tanulmányi alap, bár eddigelé jogilag végkép meg nem alapítva, a hiányt pótolja.

12. Alapitványok s járulékok tanodai czélokra.

Államvizsgálati bizottmány . . .	56 ft.	
tengerészeti iskola Fiumében . . .	1,398 „	
ösztöndíjak	4,683 „	
útiköltség, s nyugdíj stb.	800 „	6,937 ft.

13. Igazságszolgáltatás.

Hétszemélyes tábla: hivatalnokok .	21,420 ft.	
irodai s házi szükséglet	2,590 „	
sürgöny, úti költség, vegyes	1,410 „	25,420 ft.
Báni tábla Zágrábban: hivatalnokok	55,001 ft.	
lakbér	2,625 „	
irodai, házi, úti költség stb.	6,610 „	64,236 ft.
Megyei törvényszékek:		
hivatalnokok	161,935 ft.	
személyes pótlék	788 „	
házbér	11,375 „	
irodai, házi, úti költség stb.	28,523 „	202,621 ft.
Valamennyi törvényszéket illető		
költség: személyesek	24,928 ft.	
közegészségügy	1,100 „	
fegyenczek és vizsgálatok	61,708 „	
őrség	17,270 „	105,006 ft.
Rendkivüli: telekkönyvezés		31,979 „
	Összesen	429,262 ft.
nyugdíj		35,608 „
	Főösszeg	464,870 ft.

14. Csendőrség.

Szolgálatdíj	9,367 ft.
csendőri pótlék	3,482 „
lótartási általány	1,132 „
tiszti szolgákért	1,815 „
felszerelési járulék	55 „
bér	34,329 „
ellátási járulék	13,501 „
tömeg-általány	7,503 „
Oldal	71,184 ft.

Áthozat	71,184 ft.		
tömeg-bevétel	3,640 „		
lak- és hálóbér	5,420 „		
takarmány megváltás	6,780 „		
korpótlék	360 „		
újonczozás s lóvásárlás	250 „		
úti s szállitási költség	1,400 „		
napdíjak	3,036 „		
dijak	420 „		
irodai költség	465 „		
közegészség	650 „		
fegyverzet s töltény	250 „		
küldönczök	120 „		
másfélék	200 „	94,175 ft	
rendkivüliek		4,770 „	
nyugdíj		9,928 „	108,873 ft.

15. A földtehermentesítési alap járuléka az úrbéri törvényszék költségeihez.

a hétszemélyes táblának	7,300 ft.	
a báni táblának	8,837 „	
a hét megyei törvényszéknek	28,963 „	45,100 ft.

Össevonva mind a három udvari kanczellária költségei a következő táblázatban láthatók. Megjegyzendő mind a mellett, hogy a magyar udvari kanczellária költségvetése itt újra nem részleteztetvén, csak a régibb közlemény szerint, az osztrák budgetben foglalt összeggel fordul elő, holott az erdélyi és horvát-dalmátnál, a mennyire lehetett, a nyugdíj összletek is benfoglaltatnak. Ez összlet tehát a magyar udvari kanczelláriának a budgetben foglalt költségösszegéhez külön van hozzá számítva.

A három udvari kanczellária költségei összevonva:

	Magyar	Erdély	Dalmát-Horvát-Tót	Összesen
Központi kormányzat .	182,867	174,512	65,508	422,887
Politikai közigazgatás .	5.580,845	1.020,218	559,807	7.160,870
Fenyitő házak	565,572	122,289	110.607	798,468
Ezekhez épitkezések .	50,000	—	—	50,000
Épitészeti hivatalok . .	260,037	85,960	71,500	417,497
Útépités	2.153,200	538,389	435,320	3.126,909
Vízépités	726,487	5,273	138,764	870,494
Iskolák igazgatósága .	28,990	8,620	5,570	43,180
Alapitványok és segélyzések vallási czélokra	149,075	154,239	169,561	472,875
Kegyúri adományok (vallási ügyben)	804	—	6,000	6,804
Tanintézetek	28,656	16,048	88,765	133,469
Ezeknél alapitványokra	26,340	126,303	6,937	159,580
Tanulmányi alap . . .	—	45,582	—	45,582
Kegyúri adomány (tanügyben)	168	—	—	168
Igazságszolgáltatás . .	913,128	683,164	464,870	2.061,162
Csendőrség	1.301,574	460,152	108,873	1.870,599
A földtehermentesitési alap járuléka az úrbéri törvényszékek költségeihez	—	—	45,100	45,100
Összesen	11.967,713	3.440,749	2.277,182	17.685,644
Ide számitva a magy. udv. kanczellária összletében nem foglalt nyugdíjt .	566,478	—	—	566,478
Összesen	12.534,191	3.440,749	2.277,182	18.252.122

A birodalom azon költségeire nézve, melyek nem egyes országokra vonatkoznak, hanem mint a legfelsőbb udvartartás, a központi kormány, a hadsereg stb. az egész birodalomra szóló összegekben foglaltatnak az osztrák államköltségvetésben, mindenek előtt magát e költségvetést szükséges közölni. Ilyenek:

1. Legfelsőbb udvar.

A legfelsőbb család dotátiói és évpénzei .	1.625,895 ft.	
udvari háztartás és udvartartás	5.365,500 „	
másféle udvartartási költség	463,405 „	7.454,800 ft.

2. Császári kabinet iroda.

Hivatalnokok fizetése	56,007 ft.	
kezelési költség	7,475 „	
nyugdíj	12,675 „	76,157 ft.
3. Birodalmi tanács		452,401 „
4. Államtanács		153,321 „
5. Miniszteri tanács		73,574 „

Mely összegekből, a birodalmi s államtanácsiakat kivéve, a népesség és terület összesitett aránya szerint Magyarországra 3.442,654 ft van számítva.

A külügyi miniszterium összes birodalmi költségei ezek :

1. Központi kormányzat.

Hivatalnokok fizetése s lakbér stb.	257,710 ft.	
iroda, ház s egyéb szükségletek	36,620 „	
titkos költségek	80,000 „	
a keleti akademia	18,270 „	
futár- úti költség	55,000 „	
rendkivüli	25,400 „	
nyugdij	105,650 „	578,650 ft.

2. Diplomatiai költség.

Diplomatiai évi fizetések	251,790 ft.	
képviseleti, személyes pótlék s állandó úti költség	598,180 „	
úti s átszállítási költség	51,000 „	
vegyes	249,240 „	
rendkivüli	66,220 „	
nyugdij	30,520 „	1.246,950 ft.

3. Konsulatusok.

Hivatalnokok fizetése s egyéb pótlék . . .	249,430 ft.	
járulék azoknak, a kik nem hivatalnokok .	78,920 „	
napdíjak, irodai költség stb.	130,250 „	
pósta s futárdíj s úti költség	26,900 „	
vegyesek	23,900 „	
nyugdíj	27,840 „	537,240 ft.

A külügyi miniszterium több rendbeli rovatai, mint az egész birodalomra nézve egyaránt fontosak, ugyancsak a né-

pesség és terület kettős viszonya szerint a sz. István koronabeli országokra 960,187 fttal vannak számítva.

Az államminisztérium költségei nagyobbára azok, melyek Magyarország és kapcsolt részeire nézve az udvari kanczellária budgetjeiben foglaltatnak. Vannak azonban köztük a sz. István koronája alatti egyes országokra vonatkozó többféle költségek is; itt egyelőre maga e miniszterium költségeit soroljuk elő, ezek :

A.) Politikai közigazgatás.

Központi kormányzat	651,724 ft.	
a birodalmi törvénylap költsége . . .	33,460 „	
a csendőrség főfelügyelősége	49,189 „	
tudományos akadémia	63,000 „	
geologiai birodalmi intézet	39,060 „	
politikai közigazgatás a koronaországokban	10.114,081 „	
fegyintézetek	1.657,448 „	
államjárulék jótékony intézetekhez . .	629,483 „	
építészeti hatóságok	769,365 „	
útépités	5.846,517 „	
vízépités	2.491,529 „	
országos csendőrség	1.582,559 „	
új építkezések	250,000 „	24.177,415 ft.

B.) Vallás és közoktatás.

Államjárulék kath. vallási intézetekhez .	1.453,818 ft.	
alapitványok s járulékok vallási czélokra	394,095 „	
Iskolai tanács	63,455 „	
állami járulék iskolákra	489,568 „	
„ „ tanintézetekre	1.926.813 „	
a tudományok s művészetek intézete a lomb. velenczei királyságban	17,106 „	
képzőművészeti akademia	94,800 „	
központi bizottság építészi emlékek fentartására	8,000 „	
régi építészi emlékek fentartására . . .	60,640 „	
alapitványok s járulékok közoktatási czélra	293,300 „	
egyenérték közoktatási czélra	5,248 „	
kegyúri adományok közoktatási czélra .	47,644 „	4.884,487 ft
	Összesen	29.031,902 ft

E miniszterium számos rovatai közt ott találjuk mindenek előtt Dalmátiát, noha a horvát-tót-dalmát udvari kanczel-

lária költségei között mind e költségczímek előfordulnak. A Dalmátiára eső részletek következők :

pol. közigazgatás a tartományokban . . .		356,668 ft	
államjárulék jótékony intézetekhez :			
lelenczház	54,365 ft		
szülőház	3,044 „		
őrültek háza	5,825 „	62,234 „	
építészeti hatóságok		40,062 „	
útépítés		91,158 „	
vízépítés		8,308 „	558,430 ft

a csendőri költség az osztrák tengerpart hasonló költségével van összevonva.

Továbbá :

Államjárulék kath. vallási intézetekhez . .		267,356 ft.	
miből azonban saját jövedelem által fedezve van		117,857 „	
	marad	149,499 „	
alapitványok s járulékok vallási czélokra .		41,375 „	
kegyúri adományok vallási czélokra . . .		8,500 „	199,374 ft.
iskolai tanács		2,790 „	
államjárulék iskolákra	45,762 ft.		
saját jövedelem . .	3,620 „		
	marad	42,142 „	
„ tanulmányi intézetekhez	63,981 ft.		
fedezet	7,607 „		
	marad	56,377 „	
alapitványok s járulékok közoktatási czélokra		50 „	101,359 ft.
		Összesen	859,163 ft

Ide számítva pedig a központi kormányzat költségei azon részét, mely a Dalmátiára eső költségeknek az összes költségekhez való aránya szerint megilleti, vagyis 19,200 ftot,

lesz összes költség 878,363 ft.

A pénzügyi kezelés költségei Magyarországon a következő táblázatokból láthatók :

Országos és kerületi, pénzügyi és adóigazgatóságok.	Magyarország		Horvát Tót-ország	Erdély	Dalmátia	Összesen
	pénzügyi kerületei	volt temesi bánság				
Rendesek:						
évi fizetés és pótlék	822,238	159,718	112,348	197,095	90,373	1.381,772
segédpénz . .	12,600	3,780	3,465	3,465	2,835	26,145
lakbér . . .	5,544	831	—	598	483	7,456
bér és pótlék .	28,041	6,314	3,260	2,402	2,646	42,663
napdíj . . .	47,293	5,258	2,382	5,203	943	61,079
házbér biv. helyiségekért . .	36.958	3,255	1,560	17,960	2,438	62,171
díjazás s jutalmazás	43,770	9,050	6,035	5,885	3,715	68,455
útiköltség . .	79,863	13,050	10,840	15,500	6,564	125,817
épületek fentartása . . .	5,877	4,660	2,000	1,110	1,570	15,217
irodaszükséglet	112,849	28,931	22,882	49,200	19,757	233,619
szolgák bérruhája	2,603	307	318	550	360	4,138
különfélék . .	2,637	300	400	1,710	200	5,247
/.	1.200,273	235,454	165,490	300,678	131,884	2.033,779
Rendkivüliek:						
Azeltörlésre szánt hivatali állomások költsége .	1,443	—	2,786	6,510	2,730	13,469
Új épitkezések, fekvőségek vásárlása stb. .	13,000	—	—	—	—	13,000
/.	14,443	—	2,786	6,510	2,730	26,469
nyugdíj . . .	60,063	15,925	12,101	19,374	15,323	122,786
Összesen	1.274,779	251,379	180,377	326,562	149,937	2.183,034
	1.526,158					

Továbbá :

Pénzügyőrség.	Magyarország		Horvát Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
	pénzügyi kerületek	volt temesi bánság				
Rendes költség : fizetés, bér, útiköltség . .	1.000,803	199,295	187,470	401,431	113,921	1.902,920
nyugdíj . . .	29,885	9,096	35,085	12,994	4,973	92,033
Összesen	1.030,688	208,391	222,555	414,425	118,894	1.994,953
	1.239,079					
Fő és országos pénztárak.						
Rendes költség : fizetés, bér, iroda s házi szükséglet stb. . .	107,641	19,640	16,440	23,682	11,180	178,583
nyugdíj . . .	16,240	2,765	245	4,534	3,326	27,110
Összesen	123,881	22,405	16,685	28,216	14,506	205,693
	146,286					
Adóhivatalok.						
Rendes költség : fizetés stb. .	769,985	95,751	132,047	131,193	58,317	1.187,293
nyugdíj . . .	48,616	10,127	8,154	15,941	3,253	86,091
Összesen	818,601	105,878	140,201	147,134	61,570	1.273,384
	924,479					
Pénzügyi ügyészség.						
Rendes költség	120,000	28,479	16,008	28,067	13,204	205,758
rendkivüli : a törlendő hivatali állomások költsége	3,046	1,050	630	—	—	4,726
tartalék ne talán előfordulandó költségekre .	5,000	—	—	—	—	5,000
nyugdíj . . .	2,120	770	1,379	525	2,832	7,626
Összesen	130,166	30,299	18,017	28,592	16,036	223,110
	160,465					
Kataszter.						
Az állandó kataszter foganatosítása . . .	3,430	—	148,007	—	—	151,437
A földadó-provisorium foganatosítása . .	79,507	10,362	4,862	167,801	—	262,532
Összesen	82,937	10,362	152,869	167,801	—	413,969
	93,299					

Igazgató bányahatóságok.

Magyarországon :	Selmeczbányán	75,015 ft.	
	Szomolnokon	31,324 „	
	Nagybányán	44,850 „	151,189 ft.
Erdélyben :	Kolozsvárott		44,892 „
			196,081 „
	nyugdíj		36,500 „
		Összesen	232,581 ft.

Bányászati s erdészeti tanintézetek.

Bányászati s erdészeti akademia Selmeczbányán :		
fizetések stb.		28,916 ft.
A nyugdíj összesen az egész birodalomra e czím alatt tesz 4,084 ftot, miből Magyarországra esik . . .		1,120 „
	Összesen	30,036 ft.

Kamatbiztosítás a dunagőzhajózási társulatnak		400,000 ft.
A tiszai vaspályának :		
a befektetett tőkét 40.570,000 ftba számítva 5% kamata	2.028,500 ft.	
egyik törlesztési részlet 30,000 pft vagyis .	31,500 „	
a 780,000 ftnyi évdíjjal tervszerüleg kamatosítandó s törlesztendő kölcsön a hitelintézetnél 15.000,000 ft után . . .	2.060,000 „	
az évi tiszta jövedelmet	1.200,000 ftba	
számítva, marad az állam által pótlandó		860,000 ft.
	Összesen	1.260,000 ft.

A „Különféle kiadások“ közt előfordulnak

Magyarországon

A vallási alapitványnak kamat fejében a máriavölgyi saecularizált jószágért	1,050 ft.	
Nizider, Gálos és Nyulas birtokrészekért . .	892 „	
5% kamat a Dobrony Márton és Péterféle egyenértéki, 19,000 vftnyi tőke után	399 „	
5% kamat a Ragályi Ábrahámféle becslési tőkék után Rekeny és Szalviz telkektől, (5,709 ft 48¾ kr pp.)	120 „	
a kormánybiztosnak fuvar-általány a pesti fiókbanknál	400 „	2,861 ft.

Volt temesi bánság.

Tized fejében a karloviczi g. n. e. püspöknek	5,880 ft.

Horvát-Tótország.

Sókárpótlás a zengi katonai közpénztárnak .	356 ft.	
másfélék	100 „	
kamatok a terzattói ferenczrendieknél elhelyezett 15,000 ftnyi tőke után	787 „	1,243 ft.

Dalmátia.

A vallásalapitványnak egyházi tized fejében .	74,056 ft.	
a curzolai jótéteményi alapnak „ „ .	1,696 „	
intézeteknek, templomoknak sat. sókárpótlás .	360 „	
Kárpótlás átengedett telkekért	538 „	76,650 ft.
	Összesen	86,635 ft.

A pénzügykezelés összes költségei Magyarországon tehát :

	Magyarország	Horvát Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
Országos és kerületi pénzügyi igazgatóságok	1.526,158	180,377	326,562	149,937	2.183,034
Pénzügyőrség . .	1.239,079	222,555	414,425	118,894	1.994,953
Fő- és országos pénztárak	146,286	16,685	28,216	14,506	205,693
Adóhivatalok . .	924,479	140,201	147,134	61,570	1.273,384
Pénzügyi ügyészség	160,465	18,017	28,592	16,036	223,110
Kataszter	93,299	152,869	167,801	—	413,968
Igazgató bányahatóságok	176,989	55,592	—	—	232,581
Bányászati és erdészeti tanintézetek .	30,036	—	—	—	30,036
Kamatbiztositás . .	1.260,000	—	—	—	1.260,000
Különfélék . . .	8,741	1,243	—	76,650	86,634
/.	5.565,532	787,539	1.112,730	437,593	7.903,394

Mielőtt azonban a pénzügyi miniszterium rovataiban előforduló valamennyi államkiadást összevonva, a Magyarországra eső költségrészletet kimutathatnók, szükséges az osztrák budget egyik leghatalmasb tételével, az államadósságokkal megismerkednünk, melyeket is az alábbi táblázatokban a mennyire szükséges részletezve, de korán sem a budgethez mellékelt számtalan „detail-kimutatás“ szerint közöljük.

I. Régibb államadósság	szenvedőleges tőkeállapot 1862. október végén			Ebből esik kamat
1 váltópénzben kamatozva	névszerinti tőkeérték	$2^1/_2$ %-kos értékre hozva		
A) tőke visszafizetés nélkül				
a) sorsolás alatt.	váltóban		osztr. értékben	
kamatozó	54.951,649	48.197,317	50.607,183	506,073
jelenleg kamatnélküli .	3,738	3,288	3,452	—
	54.955,387	48.200,605	50.610,635	506,073
b) nem sorsolás alatt	3.424,830	2.116,219	888,812	44,441
	58.380,217	50.316,824	51.499,447	550,514
B) Visszafizetendő nem sorsolás alatti kamrai tőkék . .	12.502,200	11.114,780	11.670,519	583,525
A régibb államadósság összege	72.750,316	63.299,503	63.954,484	1.134,039
Ez adósság összes kamatszükséglete	—	—	—	1.134,039
Ebből elesik:				
a) Az 1863-ban kisorsolandó 10.000,000 ft $2^1/_2$ %-os váltókötvény, melynek kamatai . 250,000 ft vagy o. é. . 105,000 „ tehát . .	—	10.000,000	10.500,000	105,000
b) Az 1864-ben kisorsolandó 10.000 000 ft $2^1/_2$ %-os kötvények kamatai fele 125,000 ft vagyis . .	—	—	—	52,500
Elesik összesen	—	10.000,000	10.500,000	157,500
marad a régibb államadósság kamatszükségleteül . . .	—	—	—	976,539
kerekszámmal	—	—	—	976,500

Minthogy pedig a régibb államadósság tételei között külön vannak elősorolva a Magyarországot illető kötvények; az összes budgetből Magyarországra eső rész kivetésében csakis az alábbi kimutatásban foglalt kamatszükségletet, vagyis 16,981 ftot számítunk.

A régibb államadósság kimutatásából Magyarországra eső rész.

Sorsolás alattiak:	%	váltp.	oszt. ért. à 2½ %	esik kamat
Magyar udvari kamrai tartozás	1¾	2,650 ft	1.556,866 ft	15,569 ft.
	2	10,217 „		
	2¼	100 „		
	2½	1.472,611 „		
önkénytes arany- s ezüst kölcsön 1809-ben	2½	11,133 „	11,690 „	117 „
Nem sorsolás alatt:				
közönséges m. udv. kamrai kötvény	5	1,000 „	5 % 420 „	21 „
közönséges m. udv. kamrai kötvény az 1809-ki templomi ezüstért	3	101,085 „	25,474 „	1,274 „
Visszafizetendő nem sorsolás alatti kölcsöntőkék:				
jószágcsere és eladási üzletből	5	100,884 „	45,472 „	— „
Almásy Pál 33,537 ft 2 krnyi követeléséből		7,383 „		
a m. vallási alapitvány tőkéi, melyekért a végszámadás megállapitásáig évi 4,000 ftos általány fizetendő . .		1.730,232 „	735,098 „	— „
a miskolczi nemesek kamatnélküli kölcsöne . . .		20,000 „		
A régi államadósságból összesen			2.375,020 ft	16,981 ft.

Az osztrák újabb államadósság kamatai.

	szenvedőleges tőkeállapot 1862. oktober végével			Ebből esik
	névszerinti tőkeérték	3%-os értékre hozva		kamat
	p. pénzben		osztr. értékben	
A. Tőke visszafizetése nélkül.				
ppénzben kamatozó kötvények	1,574.183,323	1,470.846,827	1,544.389,168	77.218,004
osztr. értékben kamatozó kötvények	92.103,973	92.103,973	96.709,171	4.835,458
Összesen	1,666.287,296	1,562.950,800	1,641 098,339	82.053,462
B. Tőke visszafizetéssel.				
Még ki nem fizetendők :				
a) ppénzben	139.201,500	139.201,500	146.161,575	4.504,448
c) osztr. értékben	—	—	175.593,135	8.721,434
Összesen	—	—	321.754,710	13.225,882
Együtt	—	—	1,962 853,049	95.279,344

1863 és 1864-ben	3% értékre hozva	kamat			
	osztr. ért.				
hozzá járult	89.913,930	4.758,197	—	—	73.549,726	3.739,029
elesett	16.364,204	1.019,168				
Összes tőkeállapot és kamatszükséglet . . .			—	—	2,036.402,775	99.018,373
Kerek számmal . . .			—	—	—	99.018,400

A függő államadósság kamatai osztrák értékben.

A.) A nemzeti banknak.	tőke	kamat.
Az 1855. okt. 18-án kötött, államjavak által fedezett adósság	90.596,490 ft.	
1862-ben történt	3.106,560 ftnyi	
törlés által leapadt . . .	87.489,930 ftra	
a hadi költségek fedezésére 1861. okt. végén kimutatott	99.000,000 ft.	
előleg, 1862-ben történt	13.900,000 ftnyi	
törlés által leapadt	85.100,000 ftra	
(Ez összegektől nem jár kamat.)		
Az 1863. jan 6-kán kelt banktörvény szerint a banknál levő .	80.000,000 ft.	
állandó adósságtól évenkint	1.000,000 „	
annyiban fizetendő, a mennyiben ez a részvényeseknek járó 4%-nyi osztalékra szükséges.		
E czím alatt tehát előjegyeztetik		500,000 ft.
Az 1862. okt. végével még fenmaradt .	20.000,000 ft.	
ezüst kölcsöntől nem jár kamat		

B.) Forgalomban levő értékpapirok.

A visszavont központi pénztári utalványok maradéka : 1842-ből 3%-os	11,950 ft.pp.	
1849-ből 5%-os	1,620 „	
mely többé nem kamatoz	13,570=14,248 ft.	
Jelzálogi részlet utalványok :		
kamat nélkül régibb időkből	176,132 ft.	
Osztr. értékben kamatozó :		
1862. okt. végével 5½%-os . .	360,050 „	
6%-os . .	99.320,050 „	
	ℓ. 99.856,232 „	
Minthogy e forgalom 1863. okt. végeig 100.000,000 ftra fog emelkedni, a kamatláb pedig 5%-ra leszállíttatni,		
a kamat		5.000,000 ft.
apró pénzjegyek állása 1862. okt. végével	13.098,196 ft.	
	Oldal	5.500,000 ft.

	tőke	kamat	kamat szükséglet
Áthozat			5.500,000 ft.

C.) Alapok.

a) Az állam-letéteményi pénztárnál 1862. okt. végével volt katonai-polgári haszonbér s egyéb biztosíték 5%-os	5.021,218 ft.	251,061 ft.	
4%-os	425,133 „	17,005 „	
3%-os	1.855,614 „	55,668 „	
5%-os pénzügyőrök gyermeknevelési alap	998,000 „	49,900 „	
3%-os birságtöbbleti alap . .	281,178 „	8,435 „	
3%-os törvszéki letétemény .	2.171,862 „	65,156 „	
kamatnélküli „ .	923,373 „	— „	
„ biztositék s letétemény	127,880 „	— „	
Összesen	11.804,258 ft.	447,225 ft.	
Ebből levonva a valószinű törlés 5%-os biztositékban a mult év szerint	391,400 „	19,570 „	
marad	11.412,858 ft.	427,655 ft.	
kamatszükséglet kerekszámmal . . .			427,600 ft.

b) Votiv-templom épitési alap 4%-os 1862. okt. végével	tőke 179,200 ft.

1863. okt. végeig ez összeg alkalmasint egészen vissza került. Az 1862. VII. félévre eső 4%-os kamat csak az 1863-dik év tőkeállapotához lesz számítandó.

c) Előlegek a földtehermenesitési alapokból 5%-ra:

Alsó-Ausztria	9.400,000 ft.	
Felső-Ausztria	4.787,600 „	
Salzburg	558,000 „	
Stajerország	2.244,800 „	
Karinthia s Krajna	489,700 „	
Tirol	2.759,300 „	
Cschország	16.597,200 „	
Morvaország	10.169,000 „	
Szilézia	1.485,700 „	
Osztrák tengerpart . . .	163.200 „	
Bukovina	47,300 „	
Magyarorsz. s volt temesi báns.	2.752,200 „	51.454,800 ft.
	Oldal	5.927,6000 ft.

d) Folyová tett laudemial-kárpótlási tőkék:

		Áthozat 5.927,600 ft.
Alsó-Ausztria	13.949,600 ft.	
Felső-Ausztria	5.525,000 „	
Salzburg	633,800 „	
Stajerország	7.517,400 „	
Karinthia	1.189,000 „	
Krajna	976,2000 „	
Tirol	541,700 „	
Tengerpart	115,500 „	30.448,200 ft.

D) Előlegek magánzóktól.

Állam-értékpapirok letéteményére előleg,

1862. végével ezüstben	6.990,000 ft.
bankjegyben . . .	6.730,000 „
Összesen	13,720,100 ft.

mely összegért 1864-re azért nem tétetik ki kamat, minthogy eddig az 1859-diki angol kölcsön kötvényei s más állampapirok eladásából nagyobbrészt törlesztve lesz.

Összes kamatszükséglet 5.927,600 ft.

A lombard-velenczei királyság államadóssága.

	tőke 1862. okt. végén.	kamat 186¾-re.
1. Megállapított (consolidált) adósság 5%-os értékre hozva	29.339,749 ft.	1.466,988 ft.
2. Kisorsolandó adósság	37.437,375 „	1.871,869 „
3. Függő adósság	3.614,715 „	39,043 „
Összesen	70.391,839 ft.	3.377,900 ft.
Ebből elesik		57,675 „
marad kamatszükséglet . .		3.320,200 ft.

„Daz"-kárpótlási járadék.

	a rendeknek	magánosoknak	kamat szükséglet
Felső-Ausztriában	— ft.	52,802 ft.	
Alsó-Ausztriában	189,000 „	32,962 „	
Tirol	— „	438 „	
Stajerország	202,196 „	4,029 „	
Csehország	74,025 „	— „	
Morvaország	93,896 „	— „	
Összesen	559.117 ft.	90,231 ft.	
vagyis kerekszámmal			649,400 ft.

Idegen kormányoknak járó fizetés.

A bajor kormánynak a majnai és tausi kerület átengedéseért évi 100,000 ft birodalmi érték vagy osztr. ért.	87,500 ft.

Az osztrák összes államadósság kamatai $186^3/_4$-re.

A.) Általános államadósság.

A régibb adósság kamatai	976,500 ft.	
az újabb „ „	99.018,400 „	
a függő „ „	5.927,600 „	
dazkárpótlási járadék	649,400 „	
idegen kormányoknak fizetendő . .	87,500 „	
B.) A lombard-velenczei királyság államadóssága	3.320,200 „	
Összesen		109.979,600 ft.

Adósság törlesztés.

Sorsolási kölcsön tőke és nyeremény fizetése	4.613,600 ft.	
törlesztési részlet a nemzeti banknak váltó pénzbeli bankjegyekért . . .	9.136,800 „	
törlesztése az állampapirok által a nemzeti banknak fedezett adósságnak	11.838,000 „	
különféle kölcsönök kötvényei beváltása	2.700,700 „	
az 1861-diki kölcsön tőketörlesztése .	6.000,000 „	
magán vasútak megváltása	105,400 „	
a függő adósság visszafizetése . . .	391,400 „	
a lombard-velenczei királyság adósságai tőketörlesztése	2.319,100 „	
Összesen		37.135,000 ft.

Az 1862. év végével kimutatott osztrák összes államadósság állapotára nézve azonban újabb adatokkal is birunk azon reichsráthi bizottság munkálatában, mely az államadósságok megvizsgálásával lévén megbizva, az összes adósságot 5%-os kamatra számítá ki. E munkálat szerint az 1864-diki april 30-diki alapon az

	tőkében	kamatszüks.
összes consolidált adósság . . .	2,334.587,109 ft.	103.374,179 ft.
a függő adósság	158.866,173 „	7.741,261 „
Összesen	2,493.453,282 ft.	111.115,440 ft.
Hozzáadva a már kihuzott, de még ki nem fizetett, s a kihuzandó államkölcsönbeli sorsjegyeket, az idegen kormányoknak fizetendő évdíjt stb. lesz	15.642,914 „	761,373 „
lesz	2,509.096,196 ft.	111.876,813 ft.
ide számítva továbbá a lombard-velenczei királyság adósságát, mely .	65.828,180 „	3.264,855 „
lesz összesen	2,574.924,376 ft.	115.141,668 ft.
és összehasonlítva az 1862. okt. végével kimutatott összeggel, mely . .	2,441.291,594 „	
s az 186$^3/_4$ évre kivetett kamattal, mely		109.979,600 ft.
úgy találjuk, hogy az adóssági tőke	133.632,782 fttal	
a kamat pedig		5.162,068 fttal

szaporodott.

A pénzügyi miniszterium költségrovataiban foglalt külön Magyarországra vonatkozó tételek előbb részletezve soroltatnak elő, alább pedig külön összevonva, egy táblázatban tüntetjük elő. Itt csupán a központi kormányzat s hasonló az egész birodalmat terhelő költségekről lesz szó. A köponti kormányzat, névszerint a miniszterium személyzetére szóló

fizetések	566,757 ft.
kezelési költség	155,427 „
nyugdíj	237,741 „
Összesen	959,925 ft.,

melyből azon arányban a mint Magyarország egyéb részletezett pénzügyi költségei az összes birodalom e nembeli költségeihez állanak,

a sz. István koronabeli országokra esik . . .	336,000 ft.

Ugyancsak e miniszterium rovataiban foglaltatik, mint az egész birodalom pénzügyeire befolyó költség: az államadósság igazgatósága 23,149 fttal, miből

aránylag Magyarországot terheli	8,000 ft
Oldal	844,000 ft.

Áthozatal 344,000 ft.

Ide számítandó továbbá az államadósság kamatai fejében fizetett öszlet,
mely tesz . . . . . 109.979,600 ftot.

Minthogy azonban a régibb államadósság Magyarországot külön illető, magyar kamrai kötvényekből származó kamatok külön előfordulnak,
a fentebbi összegből először is levonandó . . . . . 959,519 ft.
továbbá a dazkárpótlási járadék . . . . . 649,400 „
az idegen kormányoknak fizetendő . . . . . 87,500 „
s a lomb. velenczei királyság kamatszükséglete . . . 3.320,200 „ 5.016,619 ft.

marad 104.962,981 ft.

melyek kivetésére az állambudgetben semmiféle támaszt nem nyervén, a terület s népesség ismert arányát alkalmazzuk, mely szerint
Magyarországra esik . . . . . 45.835,362 ft.
Ugyanily eljárást követve az 1864-ben szándékolt 37.135,000 ft adósságtörlesztési összeggel, lesz . . . 16.216,167 „

és hozzáadva a Magyarországot külön illető kezelési költségeket . . . . . 7.903,394 ft.

lesz összesen 70.298,923 ft.

A kereskedelmi és közgazdasági minisztérium rovataiban Magyarországra vonatkozó következő tételeket találunk.

1. Gazdasági tanintézet Magyar-Óváron.

Hivatalnokok (tanárok) és szolgák .	14,501 ft.		
kárpótlás és a tanpénz tanári része .	2,250 „		
napdíj	380 „		
lak és haszonbér	3,007 „		
irodai költség	650 „		
az elméleti tanitás szükséglete . .	2,175 „		
gazdasági és gyári költség	12,546 „		
egyebek	3,865 „	39,374 ft.	
rendkivüli : új épitések		4,500 „	43,874 ft.
		Oldal	43,874 ft.

Áthozat 43,874 ft.

2. Országos művelés (Landescultur).

	Dalmátia	Magyarország	Horvát Tótorsz.	Erdély	
Állami erdész rendőrség	1,964	—	—	—	
Járulék a földmüvelés előmozdításához	235	—	1,000	—	
„ selyemtenyésztés „	1,500	400	—	—	
„ pamut „ „	500	—	—	—	
„ lótenyésztés, lóverseny díjak	525	18,003	520	5,916	
úti költség	—	385	80	210	
különfélék	200	40	—	—	
Összesen	4,924	13,828	1,600	6,126	26,478 ft.

3. Bányakapitányságok.

Magyarország : Kassán	13,064 ft.		
Nagybányán	9,382 „		
Beszterczebányán	6,315 „		
Budapesten	11,254 „	40,015 ft.	
volt vajdaság : Oraviczán		5,590 „	
Horvát Tótország : Zágrábban		6,076 .	
Erdély : Zalathnán		14,305 „	
Dalmátia : Zárában		1.110 „	67,096 ft.

4. Pósta.

Magyarország	1.955,850 ft.		
volt vajdaság	499,188 „	2.455,038 ft.	
Horvát-Tótország		474,366 „	
Erdély		472,172 „	
Dalmátia		68,325 „	3.469,901 ft.

5. Távirda.

Magyarország	231,844 ft.		
volt vajdaság	133,267 „	365,111 ft.	
Horvát-Tótország		109,675 „	
Erdély		54,461 „	
Dalmátia		95.918 „	625,165 ft.
		Összesen	4.232,514 ft.

Ha pedig a népesség és terület felvett aránya szerint a központi kormányzat 242,679 ftnyi költségeiből hozzá számítjuk a Magyarországra eső részt, mely is . . . 105,973 ft.

lesz 4.338,487 ft.

A nyugdíj összegből pedig, vagyis 169,242 ftból azon részt, mely a budgetben foglalt összeg, s a Magyarországra eső összeg aránya szerint ezt illeti . . . . 49,300 ft.

Főösszeg 4.387,787 ft.

Az igazságügyi miniszterium költségei között csak

Dalmátia fordul elő	212,391 fttal,	
ugyanott a nyugdíj	36,246 ft.	248,637 ft.
Ide számítva a központi kormányzat . .	187,509 ft.	
s a legfelsőbb törvényszék . . .	387,080 „	
Összesen	574,589 ftban	
megállapított összegéből a Dalmátiát arányosan illető részt, vagyis		18,100 ftot,
lesz összes költség		266,737 ft.

A rendőri miniszterium költségeiből közbátorság czíme alatt esik

Magyarországra : rendes . .	234,729 ft.		
nyugdíj .	2,120 „	236,840 ft.	
Horvát-Tótországban : rendes		21,509 „	
Erdélyben „	32,492 „		
nyugdíj	1,015 „	33,507 „	
Dalmátiában : rendes . .	16,703 „		
nyugdíj	761 „	17,464 „	309,320 ft.

a katonai rendőrség költségéből pedig :

Magyarországra	117,029 ft,	
és a 30,677 ftnyi nyugdíj összegből . . .	4,500 „	
Összesen		121,529 ft.

A központi kormányzat költségeiből végre, vagyis 201,179 ftból

a magyarországi és összbirodalmi költségek aránya szerint 28,600 ft

Főösszeg 459,449 ft.

Ugyancsak e miniszteriumnál a közbátorság rovatában bevételek is fordulnak elő, melyek is

Magyarországon . . .	3,180 ft.
Horvát-Tótországban . .	1,516 „
Erdélyben	405 „
Összesen	5,101 ftot

tesznek, a katonai rendőrség költségpótlásához pedig a községek

Magyarországon	63,150 fttal	
járulnak, minélfogva az összes bevétel		68,251 ft.
marad pótlandó		391,198 ft.

Országos állami-számvevőség

és pedig	Magyar és volt vajdaság	Erdély	Horv. Tótország	Dalmátia	Összesen
hivatalnokok fizetése, bér stb.	166,592	50,006	36,407	28,207	
általános kezelési költség .	9,145	5,460	5,163	3,605	
rendkivüli törlesztett tételek	—	1,050	—	—	
Összesen	175,737	56,516	41,570	31,812	305,635
nyugdij részlet	—	—	—	—	110,000
Összesen	—	—	—	—	415,635
Katonai számvevő szakosztály (Militär Rechnungs Departement)					
hivatalnokok, szolgák stb.	96,493 32,291	30,801	44,016	—	
kezelési költség . . .	10,677 2,313	5,186	6,860	—	
rendkivüli: átszállitási költség a Bécsben leendő összpontositás miatt . . .	3,300 2,400	3,400	1,800	—	
Összesen	110,470 37,004	39,387	52,676	—	239,537
Főösszeg	—	—	—	—	655,172

A legfelsőbb számellenőrségi hatóság összes költsége . . . . . 148,351 ft.
a közigazgatási statistika központi bizottmánya és igazgatóságaé . . . . 55,609 „
a központi állami számvevőségek költsége 1.414,948 „

Összesen 1.618,908 ft.,

miből az országos államszámvevőségek költség-aránya szerint Magyarországra esnék . . . . . 437,500 ft.

Lesz összes költség 1.092,672 ft.

A hadügyminiszterium körébe eső, nevezetesen a szárazföldi hadseregre vonatkozó költségeket Magyarországra külön kiszámitani lehetetlen, miért is itt az osztrák állambudget teljes összegeit közöljük :

1. hadseregbeli hatóságok . . .	3.013,523 ft.	
2. „ intézetek	19.929.336 „	
3. katonaság	53.783,268 „	
4. általános hadseregbeli költségek .	9.706,319 „	
5. határőrvidék	4.672,790 „	91.105,236 ft.
megtakaritás a természetben való ellátásból . . .		1.052,536 „
	marad	90.052,700 „
hozzáadva a kamrai pénztárakból fedezendő költségek		1.427,300 „
a szárazföldi hadsereg összes költsége		91.480,000 ft.

Mennyi esik e költségekből Magyarországra, az állami költségvetéshez mellékelt, bár igen részletes kimutatásokból ki nem tünik; minthogy azonban a hadsereg kiállitása a népesség szerint történik, a Magyarországra eső költségek összegét is a népesség aránya szerint lehetne legalább hozzávetőleg kiszámitani. Jelen munkálatunk első részében kimutattuk, hogy a magyar koronabeli országok népessége úgy áll az egész birodalméhoz, mint 1 : 2.$_{65}$-hez, miszerint 91.480,000 ftnyi költségből

Magyarországra esnék . . . . . 34.521,132 ft.

Minthogy pedig a határőrvidék adóját 1.997,000 ft a magyar korona jövedelmeihez számitottuk, a hadsereg 7.130,000 ftban kitett többi bevételeit pedig csak a fentebbi arány szerint lehet kivetnünk, esik e jövedelemből

Magyarországra . . . . . 2.690,566 „

minélfogva a hadseregbeli költség 29.833,566 ft.

Ugyanazon nézetek, melyek a szárazföldi hadsereg költségkivetését Magyarországra lehetetlenné tevék, a tengerészeti miniszterium költségeire is állanak.

E miniszterium költségvetése imez:

Rendesek:			
1. központi kormányzat			101,109 ft.
2. a többi hivatalok			389,526 „
3. hajói törzskar és rendelkezés alatti közegek			255,859 „
4. hadtestek, tengerész-kar .	422,467 ft.		
tengerészi hadszer .	265,495 „		
„ katonaság	301,588 „		989,550 „
5. külön intézetek: kórház stb.			112,227 „
		Oldal	1.848,271 ft.

	Áthozat	1.848,271 ft.
6. fölszerelt, útkész hajók	1.481,659 ft.	
7. a hajózási anyag fentartása s utánszerzése	3.831,651 „	
8. szárazföldi s vízi építmények . . .	82,800 „	
9. más tengerészeti költség	249,703 „	
10. nyugdíj	155,862 „	
11. hasonló a kincstári pénztárakból fedezendő	28,632 „	
	Összesen	7.678,578 ft.
Rendkivüliek:		
anyag beszerzése	1.582,500 ft.	
szárazföldi s vízi építmények	1.276,900 „	
	Összesen	2.859,400 ft. 10.537,978 ft.
Ebből saját jövedelmek által fedezendő		70,000 „
	marad költség	10.467,978 ft.

Hogy e költségeknek Magyarországra való kivetésében a helyes arányt megleljük, minthogy a tengerészet Magyarország kiviteli kereskedésére is roppant fontossággal bír : a népességi és területi arányon kivül a tengerpart hosszát is számba kell vennünk, mely is összesen 243 mföld, miből az osztrák tengerpartra 60, Velenczére 23 esik, s igy a magyar koronának marad 160; vagyis az arány Magyarország és Ausztria közt úgy áll, mint $1 : 1._{52}$-hez.

A terület és népesség ismert arányaival összevetve pedig, a kiszámítási közép arány lesz $1 : 2._{03}$, s igy a 10.537,978 ftnyi összes tengerészeti költségből esnék

Magyarországra . . . . . 5.191,122 ft.

A hadügyi költségvetés közt előforduló egyik tisztán hazai intézetnek eső jövedelem azon általány, melyet a katonai kincstár a budapesti lánczhid katonák általi használataért fizet, s mely a lánczhidtársulattal kötött szerződés alapján 1860. év jan. 1-jétől fogva évi 36,712 ftban van megállapítva.

Az összes államköltség az osztrák budget szerint összevonva, következő összegekből áll, melyek az eddigi kivonatok és egyenkint felhozott arányok szerint körülbelől az alább részletezett nagyságban esnek a sz. István koronabeli országokra.

Az osztrák állambudget rovatai	Állam budgetbeli összeg	Ebből esik				Összesen a sz. István koronabeli országokra
		Magyarországra	Erdélyre	Horv.Tótországra	Dalmátiára	
egf. udvartartás	7.454,800	2.168,309	554,974	533,954	129,134	3.386,371
felsége kabinet irodája . .	63,482	17,737	4,551	4,378	1,055	27,721
irodalmi tanács	452,401	—	—	—	—	—
llamtanács . .	152,971	—	—	—	—	—
iniszter tanács ülügyi miniszterium . . .	65,467	18,287	4,685	4,498	1,092	28,562
	2.198,830	614,921	157,433	151,396	36,437	960,187
llam miniszterium	29.031,902	—	—	878,363	—	878,363
. udvari kanczellária *) . .	11.967,713	12.534,191	—	—	—	12.534,191
rdélyi udv. kancz.	3.326,561	—	3.440,749	—	—	3.440,749
almát-horvát „	1.994,814	—	—	2.277,182	—	2.277,182
énzügyi miniszt.	311.762,871	45.012,146	11.521,197	11.084,513	2.681,067	70.298,923
ereskedelmi „	14.869,887	3.022,852	572,537	616,201	176,197	4.387,787
gazságügyi „	7.859,772	—	—	—	266,737	266,737
endőri „	3.013,840	332,938	58,121	45,193	23,197	459,449
zámellenőri hatóság . . .	3.918,816	664,202	191,012	184,656	52,802	1.092,672
adügyi miniszt.	106.683,000	22.098,985	5.660,676	5.446,216	1.315,255	34.521,132
ngerészeti minis.	12.000,146	3.324,029	850,624	818,525	197,944	5.191,122
Összesen	516.817,213	89.808,597	23.016,559	22.045,075	4.810,917	139.751,148
sszehasonlítva pedig ez összeget az egész osztrák állambevétellel, mely 186¾-re .	496.930,029	—	—	—	—	—
azon jövedelemmel, mely mint munkálatunk első részében kimutattuk, Magy.országra nézve . .	—	—	—	—	—	145.647,872
gy találjuk, hogy az össz. birodalmi nyi hiány pótlásához a sz. István koronabeli országok nyi többlettel járulnak.	19.887,184	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	5.896,724

*) Megjegyzendő, hogy az udvari kanczellária költségösszegei azért nagyobbak az egyes országokra, mint az egész birodalomra nézve, mert a nyugdíj összletei is hozzá csatoltattak, holott az osztrák budgetben a pénzügyi miniszterium rovataiban fordulnak elő.

Vajjon a sz. István birodalma iránt kedvező kivetés-e az, melyet az előadottakban tárgyaltunk? arra igen tanulságos példa az erdélyi országgyülés pénzügyi bizottsága egyik munkálata. E bizottság ugyanis összeállitá Erdély államköltségvetését s kitünik, hogy az összes szükséglet 24.132,491 ft, holott a remélt jövedelem csak 22.264,991 ft.

Dolgozatunkban Erdély csak 23.016,559 ft költséggel, de viszont szintén csak 19.169,322 ft bevétellel fordul elő. Megjegyzendő különben, hogy ez összegekben csak is az osztrák birodalmi költségvetésből szedett adatok foglaltatnak, mig az erdélyi pénzügyi bizottság munkálata az ország összes szükségletét magában foglalja.

Az e bizottság által a birodalmi budgetben feltalált tételek csak	4.791,360 ft.
kölségből állanak, mihez	9.000,000 ft.
számítanak, mint azon részletet, melylyel Erdély a birodalmi közigazgatás költségeihez járul, s így	
az összes szükséglet	13.791,360 ft.

A többi 10.341,131 ft. mint a birodalmi költségvetésben elő nem forduló országos kiadások van tárgyalva, képezik pedig :

erdélyi földtehermentesítés	2 699,997 ft.
az országos versenyalap	125,134 „
községi szükséglet	7.500,000 „
kereskedelmi kamrai járulék	8,000 „
görög nem egyesült synodusi díj	8,000 „
Összesen mint feljebb	10.341,131 ft.

Bár miként számított légyen az erdélyi pénzügyi bizottság, annyi kitünik, hogy költség kivetési kulcsa Erdélyre nézve sokkal kedvezőbb, mint a mely e munkálatban használtatott. Használtatott pedig úgy Erdélyre, mint a magyar sz. korona többi birtokaira nézve, s igy annál feltünőbb az eredmény, melyre az eddig közlött tételek összevetésével jutunk.

Ha t. i. a tudomány önkormányzattal biró országok államköltségvetését vizsgálja és birálja, mindenek előtt szemügyre veszi az összes állambevételből s költségből mennyi esik átlagosan egy mértföldre, mennyi a lélekszám szerint fejenként, s ez eredményt összehasonlítva más államokkal, úgy

állapítja meg : előnyös-e a bevétel és kiadás közötti arány az országra nézve, meg van-e nagyon terhelve a népesség, felosztlik-e az államköltség az országban úgy, hogy egy része az adózók által fizetett összegeknek hozzája vissza is tér s megtermékenyítve mintegy a tőkeforgalom által a földet (ez értelemben az adózók fizető képességét) a további adózást is lehetségessé, idővel könnyüvé teszi.

Ha az osztrák államköltségvetést — mint tevők — magyar szempontból nézzük, mielőtt az említett müveletekhez foghatnánk, számba kell vennünk, hogy a 145 milliónyi állambevételből, mely a szent István koronája alatti országokból ered, sokkal nagyobb rész fordul az egész birodalom költségeire, mintsem a mennyi az országban elköltetik. De még a kimutatásunk szerint Magyarországra eső 139 millió költség sem itt az országban lesz elköltve, mi azon politikai viszonyból származik, hogy a magyar legfelsőbb kormányhatóságok Bécsben, tehát a sz. István birodalma határain kivül székelnek.

Leszámítjuk tehát legelébb is azon költségeket, melyekkel Magyarország az összbirodalom terhei viseléséhez járul, mint :

a legf. udvartartás	3.386,371 ft.
Ő felsége kabinet irodája	27,721 „
miniszter tanács	28,562 „
külügyi miniszterium	960,187 „
Összesen	4.402,841 ft.
melyek a	139.751,148 ftnyi
magyar költségvetésből egészen levonandók s marad	135.348,307 ft.,

melyekre nézve újabb összeállításra szorulunk, hogy azon összeget nyerjük, mely az országban elköltetvén, a közös teherviselést újra lehetővé teszi.

Ily nembeli költségek a következő rovatbeliek :

	Magyarországra eső összes költség	A birodalmi központra esik	Magyarországon lesz elköltve
Állam miniszterium . .	878,363	19,200	859,163
magyar udvari kanczellária	12.534,191	182,867	12.351,324
erdélyi „ „	3.440,749	174,512	3.266,237
dalmát-horvát-tót „	2.277,182	65,508	2.211,674
kereskedelmi s közgazdasági miniszterium	4.387,787	105,973	4.281,814
igazságügyi miniszterium .	266,737	18,100	248,637
rendőri „ .	459,449	28,600	430,849
számellenőri hatóság . .	1.092,672	437,500	655,172
Összesen	25.337,130	1.032,260	24.304,870

Itt megjegyzendő, hogy épen csak az ismert s a fentebbi részletes kimutatásokból kitünt központi kormányzatbeli költségeket vettük olyanoknak, melyek a birodalmi székvárosban, tehát az ország határain kivül adatnak ki, s az ország pénzerejét csökkentve, többé vissza nem folynak, hogy a termelést előmozdítva új tőkékké alakuljanak, s az ország adóképességét neveljék. A mind e tételekben foglalt nyugdíjösszletek számba sem vétettek, föltéve, de el nem fogadva, mintha mindenütt az illető országokban költetnének el.

Külön számítás alá esnek továbbá a pénz-, had- és tengerészetügyi miniszteriumok költségei, mint a melyeknél nem csak a központi kormányzat kiadásai levonandók, hanem a pénzügynél az államadósság kamatai s a tőketörlesztés, a hadügynél az országban elhelyezett katonaság költekezése, a tengerészetnél pedig a magyar tengerparton elköltött, de szigorúan ki nem számítható költségek is számba veendők. Biztosabb alap hiányával aligha nagy előnyére lesz Magyarországnak, ha mind e költségek egy harmadát gondoljuk az országban elköltöttnek, s akkor az összletek ekként állanak:

	Magyarországra számított összes költség	a központi költség levonásával	marad	melynek $^1/_3$-da Magyarorsz. lesz elköltve
pénzügyi miniszterium	70.298,923	150,218	70.148,705	23.382,902
hadügyi „	34.521,132	8.657,682	25.863,450	8.621,150
tengerészügyi „	5.191,122	49,807	5.141,315	1.713,771
Összesen	110.011,177	8.857,707	101.153,470	33.717,823

E két rendbeli tétel összevonva mutatja, hogy a Magyarország által viselendő 139.751,148 ftnyi államköltségből, magában az országban csak 58.022,693 ft lesz elköltve. Részletezve pedig ez összeget a magyar szent korona alatti egyes országokra, a következő kimutatásban foglalt eredményre jutunk :

Az osztrák állambudget rovatai	Magyarország	Erdély	Horvát-Tótország	Dalmátia	Összesen
Államiniszterium	—	—	—	859,163	859,163
udvari kanczellá-riák *) . .	12.351,324	3.266,237	2.211,674	—	17.829,235
keresked. s közgazd. miniszt.	2.955,026	599,467	555,154	172,167	4.281,814
igazságügyi min.	—	—	—	248,637	248,637
rendőri miniszt.	314,774	37,376	40,573	38,126	430,849
számellenőri hatóság . . .	393,741	113,853	111,466	36,112	655,172
pénzügyi miniszt.	14.971,750	3.832,550	3.686,963	891,639	23.382,902
hadügyi „	5.529,408	1.412,090	1.352,634	327,018	8.621,150
tengerészügyi miniszterium .	1.099,158	280,706	268,889	65,018	1.713,771
Összesen	37.615,181	9.542,279	8.227,353	2.637,880	58.022,693

*) A dalmát-horvát-tót udvari kanczellária költségeiből azért nincs Dalmátiára semmi sem számítva, mert a reá eső rész a budgetből ki sem vehető, de bátran mellőzhettük azért is, mert ugyan e nembeli költségek Dalmátiára nézve az állam- és igazságügyi miniszterium rovataiban foglaltatnak.

Minthogy pedig az állambevételek kivetésekor az egyenes és közvetett adó, valamint a koronajavak és egyéb bevételi források tiszta jövedelmét vettük alapul, szükséges itt ezen költséget is felszámítani. Áll ez az egyenes adónál a községeknek a rendkivüli adó behajtásaért fizetett díjazásból, és pedig :

Magyarországon	9,770 ft.	
a volt bánságban	2,160 „	11,430 ft.
Horvát-Tótországban	855 „	
Dalmátiában	11,615 „	
Erdélyben	1,600 „	25,500 ft.

Továbbá az államjövedelmek beszedése körüli költségekből :

Közvetett adó és jövedékek után:	Magyarország		Horvát Tót-ország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	volt temesi bánság				
fogyasztási adó . . .	302,630	25,842	1,840	—	11,295	341,607
nemzetközi vám . . .	109,850	105,097	133,770	88,798	82,388	519,903
só	1.254,357	30,555	81,480	148,088	897,056	2.417,536
dohány	10.562,904	156,294	158,751	345,032	384,352	11.607,333
bélyeg	43,842	4,385	3,370	1,710	4,430	57,737
díjak s jogügyleti illeték	63,880	30,550	4,500	250	8,150	107,330
sorsjáték	1.070,066	193,805	180,380	39,990	261,423	1.745,664
út-, híd- és vízvám . .	—	2,800	5,555	—	1,600	9,955
érczbélyeg	11,000	2,000	2,200	1,300	2,200	19,200
bányászati vájnamérték és szabad kutatási illeték	1,747	1,158	925	—	—	3,830
Összesen	13.420,276	552,486	572,771	625,668	1.652,894	16.824,095
	13.972,762					
Államjavak:						
kincstári s koronajavak	909,550	137,616	18,055	11,976	28,444	1.105,641
a nemz. bank kezelésében	577,811	564,583	4,741	—	—	1.147,135
bánya-uradalmak . .	266,795	—	—	—	36,394	303,189
dikasterialis épületek .	6,013	—	—	—	—	6,013
kincstári vasútak . .	26,250	—	—	—	—	26,250
Államerdőségek :						
kincstári s koronaerdők	2.023,271	353,367	83,300	—	152,398	2.612,336
a nemz. bank kezelésében	148,494	—	425	—	—	148,919
bánya-erdőségek . .	1.083,315	—	—	—	380,124	1.463,439
sóbányai erdőségek .	—	—	—	—	—	—
elkobzott birtokok . .	388,628	—	—	—	—	388,628
kincstári gyárak . . .	—	8,973	—	—	—	8,973
bányászat	9.145,588	—	43,018	—	1.404,973	10.593,579
pénzverdék	2.013,285	—	—	—	2.676,626	4.689,911
Összesen	16.589,000	1.064,539	149,539	11,976	4.678,959	22.494,013
	17 653,539					

Ennélfogva a széles értelemben vett Magyarországon elköltött összes államkiadások :

Magyarországon	69.252,912 ft.
Horvát-Tótországban . . .	8.950,518 „
Dalmátiában	3.287,139 „
Erdélyben	15.875,732 „
Összesen	97.366,301 ft.

És összehasonlítva ez összeget a

Magyarországból került . .	145.647,872 ftnyi

államjövedelemmel kitünik, hogy 48.281,571 fttal megy ki évenként adóban és egyéb jövedelemben több, mint a mennyi az országben államköltség fejében a nép közé visszaszivárog.

Részletezve ilyformán az osztrák államköltségvetésből kivonható, Magyarországra vonatkozó tételeket, most már ki lehet számitani : mily arányban oszlik el az államjövedelem a sz. István koronája alatti országok egy-egy mértföldjére s a lakosság egy-egy fejére.

Esik ugyanis 1 □ mértföldre :

		állam jövedelem	költség
Magyarországon	3.727.$_{67}$ □ mföldet számítva	30,434.$_{19}$ ft.	18,578.$_{07}$ ft.
Horv.-Tótországban a Végvidékkel . . .	918 „ „ „	11,068.$_{87}$ „	9,750.$_{02}$ „
Dalmátiában .	222.$_{30}$ „ „ „	12,900.$_{96}$ „	14,786.$_{95}$ „
Erdélyben . .	954.$_{33}$ „ „ „	20,086.$_{68}$ „	16,645.$_{95}$ „
Összesen	5,822.$_{20}$ □ mföldre általában	25,015.$_{52}$ ft.	16,722.$_{99}$ ft.

Esik továbbá fejenkint :

Magyarországon . .	9.890,500 lelket számítva	11.$_{16}$ ft.	7.$_{00}$ ft
Horv.-Tótországban a végvidékkel . .	1.957,500 „ „	5.$_{24}$ „	4.$_{57}$ „
Dalmátiában . . .	437.000 „ „	6.$_{58}$ „	7.$_{53}$ „
Erdélyben	1.923,600 „ „	9.$_{66}$ „	8.$_{25}$ „
Összesen	14.208,600 lakosra általában	10.$_{23}$ ft.	6.$_{85}$ ft.

Czoernig az egész birodalomra nézve készitett ily számitást, melyből kitünik, hogy Ausztriában egy földrajzi mértföldre 34,073.$_{33}$ frt államjövedelem, 39,080.$_{33}$ frt államköltség esik.

E kivetést a magyar korona országai ugyan el nem érik, de a szorosabb értelemben vett Magyarország a jövedelemre nézve eléggé megközelíti, mert abban 30,434.$_{99}$ ft esik egy □ mértföldre. A fejenként kivetett államjövedelemmel pedig Magyarország meghaladja Ausztriát, mert mig itt 11.$_{46}$ ft esik egy lélekre, Ausztriában csak 11.$_{07}$ ft esik, mely részletet a magyar szent korona összes lakossága is megközeliti, esvén általában egy fejre 10.$_{25}$ ft.

De még e csekély különbség magyarázata is könnyü, a mennyiben a szóban forgó osztrák államköltségvetés összeállítása nem olyan, hogy abból minden Magyarországból kerülő jövedelmet tisztán ki lehetne vonni; holott a költségekre nézve oly kulcsot alkalmaztunk, mely, ha a magyar államköltségvetés elemeiből alkottatnék össze, semmi esetre előnyösnek nem volna mondható, s kitüntetné, mennyire van munkálatunkban Magyarország oly költségekkel terhelve, melyek voltaképen nem illetik.

Ez kideríti egyúttal azon nagy különbséget, mely a költségek mértföld- s fejenkénti kivetésénél mutatkozik. Majd minden európai államban ugyanis a költségek ily formán kivetett összege meghaladja valamivel a jövedelem hasonlókép kiszámított összegét. És ez természetes, azon hiánynál fogva, mely a budgetek bezárásánál mutatkozik, s hitel útján fedezendő. Csak Magyarországra nézve nincs ez úgy, mert az országból kerülő jövedelem, különös politikai szervezeténél, gazdag alapitványainál s egyéb okoknál fogva teljesen fedezi saját államszükségletét, sőt jövedelmének nagy része a határán kivül székelő központi kormány szükségletei fedezésére fordíttatik. Ha tehát az államköltségeket Magyarországra is azon arányban akarnók kivetni, mint az európai többi országokra nézve szokás : az összes államjövedelemhez hozzá kellene csatolnunk az ez évi deficit azon részletét, mely az eddig alkalmazott arány szerint Magyarországra esik, s akkor a következő eredményt látnók.

Esnék ugyanis akkor államköltség egy □ mértföldre :

Magyarországon	31,926.$_{07}$ ft.
Horvát-Tótországra a végvidékkel	12,560.$_{15}$ „
Dalmátiára	14,392.$_{54}$ „
Erdélyre	21,578.$_{26}$ „
általában	26,507.$_{10}$ ft.

Egy-egy fejre pedig:

Magyarországon	12.$_{07}$ ft.
Horvátországon stb.	5.$_{85}$ „
Dalmátiában	7.$_{19}$ „
Erdélyben	10.$_{37}$ „
általában	10.$_{86}$ ft

Végig nézve e tételeket, kitünik, hogy a szorosabb értelemben vett Magyarország nem csak általában, de mértföld- s fejenként is legtöbb államjövedelmet szolgáltat; utána következik Erdély, úgy Dalmátia, végre Horvát-Tótország a végvidékkel. Az illető országban elköltött államkiadásokra nézve mértföldenként szintén Magyarország az első, utána Erdély stb., de a fejenkénti kivetésnél legtöbb esik Erdélyre, utána Dalmátiára, s csak úgy jön Magyarország s legvégül Horvát-Tótország a végvidékkel.

Az államköltségek hovafordítását illetőleg egy-két példát még fel kell említenünk, mint a melyek az összes osztrák s a jelenleg kisérletképen összeállított magyar költségvetés nagy különbségét föltüntetik.

Igy vallási czélokra fordíttatik Ausztriában

az államjövedelemből		1.847,913 ft
közoktatási czélokra		3.006,574 „
	Összesen	4.854,487 ft.
Magyarországon	234,033 ft.	
Erdélyben	259,312 „	
Horvátországban	151,171 „	644,516 ft.

azaz a birodalom lajtáninneni felében a másik fél költségének csak $^1/_8$-adrésze, a többi szükségletet mind a vallási-, tanulmányi s egyéb alapok fedezik.

A bécsi tudományos akademia az állampénztárból .	63,000 ftot kap
a geologiai birod. intézet	39,060 „
a bécsi képző müvészeti akademia	94,800 „
a velenczei képző müvészeti akademia	17,000 „
Összesen	213,860 ftot,

miből Magyarországon hasonló czélokra semmi sem esik, mind e rendbeli költség az ország saját erejéből lévén kiállítandó; mert a mi kormánysubventio egyes nemzeti intézeteinknek jár is, többnyire a magyar országos alapból (melynek külön költségvetését az I-ső részben közöltük) utalványoztatik, sőt a magyar akademia, nemzeti muzeum stb. még adót is fizet a birodalmi pénztárba, tehát ennek, nem hogy terhére esnék, jövedelmi forrásaul szolgál.

Az igazságszolgáltatás, mely minden mivelt államban egyik legtekintélyesebb államköltség, Ausztriában 7.859,772 ftba kerül. A lajtánninneni tartományokban ugyan e czélra az udvari kanczelláriák költségrovataiban

Magyarországra	913,128 ft.
Erdélyre	653,969 „
Horvátországra	429,262 „
Összesen	1.996,359 ft. van számítva,

tehát a német-szláv tartományok ebbeli költségösszegének körülbelől $^1/_7$-ed része. Megjegyzendő különben, hogy Dalmátia igazságügyi költségei a fentebbi 7 millióban benfoglaltatnak.

Az országos alap, mely, mint több ízben alkalmunk volt kimutatni, Magyarországon számos oly költséget fedez melyek a lajtántúli koronaországokra nézve az államköltségvetésben foglaltatnak, sok tartományban állampótlékot igényel. Így

Tirolban	70,000 ftot
Karinthiában . . .	63,694 „
Krajnában	8,300 „
Stajerországban . .	142,390 „
Csehországban . . .	73,712 „
Sziléziában	8,085 „
Összesen	366,181 ftot

A földtehermentesítési alap a birodalomban 7.740,860 ft pótlékot igényel, Magyarországon 2.200,000 ftnyi követelése van az államon.

Az iparvállalatoknak juttatott államsegély Ausztriában 5.866,181 ft, miből, ha a dunagőzhajózási társulatot egészen

Magyarországra számítjuk	400,000 fttal
a tiszai vaspálya társulatot	860,000 fttal
ez összesen csak	1.260,000 ft.

a többi 4.600,000 ft idegen társulatoknak és vállalatoknak jut.

E néhány példából is kilátszik, hogy szigorú költségvetést az adott osztrák adatokból összeállítani, oly költségvetést, mely az országra való kivetésben igazságos, a birodalom iránt méltányos legyen, majdnem lehetetlen. Mind az a mit nyújtani képesek valánk, csak egy az osztrák állambudget keretébe szorított kép, mely, a mennyire lehetett, egyenlő, s külön viszonyainkat tekintetbe vevő kulcs szerint számokkal népesítve, legalább áttekintést nyujt e fontos és életbe vágó kérdésben.

Lehetne ugyan a példákul fölhozott összehasonlításokat még folytatni, lehetne a rendelkezésünkre bocsátott osztrák államköltségvetésből és hat 8-adrét kötetnyi mellékleteiből még számos érdekes adatot kiböngészni, de a néhány erős körvonalakban vázolt kép e részletezés által csak vesztene általános hatásából.

Némi tájékozást így is nyertünk. S lehet, hogy jövőben az osztrák budget is számos, alig átérthető s áttanulmányozható „detail-kimutatások“ helyett oly adatokat fog szolgáltatni, melyek e hosszadalmas, nehéz és pontosan ki nem vihető munkát megkönnyítendik. Így azután kevesebb bajjal és világosabban fognak tájékozódhatni azok, kiket a szent István koronája alatti országok államköltségei s jövedelmei legközvetlenebbül érdekelnek.

XI.

A GÉPÜZLET

NEMZETGAZDASÁGUNK UJABB FEJLŐDÉSI SZAKÁBAN.

Kautz Gyulától.

I.

Hogy hazánk egyike azon europai országoknak, melyek századunk közepén a legmélyebbreható politikai átalakuláson mentek keresztül, ismeretes dolog. — Ámde egyidejüleg és karöltve e politikai átalakulással, egy más, hason fontosságu s horderejü társadalmi, jelesen közgazdasági s ipari átalakulás is vette kezdetét, melynek ügyfolyama honunk összes anyagi müveltségének s fejlődésének új irányt jelel ki, s a melynek mindekkoráig még csak első stádiumában állunk.

A politikai reformok által előhozott s korunk sociális iránylataival összhangban álló új intézmények jelesül az anyagi érdekek terén is nekik megfelelőbb irányulatokat föltételeztek; a réginek helyébe újabb elemek és tényezők léptek; s a figyelmesb szemlélő nem lehet kétségben egy pillanatig is az iránt, hogy az általános modern-europai formák felöltésével egyidejüleg ipari s gazdászati életformáinknak is egy sok tekintetben új s az eddigitől eltérő jellemü fejlődési szakba kelle átmenniök.

A körülmények ily állásánál a nemzet minden osztályaiban s minden rétegeiben, részint homályosan sejtve, részint a rideg kényszerüségnek hódolva, egyebek közt mulaszthatlan feladásnak kezdett tartatni: a gazdasági üzlet, az ipari munka, meg a forgalom s közlekedés közegeinek tökélyesbítése, reformja; — mig a kor magaslatán álló s előbbre pillantó

nemzetgazda lelkében mindinkább megszilárdult azon meggyőződés, hogy Magyarország állami újjáalkotása csak az egyidejü közgazdasági megújhodással eszközölhető és biztosítható.

Ezen új viszonyok, szükségek és eszmék befolyása alatt vevé kezdetét az *új közgazdasági rendszer* életbe léptetése. — Az őstermelést lankasztó jobbágyi viszonyok meg a földbirtoklási szabadságot kizáró jogintézmények mellőztével ugyanis, mindenekelőtt az alap készítették elő, a melyen az új gazdászati és üzleti formák valának meghonosítandók. — Ez, és a hűbérihez némileg hasonló társadalmi szerkezet megszüntetése, a polgári köztartozásoknak meg az állami- s községi adóknak *pénzre* alapítása, a munkabérnek s a napszámnak hason iránybani megváltozása, meg az egész földmüvelési, kereskedési s közlekedési mód átalakulása: hazánkat a *natural-gazdászati* fejlődés-szakból az úgynevezett *pénz-gazdaság* szakába vezették át. — Ettől a pillanattól nemzetgazdaságunkban az előbb majdnem kizárólag uralkodott s természeténél fogva nehézkesebb s az üzletszellemnek kevesebb táplálékot nyujtó *földbirtok* kizáró túlsúlyja megszünt, s mellette és felette a másik két nemzetgazdasági vagyontényező: az *emberi munka* és a *tőke*, mint élénkítő és iparerélyt ébresztő és sarkalló *új elem* és *emelty*ű lépett tevékenységbe. — E mozzanatokkal egykorulag és szükségkép az anyagi népélet egy más nagy horderejü tényezőjének: tudni illik a *hitelnek* hatalma kezdett emelkedni érvényre. — A mind jobban kifejlődő s élénkebbült üzleti szellem s vállalkozási erély, mely a föld- és müipar, a kereskedés és közlekedési ügy terén egyik másik irányban sükeres módon kezde munkálódni: vívmányainak legnagyobb részét a pénz- és hitelműveletek alapján és segélyével érte el; s hogy több s nagyobb czélok mindekkoráig meg nem valósíttathattak, csak azon körülménynek tulajdonítandó, hogy az új oekonomiai rend ezen hatalmas rugói és factorai: munka és tőke, pénz és hitel, nem állottak s állhattak a társadalom rendelkezésére oly bőségben, a mint az az új viszonyok által szükségszerüleg föltételezteték.

Nem kisebb hatása volt az új viszonyoknak a *müipar*

átalakulására. Egyrészt az által, hogy a czéh-rendszer elavult intézményei a szabadabb szellem és üzletmozgalom terjedése folytán érvényükből kivetkeztettek, s a verseny szabadsága a kézműves és gyáros üzletét új alapokra fektetni kényteté. Másrészt annyiban, hogy az új szükségletek, s jelesül az új vámviszonyoknál fogva honunkban a tőke és szakértelmiség kiválólag azon ágaihoz az iparnak kezdett fordulni, a melyek nemzeti s gazdasági körülményeinknek legmegfelelőbbek, s igy, kivált hogyha az új adórendszer ép ezen ágakra oly felette súlyosan nem nehezednék, kétségkivül virágzóbbakká s nyereségesebbekké is válhatnának!

Tekintve különösen a kereskedést, ez hazánkban az utóbb lefolyt másfél évtized alatt szinte jelentékeny lendületet vőn. Egyfelől a bőségesebbé váló termelés meg a közlekedési eszközök tekintélyes mérvbeni szaporodása következtében; másfelől a magyar-osztrák közbelsö vámsorompóknak, melyek hazánkat a közép- és nyugateurópai árupiaczoktól távol tartják, megszüntetése folytán; mint a mely, kapcsolatban az egyidejüleg érvényre jutott szabadabb külkereskedési rendszerrel, sok szunnyadó productiv erőt tevékenységre ébresztett, a tőkék gyorsabb mozgását elősegité, hazánkat a birodalom többi tartományaival meg a külfölddel szorosb vizsonylatba hozá, s egyáltalában anyagi fejlődésünk- s közgazdasági életmozgalmunkat az előbbinél szélesb s szabadabb alapra állitá.

A kereskedéssel szoros összefüggésben jelenkezik közlekedési eszközeinknek ugyanez időszakban történt tekintélyes mérvü szaporodása s tökélyesbülése. Azon számos s sujtó akadályok közt ugyanis, melyek nemzetgazdaságunk haladását minden irányban nehezíték, már több évtized óta első helyen a közlekedési közegek tekintetébeni szegénységünk jelenkezettt. Ennek felismerése szolgált indokul azon több rendbeli s részben nagyszerü vállalatokra, melyek hazánkban az újkori Európa legnagyobbszerü technikai vivmányának a vaspályának meghonosítására irányultak, s már eddig is azt eredményezék, hogy a nemzeti erő- mozgás s üzleti vérkeringés nálunk is sebesebben lüktet, az ősi föld s talaj értéke és jövedelmezősége emelkedik, a szel-

lemi és anyagi közlekedés és közeledés a társadalom külön osztályai és érdekei közt könnyebbé s gyümölcsösebbé válik; a gazda, az iparos világnézlete és látköre tágul, s így kétségtelenül ez irányban is az előhaladhatás némely előföltételeinek birtokába jutottunk.

Mindezeknek természetes és szükséges eredménye az, hogy Magyarország az utóbbi két évtized folyamában egy még némileg középkorias és immobil gazdasággal biró államból: eleven s szabadabb szervezetü *modern státussá* kezdett átalakulni; s így, daczára az ez átalakulással s a modern állameléttel egyáltalában szükségszerü kapcsolatban álló bajoknak, daczára az *országos életére* súlyosan nehezedő közjogi bonyodalmaknak, meg annak, hogy anyagi erőforrásainak kifejlesztésében nem tőle függő okok és viszonyok által is akadályoztatik: közgazdászati tekintetben bensőleg több irányban megerősbödött, s okszerübben szerveződni kezdett; másfelől szorosb s szakadatlanabb összeköttetésbe hozatván a külfölddel, a magasb iparmüveltségnek örvendő államok behatásai alá jutott, s egyáltalában a fensőbb s szükségesb gazdasági és forgalmi élet emeltyüit, szükségeit és feladásait felismerve: önnön hivatásának is helyesb felfogására emelkedett. *)

II.

Nemzeti iparéletünk jelen állása és iránylatára vonatkozó eddigi rövid jellemzésünkben nem szóllottunk még egy, gazdászatunk gyakorlati üzletmódjában, illetőleg *technikai szervezetében* (az újabb évtized folyama alatt) szinte kiváló horderejü reformmozzanatról, mely a státusgazda figyelmét is megérdemli, s egyike azon főbb vonásoknak, melyek legújabbkori közgazdasági fejlődésszakunkat jellemezik. Értjük a mindinkább nagyobb elterjedésnek örvendő *gépi*, jelesül: *gőzgépi üzlet meghonosulását*.

*) Több ide vonatkozó eszméket és nézeteket tartalmaz értekezőnek „Jelentése az 1862-ki Londoni világműtárlatról," a 119—146-lapokon.

A gőzgépek, mint századunk legjellemzőbb szüleményei s munkaeszközei, már magukban s mint olyanok, minden népre, minden gazdászati fejlődésfokra nézve jelentőséggel birnak. Kitetszik ez az emberi és természeti erőket bámulatos mértékben fokozó összesítő, a productiót és forgalmat könnyebbítő egyenlősítő, tökélyesbítő hatásukból, valamint onnan is, hogy nélkülök a XIX. század gazdászati fejlődésének kiválólag megfelelő nagy- és gyári ipar alig foganatosíttatnék, a modern iparüzlet óriási vállalatai, az emberi ész és combinátió legnagyszerübb tervezetei örökké kivihetetlenek maradnának; és sem a munka meg a tőke, sem a föld, sem bárminemü tényező a gazdászati világban, egész hatályosságra nem emeltethetnék. — De kétszeres fontosságu a gőzgépi üzlet oly viszonyok közepett, s oly országokban, melyek, mint egyebek közt honunk is, ép korunkban a közgazdasági megújhodás küzdelemteljes korát élik, s melyek az átmenet nehéz ügyfolyamának szerencsés foganatbavételéhez megkivántatott többrendbeli előföltételek, jelesül pedig elégséges, olcsó és szakértelmes munkaerőknek birtokában nincsenek; százados mulasztásokat pótolni kénytelenek, s egyidejüleg az újkori iparvilág minden rugóinak legnagyobb mérvbeni és gyors kiaknázására utalvák.

Ez általános jelentősége mellett a gépüzletnek, van még egy különös kiváló ok, mely miatt annak a népek háztartásábani meghonosodását figyelemmel kísérni és fontolóra venni szükséges. S ez abban áll, hogy napjainkban, hol a közgazdasági életmozgalom a gépekben s az ezek által közvetített eleven ipari sürgelemben nyilatkozik leghatályosabban, egy igen figyelemre méltó fokmérőt valamely nemzet gazdászati fejlődése s haladása irányalatának megitélésére azon mérv és arány is képez, melyben bizonyos időszakon át iparában s forgalmi üzletében a gépek helyet nyertek; a mennyiben jelesül bizonyos határok közt a (tág értelemben vett, tehát productióban, és közlekedésben alkalmazott) gépek elterjedése: egyfelől bizonyos foglalkozási ágak emelkedése vagy hanyatlásáról, az új gazdasági szükségek s feladások helyes felismeréséről, meg az üzletmód visszautasíthatlan tökélyesbítéséről, másrészt arról teszen tanuságot, hogy a rész-

ben költséges gépek s új erőművek beszerzéséhez megkivántató tőkék rendelkezésre állottak, s egyszersmind az emelkedett fogyasztás és árukeletben a termelők szaporodott üzletköltségeik illő visszapótlására is számíthatnak.

E tényekkel szemközt, elismeréssel kell fogadnunk a bécsi statistikai hivatal által legújabb időben*) közzétett azon becses statistikai dolgozatot, mely az osztrák birodalom valamennyi tartományaiban, s jelesül a magyar szent korona területén is alkalmazásban álló gőzgépek száma, erőhatálya, előállitási helye, értéke stb. felett részletes és hivatalos fölvételeken alapuló felvilágositásokat nyujt,**) s igy, hazai statistikánk egyik eddigelé legkevesbé ismert terének földerítését, nemzeti gazdaságunk átalakulási mozzanatainak pedig alaposabb méltányolását lényegileg megkönnyíté.

Ez imént említett statistikai egybeállításnak nyomain, mely kizárólag ugyan puszta számi adatokat foglal magában, de azért a mélyebben pillantó közgazdasági buvár által igen becses szövétnekként használtathatik, — akarunk mi a következőkben néhány vonást, mint adalékot hazai iparunk fejlődési történetéhez nyujtani, illetőleg a látszólag száraz, de kétségkivül mély értelmet rejtő számhalmaznak megfejtése, s magyarázatához járulni.

Az ilykép kitüzött czélból, kiválókép a következő kérdések elemzésébe bocsátkozunk :

a.) Mily számarányt tanusítnak a birodalomban általában, és a magyar szent korona országaiban különösen az utóbb lefolyt 10—12 év alatt meghonosított gőzgépek?

---

*) Jelesül az ismeretes : „Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik“ cz. időszaki gyűjtemény 11-dik évfolyama 2-dik füzetében (1864).

**) A közlemény bebezetéséből az tetszik ki, hogy 1851. egy hasonczélu munkálat érdekében először történtek hiv. fölvételek ; s hogy a jelen közlemény egy taval (azaz 1863-ban) eszközölt tüzetes összeirás nyomán készült, mely a birod. stat. központi bizottság részéről egyenes megkeresés folytán a közigazgatási fő- és alhatóságok, a magyar korona országainak kanczellárságai, a hadügyi és tengerészeti miniszterium, meg a vaspályai s gőzhajózati főigazgatóságok közreműködésével vétetett eszközlőbe.

b.) Mely ipar- és üzleti ágak mutatnak a gépekkeli eljárás életbeléptetése tekintetében legnagyobb haladást?

c.) Mily haterővel, értékkel s eredménynyel jelenkeznek az alkalmazásba vett gőzgépek különösen hazánkban?

d.) Hol készültek legnagyobb arányban a gépmüvek; és végül

e.) Mily következtetéseket vonhatni le mindezekből Magyarország közgazdasága s nemzeti ipara jelen állása és fejlődési képességére nézve?

III.

Lássuk mindenekelőtt azon alapösszegeket és számarányokat, melyek az egész osztrák birodalom legújabb gépüzleti viszonyait jelzik, s egyszersmind az alábbi következtetések kiindulási pontjaiul használandók.

E tekintetben az előttünk lévő gondos összeállítás nyomán a következő észleletekre jutunk.

Az 1863-ki évben (a midőn ugyanis az itt elemzett hivatalos fölvételek történtek) az egész ausztriai birodalomban müködésben állott: 5450 gép (illetőleg gőzmozdony = Dampfmotor) és pedig 364,231 lóerővel; — mig az előbbeni (vagyis 1851-ben eszközölt) fölvételek csak 1334 gépet 52,653 lóerővel eredményezvén: azt tapasztaljuk, hogy a legújabban lefolyt 12 év alatt a gépek száma 4080 darabbal, tehát 305 százalékkal, a gépek lóereje pedig 310,894 lóval, vagyis 587 százalékkal szaporodott; úgy hogy az e tekintetbeni jelentékeny haladás, ha mindjárt a birodalom terjedelme s szükségei szempontjából még mindég elégtelennek mondathatik is, kétségbe nem vonható, sőt Francziaországéval összehasonlítva, annyival tekintélyesebb, a mennyiben körülbelől ugyanazon időközben Francziaországban a gépeknek száma csak 197%-nyi, haterejök pedig csak 252 percentnyi szaporodást tanusít!

Tekintve az érintett gépek rendeltetését: azon észleletre jutunk, hogy (megjegyezvén, miszerint e helyütt mindég gőzgépek s nem közönséges gépek általában értetnek) a fentnevezett 5450 gép közöl

a.) A productióban alkalmazott álló gépek és locomobilek száma volt . . . . . 3,791,— 59,382 lóerővel;
b.) Gőzmozdonyoké (Locomotivek) . . . 1,329,—264,461 „
c.) Hajózati gépeké pedig . . . . . 294,— 40,000 „

mely számarány szempontjából annyiban szinte jelentékeny haladás mutatkozik, a mennyiben 185½-ben az a) alatti gépekre csak 788, tizezer lóerővel; a b) alattiakra csak 440, huszonkilenczezer lóerővel; és a c) alattiakra 106,— tizenháromezer lóerővel jutott; eltekintve attól, hogy (mint a fölvételek szinte tanusítják) a gépeknek hatereje annyiban szinte fokozódott, hogy 1863-ban minden osztályban jóval erősebb gépmüvek alkalmaztattak, mint 185½-ben.

Kiváló érdekkel bir közgazdászati tekintetben most tüzetes figyelembevétele annak: hogyan oszlik meg a többször említett gépmennyiség a nemzeti iparélet s forgalom négy fő ága: a mezei gazdaság, a müipar, a bányászat, meg a közlekedési rendszer közt; — mire nézve az előttünk fekvő adatok egybeállítása a következő eredményekre vezet; volt ugyanis alkalmazásban

	1863-ban		—	1852-ben	
a.) a mezei gazdaságban:	358 gép,	3,284 lóer.	—	9 gép,	59 lóer
b.) a bányászatban:	461 „	10,584 „	—	111 „	1,833 „
c.) müiparban:	2,809 „	43,720 „	—	624 „	8,444 „
d.) közlekedésben:	1,729 „	305,674 „	—	569 „	42,386 „

miből világosan kitetszik ugyan az, hogy a legnagyobb szaporodási arányt a vaspályai forgalom körében kell keresnünk, a mennyiben ép ezen itt szóban lévő időszak kiváló jelentőségü a birodalomra (s hazánkra) nézve; de másfelől arról is tesznek a fentebbi számadatok tanuságot, hogy az osztrák birodalom, daczára azon számtalan akadályoknak, melyek az utóbbi évtizedben összes ipari fejlődését feltartóztatták, sőt egyik másik irányban lehetlenné tevék: mind az őstermelés, mind a nemesítő ipar tekintetében ez irányban jelentékeny lendületet vőn; jelesül: azelőtti lassu nehézkes mozgásából kibontakozott, az újkor technikai vívmányainak öntudatosb felhasználására képesnek mutatkozék, az 1853 óta érvényre emelkedett szabadabb külkereskedelmi politikával karöltve járó külhoni iparverseny által nemcsak hogy (mint az akkor tájban békés nyugalmokból felrázott s

jajveszéklő német s cseh iparosok jósolgaták) műiparilag tönkre nem jutott, hanem megerősbödék s versenyképesebbé lőn,*) illetőleg a túlnyomólag agricól-állami jelleme, több irányban, iparivá változott stb.

IV.

Eddig a birodalomról és annak gépüzleti viszonyairól általában szóllottunk, jelesen azon okból, mivel alantabb, hazánknak e tekintetbeni helyzete felől tüzetesen lévén feladásunkban értekezni : a szükséges összehasonlítások és következtetések érdekében, előbb az összes monarchia helyzete felől kell világos képet birnunk.

Ugyan ezen czélból szükséges leszen még némelyeket előrebocsátani. Egyfelől jelesen a birodalom koronaországainak állását a gépüzlet tekintetében, egyenkint, meg azon szaporodási mozgalmat, melynek közepette e jelen állásra emelkedtek; másfelől az érintett három vagy négy fő nemzeti iparág szerinti haladást, a mint az a többször említett 1852-ik év óta mutatkozik. És ugyan :

A mi a tulajdonképeni productió terén (tehát ide nem véve a közlekedési eszközöket) működésben álló gőzgépeket (locomobileket és álló gépeket) illeti, ezek 1863-ban az egyes koronaországok közt ekkép voltak megoszolva :

Csehországban :	1,191 gép	18,340 lóerővel
Magyarországban :	677 „	9,453 „
Morvaországban :	570 „	8,769 „
Alsó-Ausztriában :	404 „	5,817 „
Sileziában :	251 „	4,969 „
Lomb. Velenczében :	176 „	1,961 „
Stájerországban :	166 „	3,732 „
Gallicziában :	124 „	2,308 „
Karinthia-Krajnában	73 „	1,568 „
Tengerparton :	42 „	841 „
Horvátországban :	27 „	551 „
Tirolban :	24 „	237 „

*) V. ö. Schäffle : Sondererachten über den preussisch-franz. Handelsvertrag, erstattet an die Würtemberg. II. Kammer 1864. több helyütt.

Felső-Ausztriában :	27 gép	251	lóerővel
Kat. Végvidéken :	16 „	181	„
Erdélyben :	13 „	240	„
Bukovinában :	5 „	108	„
Salzburgban :	3 „	28	„
Dalmatiában :	2 „	28	„

mig 1852-ben, a hol mint fentebb is látók, a gőzgépi üzlet még felette jelentéktelen volt, s mindössze is csak tizezer hatszáz lóerejü 788 gőzgép álla müködésben :

Csehországra :	241 gép	3,581	lóerővel
Morvaországra :	168 „	2,207	„
Alsó-Ausztriára :	136 „	1,563	„
Magyarországra :	86 „	1,221	„
Sileziára :	64 „	901	„
Lomb. Velenczére :	27 „	254	„

jutott, valamennyi többi koronaországok pedig együttvéve csak 93 gőzgépet birtak, alig 1100 lóerőnyi müködéssel. — Magát a szaporodási arányt illetőleg az tapasztaltatik, hogy a szóban forgó tizenegy év alatt, l ó e r ő r e visszahozva, a szaporodás a nagyobb jelentőségü országokat figyelembe véve a következő vala :

Csehországban :	412	százaléknyi
Magyarországban :	674	„
Morvában :	297	„
Alsó-Ausztriában :	270	„
Sileziában :	451	„
Stájerben :	1,178	„
Gallicziában :	916	„
Lomb. Velenczében :	672	„

stb. Több koronaország szaporodási aránya tekintetbe annyiban nem jöhetvén, a mennyiben 1852-ben még alig számított nehány gépet, s igy a bár felette csekély szaporodás is százalékokban kifejezve roppant számtételt képez, minek reális súlyt vagy jelentőséget alig tulajdonithatni.

Felette becses támaszpontokat szolgáltat a birodalom anyagi fejlődésének az 1852—1861-iki időszak szerinti méltányolására nézve : azon v i s z o n y tüzetesb szemügyre vétele, a melyben a mondott években e g y e n k é n t a gőzgépek számának növekedése történt. Igy például :

1853-ban 118 gőzgép 1462 lóerő.
1854-ben 180 „ 2768 „

1855-ben	152	gőzgép	2273 lóerő.
1856-ban	243	„	3410 „
1857-ben	256	„	3893 „
1858-ban	361	„	6580 „
1859-ben	277	„	4577 „
1860-ban	294	„	4521 „
1861-ben	327	„	5801 „
1862-ben	453	„	5759 „
1863-ban	361	„	5711 „

jövén alkalmazásba, a részletek nyomozása folytán azon észleletre jutunk: a) hogy kevés kivétellel évről évre emelkedő szaporodás mutatkozik, a mi a közgazdaság szabályszerü természetes haladásának némi tanujele; b) hogy az utóbb lefolyt évtized nagy politikai vagy forgalmi rázkódtatásai (így például a vámreform, a gabnaüzlet élénkülése, az olasz-franczia háboru) a számarányok alakulásában szinte némileg kifejezésre találnak; c) végül, hogy részletesen véve fontolóra az egyes koronaországokat, a gőzgépek meghonosulása mindég karöltve jár és járt azok termelési és forgalmi viszonyainak jó vagy balsorsával, s hogy az ez évek szerinti észlelése a gépszaporodásnak is bizonyságaul szolgál azon fentebbi állításunknak, miszerint a gőzgépek terjedése egyike a legalkalmatosabb *fokmérőknek* valamely nemzet közgazdasága fejlődésének s alakulási irányalatainak megitélésére.

Tekintve végre a gépeknek a *nemzeti fő-iparágak* szerinti meghonosulását az utóbbi évtizedben, ezeket tapasztaljuk: hogy összehasonlítva az — 1852-ben alkalmazásban állott gépeket s jelesül azok lóerejét az 1863-ki állapottal: a mezeigazdaságban 5466 százaléknyi, a bányászatban 477 százaléknyi, a műiparban és gyártásban 424, s végre a vizemelő gépeknél 294 százaléknyi szaporodás mutatkozik, a mi mindenesetre arra mutat, hogy a legtekintélyesb előmenetelt gőzgépekkeli működés tekintetében a mezei gazdaság, s a vele szorosban összefüggő iparágak tettek, mint a melyek tényleg még kevéssel ezelőtt hiányosan üzettek, s az ép érintett tekintélyes szaporodást mindenesetre leginkább szükséglék és leginkább meg is érdemlék.*)

*) Azon szomoru jelenséget, miszerint az ausztriai birodalom, melynek főereje az ősproductióban nyugszik, mindekkoráig rendesen

V.

Az előrebocsátottak után áttérhetünk immár hazánknak, Magyarországnak, tüzetesb ismertetésére.

Vonatkozva ugyanis mindenekelőtt a fentebb közlött összommákra, s különösen arra, hogy hazánkban 1863-ban 677 gőzgép 9453 lóerővel vala termelési és ipari czélokra alkalmazásban: azt tapasztaljuk, hogy Magyarország a birodalom koronaországai közt a magas fejlettségü Csehországhoz igen közel áll, a hasonlóan kitünő polczon álló Morvahont meg Alsó-Ausztriát jóval felülhaladja, s egyáltalában a birodalomban működésben volt 3791 gőzgépnek majdnem $^1/_5$-ét tekinti tulajdonául; holott még csak egy évtizeddel ezelőtt, vagyis 1852-ben, a hazánkban elhelyzett gőzgépek száma 86-ra, ezek lóereje pedig csak 1200-ra menvén, az e tekintetbeni jelentékeny haladás kétségbevonhatlan bizonyitékait szolgáltatta.*) E haladási arány egyébiránt, habár még annyiban is örvendetes, hogy több más s élénk iparu koronatartomány haladási arányát jóval felülmúlja, korántsem akkora, hogy viszonyaink és szükségeinknek megfelelőnek neveztethetnék, s hogy az ez irányban tovább is teendő legnagyobb erőfeszitést részünkről szükségtelenné tenné. — Nem szabad ugyanis felednünk, hogy Magyarország mint előkelőleg őstermelő s termékeinek szaporitása s nemesitésére utalt állam, ezer meg ezer kiaknázatlanul heverő erőforrás, millió holdakra menő parlag térség értékesitésére van utalva, s hogy e feladatában népességének (egyes vidékek kivételével) ritkaságánál s munkaerőbeni hiányánál fogva: csak akkor járand el sükeresen, hogy ha az itt szóban forgó technikai közegeket

---

évi termelés-deficitet mutat élelemszerek s nyersanyagok tekintetében, legujabban tüzetesben kiemelte Jeitteles: Zehn Jahre nach dem Handelsvertrage czimü munkájának 80 sk. 147 sk. 166 s 333. lapjain.

*) A magyar szent korona egyéb tartományaiban következőkép állottak a legujabb felvételek alkalmával a viszonyok: Erdélyben 13 gép 240 lóerővel; Horvát-Slavonországban 27 gép 551 lóerővel; Kat. Végvidéken 16 gép 181 lóerővel; tehát az egész magyar birodalomban 733 gép 10385 lóerővel.

ügyesen és czélszerüen lesz képes felhasználni, az az ott, a hol a szükség és a körülmények követelik, tömegesen fogja üzletrendszerébe átültetni. — Kitetszik jelesül (hogy csak egy példát említsünk) a fentebbi számaránynak elégtelensége onnan is, hogyha egyéb koronaországokéval összehasonlítjuk; a hol ugyanis az tapasztalható, hogy mig nálunk Magyarországban csak körülbelől 6 □ mfdre és 14,000 lélekre jut 1 gőzgép, addig például Alsó-Ausztriában és Csehországban már 4000 lélekre és minden egyes négyszög-mértföldre, Morvaországban pedig már 3400 lélekre, s majdnem minden fél □ mfdre számítható egy gőzgép; nem említve a magasb müveltségü kül-államokat, hol az arány még sokkal nagyobb mérvben jnlenkezik.*)

Figyelmet érdemlő mozzanat, honunk gépüzleti statistikája szempontjából, továbbá azon *számarány*, mely a gőzgépeknek Magyarországbani meghonosításában, 1852-től fogva napjainkig, az *időrendi évsorozat* szerint jelenkezik. És ugyan volt hazánkban 1852 előtt (mindenkor csak productiónál s iparüzletekben alkalmazott gépeket értve, tehát a közlekedésiektől eltekintve) összesen 43 gőzgép 737 lóerővel; — ehhez járult:

1582-ben	13	gép,	208	lóerővel;
1853-ban	20	„	231	„
1854-ben	31	„	299	„
1855-ben	29	„	358	„
1856-ban	49	„	597	„
1857-ben	41	„	603	„
1858-ban	67	„	1,115	„
1859-ben	46	„	672	„
1860-ban	80	„	804	„
1861-ben	98	„	1,824	„
1862-ben	94	„	1,112	„
1863-ban	66	„	893	„

*) Köztudomásu tény, hogy félelmetes versenyfeleink: a Dunai fejedelemségek meg Déli Oroszország szinte nagyszerü mérvben honosítják meg egy évtized óta gazdasági üzleteikben a gőzgépeket, s hogy e körülmény is egyik főindok reánk nézve arra, hogy fokozott éberséggel és kitartással működjünk a reform ezen irányában is.

Kitünik e sorozatból, mily hüven visszatükrözött képét birjuk az érintett számarány-mozgásban összes közgazdasági s forgalmi életünk fejlődésének, viszontagságainak, az utóbb lefolyt tizenkét évi időközben! Ki ne látná, mily erőteljes mondhatnók öntudatos emelkedés és haladás mutatkozik az érintett sorozatban azon mértékben, a melyben több éves ónsúlyú forgalmi apathiánkból kibontakozva, egy előttünk újonnan megnyiló ipari s közgazdászati mozgalom terére kiléphetni alkalmat lelénk!? Ki ne észlelné e kisded táblázat rovatai közt, hogy belőlök egy fejledező s gazdagreményü kiviteli forgalom lüktetései hangzanak ki, s hogy párvonalosan a mindinkább nyereségesnek mutatkozó nagybani termelés, tovaszállitás és export jelentőségének felismerésével hazai gazdáink által: a gépüzletnek mezei iparunkbani tömegesb meghonosítását találjuk ott kifejezve!? Nem jogosult-e e ténynyel szemközt azon föltevés, hogy a szabadabb verseny, s a kereskedést, az ipart és őstermelést oly soká lankasztott szabadalmak és korlátok megszüntetése: valamint egyebütt, úgy mi nálunk is az üzleti erély, a vállalkozási szellem és a gazdasági módszer tökélyesbítése, kifejlésére jótékonyan hatott. — E szaporodási arány elfogulatlan méltányolása mindenkit meggyőzhet végre arról, hogy közgazdaságunk s anyagi nemzeterőnk valóban fejődésképes, s hogy igen is igazságtalan és gyöngédtelen volt irányunkban egy bécsi közgazdasági iró, midőn legújabban megjelent egyik (egyébként sok figyelemreméltót tartalmazó) munkájában azt mondja felőlünk „es scheint, der magyarische Stamm habe keine Befähigung für die Volkswirthschaft, weil ihm sein ursprüngliches Nomadenthum noch im Blute steckt."

VI.

Lássuk már most részletesben, „mily arányban oszol meg az érintett gőzgépek sommája a nemzeti ipar s gazdaság különböző vállalati nemei és ágai közt, s jelesül minő előhaladási mérv folyományoz az illető számtételekből e különböző foglalkozási szakokban az utóbb lefolyt 10—12 évi időkörre nézve? megjegyezvén ismételve, hogy nem

közönséges gépek, hanem csak gőzgépek értetődnek itt mindenkor.

E tekintetben a rendelkezésünkre álló adatok combinatiója folytán a következő észleletekre jutunk:

a.) A mezőgazdaságot illetőleg a legújabb fölvételek szerint: az egész monarchiában 358 gőzgépmű 3284 lóerővel találkozik; s ez összegből magára Magyarországra 194 gép 1600 lóerőre jut, mig a többi koronaországok közöl csak Lombard-Velencze van tekintélyes számmal, jelesül 138 géppel (1476 l. e.) képviselve. Hangosan szólló tanusága a birodalom s különösen hazánk e tekintetbeni jelentékeny előmenetelének is, miután az 1852-ki évre nézve, az előttünk fekvő közlemények a mezei ipar körében csak egy-két alkalmazásban állott gőzgépről tesznek említést, különösen Magyarországra nézve pedig egyáltalában semmi adatot sem tartalmaznak. — Az érintett 194 gépműnek hazai mezőgazdaságunkbani rendeltetésére nézve érdekes körülménykép emelendő ki az, hogy $^9/_{16}$ része, vagyis 163 (1259 lóerővel) cséplőgép gyanánt használtatott; s csak $^1/_{10}$-de alkalmaztatott egyebütt, jelesül 27 gépmű (232 l. e.) közönséges malmokban; 2-ő harminczkét lóerővel gőzekeként; s 2-ő nyolczvan lóerővel turfatégla készitésre; világos jellemzésül azon irányalatnak, mely közgazdaságunk ezen mezején az uralkodónak nevezhető.

b.) A bányászatban működésben állott gőzgépműveket illetőleg, ezek száma (az 1863-ik évet értve) az egész birodalomban 461 volt 10581 l. er., mig 1852-ben csak 111 tizennyolczszáz lóerővel; a mi (eltekintve a gazdag erőforrások illő mérvbeni kiaknázására megkivántató sokkal nagyobb aránytól) szinte nem egészen jelentéktelen haladás az ércz- és ásványokkal bőven megáldott birodalom ezen ipari szakában. Tekintve azonban az arányt, melyet Magyarország tanusít, ez kedvezőnek legkevesbé sem mondható, mert a hetvenegy lóerővel működő 6 géphez, mely 1852-ben már alkalmazásban állott, 11 év folytában csak 20 járult (154 l. e.); s igy a szaporodás ez iparág bőmezeje és feladásaival arányban távolról sincsen; — ez irányban is mutatkozván némileg azon pangás s hátramaradás korunk magasb üzleti igényei megett, mely

jeles szakemberek által hazai bányászatunk általános helyzete és szervezetében észleltetett.*) — Tekintve végül rendeltetését az érintett gépeknek, azok legnagyobb részt a kőszén-productióra alkalmaztattak, mint azon szakára az őstermelésnek, mely gyártási és szállítási tüzelés tekintetéből a birodalomra és hazánkra naponként fontosabbá válik, s melynek felvirágzásától összes nemzetgazdaságunk alakulása oly kitünő mérvben föltételezve van. Igy jelesül a 26 gépmüből hazánkban 24 (412 lóerővel) volt köszén-termelésre fordítva, mig Csehországban 225-ből 203; Morvában 58-ból 50, Sileziában 87-ből 86, Gallicziában 30-ból 25 szenteltetik ugyanazon czélra.

c.) A müipart és gyártást illetőleg már sokkal bonyolultabb s nem oly könnyen áttekinthető viszonyokkal állunk szemközt. Jelesen annyiban, a mennyiben a nemzeti foglalkozás e szakaiban a gőzgépek igen sokféle és különböző czélokra fordíttatnak, — másrészt annyiban is, hogy itt a közgazdasági és üzleti élet fejlődése sok egyébb tényezők működésének befolyása alatt is áll, mintsem hogy a mutatkozó számmozgalmat határozottan s kiválólag egy főokra vissza lehetne vinni.

Ezeket szem előtt tartva legelőször is arra fordítjuk figyelmünket: mikép volt 1863-ban a fentebb említett 2809 gőzgép, mely 43720 lóerőnyit képviselt, a birodalmi s különösen hazai müiparunk különböző ágai szerint megoszolva, illetőleg alkalmazásba véve? — Ugyanis:

1-ör.) Gép-, hajó-, szekér- s gépeszközök gyártásában összesen 168 gőzgépmű 2192 l. e. vala működésben, s ennek legnagyobb része Alsó-Ausztriában (Bécsnek ez irányábani kitünő ipari helyzeténél fogva) és Csehországban találtatott; mig honunkban csak 16 gépmü 192 l. e. számláltaték, s igy az arány mind viszonylagosan mind absolute véve, felette csekélynek nevezhető.

2-or.) Érczek és érczmüvek készitésénél (tehát

*) Sokkal tekintélyesb haladás mutatkozik ellenben például Csehországban, hol a gépmüvek száma 46-ról 225-re, Morvaországban, hol 19-ről 58-ra, Sileziában, hol 34-ről 87-re, stb. emelkedett.

vashámorok s hutákban, ékszer, aczél s drótművek stb. előállításánál) az egész birodalomban 487 gőzgép 13347 l. e. létezett, melynek majdnem $^1/_4$-de magára Csehországra, s $^1/_5$-de Stájerhonra jutott, mig Magyarországbnn a gépek száma csak 64-re (2100 l. e.) emelkedett, melynek $^2/_3$-da vashámorokban és hengerművekben volt alkalmazásban.

3-or.) Kő-, agyag- és üveg-áruk előállítására czélzó vállalatokban 41 gőzgép (478 l. e.) számittaték, melynek ismét legnagyobb része Csehországban találtatott, mig hazánk az össz-sommában csak két darabbal volt részeltetve.

4-er.) Sokkal jelentékenyebb arányban találjuk ellenben képviselve hazánkat az ital- meg tápláléki szerek előállításában, tehát a czukor, olaj, szesz, sör és liszt készítésénél. Mig ugyanis az e czélokra alkalmazott gépműveknek összes száma az egész birodalomban 1239-re emelkedik (13700 l. e.) addig Magyarország contingense maga 300-ra rug 4000-nél többre menő lóerővel, s így Csehországot kivéve (a hol 3467 lóerőnyi 414 gép működött), honunk majdnem valamennyi többi koronaországok számarányát együttvéve eléri, s jelesül az utóbbi évtizedben bámulatos mérvben kifejlett, s ipari haladásunk fénypontját képező lisztermelési üzletágban, illetőleg lisztmalmokban 133 (2840 l. e.) gőzgépművet, a répaczukorgyártásban (855 l. e.) 111 gépet, s szesztermelő üzletekben 38 gépmüvet (300 l. e.) számított.

5-ör.) Azoniparágak közt, mely ek a monarchiában az újabb időben szinte tekintélyes előhaladást tanusítnak, a vegyészeti, festék, gyujtó s világító szerek készítésével találkozunk. Ebben a legújabban alkalmazva volt gőzgépek száma 154-re rugott 1300 lóerővel, mely összegben Magyarország 21 géppel (208 l. e.) volt képviselve.

6-or.) Szövetek és kelmék előállítására czélzó vállalatokban ismét egyikével azon birodalombeli iparágaknak állunk szemközt, melyek hazánkban mindekkoráig igen gyéren képviselvék, s azért az itt szóban forgó tekintetben is feltünő szegénységet tanusítunk. Mig ugyanis az összes birodalomban, érintett czélra működésben álló 493 gőzgépből, melyek 10300 lóerőt képviseltek, magára Csehországra 234 gép 5486 lóerővel, tehát 50 százaléknál jóval több jutott: addig

hazánk e téren csak 6 géppel (90 l. e.) birt, s mint alantabb látandjuk, az egész 11—12 évi időszak alatt majdnem stationarius maradt.

7-er.) Tekintve végül a fa-, bőr- és papirgyártást, ebben 1863. az egész birodalomban 3500 lóerővel működő 246 gőzgép számláltatott, s Magyarország, melyre nézve az e szakhoz tartozó ipari foglalkozások kiváló jelentőséggel birnak, az említett összegnek $^1/_8$-át nevezte magáénak, a mennyiben 533 lóerejü 30 gépművével a közmozgalomban méltó helyet látszik elfoglalni. Érdekes mozzanat e pontnál az, hogy az érintett 30 magyarországi gőzgépből fürészmalmokban 15, és papirgyárakban 6 darab volt alkalmazásban; — ellenben a ránk nézve szinte fontos bőrgyártás egyetlen egy géppel sem jelenik meg a fölvételekben.

Ezeket előrebocsátva, áttérhetünk némely közgazdasági eredményeknek a mondottakbóli levonására.

VII.

Daczára azon sok és lankasztó hatásu terheknek, melyek az ausztriai birodalom nemesítő iparára az utóbbi tizenkét tizenöt év folyamában nehezedtek, annak üzlettechnikai tökélyesbedését s egyik másik iránybani haladását: a tekintélyesb mérvben szaporodott kivitel, a belső fogyasztás emelkedett szükségletének könnyebb födözése, meg a készítmények nagyobb változatossága mellett azon körülmény is tanusítja, hogy a műipar- s gyártásban elhelyzett gőzgépek ez időszakban 630-ról 2841-re szaporodtak, maga e gépek hatereje pedig 424 százaléknyi növekedést mutat, a mi mindenesetre figyelemre méltó mozzanata az általános anyagi fejlődésnek is. — Hazánkat különösen illetőleg, hol a műipari üzlet, mint köztudomásu tény, kiválólag azon ágaira a nemesítő foglalkozásnak szorítkozik, a melyek a mezei gazdasággal szorosb összefüggésben állanak: itten a gőzgépek alkalmazásba vételének szaporodási aránya szinte eléggé jelentékeny, mert mig 1852-ben csak 75—80-ra ment a műipari gőzgépek száma (1100—1200 l. e.): a legújabb fölvétel már 433 gépet 7200 lóerővel mutatott ki; a mi azon észleletre vezet, hogy a sza-

porodási arány közel 600 percentnyire emelkedék, s hogy Magyarország, melyet sokan elég félszegül kizárólag földművelő országnak neveznek, s másra képesnek sem tartanak, mint hogy Nyugat-Európa iparállamainak puszta nyerstermelő síkföldjét képezze, tizenkét éves súlyos időszak alatt annyi gőzgépet birt meghonosítani iparában, a mennyivel (nem feledve természetesen azt, hogy a gőzgépek tömegesb meghonosítása egyáltalában csak két évtized óta történik a birodalomban) tizenkét évvel ezelőtt az ausztriai birodalom összes iparos német-, szláv- s olasz tartományai alig birtak.

De még egy más, s pedig felette nagy horderejü statistikai s közgazdasági igazság felismerésére is jutunk el, ha az ép említett számadatok tüzetesb elemzésébe bocsátkozunk. Értem azon ép ez irányban is bebizonyítható igazságot, illetőleg tényt, hogy az 1848-ban, meg az azt követett években érvényre emelkedett új közgazdasági irány, de főleg a Magyarország s Ausztria között 1850-ig fennállott vámsorompók leomlása, és az azelőtt uralkodott (s sok tekintetben tévelyes) védvámi nézletmódtóli *) eltávozás: honunkban az itteni viszonyokban alappal biró műipari ágaknak kárára nem volt, sőt azokra egyenesen jótékonyul hatott;**) hogy ellenben azok a nemesítő iparágak, melyek sociális, vagy gazdászati s egyéb viszonyainknál fogva hazai földünkből igazi életnedvüket nem nyerhetnek, s még koraiaknak, mesterkélt ipari védlet s támogatás nélkül fenn nem állhatóknak mutatkoznak: a gőzgépek meghonosításának csekély szaporodási arányában is egy nem egészen jelentéktelen érvet szolgáltatnak, valamint a józanul alkalmazott szabadkereskedés elvének, úgy annak is bebizonyítására,

*) Erre nézve szóllott értekező a „Delejtü" cz. folyóirat 1860-ki évfolyamában Kervei név alatt közlött e czimü értekezésében: a „Földmüvelés és a Müipar a nemzetek háztartásában," jelesül a 35-ik számban.

**) Mindezt többé-kevésbbé a monarchia másik felére nézve is lehet állítani, a mennyiben ott tudni illik az 1853-ki szabadelvü külkereskedési vámreform hasonló irányu befolyást gyakorolt az összes müipari és gyári gazdaságra. Minderről egyébiránt más alkalommal bővebben szóllandunk.

hogy a nemzetgazdasági fejlődés terén minden mesterkélés s természet-ellenes erőlködés vagy erőltetés igazi sükert soha sem szül.

Nem tévedek talán végre, ha a birodalomban és különösen hazánkban mutatkozó gép-szaporodási aránynak figyelmesb szemléletéből azon következtetést is vonom le, hogy egyes kivételekkel a gőzgépek nagyobb mérvbeni terjedése ép azon vidékeken s kerületekben észlelhető, a melyek az újabb időkben az életbe léptetett közlekedési intézetek, jelesül a vaspályák által a forgalom és üzlet központjaival szorosb kapcsolatba hozattak, s így az általános ipari sürgelem s haladás közvetlenebb behatásai alá jutottak. Örvendetes jelenség több tekintetben. Egyszer jelesül annyiban, hogy ezen egyébbként egészen természetes s könnyen megmagyarázható gazd. processus az ipari gépeket a forgalomban alkalmazott gépekkel, mint okot és okozatot, viszonyos összefüggésben és összeműködésben tünteti fel, s így az érintett közlekedési eszközöknek óriási horderejét összes nemzetgazdaságunkra ez irányban is constatirozza. Másodszor annyiban, a mennyiben az érintett vidékeken tapasztalható érték-emelkedése a reálbirtoknak, s jelesül a telkek s jószágoknak : a szóban forgó tünemény által nemcsak egy eddig eléggé figyelembe nem vett okból való további, az eddigit kiegészítő megfejtést lel, hanem ugyanezen érték-emelkedésnek bizonyos állandósága iránt is biztos kilátás nyilik; s így további üzleti s gazdászati combinatiók számára új alap nyeretik. Nem is említve azon nagy nyomatéku momentumot, miszerint, mint a nemzetgazdasági tünemények sok egyéb köreiben, úgy itt is az egyéni és a társadalmi előnynek igen is jó összhangja kimutatható, s azon nagy lélekemelő igazság további megerősittetést lel, hogy tudni illik egészséges szervezetü nemzeteknél igazi érdekellentét s antagonismus a gazdasági, ipari és forgalmi világban mindég a kivételek közé tartozik!

VIII.

Az előttünk fekvő statistikai táblázat becse és jelentősége mindezeken kivül még abban is áll, hogy a birodalom-

ban és különösen hazánkban alkalmazásban álló gőzgépek állomási helyének, azután megyék és városok szerinti megoszlásának számadataira is kiterjeszkedvén, egy ránk magyarokra nézve, kik azon szomorú helyzetben vagyunk, hogy közgazdasági statistikánknak még csak elemeit se birjuk, felette tanulságos ipari topographiát, vagy ehhez legalább némely alapvonásokat nyujt. — Tekintve ezen közgazdasági önismeretünk bővítésére nézve mindenesetre jelentékeny körülményt, a következőkben megkisértjük röviden összefoglalt képét jelen helyzetünknek ecsetelni.

Ugyanis: a fölvételi táblázat szerint.

A.) Városainkban: összesen 161 gőzgép 2644 lóerővel volt a productióban s iparban alkalmazva. — Ez összeg a különböző városok között pedig következőleg oszlott meg:

Pesten:	61	gőzgép	885	lóerővel
Budán:	21	„	526	„
Sopronban: . . .	17	„	195	„
Pécsett	14	„	212	„
Temesvárott: . .	10	„	164	„
Posonban: . . .	6	„	65	„
Debreczenben: .	5	„	64	„
Nezider:	5	„	20	„
Aradon:	4	„	125	„
Szegeden: . . .	3	„	96	„
Kassán:	3	„	24	„
Győrben: . . .	2	„	44	„
Nagy-Váradon: .	2	„	30	„

Kőszegen, Kecskeméten, N. Bányán, Sz. Fehérvárott, Selmeczen, Nagyszombaton, Szabadkán és Verseczen 1—1 átlagosan 15—20 lóerővel.

B.) Ezeken kivül, megyéinkben az arány következő vala:

Sopronmegyében:	32	gőzgép	259	lóerővel
Vasban:	8	„	60	„
Zalában: . . .	16	„	154	„
Somogyban: . .	20	„	180	„
Baranyában: . .	20	„	161	„
Tolnában: . . .	13	„	106	„
Veszprémben: .	17	„	151	„
Győrben: . . .	4	„	54	„

Mosonyban : . .	35	gőzgép	358	lóerővel
Posonban : . . .	4	„	14	„
Nyitrában : . . .	28	„	174	„
Trencsénben : . .	1	„	60	„
Barsban : . . .	4	„	52	„
Hontban : . . .	1	„	12	„
Nógrádban : . .	11	„	120	„
Zólyomban : . .	3	„	62	„
Komáromban : .	22	„	216	„
Pesten :	28	„	1014	„
Fehérben : . . .	29	„	270	„
Esztergamban . .	13	„	112	„
Borsodban : . . .	7	„	210	„
Hevesben : . . .	22	„	226	„
Csongrádban : . .	16	„	150	„
Abaújban : . . .	4	„	44	„
Gömőrben : . . .	6	„	73	„
Szepesben : . .	2	„	40	„
Sárosban : . . .	3	„	75	„
Zemplénben : . .	4	„	92	„
Bereghben : . .	2	„	30	„
Biharban : . . .	7	„	70	„
Aradban : . . .	15	„	210	„
Békésben : . . .	8	„	152	„
Csanádban ; . .	15	„	120	„
Szabolcsban : . .	7	„	84	„
Szathmárban : . .	4	„	26	„
Krassóban : . . .	55	„	1823	„
Torontálban : . .	16	„	160	„
Bácsban : . . .	8	„	136	„
Temesben : . . .	6	„	89	„

Ez ipari helyrajznak kiegészitésére szolgál azután a hivatalos dolgozatban egybeállitott sorrendje mindazon helyek- és városoknak, a melyekben vagy mezőgazdászati, vagy bányászati vagy müipari czélokra gőzgépek, locomobilek, mozdonyok alkalmazásban állanak. Mi azonban rövidség okáért ez utóbbinak elemzésébe itt nem bocsátkozunk, s csak arra fordítjuk figyelmünket: mily arányban jelenkeznek általában s hazánkra nézve különösen a belföldön készült meg a külföldről behozott gőzgépek!?

E tekintetben a következőket tapasztaljuk: 3791-re menő s 59382 lóerővel müködő gőzgépek négy-ötöde, vagyis

3064 (45707 lóerővel) az ausztriai birodalomban készült, s csak $^1/_5$ vagyis 727 (13675 l. e.) hozatott be a külföldről. A mi magában véve nem kedvezőtlen viszony, mert, eltekintve attól, hogy a gépeknek idegen országbóli behozatala némi nehézségekkel jár, s a szállítás tetemes költségei mellett még a meglehetősen magas határvámi dij is lankasztólag hat a külföldi készitmények vásárlóira: még mindég annak jeléül tekinthető, hogy a gépgyártás az osztrák birodalomban tekintélyes polczra emelkedett, a tetemesen megszaporodott szükségletnek kielégitésére már némileg képesnek mutatkozik, s hogy a gyártmányok minősége tekintetében is a külföldi versenyre mindég jobban megérik s maholnap vámvédelmi rendszabályokra szorulni nem fog.

Hogy mindez természetesen csak a birodalomra mint egészre véve, illik, nem pedig egyes koronatartományaira, vagy ép honunkra nézve is, szükségtelen emlitenünk. A gépgyártás, fájdalom! Magyarországon, tekintve egyfelől a szükséglet meg közgazdászatunknak ez iránybani feladásait, — másfelől az e gyári ághoz megkivántató föltételeknek nem ép szerfeletti hiányát, — még alacsony fokon áll; a mi az itt szóban forgó arány szemléletéből is kitünik. Jelesül mig példának okáért a belföldön (az az a birodalomban ittbenn) készült gőzgépekből mintegy 900 (és pedig 12—13 ezer lóerővel) Alsó Ausztriában, közel 1200 (16000 lóerővel) Csehországban, 600 (12000 lóerővel) a kis Morvahonban, és 101 (17—18 száz lóerővel) Stájerországban állíttatott elő: addig hazai gépgyáraink és műhelyeinkben csak 91 (1400 lóerővel) készült, mely összeg csak $^1/_7$-ét képezi a Magyarországban működésben álló gépeknek; úgy hogy addig, mig egyébb koronaországok e tekintetben exportra dolgozhatnak, nálunk a gazda és az iparos túlnyomólag még az importra van utalva!

IX.

Eddig kiválólag a productióban, jelesen a földmüvelésnél, a müiparban, a bányászatban alkalmazásba jutott gőzgépekre forditottuk figyelmünket; és így a közlekedési s

forgalmi üzletben működésben álló s jelentékeny számu gőzgépek, erőművek, s gőzmozdonyokról (locomotivek) tüzetesen seholse szóllottunk. Áttérünk tehát ezen szakaszára is az előttünk fekvő táblás kimutatásnak, hogy itten is a számsorok szelleme és értelmének megfejtésére kisérletet tehessünk.

Az osztrák birodalom közlekedési rendszerének az utóbb lefolyt évtized alatti tökélyesbedését s terjedését kétségtelenül bizonyítja azon tekintélyes mérvü szaporodás, a mely egyfelől a vaspálya-hálózatánál, másfelől a hajózati eszközeiben meghonosított gőzerőművek számában tapasztalható. Igy tekintve először: a vaspályákat, az ezekben működésben álló gőzmozdonyok 1863-ban 1329 darabra 264,465 lóerővel tétettek, mig az első fölvételnél vagyis 1851 végén ugyan ily czélokra csak 440 gőzerőmü, 29,278 lóerővel számláltatott; úgy hogy a szaporodási arány a gépek tekintetében 300, azok hatereje tekintetében pedig 8—9 száz percentnyire tétethetik. E szaporodási arány, mint említenünk se kell, egyrészt az ujonan életbe léptetett vaspályai vonalok és vállalatoknak másrészt azon körülménynek lévén tulajdonítandó, hogy a közlekedési üzlet kiterjedésével karöltve a már azelőtt fennállott vaspálya-vonalokon is a forgalmi közegek szaporítása szükségessé lőn, s igy sokkal nagyobb számu gőzerőmüvek és mozdonyok voltak alkalmazandók. Igy például: az állami meg a déli vaspálya, mely 1852 elején csak 20000 lóerejü 251 locomotivvel rendelkezett, 1863 ban már 160 ezer lóerejü 767 gőzmozdonyt birt tulajdonul; igy a Ferdinand császár- Éjszaki pályaüzletben az első évben csak 95, az utóbbiban pedig már 223 locomotiv állott alkalmazásban.

Figyelmet érdemlő mozzanat e vaspályai erőmüvek előállítása tekintetében az, hogy körülbelül $^2/_3$-da azoknak vagyis 871 (176000 l. er.) idebenn a birodalomban készült, s $^1/_3$-da, vagyis 458 (88000 l. er.) a külföldről hozatott be; világos tanuságául annak, hogy habár a monarchia e nagyfontosságu üzlettközeg tekintetében nem is volt képes az egész szükségletet maga födözni, ahhoz mégis tekintélyes

mérvben járult, és pedig (mint köztudomású dolog) egyik másik gyárából kiváló jelességü müvekkel.*)

Nem egészen hasonlót mondhatni a birodalom hajózatában alkalmazásba jutott gőzerőmüvek kedvező számarányáról. Habár a haladás ez irányban sem vonható kétségbe, s egyik másik tekintetben szembeszökö előmenetellel találkozunk e téren is. Igy az 1851-ki fölvételek szerint a hajózati gőzerőmüvek száma 106-ra ment, 13000 lóerővel, mig 1863-ban már 294 gépmü számittatott 40 ezer lóerővel, s igy még mindig közel 300 százaléknyi növekedés tapasztalható. Volt pedig az érintett számból a cs. kir. hadtengerészetnek tulajdonában 66 géperőmü (13281 l. e.); a triesti Lloyd-társulatéban 62 (12300 l. e.); a Dunai gőzhajótársaságéban) pedig 132 (12500 l. e.), mig tekintettel a hajózatra magára, az tünik ki, hogy a fentemlitett 294 gépből 115 (24486 lóerővel) tengeri hajókon, 179 (15514 l. e.) pedig folyamhajókon állott alkalmazásban.

Reánk nézve e helyütt még csak az figyelemre méltó mozzanat, hogy a leginkább Magyarország főfolyamán, a Dunán a forgalmat s közlekedést közvetitő Dunai gőzhajótársulatnak összes hajógépmüvei száma 1851-ben csak 52-re rugott (nem is egészen 6000 lóerővel), ellenben legujabban, az 1864 elején már 132-őt (12500 lóerővel) tartott müködésben, a mi egyebek közt hazai forgalmunk s kereskedelmünk örvendetes haladását is tanusitja.

X.

Hátra vagyon még nehány szót szóllanunk az eddig elősorolt összes gőzgépek pénzbeli értékéről, mint a

---

*) Hogy ez utóbbi momentumokra az újabbkori vámi törvényhozás is nagy befolyással volt, kétségtelen. Igy például azon időben, midőn a vaspálya-társulatoknak azon kedvezmény adatott, hogy fuvar- s üzletközegeiket alacsonyabb vámtétel mellett hozhatták be a külföldről, sokkal nagyobb volt az onnan megvásárlott mozdonyok stb. számaránya, mint a legújabban foganatosított korlátozás következtében mutatkozó; mire egyébiránt az előttünk fekvő hivatalos összeállítás is figyelmeztet.

mely szinte vezérfonalul szolgál az e nemü üzlettárgyakba fektetett tőkéknek, valamint azon haladási aránynak tüzetes méltányolására, a mely a birodalomban s különösen hazánk közgazdaságában az utóbbi évtized alatt tapasztalható.

Tekintettel ugyanis azon körülményre, hogy a productionál alkalmazott gőzgépeknek közepes erőhatása mintegy 16 lóerőnyire tétethetik, s hogy minden egyes lóerő jelenleg*) átlagosan 200 forintra becsülhető: az egész monarchiában létező gőzerőmüvek értéke 1852-ben 14.351,000 forintra, 1863-ban pedig 75.546,000 ftra emelkedett; a mi azt mutatja, hogy az utóbb lefolyt 12 év alatt 61 millió forint értékü új gőzgép jött alkalmazásba, és a szaporodási arány 500 percentnyit teszen.

Ezen im emlitett értéksomma végre a három főosztályu gőzerőmüvek között a következőkép volt (az 1863-ki fölvétel szerint) megoszolva; jutott ugyanis:

az állógépek és locomobilekre : 11.876,000
a vasúti mozdonyokra : . . . 39.669,000
a hajózati gépekre pedig : , . 24.000,000

forint; a mi egyszersmind azt is tanusitja, hogy mig a tulajdonképeni productió (mezei gazdaság és müipar) terén müködésben álló gőzerőmüveknek pénzbeli értéke csak 12 millió forintra rug, a forgalom és közlekedésben alkalmazásba jutott gépek hatszor akkora érték-tömeget képeznek, vagyis az összes gőzgépi értéksommának $^5/_6$-át teszik; — s igy ez irányban is igazoltatik szakembereknek azon észlelete, hogy az ausztriai birodalom (s illetőleg hazánk is) az ujkori technikai vivmányok köréből a közlekedés tekintetében tett legtöbbet magáévá, vagyis, hogy közgazdasági s ipari haladásának súlypontja a forgalomeszközök szaporitásában jelenkezik!

---

*) Szem előtt tartandó itt azonban, hogy a gőzmozdonyok vagy locomotiveknél, melyeknek mindenike átlagosan 200 lóerőnyi, csak 150 ftot vehetni fel 1 lóerőre; — ellenben hajó-gépeknél ez utóbbi 600 forintra is emelkedik; s hogy a fentebbi érték-felszámításnál mindezen momentumok együttvéve szolgáltak alapul a pénzbeli érték megállapitására nézve.

XI.

Vonjuk egybe az eredményeket. Azokból, a miket az eddigiekben feltüntetni alkalmunk vala, mindenek felett két nagyobb jelentőségü tanulságot meríthetni. Egyszer jelelesül azt, hogy, habár felette kis körre terjesztettük is ki észleleteinket, s következtetéseinkben igen kevés fontossággal birni látszó adatokra is támaszkodhattunk: czélba vett vizsgálódásaink eredményei, nagyban és egészben véve, megnyugtatóknak mondhatók, a mennyiben névszerint nemzetgazdaságunk fejlődésképessége s haladási iránylata (daczára az utóbb lefolyt másfél évtized annyi csapásainak) az itt szóba hozott üzleti viszonyok szempontjából kétségtelennek ismertetett fel. Másrészt azért, mivel szemközt a legujabbkori nagyszerü ökonomiai vivmányokkal Közép- és Nyugateurópa államaiban, Magyarország is jobban kezdette az őt megillető helyet a kor ipari s forgalmi küzdterén elfoglalni, s hogy jelesül, azon fejledező államok egyikének bizonyult, a melyekre korunk legnagyobb közgazdasági szaktudósai egyikének, Roschernek azon genialis megjegyzése, hogy „vannak országok, melyek a modern cultura vivmányaival és közegeivel nem tudják mit kezdeni, s azért elmaradnak", bizonyosan nem alkalmazható!

Nem volt czélom ez értekezést a fölvett tárgygyal szorosban összefüggő kérdések körén túl fekvő feladványoknak, s jelesül azon kérdésnek: mennyiben emelkedett vagy csökkent tehát nemzetvagyonosságunk és közgazdászatunk nagyban és egészben véve az utóbbi 12—15 év folyamában, elemezésére kiterjeszteni; s azért csak még azon ténynek constatirozására szoritkozom, hogy habár kétségtelen is az, hogy természeti erőforrásainkhoz, országos feladatainkhoz, meg a jelenkor nagymérvü követeléseihez viszonyitva: közgazdaságilag még gyönge nép vagyunk, s hogy rendezetlen politikai viszonyaink, a pénzgazdaság szakába nagyon is hirtelen átmenetel, a nagy államterhek, s a közbirodalom zilált pénzügyi állásánál fogva nemzeti vagyonosodásunkban igenis messze elmaradtunk s visszás helyzetekbe is jutottunk; habár, mon-

dom, mindez kétségbe vonhatlan is: már az itt megismertetett kis tere is ujabbkori fejlődésünknek arról győz meg bennünket, hogy kétségbeesni, vagy magunkat csüggedő tétlenségnek oda engedni okunk korántsincsen; hogy jelesül a technikai s forgalmi előmenetel, nemzeti fogyasztásunk arányának szaporodása, a népesség számának növekedése, nemzeti földünk értékének fokozódása, a gépek segélyével lehetségessé váló olcsóbb productio, a termelvények helyesb megoszlásának, szállításának s hozzáférhetőségének az ország minden vidékein mutatkozó könnyebbsége, a külfölddeli sürübb érintkezés, a gyári üzletmódnak meghonosulása, a tömeges productió meg a munka-megosztás elvének észszerübb alkalmazásba vétele, szóval nemzetgazdasági öntudatunknak s nemzetgazdaságunk jellemének határozottabb kifejlése és megszilárdulása: megannyi haladási, nem pedig hanyatlási mozzanatokat képeznek; hogy nemzeti önérzetünkben, e viszontagságteljes időszaknak, melyen az utóbbi másfél évtizedben átmentünk, eredményeire is némileg megnyugvással pillanthatunk vissza, a mennyiben sem erkölcsi sem politikai tekintetben nemzeti sulyunk nem csökkent, s valamint önmagunkat jobban ismerni tanultuk, úgy a külföld is roppant anyagi erőforrásaink s termelési képességünk felől meggyőződve bennünket jobban becsülni megtanult; s hogy ha mindjárt anyagilag nem is nyertünk volna, nem megvetendő nyereség rejlik ránk nézve már abban is, hogy bizonyitékokat kezdtünk szolgáltatni az iránt: mire vagyunk képesek, s mennyivel többre lennénk képesek, hogy ha a társadalmi, gazdasági s közviszonyainkban rejlő bajok legjobb erőinket lekötve nem tartanák, s nemzeti iparéletünkre oly szerfelett zsibbasztólag nem hatnának!

EGYVELEG.

I. Közlekedési intézetek és forgalom.

Az osztrák állami vasuttársaság bevételei 1864. szept. 23—29-éig 440,683 ftot tettek, tehát 117,072 fttal többet, mint a múlt év megfelelő hetében; összes bevételei jan. 1-től szept. 29-ig 12.444,020 ftot tettek, 790,923 fttal többet mint taval; jan. 1-jétől nov. 10-éig 1864-ben 15.028,796 ft. 1863-ban pedig 13.714,653 ftot tettek.

A tiszavölgyi vasút 1864. szept. havában 288,123 ft 18 kr. jövedelmezett, a múlt évi szeptemberben pedig 180,493 ft 94 kr., tehát az ez évi többlet 107,629 ft 24 kr. Összes bevételei jan. 1-jétől szept. végéig 2.061,121 ft 86 krt tettek, taval csak 1.303,011 ftot 98 krt.

A Dunagőzhajózási társaság bevételei	1864.	1863.
szept. 6—12-éig	294,479 ft.	240,651 ft.
a hajózás megindulásától szept. 12-éig .	6.829,496 „	6.854,357 „

1864. jan. 1-jétől okt. 10-éig 8.043,755 ft. 1863. marcz. 7-kétől okt. 10-éig 7.842,173 ft.

A Mohács-pécsi vasút bevételei	1864.	1863.
szept. 9—15-éig	15,876 ft.	15,326 ft.
1863. decz. 1-jétől 1864. szept. 15-éig . . .	504,951 „	481,277 „
„ „ „ „ oktob. 10-éig . . .	539,240 „	541,818 „

A déli vasúttársaság bevételei f. é. jan. 1-jétől szept. 22-kéig

	1864.	1863.
Délosztrák hálózat	14.687,763 ft.	14.293,874 ft.
Lombard hálózat	2.738,331 „	2.585,753 „
Összesen	17.426,095 ft.	16.879,628 ft.

Összes bevételei okt. 27-kéig 1864-ben 20.304,372, 1863-ban 19.597,010 ftot tettek.

Az Erzsébet-nyugati vaspályán 1864. okt. havában a bevételek 658,810 ftot, s jan. 1-jétől oktober végéig 439,694 fttal többet tettek mint a mult évben.

A budapesti lánczhidon a bevétel jan. 1-jétől oktober végéig tett:

1863. 1864.

399,162.$_{62}$ ftot 366,643.$_{28}$ $^1/_2$ ftot,

tehát 1864-ben 32,519.$_{33}$ $^1/_2$ fttal kevesebbet mint 1863-ban.

A budai alagút bevételei jan. 1-jétől oktob. végéig

1863. 1864.

29,514 ft 18 $^1/_2$ kr. 26,691 ft 55 kr.,

tehát 1864-ben 2,822 fttal 63 $^1/^0$ krral kevesebb mint 1863-ban.

Ausztria külkereskedése. A behozatal és kivitel a nemes fémek forgalmával együtt pénzérték szerint a következő volt:

	Behozatal ft osztr. ért.	Kivitel ft osztr. ért.
1862	263.067,000	325.571,000
1861	272.281,000	308.659,000
1860	257.226,000	307.064,000
1859	275.983,000	276.034,000
1858	328.248,000	253.059,000
1852	223.671,000	194.416,000

Az átmeneti kereskedés 1852-ben 93.886,000 ftra, 1862-ben pedig 116.351,000 ftra rúgott. E kimutatásból látni, hogy a behozatal kivált 1858-ban nagy volt. Lombardia elvesztése ellenére az összes behozatal és kivitel pénzértéke 1852 óta egyremásra valami 95 millióval, de a behozatal egyremásra csak 22, a kivitel pedig 72 millió fttal emelkedett. A behozatal folytonosan ingadozott, 1858 óta azonban csökkenésnek indúlt s 1862-ben is kisebb volt mint az előbbi két évben. Ellenben a kivitel 1852 óta folytonosan növekedett, s 1862-ben 68%-kal többet tett mint 1852-ben, ha t. i. a Lombardiára eső kiviteli részletet levonjuk. A behozatalnál a szövő anyagok minden más áruosztályt felülmúlnak, s magok az összes behozatalnak több mint $^1/_5$-ét teszik; ezek után a fonalak, továbbá a gyarmati árúk, állatok, zsiradékok, olajok, kerti és mezei termények következnek. A kivitelnél pedig a szövött kelmék, a kerti és mezei termények, takács-árúk, apró fémárúk, gépek és eszközök az első, a fémárúk, bőr, szűcs- és kaucsuk készítmények és állatok a második osztályt foglalják el. Az említett behozatali 12 áruosztály az összes behozatalnak 85, a kiviteli 8 áruosztály az összes kivitelnek 79%-át teszik. Az összes forgalomból 81% a szárazföldi, 19% a tengeri közlekedésre esik. A szárazföldi

forgalomból 71%, vagyis az egész forgalomnak 75%-ka a német vámegyesület területével történik, még pedig ebből a szászországi határra 49, a déli németországi határra 29, Poroszországra 22% esik. A többi szárazföldi határok közöl legjelentősebb Ausztria külforgalmára nézve Törökország; azután Olaszország, Oroszország és Svájcz következnek. Egyébiránt Törökországgal leginkább tengeren történik a közlekedés, úgy hogy a Törökországgal folytatott összes forgalom pénzértéke valami 140 millió ft, körülbelől 1/4-de Ausztria összes külforgalmának.

II. Hitelintézetek.

A nemzeti bank vagyonállása 1864. okt. 31-kén.

Activák.

		osztr. értékben.
Fémkészlet		111.937,752 ft 10 kr.
Külföldi piaczokra szóló váltók		661.803 „ 16 „
A cs. k. déli vasúttársulat vételrészletei		14.699,000 „ — „
Leszámított váltók és értékpapirok		
Bécsben	74.206,140 ft 45 kr.	94.537,521 „ 5 „
a tartományokban	20.331,380 „ 60 „	
Kölesönök kézi zálogra		
Bécsben	45.759,900 ft	52.684,100 „ — „
a tartományokban	6.924,200 „	
Az államnak a bankszabadalom idejére adott kölcsön		80.000,000 „ — „
A bécsi bankók beváltásából eredt állami adósság maradványa		27.410,371 „ 7 „
Ezüstben visszafizetendő állami adósság		20.000,000 „ — „
Jószágok által fedezett állami adósság		56.842,249 „ 96 „
Állami jószágok vételrészletei		4.627,256 „ 55 „
Értékesítendö ingóságok		9.245,037 „ 20 „
Jelzálogi kölcsönök		57.500,753 „ 55 „
A tartalékalap értékpapirjai f. évi jun. 30. árkelet szerint		10.773,322 „ 33 „
A nyugdíjalap értékpapirjai		1.356,728 „ 38 „
A cs. k. Károly-Lajos pálya tartozása		11.078,760 „ — „
A bécsi, pesti, triesti épületek s az összes fundus instructus		4.558,821 „ 66 „
	Összesen	557.913,477 ft 3 kr.

Passivák.

	osztr. értékben.
A bank tőkealapja	110.250,000 ft — kr.
Tartalékalap	10.774,642 „ 8 „
A keringésben lévő bankjegyek	388.825,655 „ — „
Beváltandó bankutalványok	1.568,413 „ 55.5 „
Forgatmányi követelés	2,909 „ 41 „
Még föl nem vett osztalékok	147,498 „ 30 „
Keringésben levő záloglevelek	42.889,375 „ — „
Még föl nem vett záloglevéli kamatok	35,487 „ 52 „
Nyugdíjalap	1.356,728 „ 38 „
Folyó számlák	2.062,767 „ 78.5 „
Összesen	557.913,477 ft 3 kr.

A magyar Földhitelintézet felügyelő bizottmánya az alapszabályok 25 §-nak b.), c.) és d.) pontjainak értelmében 1864. okt. elején tartott évnegyedes pénztári és könyvvizsgálat eredményét a következőkben teszi közzé:

1864. szept. 30-kán:

1. Pénzkészlet a pénztárban		45,084 ft 31 kr.
2. Leszámított váltók		477,430 „ — „
3. Pénzintézeteknél rövid felmondásra elhelyezve		520,000 „ — „
4. Az intézet által szabályszerű eljárás folytán összesen 30.872,948 ft 77 kr. értékben megállapított földbirtokra engedélyezett és jelzálogilag bekeblezett kölcsönök és járadékaik folyóvá lett összege:		
a.) 1356 záloglevél-kölcsön (23.537,447 ft 16 kr. értékü földbirtokra)		7.902,816 „ 32 „
b.) 76 tizéves jövedékjegy-kölcsön (3.493,161 ft 66 kr. értékü földbirtokra)		629,250 „ 95 „
c.) Egy ötéves jövedékjegy-kölcsön (16,403 ft 84 kr értékü földbirtokra)		2,000 „ — „
d.) 72 nyilt hitel-kölcsön (3.825,936 ft 11 kr. értékü földbirtokra)		496,995 „ 45 „
5. Előlegezések intézeti értékpapirokra		947,237 „ 69 „
6. Követelések folyó számlákra		105,334 „ 25 „
7. Az intézet tartozásai folyó számlákra		258,155 „ 81 „
8. Sorsolás alá eső 5½%-os kamatoztatással (fedezve a 4-dik pont a.) betüje szerint 23.537,447 ft 16 kr.)	7.821,200 ft 16 kr.	
A kisorsolt 27,700 ftból még forgalomban	8,900 „ — „	7.830,100 „ —

9. Tizéves jövedékjegy 6%-os kamatoztatással (fedezve a 4. pont b.) betüjc szerint 3.493,161 ft 66 kr. értékü földbirtok által) . . . . . 634,600 ft — kr.
10. Öt éves jövedékjegy 6%-os kamatozással, (fedezve a 4-dik pont c.) betüje szerint 16,403 ft 84 kr. értékü földbirtok által) . . . . . 2,000 „ — „
11. Fizetési utalványok forgalma :
a.) Langrand-Dumonceau és Társ czimü brüsseli föld- és ipar-hitelbank rendelményére kibocsátott, félévenkint megújítandó és 1868. nov. 1. beváltandó fizetési utalványok összege . . . . . 1.000,000 ft — kr.
b.) hat és tizenkét havi lejárattal . . . . . 134,806 „ 58 „ 1.134,806 „ 58 „

A felügyelő bizottság a pénz- és könyvvizsgálat alkalmával, s az azzal kapcsolatban az alapszabályok 169. §-ának d.) pontja értelmében, kiterjesztette figyelmét a tartalék és törlesztési alap állásának vizsgálatára is. A tartalékalap a következő értékek- és letétekből áll :

1. Ő cs. és ap. k. Felsége által a tartalékalap gyarapítására és az első felszerelésre legk. engedélyezett s az országos pénztár által teljesen befizetett összeg . . . . . 500,000 ft — kr.
2. Az alapítók által letett biztosítási tőke . . . 1.677,000 „ — „
3. A tartalékalap gyarapítására a kölcsönvevők által, a rendes járadékon felül, minden 100 ftnyi záloglevél-kölcsön után felajánlott évenkénti 6 krból eddig befolyt összeg . . . . 4,122 „ 90 „
4. A záloglevelekben és jövedékjegyekben folyóvá tett kölcsönök után az alapszabályok 108. §-a szerint kölcsönös jótállás végett letett 1%-os biztosíték . . . . . 84,915 „ — „

A pesti magyar kereskedelmi bank üzleti kimutatása szept. végén. 1864. aug. 31-kén a pénztári készlet 28,972 ft 22 kr. B e v é t e l e k : kifizetett váltók 1.232,853 ft 28 kr., betétek 948,684 ft 33 kr. visszafizetett előlegek 346,440 ft 63 kr., visszafizetések a forgatmányi üzletben 2,700 ft, kamatok és járadékok a leszámitolási üzletben 20,441 ft 89 kr. dto kölcsönöktől 6,302 ft 79 kr., a forgatmányoktól 1,179 ft 93 kr., járadékok tiszta betétektől 35 ft 25 kr., bejött házbér és járadékok 2,828 ft 2 kr., összesen szept. havában 2.561,466 ft 12 kr., egész összeg 2.590,438 ft 54 kr. K i a d á s o k : leszámitolt váltókért 1.314,902 ft 90 kr., visszafizetett betétek 1.106, 244 ft 95 kr., kölcsönök 113,860 ft, kifizetett kamatok 9,332 ft 50 kr., adó 1,793 ft 62 kr.,

részvényi osztalékok 2,044 ft 15 kr., a személyzet fizetései s kezelési költség 1,076 ft 17 kr., összesen 2.549,199 ft 29 kr. Marad készpénz okt. 1-jén 41,239 ft 5 kr.

Az általános osztrák földhitelintézet első havi kimutatása:

Activák:	osztr. ért. ezüstben.
1. Pénztári készlet	42,123 ft 2 kr.
2. Váltók külföldi piaczokon	1.940,306 „ 35 „
3. Reportok	1.416,425 „ 24 „
4. Különböző értékpapirok, ingóságok	1.412,494 „ 29 „
5. Megkötött zálogleveli kölcsönök	4.542,900 „ — „
6. Egyéb követelések	1.992,140 „ 67 „
7. Szervezkedési költségek, melyek 15 év alatt törlesztendők	126,149 „ 49 „
Összesen	11.472,539 ft 6 kr.

Passivák.	
1. Befizetései a részvényeseknek	4.800,000 ft — kr.
2. Még át nem vett zálogleveli kölcsönök	3.457,100 „ — „
3. Forgalomban levö záloglevelek	2.904,100 „ — „
4. Zálogleveli kamat-követelések	29,155 „ 23 „
5. Folyó számlai követelések	282,183 „ 83 „
Összesen	11.472,539 ft 6 kr.

E kimutatásból kitetszik, hogy az osztrák földhitelintézet valósággal még csak valamivel több mint 1 millió ftnyi zálogleveli kölcsönt adott, holott már majdnem 3 millió ftnyi záloglevelet forgalomba tett; kitetszik továbbá belőle, hogy pénzeit leginkább váltóüzletre és előlegezésekre fordítja.

A nagyobb államok hitelének mértékét az 1864-diki november elején volt árkeletből itélhetjük meg. Főbb adóssági papirjaiknak árkelete t. i. 3%-kos kamattal számítva a következő volt:

Nagybritannia 3%-kos konsolok	88½
Poroszország 3½%-kos állami kötelezvények (89)	76½
Francziaország 3%-kos jövedékek	65¼
Oroszország 3%-kos kölcsön	52½
Spanyolország 3%-kos kölcsön	47
Ausztria 5%-kos nemzeti kölcsön (67)	40
Olaszország 5%-kos kölcsön (64¾)	38
Amerika 6%-kos kölcsön (49)	24½
Törökország	24½

III. A különféle bel- és külföldi közlések.

Adatok az 1863-diki inségről. A stat. bizottság a nmgu m. k. Helytartó tanácstól részletes adatokat kért az 1863-diki inségről, de kérelmének nem volt sikere. Hogy mégis Közleményeinkben is az utókor némi adatokat találhasson a nagy csapásról, ezennel azon egybeállítást közöljük, mely a P. Lloydban volt közzétéve.

A szárazságból eredt inség nevezetesen a következő helyhatóságokat sujtotta:

A helyhatóságok neve	Az inséges vidék helységeinek száma	a lakosok száma	A köztük levő földbirtokosok száma	
			a 100 holdnál többet biróké	a 100 holdnál kevesebbet biróké
Hajduvárosok . . .	5	52,213	79	13,632
Debreczen városa . .	1	33,302	76	5,343
Szabolcs megye . . .	21	70,211	189	14,638
Bihar megye	40	88,791	212	17,756
Jászkúnság	10	85,490	101	18,538
Heves és Közép-Szolnok	52	139,261	535	22,089
Csongrád	17	173,085	412	22,737
Békés	23	180,586	251	24,913
Csanád	14	82,647	104	12,234
Arad	44	137,547	249	29,790
Krassó	10	10,067	—	—
Torontál	88	241,547	—	—
Temes	178	288,815	—	—
Bács	16	114,071	—	—
Összesen	519	1.697,633	—	—

Az inséges vidék kiterjedése katastralis holdakban a törtszámok elmellőzésével:

Helyhatóság	Szántóföld	Kaszáló	Legelő	Összesen
Hajduvárosok .	88,233	33,990	35,609	157,923
Debreczen . .	53,851	24,696	58,543	137,091
Szabolcs . . .	138,137	57,307	113,888	309,332
Bihar . . .	165,005	67,625	81,315	313,947
Jászkúnság . .	99,956	41,301	93,598	234,855
Heves . . .	231,001	114,404	252,146	597,551
Csongrád . .	209,650	70,408	132,432	412,491
Békés . . .	282,682	83,765	137,286	503,734
Csanád . . .	149,321	49,504	53,586	252,411
Arad	210,948	47,958	86,366	345,274
Krassó . . .	17,858	5,246	14,809	37,913
Torontál . . .	452,090	53,130	153,488	658,708
Temes . . .	474,460	133,320	131,692	739,472
Bács	222,043	16,363	87,165	325,571
Összesen	2.795,240	799,030	1.432,007	5.026,278

A szántóföldek $^{7}/_{20}$ buzával, $^{1}/_{20}$ repczével, $^{8}/_{20}$ kukoriczával, $^{2}/_{20}$ árpával, zabbal és ugarnövényekkel volt bevetve. És pedig holdszám szerint:

Helyhatóság	buza	repcze	kukoricza	árpa	zab	ugarnövény
Hajduság .	30,882	4,412	26,470	8,823	8,823	8,823
Debreczen .	18,848	2,793	16,156	5,385	5,285	5,385
Szabolcs .	48,348	6,908	41,442	13,813	13,813	13,813
Bihar . .	57,753	8,251	49,502	16,500	16,500	16,500
Jászkúnság .	34,985	4,998	29,988	9,995	9,995	9,995
Heves . .	80,851	11,550	69,390	23,100	23,100	23,100
Csongrád .	73,378	10,483	62,895	20,965,	20,965	20,965
Békés . .	98,939	14,135	84,805	28,268	28,268	28,268
Csanád . .	52,263	7,466	44,796	14,932	14,932	14,932
Arad . .	73,832	10,547	63,285	21,095	21,095	21,095
Krassó . .	6,250	893	5,357	1,786	1,786	1,786
Torontál .	158,229	22,601	135,626	45,212	45,212	45,212
Temes . .	166,061	23,723	142,338	47,446	47,446	47,446
Bács . .	77,715	11,102	66,612	22,204	22,204	22,204
Összesen	978,334	139,762	838,572	279,524	279,524	279,524

Azon földeken a termés holdanként rendesen tesz :

Helyhatóság	Búza 15 pos. mérő, 4 ft 50 kr	Repcze 17 p. mérő, 6 ft	Kukoricza 16 p. mérő 2 ft 50 kr	Árpa 15 p. mérő 2 ft	Zab 12 p. mérő 1 ft 50 kr	Ugar holdján 1 ftára termés	Rét 15 mázsa széna 1 ft	Legelő holdjára 2 ft szám.	Összesen pénzben számítva ft	kr
Hajduság	463,230	52,944	423,520	132,345	105,876	8,823	509,985	35,891	4.474,693	—
Debreczen	282,720	32,316	258,496	80,775	64,620	5,385	370,455	58,543	2.858,397	—
Szabolcs .	725,220	82,896	663,072	207,195	165,756	13,813	859,605	113,888	7.182,764	—
Bihar . .	866,295	99,012	792,032	247,500	198,000	16,500	1.014,390	81,316	8.388,001	50
Jászkúnság	524,775	59,976	479,808	149,925	119,940	9,995	619,515	93,598	5.217,329	50
Heves .	1.212,765	138,600	1.108,800	346,500	277,200	23,100	1.716,060	252,146	12.413,294	50
Csongrád	1.100,670	125,796	1.006,320	314,475	251,580	20,965	1.056,120	132,432	10.571,860	—
Békés . .	1.484,085	169,620	1.356,880	424,020	339.216	28,268	1.256,490	137,286	14.004,496	50
Csanád .	783,945	89,592	716,736	223,980	179.184	14,932	742,560	53,586	7.438,544	50
Arad . .	1.107,480	126,564	1.012,560	316,425	253,140	21,095	719,385	86,367	10.200,218	—
Krassó .	93,750	10,716	85,712	26,790	21,432	1,786	78,690	14,800	896,273	—
Temes .	2.373,435	271,212	2.170,056	678,180	542,544	45,212	796,950	153,488	21.127,569	—
Torontál .	2.490,915	284,676	2.277,408	711,690	569,352	47,446	1.999,800	131,692	23.198,731	50
Bács . .	1.165,725	133,224	1.065,752	333,060	266,448	22,204	245,445	87,165	10.217,257	—
Összesen	14.675,010	1.677,144	13.417,152	4.192,860	3.354,288	279,524	11.985,450	1.432,007	137.189,429	—

Az 1863-diki termés pedig tett:

Helyhatóság	buza 2	kukoricza 1	árpa 1	zab 1	Összesen pénzben ft.	kr.	Tehát a kevesebblet volt: ft.	kr.
	mérőt számítva boldankint							
Hajduság	61,764	26,470	8,823	8,823	374,993	50	4.099,699	50
Debreczen	37,696	16,156	5,385	5,385	228,869	50	2.629,527	50
Szabolcs	96,696	41,442	13,813	13,813	587,082	50	6.595,681	50
Bihar	115,566	49,502	16,500	16,500	701,282	—	7.686,719	50
Jászkúnság	69,970	29,988	9,995	9,995	424,817	50	4.792,512	—
Heves	161,702	69,300	23,100	23,100	981,759	—	11.431,535	50
Csongrád	146,756	62,895	20,965	20,965	891,017	—	9.680,843	—
Békés	197,878	84,805	28,268	28,268	1.201,401	50	12.803,095	—
Csanád	104,526	44,796	14,932	14,932	634,619	—	6.803,925	50
Arad	147,664	63,285	21,095	21,095	896,533	—	9.303,685	—
Krassó	12,500	5,357	1,786	1,786	75,893	50	820,379	50
Temes	316,458	135,626	45,212	45,212	1.921,368	—	19.206,201	—
Torontál	332,122	142,338	47,446	47,446	2.016,455	—	26.182,276	50
Bács	155,430	66,612	22,204	22,204	943,679	—	9.273,578	—
Összesen	1.956,668	838,572	279,524	279,524	11.879,770	—	126.309,659	—

Azon földekre vetőmagul kell:

	buza 2	kukoricza 1/4	árpa 1 3/4	zab 2
	p. mérőt egy holdra számítva			
Hajduság	61,764	6,618	15,450	17,646
Debreczen . . .	37,696	4,039	9,424	10,770
Szabolcs	96,696	10,361	24,173	27,626
Bihar	115,506	12,376	28,875	33,000
Jászkunság . . .	69,970	7,497	17,491	19,990
Heves	161,702	17,425	40,425	46,200
Csongrád	146,756	15,724	36,689	41,930
Békés	197,378	21,201	49,469	56,536
Csanád	104,526	11,199	26,131	29,864
Arad	147,664	15,821	36,916	42,190
Krassó	12,500	1,339	3,125	3,572
Torontál	316,458	33,805	79,122	90,424
Temes	332,122	35,585	83,030	94,892
Bács	155,430	16,653	38,857	44,408
Összesen	1.956,668	209,643	489,167	559,048

Ha egy-egy lélekre élete fentartására 1 mérő buzát és 2 mérő kukoriczát számitunk, akkor a feljebb kitett népességhez képest a szükséglet buzában 1.697,633, kukoriczában pedig 3.395.266 p. mérőt tesz. Ha ehhez a megkivántató vetőmagot is hozzászámítjuk akkor az összes szükséglet lesz:

Helyhatóság	Búza	Kukorica	Árpa	Zab
	Pozsonyi mérő			
Hajduság . . .	113,977	111,044	15,440	17,646
Debreczen . . .	70,998	70,643	9,424	10,770
Szabolcs . . .	166,907	150,783	24,173	27,626
Bihar	204,297	189,958	28,875	33,000
Jászkunság . . .	155,460	178,477	17,491	19,990
Heves	300,963	295,947	40,425	46,200
Csongrád . . .	319,841	361,894	38,689	41,930
Békés	378,464	882,373	49,469	56,536
Csanád	187,173	176,493	26,131	29,864
Arad	285,211	290,915	36,916	42,190
Krassó	22,567	21,473	3,125	3,572
Torontál . . .	558,005	516,899	79,122	90,424
Temes	620,937	613,215	83,030	94,892
Bács	269,501	244,795	38,857	44,408
Összesen	3.654,301	3.604,909	489,167	559,048

Ha már azon szükségletből az 1863-diki termést kivonjuk, a következő hiány mutatkozik:

	Búza	Kukoricza	Árpa	Zab	A hiány pénzértéke ft. kr.
	Pozsonyi mérő				
Hajduvárosok	52,213	84,574	6,617	8,823	472,862 —
Debreczen	33,302	54,487	4,039	5,385	302,232 —
Szabolcs .	70,211	109,341	10,360	13,813	630,741 50
Bihar . .	88,791	140,456	12,375	16,500	800,199 50
Jászkúnság	85,490	148,489	7,496	9,995	785,912 —
Heves . .	139,261	226,647	17,325	23,100	1.262,592 —
Csongrád .	173,085	298,999	15,724	20,965	1.589,275 50
Békés . .	180,586	297,568	21,201	28,268	1.641,361 —
Csanád .	82,647	131,697	11,199	14,932	745,950 —
Arad . . .	137,547	227,630	15,821	21,095	1.251,321 —
Krassó .	10,067	16,116	1,339	1,786	90,948 50
Torontál .	241,547	381,273	33,910	45,212	2.175,782 —
Temes . .	288,815	470,877	35,584	47,446	2.619,197 —
Bács . .	114,071	178,183	16,653	22,204	1.025,389 —
Összesen	1.697,633	2.766,337	209,643	279,524	15.393,763 —

A magyarországi görög óhitüek nemzeti alapjairól a karloviczi tanácskozások alkalmából a napi lapok a következő adatokat közölték: I. Az úgynevezett sérthetetlen nemzeti alap vagyonállása 1864. aug. 30-kán 797,970 ft 40½ krt; II. a papi alap vagyonállása 1864. aug. 30-kán 1.270,770 ft 76½ krt; III. a Stratimirovicsféle tápintézeti alap 1863. okt. 31-kén (a többi alapokra is ezen határidő szól) 62,218 ft 24⁹/₁₀ kr; IV. Az érseki palota épitési alapja 73,523 ft 36¹/₇ kr; V. Tököli S. alapitványa a katonai akademiát látogató szerb növendékek javára 208,353 ft 30½ kr.; VI. Putnik metropolita ösztöndíj-alapitványa 14,263 ft 99 kr.; VII. Zelics archimandrita ösztöndíj-alapitványa 19,029 ft 57⁷/₁₉ kr.; VIII. a Dozicsféle ösztöndíj-alapitványa 11,269 ft 62 kr.; IX. a Kaicsféle emlékalapitvány 1,127 ft 21½ kr.; Dimitrovich Nesztor ösztöndíj-alapitványa 43,574 ft 49½ kr. Ezeken kivül az aradi egyházmegye alapitványa 7,303 ft; kolostori letétek 1793, 1799 és 1810 évekből összesen 19,210 ft 19 kr; Rajacsics alapitványa a rumán seminariumra 1,484 ft 92 kr.

Mindezen alapok és alapítványok összesen 2.522,742 ft 29 krra rúgnak s legnagyobbrészt kötelezvényekben állanak, a pénzkészletek jelentéktelenek. A sérthetetlen nemzeti alapból évenkint kiadatik: 7,197 ft 90 kr. a püspököknek, 546 ft a consistoriumoknak; a papi alapból kiadatik: 2,199 ft szerb s 2,422 ft 50 kr. rumán theologiai iskolákra, összesen tehát 4,621 ft 50 kr., a karloviczi tápintézetre

évenkint valami 2,000 ft; a Tökölifélé 4 katonai növendék évenkint 2,572 ft 50 krba kerül; Putnik alapitványából évenkint négy 100, Zelicséből öt 105, Dimitrovicséből két 315, három 200, négy 150 s egy 250 ftos ösztöndíjak osztogattatnak, az ösztöndíjakra tehát összesen 2,080 ftot forditanak évenkint.

Pest városának házadója. 1863. nov. 1-jétől 1864 végéig, tehát 14 hónapra Pest városában a házbéradó 886,273 ft 34 kr., az országos és földtehermentesítési pótlék 500,744 ft 41 kr., a rendkivüli (hadi) pótlék 395,424 ft 46 kr., összesen 1.682,442 ft 21 kr. Ebből az adótól fölmentett új épületek összesen 137,960 fttal 66 krral levonandók, marad tehát 1.544,481 ft 55 kr. A pesti új házak csak a házbéradótól és hadi pótléktól vannak fölmentve, az országos és földtehermentesítési, valamint a községi pótlékokat fizetik. A községi pótlék az összes pesti házaktól a 14 hónapra 296,137 ft 2 kr. Az említett adóösszegekből az egyes városrészekre esik:

Városrész	házbéradó	országos és földtehermentesítési pótlék	hadi pótlék	Összesen	az újházak adómentessége	községi pótlék
	f o r i n t					
Lipótváros .	270,006	152,553	90,092	512,562	47,691	90,005
Belváros . .	237,891	134,408	79,297	451,598	13,970	79,297
Terézváros .	258,149	145,854	86,033	490,036	47,372	86,740
Józsefváros .	80,395	45,423	26,798	153,596	20,055	26,818
Ferenczváros	39,830	22,504	13,276	75,611	8,977	13,276

A Lipótváros tehát legtöbb adót fizet, van benne 411 ház, a Belvárosban 664, a Terézvárosban 1,421, a Józsefvárosban 1,479 s a Ferenczvárosban 852 ház van. A Lipótváros 15 legnagyobb háza, Kasselik, Blühdorn, Nákó, Tarczalovics, Wrede herczeg, Karagyorgyevics herczeg, Almay, magyar biztosító társaság, Vogl, gróf Fesztetics, Ullman, Horstein-Weisz báró, gróf Cziráky, báró Szina és Grosz házai összesen annyi adót fizetnek, mint a Ferenczvárosban levő 852 ház. Kasselik háza aránylag legtöbbet fizet, t. i. 6,841 ftot 87 krt.

Pest városa jövedelmi adója 1863. nov. 1-jétől 1864 decz. végéig.

Jövedelmi adó	263,096 ft 36 kr.
Pótlékok az országos alaphoz	147,471 „ 23 „
Rendkivüli hadi pótlék . . .	105,238 „ 55 „
Oldal	515,806 ft 14 kr.

Áthozat 515,806 ft. 14 kr.

Hátrálékok 1854-től 1863-ig

Jövedelmi adó	20,015 „ 32 „
Pótlékok az országos alaphoz .	11,220 „ 37 „
Hadi pótlék	6,717 „ 33 „
Összesen	554,029 ft 56 kr.

1863-ban a jövedelmi adó összesen tett 512,076 ft 66 krt. A községi pótlék 89,578 ft 6 krban állapittatott meg, mihez hátrálékok fejében 6,663 ft 32 kr. járul. Maga a város saját jövedelmétől 22,937 ft 41 kr. jövedelmi adót, 12,959 ft 64 kr. országos pótlékot s 9,174 ft 97 kr. hadi pótlékot fizet; a városi tisztviselők fizetésökhöz képest 1,907 ft 88 kr. jövedelmi adót, 1,069 ft 73 kr. országos pótlékot s 763 ft 15 kr. hadi pótlékot, összesen 3,740 ft 76 kr. fizetnek.

A részvényes társulatok és magánosok közől legtöbbet adóznak:

	jövedelmi adó	országos pótlék	hadi pótlék	községi pótlék	Összesen
	f o r i n t				
Magyar biztosító társulat	8,960	5,062	3,584	2,986	20,594
Hengermalom társulat .	5,891	3,328	2,356	1,963	13,540
Magyar kereskedelmi bank	5,734	3,240	2,293	1,911	13,180
Pesti takarékpénztár .	5,314	3,002	2,125	1,771	12,213
Pannonia viszontbiztosító társulat	2,916	1,647	1,166	972	6,703
Haggenmacher gőzmalma	1,095	618	438	365	2,516
Goldberger S.	940	531	376	313	2,161
Herzfelder Ármin . .	918	519	367	306	2,111
Spitzer Gerszon . . .	911	514	364	303	2,094
Malvieux J. K. . . .	627	401	291	209	1,539
Pannonia gőzmalom . .	583	329	233	194	1,340
Dr. Balassa tanár . . .	583	329	233	194	1,340

Furcsa, hogy a cs. k. szabadalmazott állami vasúttársaság s a dunagőzhajózási társaság, jóllehet főforgalmi helyök Pest, jövedelmi adójokat Bécsben fizetik s Pesten kőzségi pótlékot se fizetnek. A külföldi biztosító társulatok sem fizetnek Pesten adót, jóllehet itt vannak főügynökségeik.

Az 1863-diki piaczi gabnaárak Pesten. Egy-egy mérőnek ára volt:

	Búza	Rozs	Árpa	Zab	Kukoricza	Repcze
	ft.	ft.	ft.	ft.	ft.	ft.
Januárban	3.65—4.45	2.40—2.70	1.70—2.30	1.45—1.60	2.30—2.60	7.80—8.30
Februárban	4.05—4.55	2.50—2.80	1.60—2.30	1.45—1.65	2.20—2.60	7.80—8
Márcziusban	3.85—4.50	2.50—2.75	1.50—2.20	1.50—1.65	2.20—2.50	— —
Áprilisban	3.80—4.45	2.30—2.60	1.50—2.20	1.45—1.60	2.00—2.50	— —
Májusban	3.80—4.85	2.6 —2.90	1.50—2.30	1.45—1.80	1.95—2.60	— —
Juniusban	4.40—6.50	2.75—3.80	2.10—3.25	1.75—2.25	2.50—3.30	— —
Juliusban	4.60—5.80	2.80—3.25	2.50—2.80	2.00—2.30	2.70—3.40	7.50—8.00
Augusztusban	4.40—5.60	3.05—3.40	2.50—3.25	2.10—2.35	3.35—3.75	7.25—7.75
Szeptemberben	5.00—5.60	3.30—3.55	2.30—3.10	2.05—2.15	3.40—3.65	6.75—7.37
Októberben	4.80—5.45	3.15—3.30	2.80—3.70	2.10—2.17	3.25—3.50	6.50—6.75
Novemberben	4.85—5.45	3.10—3.45	2.55—3.10	2.10—2.25	3.30—3.70	6.25—6.50
Deczemberben	5.00—5.40	3.30—3.50	2.65—3.20	2.20—2.30	3 60—3.70	5.75—6.50

Az értékpapirok szaporodása. A Moser által szerkesztett „Zeitschrift für Kapital und Rente“ szerint 1861. jan. 1-jétől 1863. oktob. 1-jéig az európai államokban Nagybritannia kivételével a kormányok állami kölcsönei 3,940.062,300 frankra, a vasúti társulatok által kibocsátott értékpapirok 1,269.856,500, a városok, tartományok stb. által tett kölcsönök 176.661,000, a jelzálog-hitelintézetek értékpapirjai 135.416,700, a banktársulatok értékpapirjai 73.710,700, az olasz csatorna-építési társulat értékpapirjai 55.000,000, a biztosító társulatokéi 12.517,800, a németországi bányatársulatokéi 2.587,500, a németországi hajózási társulatokéi 2.009,000, a többi németországi részvényes társulatokéi 14.510,000, összesen tehát 5,687.337,500 frankra rúgtak. Nagybritanniában csak a múlt évben 263 részvényes társulat keletkezett, melyek alaptőkéjéből valami 2,500 millió frank került a londoni bankba, erre valami 1,954 millió frank ajánltatott, s 222 millió frank valósággal befizettetett. Az állami kölcsönök Nagybritannia kivételével a feljebb említett összes kibocsátási összegnek 70 százalékát tették, s ebből talán csak 500 millió frank fordíttatott produktiv célokra, vasútakra, az ipar és kereskedés előmozditására stb., míg több mint 3,000 millió frank leginkább a katonaságra fordíttatott. A múlt 2—3 évben a franczia-olasz pénzpiaczokon 3,149.490,500, a német-svajczi-hollandi piaczokon 1,420.922,000, az angol piaczon legalább 3,616.952,000, az éjszakamerikai Egyesület piaczain valami 5,000 millió frank értékpapir jött forgalomba. Tehát Europa és Amerika a múlt $2^3/_4$ év alatt legalább 13,387.337,500 franknyi, azaz 6,250.757,500 ftnyi értékpapirral gazdagodott meg.

Répaczukor-termelés. A német vámegylet területén 1863. szeptembertől 1864. márczius végéig 39.112,631 mázsa répa, az 1862 szept. — 1863. márcz. végéig 36.138,874 mázsa répa dolgoztatott fel. A német vámegyesület területén 1863-ban 252 czukorgyár volt, melyek 39.112,631 mázsa répát (minden gyár egyemásra 155,209 mázsát) dolgoztak fel, s 3.129,010 mázsa czukrot állítottak elő. Az osztrák birodalomban 1862 ben 130 czukorgyár volt, melyek 15.061,438 mázsa répát (minden gyár egyremásra 115,857 mázsát) dolgoztak fel, s 1.204,918 mázsa czukrot állítottak elő. Az orosz birodalom ban 1862 ben 299 czukorgyár volt, melyek 11.029,388 mázsa répát (egy-egy gyár 40,232 mázsát) dolgoztak fel, s 882,350 mázsa czukrot állítottak elő. Oroszországban 25 kormányzóságban 412 czukorgyár van (Kiewben 81, Csernigowban 70, Podoliában 37, Tulában 36, Charkowban 31, Kurszkban 26, Poltawában 21, Tambowban 16, Orelben 15 stb.), de 113 gyár szünetelt.

1863-ban az osztrák birodalomban 62,378 hold volt czukorrépával bevetve (3,968 holddal több mint 1862-ben), az aratás 19 millió mázsa répát tett. Ebből nyertek 1.200,000 mázsa czukrot, melynek pénzértéke több mint 30 millió ft, s 3.395,000 fok szeszt, melynek

pénzértéke 1.560,000 ft. A czukorgyártásban 51,000 munkás volt elfoglalva; a czukoradó majdnem 8 millióra rúgott. Az osztrák répaczukorgyárosok fölterjesztése szerint 1859-ben 18, 1860-ban 16.517,857, 1861-ben 14.317,890, 186$^2/_3$-ban 18, 186$^3/_4$-ben 15$^1/_2$ millió mázsa répa termesztetett. Most több mint 150 répaczukorgyár van, s ezek már 500,000 mázsa czukorral többet gyártanak, mint a mennyit a belfogyasztás tesz.

Az osztrák költségvetés 1865-re. Az osztrák állami költségvetés 1849 óta folytonosan emelkedik évről évre, s 1860 óta is mind az állami adósságok egyre szaporodnak, mind az adók pótlékokkal és egyébkint emeltetnek. Az 1865-re imént közzétett költségvetés tételei a következők:

I.	Legmagasb udvartartás	7.421,144 ft.
II.	Kabineti iroda	63,482 „
III.	Birodalmi tanács	966,312 „
IV.	Állami tanács	146,782 „
V.	Miniszteri tanács	65,985 „
VI.	Külügyi miniszterium	2.374,430 „
VII.	Állami miniszterium	31.104,350 „
VIII.	Magyar udvari kanczellária	12.071,015 „
IX.	Erdélyi „ „	5.443,391 „
X.	Dalmát, horvát-tótországi kanczellária . .	2.165,997 „
XI.	Oktatási tanács	55,140 „
XII.	Pénzügy miniszterium	342.876,466 „
XIII.	Kereskedelmi és népgazdasági miniszterium	13.606,741 „
XIV.	Igazságügyi miniszterium	8.204,894 „
XV.	Rendőri miniszterium	3.372,864 „
XVI.	Ellenőrségi hatóság	3.795,881 „
XVII.	Hadügyi miniszterium	105.767,772 „
XVIII.	Tengerészeti miniszterium	11.102,766 „
	Összesen	548.705,412 ft.

A hadügyi miniszterium rendes kiadásai 91.374,372, rendkivüli kiadásai 14.393,400, saját jövedelmei 9.066,227 ftra, a tengerészeti miniszterium rendes kiadásai 8.131,737, rendkivüli kiadásai 9.340,347 ftra rúgnak.

Az összes rendes és rendkivüli bevételek 518.227,000 ftra számíttatnak, a hiány tehát 30.478,000 ftot fog tenni, 1864-ben 109 milliónyi új adósságot tettek.

Az 1865-ben előre számított bevételek:

A külügyi miniszterium saját bevételei . .		114,100 ft.
az állami „ „ „ . .		457,968 „
a magyar kanczellária „ „ . .		266,037 „
	Oldal	838,105 ft.

Áthozat	838,105 ft.
az erdélyi kanczellária saját bevételei . .	79,375 „
a horvát „ „ „ . .	45,100 „
a pénzügyi miniszterium „ „ . .	157,948 „
Közvetlen adók:	
1. Telekadó	69.835,500 „
2. Házadó	23.844,500 „
3. Keresetadó	6.847,400 „
4. Személyeskeresetadó	5.145,000 „
5. Jövedelmi adó	20.790,600 „
6. Örökségi adó	21,300 „
7. Hátra levő keresetadó	24,400 „
8. Adóbehajtási illetékek	290,300 „
Közvetett adók:	
1. Szeszadó	16.868,800 „
2. Bor és mustadó	6.265,500 „
3. Seradó	16.886,758 „
4. Hús- és vágómarha adó	5.520,289 „
5. Czukor adó	7.810,530 „
6. Egyéb fogyasztási adó	1.920,947 „
7. Haszonbérleti jövedelmek	5.126,505 „
8. Egyéb bevételek	153,119 „
9. Vám	16.081,080 „
10. Só	39.983,600 „
11. Dohány	60.883,892 „
12. Bélyeg	16.648,092 „
13. Dijak	885,281 „
14. Illetékek a jogügyletektől	26.497,441 „
15. Sorsjáték	18.295,475 „
16. Útivám	3.338,126 „
17. Punzirozás	93,540 „
18. Illetékek Lombard-Velenczében . . .	134,000 „
Jövedelmek az állami javakból	5.107,420 „
„ az állami erdőkből	10.803,539 „
„ az elkobzott javakból stb. . . .	649,436 „
Kincstári gyárak	1.463,115 „
Bányászat	27.951,272 „
Pénzverés	25.598,878 „
Eladandó állami javakból	33.806,270 „
Egyetemes pénztárigazgatás	14.941,165 „
Kereskedelmi miniszterium, posta, telegraf stb. .	16.605,673 „
A rendőri miniszterium saját bevételei	548,850 „
Az ellenőri hatóság „ „	1,666 „
A hadügyminiszterium „ „	9.066,227 „
A tengerészeti miniszt. „ „	391,504 „
Összesen	518.227,816 ft.

A magyar kanczellária költségvetése nem igen különbözik az 1864-dikitől. Az 1865-re felszámított állami subventiók és dotatiók összesen 10.021,799 ftra rúgnak. Ez összegből esik :

Az osztrák Lloydra	2.275,400 ft.
a dunagőzhajózási társaságra	1.000,000 „
a déljszaki kapcsolási pályára	740,000 „
a tiszavölgyi pályára	940,000 „
az Erzsébet-nyugati pályára	1.400,000 „
a cseh nyugati pályára	360,000 „
a zittau-reichenbergi pályára	100,000 „
a déli állami pályára	8,218 „
Összesen	6.823,618 ft.

A cs. k. ausztriai hadsereg létszáma 1865-re következőleg van megállapítva : a rendes állapot szerint a hadi hatóságoknál 7 táborszernagy, 34 altábornagy, 29 tábornok, 48 ezredes, 44 alezredes, 99 őrnagy, 273 I. osztályu s 72 II. osztályu kapitány ; a katonai felekkel, tisztviselőkkel és tanárokkal, szolgákkal stb. együtt 2,431 ember van ; a hadi intézeteknél 6 tábornok, 25 ezredes, 50 alezredes, 102 őrnagy, 436 kapitány, 313 főhadnagy, 312 alhadnagy, a katonai felekkel, tisztviselőkkel, tanárokkal, szolgákkal, közemberekkel stb. együtt 23,213 ember, 4,091 növendék, 8,990 ló s egyéb állat van. A hadsereg rendszerinti létszáma : 10 táborszernagy, 66 tábornok, 148 ezredes, 148 alezredes, 338 őrnagy, 1,938 I. osztályu, 921 II. osztályu kapitány, 3,231 főhadnagy, 2,372 I. osztályu s 2,786 II. osztályu hadnagy ; összesen 11,958 tiszt. A sorgyalogságnál van 21,410 altiszt s 103,520 közlegény, a harczra nem alkalmaztató chargeokkal, legényekkel és tiszti szolgákkal stb. együtt 145,804 ember ; a vadászezredekben összesen 24,694 ember ; a lovasságban 39,188 ember s 33,222 ló ; a tábori tüzérségben 24,018 ember és 6,915 ló ; a parti tüzérségben 2,450 ember és 4 ló ; a röppentyűs ezredben 1,643 ember és 296 ló ; a mérnöki testületben 5,126 ember és 10 ló ; a hidász és árkász testületben 3,627 ember ; az egészségügyi testületben 1,010 ember ; a szekerészetnél 2,514 ember és 1,872 ló van. A végvidék 34,123 embert állít, ezek közől 29,871 a hazában van. A rendszerénti hadsereg összes létszáma tehát 369,779 ember, 4,091 növendék, 52,188 ló s 2,192 egyéb állat. A rendkivüli létszám 42,451 ember és 8,553 ló. Tehát az 1865-diki költségvetés szerint az egész hadsereg áll : 416,311 emberből, 60,741 lóból s 2,192 egyéb állatból. — A katonai nyugdijasok száma 11,867-re rúg, köztük 8,256 törzstiszt van.

Azon hadsereg ellátása kiván :

az igazgatás	3.892,482	ftot.
a katonák pénzzel való tartása . . . . :	35.778,052	„
a természeti ellátás	20.869,909	„
a fölszerelés	6.827,353	„
a lovak, szekerészek s hadi ménlovak . .	2.413,589	„
a ménesek	1.845,705	„
ágyúszerek s lőpor	5.320,290	„
hadi építkezések	6.722,103	„
egészségügy	2.716,414	„
hadi intézetek	1.488,839	„
rokkantak és nyugdíjasok	9.808,211	„
katonai özvegyek és árvák	1.180,000	„
a német szövetség erősségeire való járulék	136,457	„
katonai Végvidék	4.210,596	„
a Végvidék vagyonának kamatai	114,372	„
az önkénytes helyettesek	2.443.400	„
Összesen	105.767,772	ftot.

Öngyilkossági statistika Francziaországban. Francziaország statistikai táblázatai 1827 óta az öngyilkosságot is körükbe vonták, mintegy 33 milliónyi népség azóta közel egy millió öngyilkost adott: elég nagy bőség e szomoru anyagból, mely biztosan enged következtetni az alapúl szolgáló törvényekre. Segítségül veszszük itt Legoytnak a francziaországi statistikai iroda igazgatójának számait.

Legérdekesebb az öngyilkosságok viszonya az élő emberek számához. Jelenleg Francziaországban 10,000 ember közül 11 hal meg saját keze által; azonban ez az egyes évfolyamokban igen változó. 1827-ben, midőn az öngyilkosságok statistikai följegyzése kezdődött, $5._{41}$ öngyilkosság esett 10,000 élőre; 1831-től 1835-ig $6._{41}$; 1836-tól 1840-ig $7._{59}$; 1841-től 1845-ig $8._{45}$; 1846-tól 1850-ig $9._{68}$; 1851-től 1855-ig $10._{04}$; végre 1856-tól 1860-ig $11._{04}$. Az öngyilkosságban folytonos szaporodás látható; azonban a szaporodás 1840-től fogva kisebb lett.

Ha a férfi és nő öngyilkosok számát hasonlítjuk össze, 307 férfi esik 100 nőre, s ez az arány az évek folyama alatt is meglehetősen megmarad. Ellenben kor szerint észrevehető különbség áll be. 20 évig nem igen több öngyilkos van, mint öngyilkosnő (137. 100 ellen), úgy, hogy a nő korábbi érettségét számba véve, az egyenlő érettségre a számokat egyenlőknek vehetnők. Ettől fogva a nők mindinkább elmaradnak az öngyilkosságban, s a különbség legmagasabb foka az 50 és 60 év között van (375. 100 ellen.) A magasabb években a számok ismét közelednek, s 80 éven felül csak 243 férfi esik 100 nőre, a ki öngyilkossá lesz.

Az öngyilkosság iránti hajlam folyvást nő a gyermekkortól fogva (akadtak már 10 éves öngyilkosok is) s legnagyobb gyakorlatát 40—50 év között éri el. Ebben a korban, midőn az élet szüksége legkeményebben ostromolja az embert, midőn oly sok ifjukori remény romba dőlt, de még egyszersmind meg van a jellemszilárdság, mely kétségbeesett határozatokhoz szükséges, legkönnyebben megérik azon meghatározás, hogy az ember életének erővel véget vessen. Az őrültség is, valószinüleg ugyanezen okokból, leggyakoribb ezen korban. 50 évtől kezdve lassankint fogy az öngyilkosság, a nélkül azonban, hogy bármely kort megkimélne, még a nyolczvan éves öngyilkosok száma is jókora, ha azon élők számával összehasonlítjuk, kik e kort megérik. Igy még a testi gyöngeség, mely késő vénséggel együtt jár, szintén nem elég visszatartó eszköz, s oly emberek, kiknek már a természet rendes folyamánál fogva ugy is előttük a halál, nem mindig állnak ellent a kisértetnek, hogy avval önként menjenek szembe.

Az évszakokat illetőleg nagy különbség vehető észre. 12.000 öngyilkosság közül 2467 esik télre (decz.—február), 2616 őszre, (szeptember—november,) 3346 tavaszra (márczius—május,) 3571 nyárra (jul.—aug.) Legoyt ebből az öngyilkosságnak a meleggel való összeköttetését következteti. Azonban e nézet ellen bizonyít az, hogy a nyár meg tavasz között sokkal kisebb különbség mutatkozik, mint a tavasz meg ősz között, pedig ezen évszakok hőmérséklet tekintetében közel állnak egymáshoz. Pontosabb vizgálat igaz utra fog vezetni. Ha ugyanis az egyes hónapokat összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy az öngyilkosság az év első felében, januártól juniusig szaporodik, második felében pedig juliustól deczemberig épen oly arányban fogy. Az öngyilkosságok száma tehát a napok hosszával nő vagy fogy. Hogy ezen első ok mily közegek által függ össze a testi és kedélyszervezettel, melyből az öngyilkosság közvetlenül származik, természetesen még igen sokáig rejtély fog maradni. Sokkal könnyebben megfogható azon még eddig megmagyarázatlan tény, hogy déli 12 és 2 óra között legkevesebb öngyilkosság történik. Ezen órákban ugyan is vagy éhez az ember, vagy egészen jól van lakva az ebédtől, s mind az egyik, mind a másik állapot igen nehezen engedi megerősödni az öngyilkosság gondolatát.

Az öngyilkosság kivitelére vonatkozó eszközökre nézve szintén nagy szabályszerüség uralkodik. Az öngyilkosoknak több mint két harmada a kötelet vagy vizet választja, ezután következnek a lőfegyverek, úgy a széngőz. Az öngyilkosságra elszántaknak csak egy tizedrésze folyamodik méreghez, vagy éles eszközhöz, vagy valamely magas helyről leugráshoz. Nem szerint megkülönböztetve a férfiak a fölakasztásnak, a nők vizbefulásnak adnak előnyt; 9 nő ugrik a vizbe addig mig 5 férfi; 25 magát agyonlőtt emberre esik egy nő; ellenben a nők kétszerre többször gyilkolják meg magukat méreg és széngőz által mint a férfiak.

A mi a családi helyzetet illeti, az öngyilkosság gyakoribb a nőtlen férfiaknál és férjes vagy titkos viszonyban élő nőknél. A házasélet a férfit nyugodtabbá türelmesebbé teszi, a nőnél pedig oly szenvedélyeket szül, melyek öngyilkosságra vihetik (féltékenység, férjének rosz bánása, nagy szükség, melyben gyermekei szenvednek).

Franczia országban a legujabb fölvetések szerint 1806—1859-ig az élet közepes tartama következőleg növekedett: 1806—1809-ig 31 évre 6 hónapra; 1810—1814-ig 32 évre 3 hónapra, 1814—1830-ig 33 évre 7 hónapra; 1831—1834-ig 34 évre; 1835—1839-ig 34 évre 11 hónapra; 1840—1844-ig 35 évre 1 hónapra; 1845—1849-ig 36 évre; 1850—1854-ig 36 évre 8 hónapra. A nőnemre nézve a növekedés valamivel nagyobb mint a finemre nézve. 100 ember közől 20 évnél tovább éltek 1820—1824-ig $58._{92}$; 1855—1859-ig pedig $61._{59}$. A bebizonyult öngyilkosságok száma 1827-ben 1542, 1860-ban pedig 4050 volt, 100 öngyilkos nőre 1836—1840-ig 289, 1856—1860-ig pedig 326 öngyilkos férfi esett.

Franczia ország kőszénbányászata a múlt 11 évben:

1853	118.759,704	mázsa	59.654,903	frank	pénzértéke
1854	136.540,148	„	74.827,992	„	„
1855	149.060,958	„	90.687,989	„	„
1856	158.514,010	„	101.973,431	„	„
1857	158.035,134	„	99.587,800	„	„
1858	147.051,848	„	91.568,874	„	„
1859	149.651,436	„	94.979,163	„	„
1860	160.783,368	„	96.583,816	„	„
1861	168.000,000	„	85.764,000	„	„
1862	188.000,000	„	95.632,000	„	„
1863	200.000,000	„	117.809,000	„	„

Franczia ország hitelintézetei jelenleg:

	alaptőke frankokban
A franczia bank	182.500,000
Credit foncier	60.000.000
Credit agricole	20.000,000
Credit industriel	40.000,000
Credit mobilier	60.000,000
Comtoir d'escomte	40.000,000
Credit colonial	12.000,000
A vasutak al-irodája (Sous-Comtoir) . . .	6.000,000
Oldal	420.500,000 frank.

	alaptőke frankokban
Átvitel	420.500,000
Gyarmati bankok	10.000,000
Algeriai bank	4.000,000
A kereskedésnek és műiparnak al-irodája (Sous-Comtoir)	20.000,000
A vállalkozók irodája	5.000,000
Földmivelési iroda	6.000,000
Letéti és folyószámla-pénztár	60.000,000
Az árucsarnokok és vásárok hiteltársulata .	6.000,000
Összes tőkéjök	531.500,000 frank.

1848 jan 1-jén mig csak két társulat volt, t. i. Francziaország bankja 91.250,000 frank tőkével, s jelzálog bank 30.000,000 frank tőkével.

Az egyesült éjszakamerikai államok adósságai a háboru alatt roppant mértékben növekedtek. Az éjszaki államok adósságai 1864. jun. 14-kén felrúgtak :

1. Azon adósságok, melyektől a kamatok aranyban fizetendők	837.941,091	dollárra
2. Azon adósságok, melyektől a kamatok kincstári jegyekben fizetendők	379.700,802	„
3. Azon adósságok, melyektől mint olyanoktól kamatok nem fizettetnek többé . .	370,170	„
4. A nem kamatozó adósság, vagyis a jegyek és papirpénz	453.073,278	„
A kincstár még ki nem fizetett utalványai .	2.433,625	„
A még ki nem fizetett requisitiók	45.876,000	„
Összesen	1,719.395,168	dollár.

Az aranyban fizetendő kamatok 50.823,672 dollárra, a papirpénzben fizetendő kamatok 20.876,057 dollárra, összesen 71.699,729 dollárra rúgnak. A déli államok adóssága már 1863. szept. 30-kán 1,069 millió dollárra rúgott, 1864. jul. 1-jéig 475 millióval növekedett, összes adósságuk tehát valami 1,544 millió dollár, ebből több mint 600 millió dollár papir pénz ; mig az éjszaki államok papirpénze csak valami 150 millió dollárra rúg. Az éjszaki egyesült államok már valami 36 millió font sterlinget fizetnek kamat fejében, mig Nagybritannia 28 millió font sterlinget fizet. Ámde az éjszakamerikai államok összes vagyonát 2,200 millió, Nagybritanniáét pedig 6,400 millió font sterlingre becsülik.

Poroszország szeszgyárai 1863-ban. Összesen 7,914 szeszgyár volt, 6,021 működött, és pedig 1,610 leginkább gabnát, 3,238 leginkább burgonyát, 1,173 nem lisztes anyagokat dolgoztak fel. Az összes szeszadó 10.084,559 tallért tett, ebből a külföldre szállított szesztől megtérittetett 2.264,905 tallér, maradt tehát 7.819,654 tallér; egy-egy lélekre 12 garas 8 fillér adó s $6._{33}$ quart fogyasztott pálinka esik. 4.215,666 véka gabna s 27.416,911 véka burgonya dolgoztatott fel. 542 gyár 5000 és több tallér adót fizetett, a legtöbb nagy szeszgyár Brandenburgban (161), Pozenben (104) és Szileziában (67) van. 1861-ben a szeszgyárak száma általában 235-el nagyobb, a működő gyárak száma 234-el nagyobb volt, de az adó általában 1.379,787, a megtéritett adó 870,064, s a valóságos adójövedelem 503,724 tallérral kevesebb volt. Egy-egy lélekre 1861-ben $6._{18}$ quart fogyasztott pálinka s 12 garas $4._{1}$ fillér adó esett.

A berlini bank 1863-diki üzlete. A bank összes pénzforgalma 1,881.349,000 tallért, 191.300,000 tallérral többet tett, mint 1862-ben; azon összegből 457.309,500 tallér a főbankra, 1,424.039,500 tallér a fiókbankokra esik. Az üzleti pénzalap 1863. decz. 31-kén 46.319,759 tallért, a keringésben levő bankjegyek egyremásra 112.825,000 tallérra rúgtak. A tiszta jövedelem 2.612,521 tallér, a részvényesek tehát összesen $7^{37}/_{40}$% osztalékot kaptak; 1862-ben az összes osztalék csak $6^{1}/_{4}$% volt. A tartaléktőke 1864. jan. 1-jén 3.504,565 tallért tett.

A dán birodalom kiterjedése és népessége: 1.) a szigetek 235 □ mfld, 896,000 lélek, éjszaki Jütland 461 □ mfld, 704,000 lélek, az egész dán királyság 696 □ mfld, 1.600,000 lélek; 2.) Schleswig 167 □ mfld, 410,000 lélek, Holstein 155 □ mfld, 544,000 lélek; Lauenburg 20 □ mfld, 50,000 lélek; az összes herczegségek 341 □ mfld, 1.004,000 lélek; 3.) a Farői szigetek 24 □ mfld, 8,600 lélek, Iszland 1,860 □ mfld, 64,600 lélek, Grönlandi telepek 186 □ mfld, 9,800 lélek; az összes melléktartományok 2,070 □ mfld, 83,000 lélek; 4.) a tulajdonképi gyarmatok, azaz a három nyugatindiai dán sziget 6 □ mfld, 37,000 lélek. Tehát az egész dán birodalom kiterjedése 3,100 □ mfld, lakosainak száma $2^{3}/_{4}$ millió. Az 1864. okt. végén Ausztriával és Poroszországgal kötött béke szerint elveszti a herczegségeket, tehát nagyon csekély államra olvad le.

Poroszország bortermelése. Poroszországban 1862-ben Porosz, Pommerania és Vesztfália tartományok kivételével, hol nincs szőllőhegy, 61,052 porosz holdnyi 58 □ ölnyi terület szőllővel volt beültetve; ebből 46,542 hold s 142 □ öl a Rajnamelléki tartományra esett, és pedig 22,192 hold 36 □ öl a Mozelmellékre, 10,629 hold 123

□ öl a Rajnamellékre s 13,720 hold 163 □ öl a többi területekre. A szász tartományban 3,137 hold 86 □ öl, Brandenburgban 4,487 hold 132 □ öl, Sziléziában 6,024 hold s 169 öl, Pózenben 856 hold 69 □ öl szőllőhegy volt. Az összes bortermés 547,810 akót 22 quartot tett, ebből 517,499 akó 38 quart a Rajnai tartományra jutott.

A gabna és liszt bevitele Nagybritanniába. 1862-ben és 1863-ban az első 9 hónap alatt a következő gabna mennyiségek vitettek be Nagybritauniába:

Búza bevitetett:	1862	1863	
Oroszországból	671,651	673,800	quarter
Poroszországból	717,642	730,247	„
Dánországból	166,799	91,279	„
Meklenburgból és a hanszavárosokból	278,079	103,998	„
Francziaországból	173,934	14,155	„
Egyiptom, Törökországból s az alsó Dunamellékeiről . .	485,892	534,068	„
Az amerikai Egyesült államokból	1.922,370	1.552,325	„
Más országokból	794,718	470,163	„
Összeg	5.221,085	4.170,035	„
Árpa bevitetett	1.164,998	1.424,744	„
Zab „	1.482,712	2.002,528	„
Borsó „	2.193,567	239,553	„
Bab „	358,684	349,024	„
Tengeri „	440,919	2.541,554	„
Összeg	10.852,965	10.727,438	„
Buzaliszt bevitetett:			
A hanszavárosokból	187,094	210,440	mázsa
Francziaországból	452,941	457,269	„
Az egyesült államokból . . .	3.221,156	2.083,194	„
Más országokból	1.387.953	783,995	„
Összeg	5.252,144	3.834,898	„

1860-ban a bevitt búza az egész évben 5.880,958, 1861-ben 6.912,815, 1862-ben 9.469,270, a bevitt egyéb gabnafélék 1860-ban 12.890,567, 1861-ben 14.223,679, 1862-ben 16.365,869 quartert; a bevitt liszt 1860-ban 5.086,220, 1861-ben 6.152,938, 1862-ben 7.207,113 mázsát tett. (1 quarter =8 bushel, 100 bushel =58., bécsi mérő.

Nagybritannia és Francziaország külkereskedését illetőleg a következő adatokat közöljük; az első 9 hónapon át a bevitel pénzértéke volt:

	áruk		nemes fémek		áruk és n. fémek együtt		
1863.	bevitel	kivitel	bev.	kiv.	bev.	kiv.	
Francziaország	1769.3	1876.1	398.0	431.7	2104.3	2308.1	millió frank
Nagybritannia.	3402.0	2607.4	556.9	471.6	3958.9	3079.0	„ „
1864.							
Francziaország	1512.7	2214.7	541.3	521.3	2354.0	2736.5	„ „
Nagybritannia.	3528.3	3085.1	540.9	460.1	4066.2	3545.2	„ „

Francziaország főkereskedelmi czikkei :

Kivitel:

	1863	1864	
Selyem kelmék	273.1	318.0	millió frank
Nyers s kikészített bőrök . .	94.7	108.0	„ „
Apró árúk	109.0	141.0	„ „
Bor	167.9	193.6	„ „
Czukor	69.7	51.1	„ „
Különfélék	980.9	1033.8	„ „
Összesen	1882.0	2181.0	„ „

Bevitel:

	1863	1864	
Nyersbőrök	273.4	267.4	millió frank
Gyapju, toll és nyers selyem .	215.0	169.9	„ „
Czukor	110.0	103.4	„ „
Kávé	61.0	60.5	„ „
Gyapot	185.4	264.0	„ „
Épitőfa	97.7	98.6	„ „
Különfélék	754.2	857.4	„ „
Összesen	1696.7	1802.9	„ „

A posta Nagybritanniában. 1862-ben Nagybritanniában a postán szétküldött levelek száma 605 milliót, vagyis 12 millióval többet tett, mint 1861-ben. A feladott levelek számából Angliában 24, Skótországban 19, Irországban 9 jut egy-egy lélekre. Azonkivül a postán 73 millió újságlap, 14 millió könyvcsomó szállittatott; a pénzutalványok Angliában s a gyarmatokban 15 millió sterlingre rúgtak. A postaszemélyzet 1862-ben a következő volt: 40 főtisztviselő, 11,302 postamester, 1,838 posta-titkár, 168 őr, 12,131 levélkihordó, 7 hajós postamester, 22 postamester a gyarmatokban, melyeknek nincs saját postaintézetök, 73 ügyviselő idegen országokban, az egész posta személyzet tehát 25,380 emberből állott, s évi fizetése 1.133,628 font sterlinget tett. Angliában már 2,500 lélekre jut egy postahivatal; ezenkivül 4,372 levélszekrényes oszlop van úton útfélen felállítva. A postaszállítmányok az ország belsejében naponkint 49,782 angol mfldet a vasútakon, 33,371 mfldet postakocsin, 72,605 mfldet gyalog s

2,845 mfldet hajón tesznek. 1861. szept. 16-dika óta némely angol postahivatalokkal takarékpénztárak is vannak összekapcsolva. E postahivatalok száma 301; ezeknél 1 shillingtől kezdve 30 ft sterlingig egy évben, s egészben 150 ft sterlingig lehet pénzt betenni. Mihelyt a betételek 1 fontra rúgnak, a betevő $2^1/_3$ százaléknyi kamatot kap. A betevő könyvecskét kap, melyet minden évben a postahivatalnak átad, mely azt a londoni központi igazgatóságnak összehasonlítás végett beküldi. A takarékpénztári betételekre vonatkozó minden levelezés ingyen szállittatik a postán, s a betevő bármikor veheti vissza betételeit, és pedig bármely postahivatalnál, nem csak ott, hol a pénzt betette. A főpostamester a takarékpénztári betételeket az állami adóssági pénztárnak szolgáltatja be, s ettől 3 százaléknyi kamatot kap, tehát $^1/_2$ százalékkal többet, mint a betevők. E fél százalékból kikerül a posta költsége. Ez intézkedéstől számítva 16 hónap alatt a postai takarékpénztári hivatalok száma 2,532-re rúgott, eleintén csak 301 ily hivatal volt, mig ezelőtt összesen csak 638 törvényes takarékpénztár létezett. 1862. decz. 31-kén a betevők száma 180,000-ret tett, betételeik összege 1.681,107 ft sterlinget. A költség a 16 hónap alatt 20,591 ft sterlingre rúgott.

Poroszország postaforgalma. Poroszországban 1862-ben 2,300 postahivatal volt, 1852-ben még csak 1,682 volt. A porosz postaszállítmányok 1862-ben 4.608,100, 1852-ben pedig 3.896,556 mfldnyi útat tettek. A szállított levelek s egyéb levélalakú küldemények száma 1842-ben csak 34.859,342, 1862-ben pedig 148.443,945 volt. A csomagok száma, melyek értéke be nem mondatott, 1862-ben 14.627,483 volt, ezek összesen 119.160,834 fontot nyomtak, 1842-ben csak 2.833,598 efféle csomag szállíttatott s összes súlyuk 24.688,302 font volt. Azon levelek és csomagok száma, melyek értéke bemondatott, 1862-ben 8.850,478 volt, bejelentett értékök 1,570.784,228 tallért tett, 1842-ben pedig az efféle küldemények száma 2.055,271, s értékök 461.281,232 tallér volt.

Nagybritannia kivitele 1864-ben is nagy gyarapodást mutat; e kimutatásból látjuk, hogy mennyit vittek ki Nagybritanniából azon országokba, melyekkel leginkább közlekedik.

	Első félévben	
	1863-ban	1864-ben
Brit birtokokba . . .	20.396,437 font sterl.	23.506,836 font sterl.
Egyesült államokba . .	7.003,128 „ „	12,027,483 „ „
Az összes török tartományokba	4.457,562 „ „	7.026,441 „ „
Németországba . . .	5.514,890 „ „	6.853,030 „ „
Francziaországba . .	4.066,977 „ „	3.624,840 „ „

	Első félévben 1863-ban	1864-ben
Hollandiába	2.690,212 font sterl.	3.295,684 font sterl.
Braziliába	1.628,879 „ „	2.806,536 „ „
Olaszországba	2.683,683 „ „	2,777,944 „ „
Spanyolországba . . .	1.865,424 „ „	1.695,240 „ „
Sinába	1.186,979 „ „	1.435,531 „ „
Belgiomba	958.876 „ „	1.194,049 „ „
Portugalliába	1.089,737 „ „	1.116,245 „ „
Oroszországba	859,749 „ „	1.099,478 „ „
Mexikóba	1.029,475 „ „	720,615 „ „
Svéd- és Norvégországba .	453,614 „ „	610,722 „ „
Dániába	456,318 „ „	607,455 „ „
Hollandia ázsiai birtokaiba	221,805 „ „	518,747 „ „
Uruguayba	259,252 „ „	478,035 „ „
Osztrák birodalomba . .	370,355 „ „	442,686 „ „
Görögországba	129,762 „ „	210,708 „ „
Venezuelába	111,468 „ „	186,745 „ „
Japanba	43,842 „ „	162,554 „ „

Nagybritannia összes kivitele 1863-diki első félévben 62.014,197, 1864-diki első félévben pedig 78.047,586 font sterlingre rúgott.

Nagybritannia és Francziaország külkereskedésének gyarapodásáról a „Semaine financière“ a következő adatokat közli: Francziaország ki- és bevitelének pénzértéke 1827-től 1836-ig évenkint egyremásra 1,365, 1837—1846-ig 2.112, 1847–1851-ig 2,288, 1852—1856-ig több mint 4,061 millió frankra rúgott, 1857-ben több mint 5,328, 1858-ban több mint 4,725, 1859—1862-ig minden évben több mint 5,000, végre 1863-ban 4,990 millió frankot tett. Nagybritannia bevitele és kivitelének pénzértéke pedig 1827-ben valami 2,467, 1856-ban 6,503, 1860—1862-ig évenkint több mint 9,000, végre 1863-ban 8,649 millió frankot tett, 1864-diki első félévben Francziaország árúforgalma 2,587 millió; arany- és ezüstbevitele 717 millió, Nagybritannia arany- és ezüstbevitele 685 millió frankot tett.

Francziaország ki- és bevitelének az év első három negyede alatt tett:

	Kivitel	Bevitel
1861. jan.—szept. végéig .	1,395.164,000 frank	1,795.855,000 frank
1862. „ „ „ .	1,616.443,000 „	1,650.806,000 „
1863. „ „ „ .	1,876.427,000 „	1.796.290,000 „
1864. „ „ „ .	2,214.694,000 „	1,812.653,000 „

Kimutatása a Sopronmegyében létező zsidó

Sorszám	A község neve	A községben lakó zsidók száma	Van-e a községben zsinagóga és rendszeresített rabbi-állomás, és ha nincs, mely zsinagógához tartozik a hitközség?	A községben hány osztályból áll és elkülönítvék-e a fiúosztályok a leányokétól?
1	Kismarton hegyaljai izraelita község	1200	van a községben zsinagóga és rendszeresített rabbi-állomás. (már 200 év óta)	a tanoda 4 osztályból áll, a leányok részint egészen külön szobákban, részint pedig a fiúkkal együtt, de külön padokban ülve oktattatnak.
2	Német-Keresztúr	1100	van zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás.	három osztályból, a leányoké pedig kettőből, elkülönitve.
3	Lakompak	1200	van zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás.	két osztályból áll, és a leányokétól nincs elkülönitve.
4	Kabold	590	van zsinagóga és rendszeresített rabbi-állomás.	—
5	Nagymarton	az itt lakók 720, a távollévő idetart. c 400	van egy zsinagóga. Jelenleg $1\frac{1}{2}$ év óta rabbi nélkül. Létezik egy sistem. rabbinát iskola, mely most két jogász által substituáltatik.	az iskola három osztályból áll, a fitanitványok a leányoktól nem különittetnek el.
6	Csepregh	93	zsinagóga egyik községben sincsen, és a zsidók részint a lakompaki, részint a németkereszturi hitközséghez tartoznak.	—
7	Als.-Szakony	5		
8	Felső „	7		
9	Felső-Bük	5		
10	Közép-Bük	3		
11	Alsó-Bük	8		
12	Beő	6		
13	Damonya	4		

népiskolák állásának 186²/₅-ban.

létező zsidó népelemi iskola			Jegyzetek
hány tanitóval van ellátva?	hány tanulót számított 186½ tanévben	honnan tartatik fön?	
négy rendes osztály tanitóval van ellátva, ezen kivül a rabbi mint igazgató és vallás tanitó, továbbá két tanitónő az iparosztálynál van alkalmazva.	a tanodának az 186½ tanévben 120 bel- és 9 vidéki tanoncza volt.	Főképen kellőleg kivetett tanpénz által, ezenfelül körülbelül 112 ft o. értékben kamatot hoz egy jótékony alapitvány után.	
hárommal	140	az egyes községi tagok által beszedett öszvegekből.	
hárommal	120	a község pénztárából, és a tanulók szüleitől beszedett öszvegből.	
—	—	—	Egy része a községi tagoknak a tanitó fizetését megtagadván, az iskola 1861-ben megszüntetett s azóta zugtanitók vannak.
az iskola 3 tanitóval van ellátva.	175	A tanitásra és más egyébre szükségelt kiadások az illető felek által, a tanitói pénz s segéd adományozások a községpénztárból fedeztetnek.	
—	—	—	

Sorszám	A község neve	A községben lakó zsidók száma	Van-e a községben zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás, és ha nincs, mely zsinagógához tartozik a hitközség?	A községben hány osztályból áll és elkülönitvék-e a fiosztályok a leányokétól?
14	Chernelháza	3	zsinagóga egyik községben sincsen, és a zsidók részint a lakompaki, részint a németkeresztúri hitközséghez tartoznak.	—
15	Lócs	6		
16	Berény	3		
17	Keresztény	3		
18	Peresznye	18		
19	Horvát-Zsidány	5		
20	Bogyoszló	23	se zsinagóga, se rabbi, Csornához tartoznak.	semmi iskola nincs, néha egy privat tanitót fogadnak.
21	Kapuvár	31 család	imaház van, rabbi nincs, a beledi rabbinátushoz tartoznak.	magán tanitók által két osztályban a fiúk és leányok együtt.
22	Farád	25 család	zsinagóga van, rabbi nincs, a csornai rabbinátushoz tartoznak.	nincsenek osztályok, fiúk és leányok együtt tanulnak.
23	Némethi	14 lél:	nincs	detto
24	Babot	22	se zsinagóga se rabbi nincs. Kapuvárra járnak imádkozni. A beledi rabbinátushoz tartozik.	zsidó iskola nincs.
25	Beled	188	van zsinagóga és rendszeresitett rabbi állomás.	3 osztály, elkülönitve nincs.
26	Kisfalud	58	zsinagóga és rabbi-állomás nincs, a beledi rabbinátushoz tartozik.	nyilvános elemi
27	Mihályi	99	zsinagóga van, rabbi-állomás nincs, a beledi rabbinátushoz tartozik.	3 osztály, a fiúké a leányokétól elkülönitve nincs.
28	Osli	6	se zsinagóga, se rabbi nincs, a veszkényi zsinagógába járnak, a beledi rabbinátushoz tartoznak.	nincs
29	Szárföld	10	detto	egy osztály.

létező zsidó népelemi iskola			Jegyzetek
hány tanitóval van ellátva?	hány tanulót számított 186½ tanévben	honnan tartatik fön?	
—	—	—	
egy privat tanitó.	jelenleg 6 tanuló.	az izraeliták fizetik a tanitót.	A járásbeli többi községekben elszórva egy két zsidó család van, se iskola, se tanitó, se imaház, se rábbi nincsen bennük.
két tanitó.	28	a tanuló gyermekek szülei által.	
egy magán tanitó.	26	a tanuló gyermek szülei	
detto	4	detto	
nincs	nincs	—	
1 rendes, 2 magán	33	egyes czaládok által	
iskola nincs, hanem Polyák Dávidnak, van 1 magán tanitója 7 gyermek mellett.			
egy	21	magán egyének által.	
nincs	nincs	—	
egy	6	a 10 zsidó csa tal tartatik fen közösen.	

Sorszám	A község neve	A községben lakó zsidók száma	Van-e a községben zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás, és ha nincs, mely zsinagógához tartozik a hitközség?	A községben hány osztályból áll és elkülönitvék-e a fiúosztályok a leányokétól?
30	Tamási	3 család	Farádra járnak imádkozni, a csornai rabbinátnshoz tartoznak.	egy osztály.
31	Tót-Keresztúr	21	zsinag. és rabbi nincs, a beledi rabbinátushoz tartozik.	—
32	Vadosfa	5	detto	—
33	Veszkény	8 család	zsinagóga van, különben a beledi rabbinátushoz tartozik.	egy osztály.
34	Vicza	5	minden tekintetben Beledhez tartozik.	—
35	Csorna	220	a községben van zsinagóga és rabbi-állomás.	3 osztályból, elkülönitve a fiúk és leányoktól nincsenek.

létező zsidó népelemi iskola			Jegyzetek
hány tanitóval van ellátva?	hány tanulót számított 186½ tanévben	honnan tartatik fön?	
egy	9	a 3 család által, némely jobbaházi zsidókkal közösen.	
—	5	—	
—	—	—	
egy	16	a 8 zsidó család által tartatik fen.	
—	—	—	
3 tanitóval van ellátva.	186½ évben volt 48 fiú és 33 leány, összesen 81 tanuló.	a községi tagok, apák tartják fön az iskolát.	Az iskola kibérelt 3 szobában létezik.

Sorszám	Egyházi és közigazgatási megye	Város vagy község neve	Főelemi fi- vagy leány vagy vegyes tanoda reáliskolával kapcsolva e nélkül ezen tanod. ügyoszt. száma és tannyelve	Alelemi fi- vagy leány vagy vegyes tanodák, ezeknek úgy osztályaiknak száma és tannyelve	Kézi munka iskola leányok számára
1	Győr Sopron	Német-Keresztúr		vegyes 3 osztályu német	
2	„	Lakompak		vegyes 3 osztályu német	
3	„	Kabold		vegyes 2 osztályu német	
4	„	Kismarton hegy		vegyes 4 osztályu német	
5	„	Nagymarton	vegyes 1 osztályu német	vegyes 2 osztályu német	van egy, de ez kizárólag magán
6	„	Csorna		vegyes 3 osztályu német és magyar	
7	„	Farád		vegyes 1 osztályu magán tanoda mint magyar	
8	„	Kapuvár		detto	

Tanképes gyermekek száma a férfi és nőnemnél külön	Tettleg tanodába járó fiúk és leányok száma külön	Tanitók és tanitónők száma és fizetése	Al- vagy segédtanitók vagy tanitónők száma és fizetése	Van-e a tanodának saját vagy csak bérlett épülete
91 fiú 113 leány	91 fiú 65 leány	3 tanitó kettőnek fizetése a 420 ft egynek 400 ft		saját épülete
109 fiú 52 leány	109 fiú 52 leány	3 tanitó egynek 400 ft egynek 350 ft egynek 300 ft		detto
52 fiú 28 leány	52 fiú 28 leány	2 tanitó mindegyik fizetése 350 ft		detto
68 fiú 52 leány	68 fiú 52 leány	4 tanitó 2 tanitónő 2 . . . 400 ft 2 . . . 300 ft } évi 2 . . . 120 ft fizetéssel		detto
80 fiú 84 leány	80 fiú 84 leány	3 tanitó 1 . . . . 500 ft 1 . . . . 450 ft 1 . . . . 400 ft		bérlett épülete
39 fiú 38 leány	39 fiú 36 leány	2 tanitó 400 ft fizetéssel	1 segédtanitó 170 ft fizetéssel és teljes ellátással	detto
14 fiú 11 leány	14 fiú 11 leány	1 magán tanitó 250 ft		detto
8 fiú 10 leány	8 fiú 10 leány	1 magán tanitó 200 ft		detto

Oroszország külkereskedése 1849—1862-ig pénzértékben a következő volt: kivitele Europa összes országaiba 1,640.181,070 ezüst rubel, bevitele onnan 1,431.463,710 e. rubel; Nagybritanniába a 14 év alatt kivitt 765.031,850 e. rubelért, onnan bevitt 416.475,740 e. rubelért; az utolsó öt év alatt Nagybritanniába kivitt 77.199,472, onnan bevitt 42.750,164, Poroszországba kivitt 19.152,564, onnan bevitt 26.025,596; Francziaországba kivitt 14.454,480, onnan bevitt 10.934,496; a hanszás városokba kivitt s onnan bevitt 10 698,464 ezüst rubelért. Hollandiába a kivitel 8.114,464, a bevitel 7.193,066, Ausztriába s úgy Törökországba is a kivitel és bevitel egyaránt 7 millió ez. rubelt tett. Olaszországba a kivitel 4.836,988, a bevitel onnan 5.126,194 ezüst rubelt tett.

Adatok az éjszakamerikai egyesült államok viszonyairól

Államok	Kül- és belföldi adósságok	Az államtól garantirozott kölcsönök, vasutak számára	Összes kötelezettség	Évi kamat
	dollár*)			
Alabama	5.098,000	—	5.098,000	257,000
Arkansas	3.092,622	—	3.092,622	185,557
California	3.885,000	—	3,835,000	271,950
Connecticut . . .	—	—	—	—
Delaware	—	—	—	—
Florida	158,000	—	158,000	11,060
Georgia	2.670,750	500,000	3.170,750	164,775
Illinois	11.138,454	—	11.138,454	668,000
Indiana	10.286,856	—	10.286,856	550,000
Jowa	322,295	—	322,295	21,000
Kentucky	5.574,244	—	5.574,244	335,000
Louisiana	4.427,130	5.596,773	10.023,903	300,000
Maine	699,000	338,387	1.037,387	41,940
Maryland	10.754,204	4.100,000	14.854,204	600,000
Massachusetts . .	1.314,000	5.049,184	6.363,184	70,000
Michigan	2.337,630	—	2.337,630	140,258
Minnesota	288,653	2.275,000	2.563,653	23,992
Missisippi . . .	2.271,707	5.000,000	7.271,707	136,000
Missouri	602,000	18.436,000	19.038,000	35,805
Oldal	64.920,545	41.295,344	106.215,889	3.812,337

---

*) 1 Dollár = 2 frt 12 kr.

Államok	Kül- és belföldi adósságok	Az államtól garantirozott kölcsönök, vasutak számára	Összes kötelezettség	Évi kamat
	Dollár			
Áthozat	64.920,545	41.295,341	106.215,889	3.812,337
Új-Hampshire . .	—	—	—	—
Új-Jersey	95,000	—	95,000	5,700
Új-York	31.671,944	770,000	32.441,944	1.900,000
Éjszaki-Karolina .	9.129,505	4.849,000	13.978,505	547,770
Ohio	17.223,153	—	17.223,153	1.023,139
Oregon	—	—	—	—
Pennsylvania . .	38.638,961	—	38.638,961	1.926,750
Rhode-Island . .	—	386,311	386,311	—
Déli-Karolina . .	3.192,743	3.000,000	6.192,743	209,388
Tennessee . . .	3.844,607	12.799,000	16.643,607	248,571
Texas	—	—	—	—
Vermont	—	—	—	—
Virginia	29-106,659	5.898,500	33.005,159	1.705,000
Wisconsin	100,000	—	100,000	7,000
Összeg 1860. jan. 1-jén	197.923,117	66 998,155	264.921,272	11.385,655
„ 1850. „ „	169.549,334	38.756,218	209.305,552	8.557,646

Szántóföld 1850 és 1860-ban.

Államok és területek	Művelt föld		Használatlan fekvő föld	
	1850-ben	1860-ban	1850-ben	1860-ban
	Acre *)			
Alabama . . .	4.435,614	6.462,987	7.702,067	12.687,913
Arkansas . . .	731,530	1.933,036	1.816,684	7,609,938
California . . .	32,454	2.430,882	3.861,531	6.533,858
Connecticut . .	1.768,178	1.830,808	615,701	673,457
Delaware . . .	580,862	637,065	375,282	367,230
Florida . . .	349,049	676,464	1.246,240	2.273,008
Georgia . . .	6.378,479	8.062,753	16.442,900	18.587,732
Illinois	5.039,545	13.251,473	6.997,867	7.993,557
Indiana . . .	5.046,543	8.161,717	7.746,879	8.154,059
Jowa	824,682	3.780,253	1.911,382	5.649,136
Oldal	25.187,936	47.227,443	48.716,533	70.529,888

*) 1 Acre = 0,703112 bécsi hold.

Államok és területek	Művelt föld		Használatlan fekvő föld	
	1850-ben	1860-ban	1850-ben	1860-ban
	A c r e			
Áthozat	25.187,936	47.227,443	48.716,533	70.529,888
Kansas . . .	—	372,835	—	1.284,626
Kentucky . . .	5.968,270	7.644,217	10.981,478	11 519,059
Louisiana . . .	1.590,025	2.734,901	3.399,018	6.765,879
Maine	2.039,596	2.677,216	2 515,797	3.023,539
Maryland . . .	2.797,905	3.002,269	1.836,445	1.833,306
Massachusetts .	2.133,436	2.155,512	1.222,576	1.183.212
Michigan . . .	1.929,110	3 419,861	2.454,780	3.511,581
Minnesota. . .	5,035	554,397	23,846	2.222,734
Mississippi . .	3.444,358	5.150,008	7.046,061	11.703,556
Missouri . . .	2.938,425	6.246,871	6.794,245	13.737,938
Új-Hampshire .	2.251,488	2.367,039	1.140,926	1.377,591
Új-Jersey . . .	1.767,991	1.944,445	984,955	1.039,086
Új-York . . .	12.408,964	14.376,397	6.710,120	6.616,553
Éjszaki-Karolina	5.453,975	6.517,284	15.543,008	17.245,685
Ohio	9.851,493	12.665,587	8.146,000	8.075,551
Oregon	132,857	895,375	299,951	5.316,817
Pennsylvania .	8.623,619	10.463,306	6.294,728	6.548,847
Rhode-Island .	356,487	329,884	197,451	189,814
Déli-Karolina .	4.072,551	4.572,060	12.145,049	11.623,860
Tennessee . .	5.175,173	6.897,974	13.808,849	13.457,960
Texas	643,976	2.649,207	10.852,363	20.486,990
Vermont . . .	2.601,409	2.758,443	1.524,413	1.402,396
Virginia . . .	10.360,135	11.435,954	15.792,176	19.578,946
Wisconsin . .	1.045,499	3.746,036	1.931,159	4.153,134
Columbia (terület)	16,267	17,474	11,187	16,789
Dakota	—	2,115	—	24,333
Nebraska . . .	—	122,582	—	501,723
Új-Mexiko . .	166,201	149,415	124,370	1.177,055
Utah	16,333	82,260	30,316	58,898
Washington . .	—	83,022	—	300,897
Összesen	113,032,614	163.261,389	180.528,000	246.508,244

A föld és magánbirtok az egyesült éjszakamerikai államokban 50 év alatt következőleg növekedett :

Évszám	Népesség	Értékbecslése a föld s magánbirtoknak dollárokban	A népesség szaporodása %-okban	Egy fejre eső rész Doll.	Érték növekedés %-ban	Növekedés fejenként %-okban
1810	7.239,814	1,882.000,000	—	260	—	—
1820	9.638,131	1,882.000,000	33.13	195	—	—
1830	12.866,020	3,764.000,000	33.49	292	100	25.08
1840	17.069,453	3,764.000,000	32.67	220	—	—
1850	23.191,876	7,135.780,228	35.87	307	89	40.—
1860	31.429,891	16,159.616,068	35.52	514	126.45	68.—

A föld és magánbirtok értéke az egyes államokban.

Államok	Föld és magánbirtok		Növekedés	Növekedés %-okban
	1850-ben	1860-ban		
	Dollár			
Alabama . . .	228.204,332	495.237,078	267.032,746	117.01
Arkansas . . .	39.841,025	219.256,473	179.415,448	450.32
California . . .	22.161,572	207.874,613	185.712,741	837.98
Connecticut . .	155.707,980	444.274,114	288.566,134	185.32
Delaware . . .	21.062,556	46.242,181	25.179,625	119.54
Florida	22.862,270	73.101,500	50.239,230	219.74
Georgia . . .	335.425,714	645.895,237	310.469,523	92.56
Illinois	156.265,006	871.860,282	715.595,276	457.93
Indiana . . .	202.650,264	528.835,371	326.185,107	160.9
Jowa	23.714,638	247.338 265	223.623,627	942.97
Kansas	—	31.327,895	—	—
Kentucky . . .	301.628,456	666.043,112	364.414,656	120.81
Louisiana . . .	233.998.764	602.118,568	368.119,804	157.31
Maine	122.777,571	190.211,600	67.434,029	54.92
Maryland . . .	219.217,364	376.919,944	157.702,580	71.93
Massachusetts .	573.342,286	815.237,433	241.895,147	42.19
Michigan . . .	59.787,255	257.163,983	197.376,728	330.13
Minnesota . . .	—	52.294,413	—	—
Mississippi . .	228.951,130	607.324,911	378.373,781	165.26
Missouri . . .	137.247,707	501.214,398	363.966,691	265.18
Uj-Hampshire .	103.652,835	156.310,860	52.658,025	50.80
Uj-Jersey . . .	200.000,000	467.918,324	267.918,324	133.95
Oldal	3,388.699,025	8,403.899,555	5,632.874,222	—

Államok	Föld és magánbirtok		Növekedés	Növekedés %-okban
	1850-ben	1860-ban		
	D o l l á r			
Áthozat	3,388.699,025	8,403.899,555	5,632.874,222	—
Uj-York	1,080.309,216	1,843.338,517	763.029,301	70.$_{63}$
Éjszaki-Karolina .	226.800,472	358.739,399	131.938,927	58.$_{17}$
Ohio	504.726,120	1,193.898,422	689.172,302	136.$_{52}$
Oregon	5.063,474	28.930,637	23.867,163	471.$_{35}$
Pennsylvania . .	722.486,120	1,416.501,818	694.015,698	96.$_{05}$
Rhode-Island . .	80.508,794	135.337,588	54.828,794	68.$_{19}$
Nyugati-Karolina	288.257,694	548.138,754	259.881,060	90.$_{15}$
Tennessee . . .	201.246,686	493.903,892	292.657,206	145.$_{42}$
Texas	52.740,473	365.200,614	312.460,141	592.$_{44}$
Vermont . . .	92.205,049	122.477,170	30.272,121	32.$_{84}$
Virginia	430.701,082	793.249,681	362.548,599	84.$_{17}$
Wisconsin . . .	42.056,595	273.671,668	231.615,073	550.$_{72}$
Columbia terület	14.018,874	41.084,945	27.066,071	193.$_{06}$
Nebraska territor.	—	9.131,056	—	—
Uj-Mexico terr. .	5.174,471	20.813,768	15.639,298	302.$_{21}$
Utah territor. . .	986,083	5.596,118	4.610,035	467.$_{50}$
Washington terr.	—	5.601,466	—	—
Összesen	7,135.780,228	16,159.616,168	8,925.481,011	126.$_{45}$

A HATODIK KÖTET TARTALMA.

Lap.

I. Az 1864-diki osztrák költségvetés különös tekintettel Magyarországra. Keleti Károlytól 3

II. Pest városa főorvosának észleletei a légtünetek és egészségügy körében 1863-dik év folytán. Dr. Tormay Károlytól 56

III. A statistika fontossága a tűzkár ellen biztosító társaságoknál. Weninger Vinczétől 71

IV. Az első magyar általános biztosító társaság által 1862 és 1863-ban fizetett károsszegek összeállítása 85

V. Elemi tanügy a pécsi róm. kath. egyházmegyében 186½-ben. Dr. Barsi Józseftől 89

VI. Elemi tanügy a győri róm. kath. egyházmegyében 1860½-ben. Dr. Barsi Józseftől 107

VII. A berlini statistikai seminarium. Dr. Konek Sándortól 161

VIII. Elemi tanügy a szombathelyi róm. kath. egyházmegyében 186½-ben. Dr. Barsi Józseftől 175

IX. Elemi tanügy a kassai róm. kath. egyházmegye területén 186½-ben. Dr. Barsi Józseftől 192

X. Az 1864-diki osztrák költségvetés különös tekintettel Magyarországra. Keleti Károlytól 206

XI. A gépűzlet nemzetgazdaságunk újabb fejlődési szakában. Kautz Gyulától 250

Egyveleg.

I. Közlekedési intézetek 124. 278

II. Hitel- és biztosító intézetek 130. 280

III. Különféle bel- és külföldi közlések 156. 284

A Statistikai Közleményekből

az előbbi öt kötet is még kapható.

Minden kötet ára 2 forint.

Az I—V kötetekben foglalt főczikkek:

Gymnasiumaink állása. Magyarországi takarékpénztárak. Ujabb adatok a magyar birodalom földterületi és adóviszonyairól. A bűnvádi statistikának multja és jövője hazánkban. A budai k. magyar műegyetem. Francziaország adóztatási és pénzügyi statistikája. Magyarország borászata. A pesti kereskedelmi akademia. A pesti egyetem és nyomdája alapjának költségvetése 1862-re. Az egyházmegyék népességi statistikája. A magyar birodalom népesedési mozgalmai. A magyar korona területének bányászata. Az európai államok budgetei. Cs. k. szabadalmazott első dunagőzhajózási társaság. A tiszai vaspálya-társaság. Magyarország viszonyainak statistikai vázlata. A technikai és reál-oktatásügy hazánkban. A r. kath. egyházmegyék népnevelési viszonyai, stb.

Pest. Nyomatott Emich Gusztáv, magy akad. nyomdásznál, 1864.